

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШЕВЧЕНКО ЖАННА МИХАЙЛІВНА

УДК 373.66: 37.0 (438)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Ж. М. ШЕВЧЕНКО

Науковий керівник:
Бенера Валентина Єфремівна,
доктор педагогічних наук, професор

Кривий Ріг – 2019

АНОТАЦІЯ

Шевченко Ж. М. Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, Кременець; Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, 2019.

Дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. Аналіз джерельної бази із застосуванням пошуково-бібліографічного, логіко-системного та інтерпретаційно-аналітичного методів дав можливість виявити, що висвітленню питання практичної підготовки соціальних працівників у освітньому процесі вищої школи в сучасній світовій науці присвячена чимала кількість праць, але системного історико-педагогічного дослідження розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі на сучасному етапі розвитку не проводилось.

Розкрито теоретичні засади генезису і розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. Встановлено, що ухвалення низки законодавчих актів, які в світлі європейських тенденцій регулювали соціальну політику держави упродовж досліджуваного періоду, зумовило значно раніше окреслення у Польщі професійного простору для зародження системи підготовки фахівців соціальної роботи з домінуванням їх практичної конкурентоздатності на ринку праці.

Виявлено *особливості практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі*. Розроблено періодизацію еволюції досліджуваного феномену у визначених хронологічних межах та розкрито основні періоди становлення і розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990 – 2018 рр.). У відповідності до виділених періодів визначено особливості та тенденції практичної підготовки соціальних працівників у вищій

школі Польщі. Охарактеризовано та з'ясовано сутність поняття «практична підготовка соціального працівника», виявлено її особливості в польських закладах вищої освіти.

З'ясовано, що у період 1920 – 1990 рр. провідними *організаційно-педагогічними передумовами* становлення практичної підготовки соціального працівника у Польщі були : відкриття та розвиток мережі закладів соціальної допомоги та закладів професійної підготовки для організації їх діяльності; становлення і розвиток теорії і практики соціальної роботи як науки у працях вчених та діяльності практиків; зародження педагогічної науки із соціальних проблем та відкриття кафедр соціальної педагогіки; становлення соціальної педагогіки, як навчальної дисципліни на кафедрах вищої школи Польщі тощо.

Спираючись на аналіз організаційно-педагогічних передумов та реформ системи вищої освіти, що мали місце в Польщі досліджуваного періоду, та на підставі вивчення й узагальнення джерельної бази щодо реформаторських змін у польській вищій освіті, запропоновано авторську періодизацію процесу розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі як педагогічного явища кінця ХХ – поч. ХХІ ст. : **I-ий період** – *розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990–2004 рр.): (1990–1995 рр. – актуалізація та професіоналізація); (1995–1999 рр. уніфікація та спеціалізація); (1999–2004 рр. – диверсифікація та інституціоналізація);* **II-ий період** – *інтенсифікація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (2004–2018 рр.): (2004–2008 рр. – модернізація та стандартизація); (2008–2018 рр. – інтеграція та інтернаціоналізація).* Системно-структурне дослідження практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі досліджуваного періоду надало змогу схарактеризувати інтегративну структуру досліджуваного феномену як цілеспрямований процес поступових, закономірних, динамічних змін у її законодавчому забезпеченні, теоретичному визначенні, практичній реалізації, структурних і змістових трансформаціях, з якісними перетвореннями на кожному із визначених періодів.

Виявлено *особливості практичної підготовки соціальних працівників* у вищій школі Польщі на рівні ліценціату та магістерських студій, яка системно формується із впровадження польської системи професійної орієнтації на навчання за фахом «соціальна робота» (EPPSOZ) на концепції саморегульованого та студентоцентрованого навчання, реалізації практичного спрямування освітнього процесу в процесі підготовки з електронною системою обслуговування (USOS) та пропонованими *формами навчання* на засадах демократичності і мобільності у відповідності до траєкторії зацікавлень студента: вечірня та заочна форми навчання, стаціонарне, електронне або дистанційне (E-Learning), екстернатне, дуальне та індивідуальне (IOS) навчання; вільне навчання, яке фінансується за проектами PO WER; гнучкі, динамічні *системи навчання* – тьюторство і коучинг як форми соціальної підтримки; *програми навчання* – силабуси; інтерактивні *технології та форми соціальної роботи* (стратегії гейткіпінгу, тимбілдингу, сторітелінгу та стрітвокеру (робота на вулиці); драмотерапевтичні методи; домінування активних методів навчання (відео-метод, семінар-майстерня, дискусійні групи, анімації, тренінгові та наглядові сесії) тощо; наявність широкого спектру *варіативних курсів* за вибором студента з проблем соціальної роботи та вивчення другої іноземної мови; обов'язкове проходження практики в соціальному агентстві та освітніх закладах різних типів з обов'язковим оцінюванням супервізора та керівника практики, зустрічі з – майбутніми працедавцями («кар'єрне бюро») тощо.

Виокремлено прогресивні ідеї досвіду Польщі щодо практичної підготовки соціальних працівників та окреслено можливості їх творчого використання у вітчизняному освітньому просторі. Здійснене дослідження не претендує на всебічне та вичерпне розкриття всіх аспектів означеної проблеми. До напрямків подальшої роботи відносимо здійснення компаративного аналізу практичної підготовки соціальних працівників в Україні й країнах Європейського Союзу (надалі – ЄС), розроблення інструментарію забезпечення практичного самовдосконалення фахівців заявленої спеціальності засобами сучасних інноваційних технологій тощо.

Ключові слова: практична підготовка, практичне навчання, практика, практична соціальна робота, соціальний працівник, практична підготовка соціального працівника у вищій школі Польщі.

ABSTRACT

Shevchenko Zh. M. Practical training of social workers in high school of Poland – Qualified scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the Candidate's degree of pedagogic, specialty "General pedagogy and history of pedagogy", Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy, Kremenets, 2019. State Higher Education Establishment "Kryvyi Rih State Pedagogical University", Kryvyi Rih, 2019.

The dissertation is the first comprehensive study of practical training of social workers in high school of Poland. The analysis of the source base with the use of search-bibliographic, logical-system and interpretive-analytical methods revealed that a considerable amount of work is devoted to covering the issue of practical training of social workers in the educational process of higher education in modern world science, but systematic historical and pedagogical research on the development of the practical training of social workers in high school of Poland at the present stage of development was not carried out. The analysis of scientific literature and the state of training of future specialists for the social sphere in higher education institutions testifies that in a single system of preparation of would-be social workers, the practical component remains insufficiently researched. The vast majority of scientific works on the phenomenon under study relates to the methodological and didactic direction of research.

The theoretical principles of the genesis and development of practical training of social workers in high school of Poland are revealed. It has been established that the legislative provision of training of social workers in Poland is a complex and dynamic process, which is constantly changing in accordance with international standards, regulatory requirements, social changes and needs for this type of service in a European country. However, the adoption of a number of legislative acts, which, in the light of European tendencies, regulated the social policy of the state during the period under

investigation, predetermined much earlier the delineation of the professional space for the social worker in Poland and the emergence of a system of vocational training of social workers with the domination of their practical competitiveness on the labor market.

The essence of the concept “practical training of a social worker” was characterized and clarified, its features in Polish higher education institutions were revealed. In the period of 1920–1990, the leading organizational and pedagogical background for the formation of practical training of a social worker in Poland was discovered and developed: the establishment of a network of social assistance institutions and vocational training institutions for the organization of their activities; the formation and development of the theory and practice of social work as a science in the scientific works of scientists and the practice of practitioners; the emergence of pedagogical science on social problems and the opening of the departments of social pedagogy; the formation of social pedagogy, as a discipline at the departments of higher education in Poland, etc.

On the basis of a holistic historical and pedagogical analysis it was established that the process of practical training of a social worker in high school of Poland as a social phenomenon includes two conditionally defined, substantiated and interconnected periods with corresponding transformations at the genesis stages: the first period – the development of practical training of social workers of the Polish Higher Education (1990 – 2004): (1990 – 1995 – actualization and professionalization); (1995 – 1999 – unification and specialization); (1999 – 2004 – diversification and institutionalization); the second period – the intensification of the practical training of social workers of the Polish Higher Education (2004 – 2018): (2004 – 2008 – modernization and standardization); (2008 – 2018 – integration and internationalization).

The peculiarities of practical training of social workers in high school of Poland at the level of licensee and master’s studies are revealed, it is based on the concept of self-regulated and student-centered learning, realization of the practical orientation of the educational process in the process of professional training with the electronic service

system (USOS) and offered forms of education on the basis of democracy and mobility in accordance with the trajectory of student interest: stationary studies, e-learning or distance learning (E-Learning), external studies, evening and correspondence courses, free study funded by PO WER projects, dual studies, individual training (IOS); flexible, dynamic learning systems – tutoring and scholarly and coaching as a form of social support; individual training programs – syllabus; interactive technologies and forms of social work; dramatic and therapeutic methods and streetwaker; the domination of active teaching methods; implementation of the system of the Polish vocational guidance system for training in the field of social work (EPPSOZ), etc.

The practical component of the vocational training of social workers in high school of Poland is synergistically due to the subject-subjective interaction and mobility of the educational institution and the student, with a predictable orientation for future professional cooperation between the social worker and the client. The progressive ideas of the Polish experience regarding the practical training of social workers are outlined and the possibilities of their creative use in the domestic educational space are carried out. The study does not claim to comprehensively and exhaustively disclose all aspects of the problem. The directions of further work include the implementation of a comparative analysis of the professional training of social workers in Ukraine and the EU, the development of tools for ensuring the professional self-improvement of specialists of the stated specialty by means of innovative foreign technologies, etc.

Key words: practical training, practical courses, practice, practical social work, social worker, practical training of a social worker in high school in Poland.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в наукових фахових виданнях України

1. Шевченко Ж. М. Законодавче забезпечення підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*: спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» №6. Кн. 2. Том 1 (79). Київ : Гнозис, 2018. С.49–63.

2. Szewczenko Żanna. Katedralne odprowadzenie praktycznego pracownika socjalnego na wydziale nauk społecznych Uniwersytetu Warmińskiego-mazurskiego (Polska) [пол. мовою]. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка* . Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2018. Вип. 10. С. 194–199.

3. Шевченко Ж. М. Підготовка соціальних працівників у Польщі як історико-педагогічна проблема. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків, 2019. Випуск 44. С. 306–314.

4. Шевченко Ж. М. Особливості практичного навчання соціальних працівників на практиці у вищій школі Польщі. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 11. С. 22–35.

Публікації в наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включено до міжнародних наукових баз

5. Шевченко Ж. М. Актуалізація досвіду практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Slovak international scientific journal*. Bratislava, Slovakia. 2018. Vol. 1, Part. 2. № 15. P. 21–25.

Публікації в інших наукових виданнях

6. Шевченко Ж. М., Клос Л. Є. Підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'єзберезувальної діяльності у контексті глобальних стандартів освіти. *Психолого-педагогічний журнал «Професійне становлення особистості»*. Хмельницький : ХНУ. 2015. № 4. С. 204–212.

7. Шевченко Ж. М. Трансформації технологій навчання у практичній підготовці соціального працівника у Польщі. *Історико-педагогічні студії*: Науковий часопис / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11–12. С. 186–193.

8. Шевченко Ж. М. Тенденції практичної підготовки соціальних фахівців у вищій школі Польщі *Litteris et Artibus: нові горизонти. Випуск II.* / за заг. ред. Р. О. Дубровського. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2018. С.116–128.

9. Шевченко Ж. М. Історія соціологічної думки. Навчальний енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ – 2000, 2016. 687 с. (авт. внесок – 4 терміни (С. 9–10, С. 40–41, С. 460–462, С. 515–516).

10. Шевченко Ж. М. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I – IV рівнів акредитації. 3-є видання, виправлене і доповнене / укладач В. М. Піча, наук. редакція Л. Д. Климаської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми: *навчальний посібник*. Львів: Новий Світ – 2000, 2014. 516 с. (авт. внесок – 9 термінів; С. 25, 26, 31, 82, 219, 283, 339, 343, 361).

11. Шевченко Ж. М. Все про соціальну роботу. Навчальний енциклопедичний словник-довідник. 2-ге видання, перероблене та доповнене / за наук. ред. д. с. н., проф. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ – 2000, 2013. 616 с. (авт. внесок – 5 термінів; С. 38–39, 60–63, 261–263, 421–423, 440–441).

Матеріали конференцій

12. Шевченко Ж. М., Климаська Л. Д. Комунікативна компетентність педагога як шлях вдосконалення педагогічного процесу. *Тези у збірнику матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Рівненський інститут права КУП НАНУ. Рівне, 2013. С. 282–284.

13. Шевченко Ж. М., Шевченко О. А. Інтернет в користуванні комунікативного суспільства. *Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем*: тези матеріалів VI Всеукраїнської конференції молодих науковців (Львів, 21–22 квітня 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 130–132.

14. Шевченко Ж. М. До питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Соціологія – соціальна робота та соціальне забезпечення – регулювання соціальних проблем* : тези матеріалів VIII Міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю професора В. М. Пічі (Львів, 19–20 квітня 2018 р.). Львів. 2018. С. 180–183.

Навчально-методичні видання

15. Шевченко Ж. М. Соціальна освіта і соціальна робота у Республіці Польща: *програма* варіативної навчальної дисципліни для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота». КОГПА, 2018. 30 с.

16. Соціальна робота у Республіці Польща: *навчально-методичний посібник* / авт.-упор. В. Є. Бенера, Ж. М. Шевченко. Кременець: КОГПА, 2019. 248 с.

ЗМІСТ	
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	26
1.1. Історіографічний аналіз джерельної бази дослідження	26
1.2. Поняттєво-термінологічний апарат	46
1.3. Забезпечення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі : історико-регуляторний аспект	61
Висновки до першого розділу	78
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ (1990–2019)	80
2.1. Генеза процесу практичної підготовки соціальних працівників в умовах польського освітнього виміру	80
2.1.1. Організаційно-педагогічні передумови генези практичної підготовки соціальних працівників у Польщі	80
2.1.2. Періодизація процесу розвитку практичної підготовки соціальних працівників у польських закладах освіти	99
2.2. Концептуальні засади організації практичної підготовки соціальних працівників у польській вищій школі	118
Висновки до другого розділу	138
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ	140
3.1. Особливості практичного спрямування освітнього процесу підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності	140
3.2. Організація і зміст практичної підготовки майбутніх соціальних працівників на практиці	166
3.3. Екстраполяція використання позитивного досвіду практичної підготовки соціальних працівників Польщі у вітчизняній вищій школі	187
Висновки до третього розділу	201
ВИСНОВКИ	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208
ДОДАТКИ	246

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

CAL – Stowarzyszenia Centrum Aktywności Lokalnej (Асоціація Клієнтів Центру місцевої діяльності)

EPPSOZ – Europejski projekt polskiego systemu orientacji zawodowej (Європейський проект польської системи професійної орієнтації)

IPSiR – Instytut profilaktyki społecznej i resocjalizacji (Інститут профілактики і ресоціалізації)

ŁU – Uniwersytet Łódzki (Лодзинський університет)

MFPS – Międzynarodowa Federacja Pracowników Socjalnych (Міжнародна федерація соціальних працівників)

POKL – Instytut Pomocy Społecznej i Integracji (Інститут соціальної допомоги та інтеграції)

PSSPS – Polskie Stowarzyszenie Szkół Pracy Socjalnej (Польська Спілка Шкіл Соціальної роботи)

UMCS – Uniwersytet Marii Curie- Sklodowskiej (Університет Марії Кюрі-Склодовської)

WMU – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині)

UW – Uniwersytet Warszawski (Варшавський університет)

PA – Akademia Pomorska w Słupsku (Поморська академія в Слупську)

KUL – Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (Люблінський Католицький Університет Яна Павла II)

ЗВО – заклад вищої освіти

ЄС – Європейський Союз

ЄОФ – Європейська освітня фундація

ЄЦРПО – Європейський центр розвитку професійної освіти

МОН України – Міністерство освіти і науки України

ППСП – практична підготовка соціальних працівників

ВСТУП

Актуальність і доцільність теми дослідження. Соціальні виклики в умовах світової інтеграції й посилення взаємодії країн актуалізують питання вивчення досвіду закладів вищої освіти міжнародного освітньо-наукового простору в соціальній сфері України. У вдосконаленні вітчизняної системи практичної підготовки соціальних працівників доцільним вважаємо звернення до досвіду Республіки Польща з метою ґрунтовного історико-педагогічного вивчення і виявлення можливостей упровадження прогресивних ідей у підготовку фахівців соціальної сфери.

На важливості ефективної практичної підготовки соціальних працівників в Україні акцентується увага в низці державних нормативно-правових документів (Закони України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993), «Про соціальні послуги» (2003), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005), «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» (2005), «Про волонтерську діяльність» (2011), «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014), «Про вищу освіту» (2014), «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017), «Про освіту» (2018)), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.

Актуальні аспекти проблеми практичної підготовки фахівців для соціально-педагогічної діяльності розглядають українські й польські науковці за такими напрямками:

–теоретико-методологічна основа педагогічної освіти (В. Андрущенко, Т. Барчевський, І. Бех, В. Дурановський, Л. Завацька, В. Кремень, В. Оконь, О. Пехота, Ш. Францішек та ін.);

–теорія і практика підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності (В. Беспалько, І. Вільш, Р. Вайнола, М. Гревінський, Т. Дороніна, Н. Квянтковська, С. Коляденко, Г. Ніколаї, В. Поліщук, Л. Пуховська, Н. Сейко, С. Харченко та ін.);

–соціально-педагогічні аспекти історико-педагогічних досліджень (О. Адаменко, С. Бадора, Л. Березівська, Ю. Борисова, Л. Голубнича, Д. Травковська, І. Мельничук, І. Мицишин, Ю. Поліщук, Б. Скржипчак, О. Сухомлинська, Я. Хрінкевич та ін.);

–теоретичні засади соціальної педагогіки (Р. Врочинський, Т. Жолковська, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, С. Когут, Г. Лактіонова та ін.);

–теорія компаративних досліджень (Ф. Андрушкевич, Н. Гайдук, С. Когут, М. Коморська).

Вітчизняні науковці наголошують на необхідності удосконалення практичної підготовки соціальних працівників в Україні: Т. Абрамович (2018); В. Бенера (2018), А. Василюк (2014); Т. Дороніна (2019), О. Карпенко (2008); В. Поліщук (2010); З. Фалинська (2006).

З'ясовано, що загальні проблеми розвитку освіти у Польщі представлено в дисертаціях вітчизняних і польських дослідників в *історико-педагогічному* напрямі: І. Адамек (2001), Ф. Андрушкевич (2012), Й. Гайда (2004), В. Майборода (2011), Г. Ніколаї (2008), Л. Смірнова (2010); частково розкрито проблему сучасної підготовки фахівців у Польщі в *дидактично-методичному* векторі: Я. Бельський (2000); Є. Громов (2010); А. Каплун (2011); А. Мушинські (2004); Р. Мушкета (2007); Є. Нероба (2004); В. Пасічник (2001); М. Перфільєва (2012); Б.Сітарська (2005), Й. Шемпрух (2001), тоді як окремі аспекти практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі представлено лише в окремих публікаціях: Г. Беднарчука, У. Котни, М. Коморської, Т. Лесіної, О. Литвак, Е. Маринович-Хетки, Л. Цибулько, М. Чеховської-Белуги.

Вивчення вітчизняних науково-педагогічних праць і досліджень, у яких розглядаються системи освіти зарубіжних країн, показало, що проблема практичної підготовки соціального працівника в умовах польського освітнього виміру на тлі сучасних глобалізаційних процесів не набула ознак завершеного й докладного розгляду: не узагальнено теоретичні засади практичної підготовки соціальних працівників; на рівні дисертаційних праць не відображено процес генези практичної підготовки соціального працівника в історико-педагогічній

ретроспективі; не є виокремленими релевантні для українського освітнього контексту елементи позитивного досвіду практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі. Доцільність дослідження зумовлена потребою розв'язання низки *суперечностей* між:

– необхідністю розвитку вітчизняної системи вищої освіти з урахуванням прогресивного світового досвіду й недостатністю урахування надбань зарубіжних країн (зокрема, Республіки Польща) у підготовці висококваліфікованих соціальних працівників, спроможних конкурувати на міжнародному ринку праці;

– досягнутим світовим рівнем підготовки до соціальної роботи й недостатньою розробленістю її нормативно-правової та науково-методичної бази в Україні;

– поступовим інтегруванням сучасної вітчизняної вищої освіти до європейських вимог щодо практичного складника соціальної роботи й необхідністю підготовки соціальних працівників для успішного виконання функцій соціальної роботи в Україні.

Результати наукового опрацювання проблеми дослідження дозволяють дійти висновку про відсутність системного й комплексного історико-педагогічного розв'язання питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. Актуальність визначеного питання й необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: ***«Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі»***.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт кафедри соціології та соціальної роботи Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» (протокол кафедри № 7 від 16.01.2014 р.) як складової комплексної наукової проблеми «Дослідницька ініціатива та практична реалізація соціально-політичних проектів щодо врегулювання соціальних проблем сучасної України» (номер державної реєстрації 0118U000886) та відповідно до комплексної наукової теми кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-

педагогічної академії ім. Тараса Шевченка «Психолого-педагогічні засади сучасного освітнього процесу та соціальної роботи» (протокол № 1 від 30.08.2015 р.). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (протокол № 2 від 3.11.2015 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень в галузі педагогічних і психологічних наук (протокол № 1 від 30.01.2018 р.).

Мета дослідження – виявити особливості практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі й окреслити можливості використання позитивних надбань польського досвіду в освітньому процесі України.

Відповідно до мети визначено **такі завдання**:

1) *проаналізувати* стан наукового розроблення проблеми шляхом визначення джерельної бази дослідження і визначити зміст основних понять у сучасному педагогічному дискурсі;

2) *виокремити* організаційно-педагогічні передумови та схарактеризувати періоди розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990 – 2018 рр.);

3) *здійснити* аналіз практичних здобутків упровадження практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі в умовах сьогодення;

4) *виявити* позитивний досвід Польщі у практичній підготовці соціальних працівників та окреслити можливості творчого використання в закладах вищої освіти України.

Об'єкт дослідження – система підготовки соціальних працівників у вищій школі Республіки Польща.

Предмет дослідження – особливості практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінець ХХ – початок ХХІ століття (1990–2018). *Нижня межа* наукового пошуку зумовлена початком формування й розбудови польської системи професійної підготовки соціальних працівників у країні: прийняттям першого офіційного документа незалежної

Польщі в галузі освіти закону «Про вищу освіту» (1990) (Ustawa o szkolnictwie wyższym), закону «Про соціальну допомогу» (1990) (Ustawa o pomocy społecznej), що визначив необхідність отримання й надання освітніх послуг із підготовки соціальних працівників і забезпечення бази для практичної підготовки.

Верхня межа (2018) позначена прийняттям нового «Закону про вищу освіту» Республіки Польща (Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r.), який передбачає здійснення фахової підготовки висококваліфікованого спеціаліста із належним практичним складником (вимоги проходження практики – щонайменше 50 %) і прогнозованою освітньою політикою щодо визначення рейтингу закладів вищої освіти (надалі – ЗВО) з урахуванням критерію працевлаштування випускників, що сприятиме ефективній реалізації мети і завдань соціальної політики в країні. Визначення хронологічних меж і періодизація дослідження зумовлені виявленими специфічними особливостями розвитку процесу практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

Територіальні межі дослідження окреслено *північним* (Olsztyn, Warmińsko-mazurskie województwo; Słupsk, Województwo pomorskie), *центральним* (Warszawa, Województwo mazowieckie; Łódź, Województwo łódzkie) та *східним* (Lublin, Województwo lubelskie) регіонами Республіки Польща, де функціонують ЗВО, які здійснюють підготовку соціальних працівників; зокрема – Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), Варшавський університет (Uniwersytet Warszawski), Інститут профілактики і ресоціалізації (Instytut profilaktyki społecznej i resocjalizacji) (надалі – IPSiR), Лодзинський університет (Uniwersytet Łódzki), Люблінський Католицький Університет Яна Павла II (Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), Поморська Академія в Слупську (Akademia Pomorska w Słupsku), Університет Марії Кюрі-Склодовської (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej).

У дисертаційній роботі використовувались такі **методологічні підходи**: *історичний підхід* (для аналізу питання практичної підготовки соціальних працівників у Республіці Польща в розвитку й історичній ретроспективі); *логіко-системний підхід* (для висвітлення проблеми дослідження логічно, послідовно й

цілісно); *комплексний підхід* (зادля всебічного розгляду змін у розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі як складного процесу, детермінованого низкою (географічних, політичних, соціально-економічних, культурних і духовних) чинників); *міждисциплінарний підхід* (для аналізу феномену практичної підготовки соціальних працівників не лише з позиції педагогіки, а й з урахуванням соціокультурних і психологічних чинників); *компаративістський підхід* (для виявлення спільного і відмінного в системі практичної підготовки соціальних працівників Польщі й України); *компетентнісний підхід* (для з'ясування особливостей розвитку компетентностей спеціалістів соціальної роботи у польській вищій школі у порівнянні з вітчизняною) і *практико-орієнтований підхід* (для дослідження дієвих механізмів та умов адаптації у процесі підготовки соціальних працівників від педагогічної парадигми, сконцентрованої на процес навчання, до орієнтації на вміння практично навчатись через досвід); методологічні принципи порівняльно-педагогічних досліджень.

Відповідно до мети й завдань наукового пошуку використовувався комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих **методів дослідження**:

а) *загальнонаукові методи*: аналіз, порівняння й інтерпретація з метою вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, офіційних і нормативних документів у галузі соціальної освіти й соціальної роботи; систематизація й узагальнення опрацьованих матеріалів задля формулювання висновків, осмислення результатів і перспектив їх подальшого застосування позитивного досвіду діяльності та результатів співпраці закладів вищої освіти Польщі й України;

б) *конкретно-наукові методи*: *історико-педагогічний метод* – для ретроспективного аналізу літературних джерел із проблеми дослідження; *історико-хронологічний* уможливив розгляд процесу становлення та розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі як сукупності послідовних періодів в окреслених хронологічних межах; *пошуково-бібліографічний метод* – задля вивчення архівних, бібліотечних фондів та

бібліографічних видань, методичної, історичної літератури, дисертаційних робіт із теми дослідження; *проблемно-хронологічний метод* – для здійснення аналізу порушених у дисертації проблем у їх динаміці та часовій послідовності; *системно-структурний і системно-функціональний методи* – для визначення внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, усебічного дослідження комплексу соціокультурних чинників, виявлення причинної зумовленості розвитку практичного компонента професійної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі; *порівняльно-педагогічний й компаративний аналіз* – задля аналізу та зіставлення сучасного стану вітчизняної та польської практичної підготовки фахівців соціальної сфери; *контент-аналіз* – для аналізу змісту навчальних планів і робочих програм польських закладів вищої освіти; *прогностичний* – для окреслення можливостей екстраполяції позитивного польського досвіду практичної підготовки соціальних працівників Польщі в систему вищої освіти України.

Джерельну базу дослідження об'єднано у п'ять груп: 1) джерела нормативно-правового характеру; 2) праці вітчизняних і зарубіжних науковців за проблемою дослідження й дотичні до неї; 3) навчальні плани і програми, підручники та посібники для вищої школи за темою дисертації; 4) періодичні видання, на сторінках яких розглядалась досліджувана проблема; 5) довідкова література (словники, енциклопедії, покажчики, Інтернет-джерела, у яких віднайдено матеріал відповідно до наукового пошуку) тощо. Її основу становлять: *офіційні документи* України й Польщі досліджуваного періоду стосовно різноманітних аспектів обраної теми (Рапорти Міністерства Освіти; законодавчі акти вищої освіти; звіти та рекомендації Комітету Наукових Досліджень; постанови Головної Ради з Вищої Освіти, Загальнодержавних Наукових Центрив; *стандарти підготовки фахівців соціальної сфери* тощо; *матеріали польських і вітчизняних науково-педагогічних видань* («Edukacja i Dialog» («Освіта та діалог»), «Edukacja Dorosłych» («Освіта дорослих»), «Kwartalnik Pedagogiczny» («Педагогічний кварталник»), «Nowa Szkoła» («Нова школа»), «Ruch Pedagogiczny» («Педагогічний рух»), «Terazniejszość – Człowiek – Edukacja»

(«Сучасність – Людина – Освіта»), «Forum Akademickie» («Академічний форум»); «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка», «Професійна освіта», «Вища освіта» тощо; *навчально-методична інформація* ЗВО (навчальні плани, програми підготовки, структура й організація навчальних курсів); матеріали конференцій, присвячених питанням фахової підготовки соціальних працівників; *науково-педагогічні видання й інформаційні ресурси* мережі Інтернет щодо предметного поля дослідження.

Використано матеріали з бібліотечних фондів України: Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (м. Київ), Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України, наукових бібліотек Львівського національного університету імені І. Франка та Національного університету «Львівська політехніка»; наукових бібліотек вищої школи Польщі: наукової бібліотеки Варшавського університету, Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині, Державного університету ім. Марії Склодовської-Кюрі, Лодзінського університету, Люблінського Католицького Університету Яна Павла II, Поморської академії у Слупську.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

- *уперше* виявлено особливості практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі й окреслено можливості використання позитивних надбань польського досвіду в освітньому процесі України;

- *виокремлено організаційно-педагогічні передумови* генези практичної підготовки соціального працівника у Польщі (поч.1920 – 1990 рр.) на двох етапах розвитку: перший – *зародження практичної підготовки фахівців соціально-педагогічної діяльності* (поч. 1920-х – 1945 рр.); другий – *становлення практичної підготовки фахівців соціальної роботи* (1945 – поч. 1990-х) за визначальними якісними характеристиками;

- *схарактеризовано інтегративну структуру досліджуваного феномену* в означених хронологічних межах (1990 – 2018 рр.): **I період** – *розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі* – 1990 – 2004 рр.:

(1990 – 1995 рр. – *актуалізація та професіоналізація*); (1995 – 1999 рр. – *уніфікація та спеціалізація*); (1999 – 2004 рр. – *диверсифікація й інституціоналізація*); **II період** – *інтенсифікація* практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (2004 – 2018 рр.): (2004 – 2008 рр. – *модернізація та стандартизація*); (2008 – 2018 рр. – *інтеграція й інтернаціоналізація*);

– *здійснено* аналіз *практичних здобутків* упровадження практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі на рівні ліценціату та магістерських студій, яка забезпечується конфігурацією системного підходу від упровадження польської системи профорієнтації на навчання за фахом «соціальна робота» (EPPSOZ) до застосування комплексу базисних засад саморегульованого і студентоорієнтованого навчання, принципів законодавчого забезпечення й академічної свободи, *що базуються на реалізації*:

– *практичного спрямування освітнього процесу* на засадах демократичності і мобільності студента;

– *навчання на практиці через досвід*;

– *упровадження сучасних форм навчання* (стаціонарна, нестаціонарна, заочна, вечірня, екстернатна й дистанційна); вільне, індивідуальне, дуальне, додаткове, інтегроване, інклюзивне навчання;

– *використання практико-зорієнтованих форм і методів навчання*, спрямованих на розвиток практичних умінь і соціальних компетентностей – лекції (інтерактивні, інформативні, проблемні, мультимедійні); конверсаторіуми, дискусійні семінари, колоквиуми, кооперативне навчання, навчання взаємодопомоги, активні перегонітні й тренінгові технології та драмотерапевтичні техніки, наглядові сесії та студійні засідання, транзакційні ігри та театралізовані ігри-вистави, анімації);

– *моделювання основних методів соціальної роботи* в умовах застосування інтерактивних технологій соціальної роботи у суб'єкт-суб'єктній взаємодії з викладачем вищої школи (гейткіпінг, сторітелінг, тимбілдинг, тьюторство, стрітвокер; коучинг, кейс-метод) як форм соціальної підтримки;

– *високого рівня кваліфікації викладачів польських ЗВО із міжнародним досвідом соціальної роботи та спрямованістю на взаємодію із студентом на внутрішньо вмотивовану самореалізацію на досягнення успіху;*

– *уточнено категорійно-поняттєвий апарат дослідження («соціальна робота», «практична підготовка», «ліценціат», «магістеріум», «післядипломні студії», «міжгалузеві гуманітарні студії», «практичне навчання через досвід», «конверсаторіум», «наставник (ментор)», «супервізор», «активні технології», «стрітвокер», «сторітелінг», «гейткіпінг», «тимбілдинг», «силлабус», «транзакційні ігри», «наглядові сесії», «інтеграційно-мотиваційний тренінг») у контексті проблеми розвитку практичної підготовки соціальних працівників в Україні;*

– *доповнено вітчизняну історико-педагогічну думку відомостями щодо становлення й сучасного розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі;*

– *виявлено прогресивні ідеї досвіду Польщі щодо практичної підготовки соціальних працівників та окреслено можливості їх творчого використання в освітньому процесі України.*

На основі матеріалів дослідження *до наукового обігу введено* маловідомі документи, які збагачують сучасні уявлення про практичну підготовку соціальних працівників у Польщі, розширюють джерельну базу й уможливають висвітлення особливостей розвитку практичної підготовки соціальних працівників в історико-педагогічній ретроспективі.

Подальшого розвитку набули теоретико-методичні засади, які визначають законодавче забезпечення практичної підготовки фахівців до соціальної роботи у Польщі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовано історико-педагогічні засади практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі у посібнику «Соціальна робота у Республіці Польща» (у співавторстві), які можуть застосовуватися під час розроблення навчальних дисциплін із соціальної роботи («Соціальна робота з різними

категоріями клієнтів», «Методи соціальної роботи», «Моделі соціальної роботи в зарубіжних країнах», «Світові моделі та стандарти підготовки фахівців соціальної сфери» тощо), у подальших наукових дослідженнях з історії й теорії педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, теорії і практики соціальної освіти; освітньо-професійних, освітньо-наукових програм бакалаврської та магістерської підготовки.

Основні положення й результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету «Львівська політехніка» (довідка про впровадження № 67-01-1787 від 22.10.2018 р.); Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 05-16/101 від 26.10.2018 р.); Прикарпатського національного університету (довідка про впровадження № 01-15/04/1733 від 18.10.2018 р.); Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-28/02/3039 від 29.10.2018 р.); Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка про впровадження № 07-10/1880 від 04.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, представлені в дисертаційній роботі, отримані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача є: у статті [6] розкрито суть практичної підготовки соціальних працівників; [12] – здійснено аналіз комунікативної компетентності майбутнього фахівця; [13] – актуалізовано роль мережі Інтернет у врегулюванні соціальних проблем; [16] – у навчальному посібнику узагальнено й систематизовано досвід практичної підготовки соціальних працівників у Польщі, складено глосарій, розроблено таблиці та схеми для використання у практичній підготовці соціальних працівників ЗВО України; [9–11] – до енциклопедичних словників-довідників автором унесено 18 термінів, подано їх екземпліфікацію, здійснено філіацію в рамках лексикографічної параметризації фахової мови соціальної галузі. У дисертації не застосовувалися розробки й ідеї, що належать співавторам.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні

висновки й результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів:

– *міжнародних*: «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2015); «До питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі» (Львів, 2018); «До питання професійної підготовки соціальних працівників в Україні» (Варшава, 2018); «Вища освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (Київ, 2018);

– *всеукраїнських*: «Комунікативна компетентність педагога як шлях вдосконалення педагогічного процесу» (Рівне, 2013); «Особливості професійного спілкування в діяльності соціального працівника» (Львів, 2014); «Інтернет в користуванні комунікативного суспільства» (Львів, 2016); «V Морозівські читання. Тьюторство як засіб інтернаціоналізації освітньо-наукового простору вищої школи» (Київ, 2018); «Психолого-педагогічні та соціальні аспекти вдосконалення якості освіти» (Харків, 2018);

– *регіональних*: «Тенденції практичної підготовки соціальних фахівців у вищій школі Польщі» (Хмельницький, 2017);

– *звітно-наукових*: Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, 2014 – 2018); Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (Кременець, 2015–2018); молодих науковців «Litteris et artibus» (Кременець, 2016–2018).

Основні результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціології та соціальної роботи Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», кафедри педагогіки та психології й на засіданні міжкафедрального семінару в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка (від 22.01.2019 р.).

Публікації. Основні результати наукового дослідження відображено у 16 опублікованих працях (9 – одноосібні, 7 – у співавторстві), серед яких:

4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 – у міжнародному зарубіжному виданні), 6 – тези доповідей на наукових конференціях, 2 – навчально-методичні видання.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, переліку скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел на 38 сторінках (397 найменувань, з яких 212 – іноземними мовами), 87 додатків на 196 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 441 сторінку, з них обсяг основного тексту – 195. У роботі представлено 24 таблиці, 10 схем, 9 рисунків, дві діаграми, із яких – 20 займають повну сторінку.

РОЗДІЛ 1.

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Робота над науковою проблемою практичної підготовки соціальних працівників у Польщі для змістовного дослідження об'єкта та предмета вивчення, простеження генези історико-педагогічних явищ для розкриття основних періодів становлення і розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990–2018 рр.) потребувала ґрунтовного опрацювання широкого спектру джерельної бази з поставленого питання і визначення категорійно-поняттєвого апарату. Окрім того, порівняльний і змістовний аналіз інформаційних джерел уможливили обґрунтування сутності базових понять дослідження та сприяли систематизації джерел, які мають концептуальне значення у дослідженні окресленої проблеми.

Історіографічний аналіз джерельної бази дослідження

Необхідність удосконалення системи соціальної освіти у практичному аспекті та соціального захисту визначається європейською орієнтацією України загалом і входженням у європейський освітній простір зокрема та передбачає глибоке знання зарубіжного досвіду, необхідного для створення відповідної системи у власній країні. Як зазначає академік О. Сухомлинська, «сьогодні педагогічна наука відстає від практики, не встигає за кардинальними змінами, інноваційними процесами, що відбуваються в роботі шкіл, дитячих закладів, у системі вищої освіти» [137, с. 8–9].

Специфіка предметного наукового поля потребувала розкриття розвитку наукової думки за проблемою дослідження. На важливості наукового опрацювання історичних джерел наголошують сучасні педагоги О. Адаменко [2], Л. Березівська [12], Л. Голубнича [27], О. Сухомлинська [137] та ін.). Про необхідність критичного аналізу, а не лише опису історико-педагогічних джерел наголошує академік НАПН України О. Сухомлинська [137, с. 9], підкреслюючи,

що «... лише історичний аспект, генеза феноменів, що розглядаються, відкриють природу явищ в усій їх повноті й значущості» [137, с.7]. Отже, джерельна база педагогічної історіографії, утворена із комплексу педагогічно-історіографічних джерел, дозволяє ґрунтовно дослідити історико-педагогічний процес, виявивши в генезисі педагогічної думки, зокрема у сфері професійної підготовки соціальних працівників, досягнення та прогалини практичного компонента такої підготовки для соціальної сфери. Такий підхід відповідав критичному історико-педагогічному аналізу проблеми дослідження у роботі.

Історико-педагогічний дискурс дозволив виявити розмаїття підходів до класифікації історичних джерел [2; 11; 12; 15; 27; 71; 90; 117; 137; 164], що обумовлене за критерієм предмету дослідження (Л. Березівська [12]). У виробленні власного підходу до впорядкування та класифікації джерельної бази критеріями стали: дати появи джерел (особливо для джерел нормативно-правового характеру); походження джерела; типи джерел (за схожістю характерних спільних ознак); види джерел (за ступенем вираження загальних ознак). Для нашого дослідження саме вони є оптимальними для чіткого розподілу історичних джерел і їх подальшої класифікації й аналізу як феномену історичного процесу в контексті досліджуваної нами наукової проблеми. Під джерельною базою наукового дослідження визначаємо використані джерела, які дозволили різнобічно проаналізувати проблему практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі та сприяли вирішенню окреслених завдань.

Враховуючи різноманітність історико-педагогічних підходів учених, джерельну базу дослідження, як зазначалося у вступі, ми об'єднали у 5 груп. До *першої групи* ми віднесли джерела нормативно-правового характеру (офіційні документи Республіки Польща досліджуваного періоду стосовно різноманітних аспектів обраної теми (Рапорти Міністерства Освіти; законодавчі акти вищої освіти; звіти та рекомендації Комітету Наукових Досліджень; постанови Головної Ради з Вищої Освіти, Загальнодержавних Наукових Центрів; Устава соціального працівника; стандарти професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Польщі; національна доктрина розвитку польської освіти в ХХІ ст.; постанови про

вищі навчальні заклади Польщі; рапорти, положення, постанови міністерства освіти Польщі «Про перспективи розвитку вищої освіти», чинні офіційні нормативні документи, законодавчі акти й постанови Департаменту освіти Польщі тощо.

До другої групи віднесено праці вітчизняних та зарубіжних вчених за проблемою дослідження та дотичні до неї. В умовах сучасних освітніх викликів актуалізується доцільність врахування вимог до практичної підготовки фахівців для соціальної роботи у контексті континентальної інтеграції, мобільності на європейському ринку праці та необхідність врахування провідних тенденцій у розвитку соціальної освіти за кордоном, а також запровадження інноваційних підходів у процес професійної підготовки соціальних працівників в Україні.

Теоретико-методологічне осмислення проблеми соціальної адаптації особистості майбутнього фахівця, представлено в працях зарубіжних учених, таких як Х. Браунс [16], К. Джанетто [43], М. Доуел [42; 94], Дж. Келлі [60], М. Кларін [61], В. Колков [66], Д. Крамер [16], А. Мінахан [103], А. Маслоу [78], Р. Мей [79], А. Пінкус [103], Дж. Равен [115], Г. Роджерс [118], В. Сластьонін [123], С. Тетерський [140], Е. Уїллер [43], Л. Уолтер [74], С. Франк [151], С. Френе [150], З. Фромм [152], С. Шадлоу [42; 94] та ін. Вагомим для дослідження є досвід зарубіжних науковців стосовно підготовки соціальних працівників до професійної діяльності: І. Валліман (Швейцарія), Г. Вільфінг (Австрія), Б. Вул (США), Л. Гур'є (Франція), Е. Норланн (Німеччина), Є. Потулицька (Польща), Ш. Рамон (Великобританія), у становлення теорії волонтерства Р. Лінч, С. Маккарлі (США), Л. Питка, Є. Матерна (Польща) та ін. Вивчення праць зарубіжних учених уможливило використання цінного досвіду практичної діяльності соціальних працівників.

За аналізом джерельної бази дослідження доходимо висновку, що позитивний вплив на розвиток концепції практичної підготовки соціальних працівників (надалі – ППСП) мали праці А. Маслоу, М. Ноулза, К. Роджерса, А. Тафа, П. Фрейре, С. Хоула та ін. У працях західноєвропейських учених проаналізовано основні вимоги, які ставить європейське суспільство до процесу

формування особистості. За даними досліджень зарубіжних авторів (J. Lewis, H. Karl-Ernsts, W. Koole), базовими якостями соціального фахівця є його особистісна спрямованість до самоактуалізації, відсутність егоцентризму, готовність до надання допомоги. Вони знаходять своє відображення у системі особистісних рис, якостей і властивостей, притаманних загальноєвропейському ідеалові особистості. Практичну доцільність вбачаємо й у вивченні соціокультурних чинників розвитку і функціонування сучасних систем практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі. Стратегія реформування інститутів соціалізації нині має бути пов'язана з осмисленням світової педагогічної спадщини, ґрунтуватися на культурологічних традиціях та європейських цінностях.

Актуальні аспекти проблеми практичної підготовки фахівців для соціально-педагогічної діяльності розглядають українські й польські вчені. У дослідженнях С.Бадори [7], А.Василюк [18], Н. Гайдук [132], Н. Горішної [30], Л. Клос [62; 132], Б. МакКензі [77], І. Мельничука [80], А. Мушинські [86], У. Новацкої [92], Р.Чубук [161], Ю.Швалба [180] та ін. йдеться про нові аспекти в практичній підготовці, зокрема про необхідність формування адаптаційних, прагматичних та інформаційних умінь майбутнього фахівця. Водночас аналіз праць українських і польських учених свідчить, що зазначена проблематика не вичерпує всіх важливих аспектів розвитку систем практичної підготовки соціального працівника. Ознайомлення з науковими дослідженнями з проблеми практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі засвідчило, що зазначена проблема цілісно дослідниками не вивчалася.

В. Поліщук, О. Янкович зауважують, що відкриття у 1991 р. спеціальності «Соціальна робота» сприяло тому, що в Україні почалося активне вивчення зарубіжних теорій соціальної роботи, вітчизняної практичної діяльності та умов підготовки професіоналів даного напрямку, що загалом сприяло розширенню наукових знань у галузі теорії і практики професіоналізації процесу підготовки майбутніх соціальних працівників [107, с.188]. Питання змісту професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні

досліджувались у різних аспектах. Професійну підготовку майбутніх соціальних працівників учені (О. Безпалько [8; 134], Н.Гайдук [132], І. Зверева [49; 134], О. Карпенко [52; 53; 54], А. Капська [57; 58], І Мельничук [80], Ю. Поліщук [104], В. Поліщук [105; 107; 108; 131], С. Харченко [134; 153] та ін.) розглядають як цілісний процес засвоєння та закріплення загальнопедагогічних, психологічних та соціальних знань, умінь і навичок у процесі теоретичної та практичної підготовки. Разом із тим, комплексного дослідження практичної підготовки майбутніх соціальних працівників, зокрема у Польщі, нами не виявлено.

При з'ясуванні історичного, соціально-політичного й освітнього аспектів проблеми ППСП на допомогу нам стали монографії вчених Ф.Андрушкевич (2011) [5], В. Бенери (2011) [10], А.Гофрон (2003) [31], І. Зверєвої (1998) [49], В. Кременя (2007) [70], М. Перфільєвої (2013) [100], К. Павловського (2005) [97], В. Поліщук (2006) [106], Б. Сітарської (2005) [122] та ін. Вчені зазначають, що особливої актуальності при цьому набувають діяльнісні аспекти соціальної роботи, оскільки реальна дійсність вимагає застосування не лише різних форм та методів роботи, що були б адекватними до нових потреб соціуму, але й особливого змістового наповнення, спрямованого на реальну допомогу людям.

Із наукових джерел психолого-педагогічної тематики довідуємося про висвітлення вітчизняними та зарубіжними вченими загальних питань соціальної роботи: висновки польських учених *щодо історії становлення і розвитку професійної освіти у Польщі* (В. Дзевульський, Т. Косткевич, С. Морзберг, М. Пжибишевський, Й. Пілатович, Є. Ясуїк); сучасні концепції розвитку освіти у Польщі (А. Василюк, Й. Гесітський, К. Денек, Т. Десятов, Є. Хмелецька, Б. Шліверський, Й. Юнг Міклашевська); *взаємодію ринку праці та системи професійної підготовки* (С. Алашеєв, У. Єрушка, М. Кабай, Й. Кох, Т. Кутейніцина, Н. Посталюк); *питання стандартизації професійних кваліфікацій* (І. Возняк, С. Квятковський, К. Симела, Т. Новацький) та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури та наукових джерел засвідчив, що теоретична сутність проблеми практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі

Польщі розглядалася дослідниками на рівні окремих аспектів, опосередковано, тому існує необхідність подальшого розгляду цієї проблеми.

Монографічне дослідження «Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти» В. Поліщук (2006) розкриває мету та завдання неперервної практичної підготовки соціальних працівників в Україні [106, с. 217], які стали базисними для компаративного аналізу практичного компоненту підготовки соціальних працівників у Польщі й Україні. Дослідження сучасних історико-педагогічних праць [1; 24, 65; 76; 80; 86; 87; 89; 91; 92; 104; 127; 148; 172] засвідчило актуальність проблеми практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі та відсутність цілісної історико-педагогічної розвідки вчених стосовно предметного поля наукового дослідження.

В умовах сьогодення польські вчені у колективній монографії Вищої педагогічної школи у Варшаві (Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie) окреслюють «Сучасні тенденції соціальної допомоги та соціальної роботи» («Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej») [за ред. М. Гревінського (M. Grewińskiego) та Є. Кшишковського (Jerzego Krzyszkowskiego)] (Warszawa, 2011). Досліджено, що у першій частині видання «Про польське соціальне забезпечення і соціальну роботу» польськими теоретиками актуалізовано проблеми: від системи догляду через політику допомоги до соціальної активізації та інтеграції в Польщі (М. Гревінські), впровадження нових концепцій в управлінні соціальної допомоги (Є. Кшишковський), соціальної допомоги та соціальної роботи в Польщі: перспективи та перешкоди для розвитку (М. Римса), створення системи довготермінової опіки в Польщі – між медичними службами та соціальною допомогою (Р. Бакалярчик), інституційні та правові аспекти соціальної допомоги (М. Бейкевич), нові тенденції в методології соціальної роботи (Т. Казьмірчак), відродження екологічної соціальної роботи (Б. Скржипчак), напрями еволюції освіти соціальних працівників (А. Засада-Хораб) тощо [377, с. 7–87]. У розділі «Про практику інституційних та фінансових аспектів соціальної допомоги в

Польщі» практики розкривають питання: впровадження стандартів якості послуг соціальної допомоги (Б. Пясечна), програмування в практиці функціонування центру соціального забезпечення (Р. Маджер), ефективність та протидію ефективності операційної програми «Людський капітал» у сфері соціальної інтеграції (Ц. Міжевський), оцінку програми підтримки сільських територій в якості засобу розвитку місцевої політики та соціальної допомоги (Р. Лісовський) тощо. У заключній частині книги один із двох редакторів М. Гревінські підводить підсумки ~~звичайно~~ найбільш важливі проблеми, з якими зіштовхується система соціального забезпечення в Польщі [377, с. 135–134]. Однак логіко-системний аналіз наукових джерел дозволяє зазначити, що цілісного наукового дослідження з проблеми практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі не проводилося.

Дисертаційні праці. Як показав результат студіювання наукових розвідок, досить ґрунтовно досліджені процеси реформування систем освіти, що відбуваються в найбільш розвинених європейських країнах та США. Значний інтерес науковців спрямований на вивчення досвіду практичної підготовки фахівців соціальної сфери у розвинених країн. Даному аспекту присвятили наукові дослідження низка вчених, представлених на Табл. 1.1.

Проведений аналіз досвіду підготовки фахівців для соціальної сфери у зарубіжних країнах (США, Великобританії, Канади, Франції, Бельгії, Австрії, Польщі, Швеції та ін.) засвідчив потребу подальшого вдосконалення практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів в Україні за умови конструктивного поєднання вітчизняної практики і світового досвіду, посилення ролі практичного складника підготовки майбутнього спеціаліста як провідного структурного елемента професійної підготовки, впровадження неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних працівників, удосконалення технологій практичної підготовки з обов'язковим урахуванням регіональних потреб і можливостей застосування у вітчизняній соціальній освіті та практиці соціальної роботи.

Таблиця 1.1

Дослідження професійної підготовки фахівців соціальної сфери у країнах світу

Автор дослідження	Тематика дослідження (країна)	Рік
Л. Віннікова	Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США	2003
Н. Гайдук	Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади)	2005
О. Загайко	Підготовка працівників соціальних служб для середніх, загальноосвітніх навчальних закладів Великої Британії	2008
А. Кулікова	Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції	2009
Г. Лещук	Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції	2009
Н. Микитенко	Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади	2006
О. Ольхович	Підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями у вищих навчальних закладах США і Канади	2008
О. Павлішак	Професійна підготовка соціального педагога в Австрії	2008
О. Пічкарь	Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії	2002
Н. Собчак	Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США	2004
Т. Харченко	Взаємодія школи й соціального середовища у вихованні учнів коледжів і ліцеїв Франції	2002
О. Байбакова	Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах США	2017

Проблематика розвитку сучасної польської системи підготовки фахівців для соціальної діяльності в умовах стрімких суспільно-економічних змін динамічно розвивається і в теорії, і на практиці. Підготовку соціального працівника в Польщі на рівні державних стратегій і педагогічних концепцій зорієнтовано на особистісні пріоритети. Ученими виявлено, що, незважаючи на зумовлені національною специфікою відмінності, базові засади навчання фахівців соціальної роботи є спільними для багатьох країн світу та визначаються

специфікою соціальної освіти і загальними вимогами до професійної компетентності соціальних працівників. Однак, незважаючи на розширення та інтенсифікацію дослідницьких зусиль, спрямованих на вивчення особливостей розвитку соціальної роботи зарубіжних країн, певні питання залишилися недослідженими. Аналіз наукових праць дозволяє зауважити, що бракує системних досліджень, з'ясування загального й особливого, специфічного в організації практичного компонента освітньої діяльності. *Історико-педагогічний* напрям наукових праць, що мають опосередковане відношення до наукового поля нашого дослідження, представлено в роботах: Л. Гриневич (2005) [32] (Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі); В. Майбороди (2011) [76] (Розвиток університетської освіти та науки в Польщі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.); Г. Ніколаї (2008) [91] (Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (ХХ ст.) тощо. У дисертаціях (К. Біницької, В. Майбороди [76], Л. Смірної [127], І. Нестеренко, Б. Сітарської [122] та ін.), хронологічні межі дослідження яких співпадають із визначеним нами періодом та республікою Польща, розглядається особистість фахівця, що знаходить своє відбиття не лише у професійній діяльності, а й у власній соціальній активності. Разом з тим, зауважимо, що у предметі дослідження практична підготовка соціальних працівників у закладах вищої освіти Польщі вченими не досліджувалася.

Дослідженню польської системи освіти присвячено дисертаційні роботи українських та польських науковців. Останні десятиліття ХХІ ст. наукова скарбниця поповнена дисертаціями та науковим працями, предметом яких визначено розвиток освіти в Польщі за такими науковими напрямками: історичні та порівняльні аспекти розвитку освітніх систем – А. Каплун (розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кін. ХІХ – ХХ ст.), В. Пасічник (система підготовки вчителя історії в порівняльно-педагогічній студії Польщі), Б. Сітарська (підготовка майбутніх педагогів у контексті розвитку педагогічно-психологічної освіти в Польщі на межі ХХ та ХХІ ст.), І. Шемпрух (тенденції розвитку педагогічної освіти в Польщі), Л. Юрчук (тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти в Польщі) та ін.; підготовка

соціального працівника – С. Когут (системи професійної підготовки соціального педагога України і Польщі), М. Перфільєва (соціальне виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями у Польщі) тощо. У дослідженнях С. Когут, Е. Нероби, У. Новацкої, Л. Юрчук та ін. феномен підготовленості фахівця соціальної сфери розглядається як збалансована діалектична єдність когнітивного та чуттєвого, раціонального та практичного (підготовленість до професійної діяльності), соціального та індивідуального. У контексті нашого дослідження мають безпосередню вагу наукові матеріали з розвитку освітньо-соціальних процесів у Польщі, представлені у Додатку А.2. Учені, вивчаючи досвід підготовки спеціалістів соціальної сфери у Польщі, обґрунтовують важливість його використання у сфері професійної підготовки фахівців для соціальної роботи в Україні. Досліджено, що науковці Польщі мають значний доробок у дослідженні проблем стану національної освітньої системи, створення кількох альтернативних моделей реформування вищої школи та підготовки фахівців. Зазначені аспекти вивчали: Ч. Банах, Х. Квятковська, Ю. Кузьма, Ч. Купісевич, Т. Левовицький, В. Оконь, М. Цацковська та ін. Уважне ознайомлення з останніми публікаціями вітчизняних та польських науковців з досліджуваної тематики засвідчує, що питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі не було у них пріоритетним.

Для предметного поля наукового дослідження цінними виявилися результати компаративного аналізу С. Когут (2005) [65]. Серед тенденцій розвитку сучасної системи професійної підготовки соціальних педагогів у Польщі дослідницею відображено відповідність загальноєвропейській спрямованості до ранньої спеціальної підготовки всіх фахівців соціальної сфери; швидке реагування системи на зміни соціального характеру, запити регіонального ринку праці. Однак історико-педагогічний компонент дослідження стосується в основному ХХ ст., а практичний компонент підготовки соціального працівника у науковому полі сучасного періоду Польщі дослідницею не визначався.

Актуальні аспекти проблеми підготовки фахівців для соціально-педагогічної діяльності розглядають українські й польські вчені. У пошуках нової ролі

соціальних працівників особливу увагу зацентовано на потребі професіоналізації сфери соціальних послуг з метою не тільки переформування даної групи працівників, але і соціальної системи держави в цілому. Реформування системи соціальної опіки і допомоги також значно збільшило науковий інтерес до нових сфер соціальної роботи та проблем підготовки висококваліфікованих соціальних кадрів. Саме цей аспект став предметом дослідження ряду польських науковців: Ю. Бронгель, К. Вудз, Є. Кантовіч, А. Курч, А. Маєвської-Галензяк, Є. Маринович-Хеткі, А. Олубіньського, Т. Станка, І. Супіньської, Д. Травковської, К. Фриштацького, Є. Шмагальського та ін.

Історико-педагогічні напрями наукових досліджень специфіки розв'язання досліджуваної проблематики у Польщі представлені у працях таких польських дослідників: підготовка вчителів – З. Волк, С. Качор, Г. Кедровіч, Р. Мушекета, К. Хмелевський, І. Шемпрух, Ф. Шльосек та ін.; освіта в процесі суспільних змін – А. Богай, М. Шиманський та ін.; інтеграційні процеси в освіті – Вільш, І. Возняк, Р. Герлах, С. Квятковський, І та ін.; теорія і методика професійної освіти – К. Симела, Б. Урбан, К. Полак, Я. Фігурський та ін.; ефективне використання людського капіталу – Е. Трафіалек та ін. Загальні теоретичні аспекти польської вищої освіти обґрунтували і висвітлили Т. Новацький, Е. Подоска-Феліпович, В. Рахальська, Й. Шанявський, В. Щерба та ін.

Студіювання наукових праць польських дослідників дозволяє зауважити їх певний інтерес до соціальної освіти та проблем підготовки фахівців соціальної роботи в Україні та у Польщі. Г. Бейгер (2012) [93, с.179] у праці «Aktywizacja społeczna i zawodowa podopiecznych systemu pomocy społecznej – paradygmaty i ośiągnięcia» розкриває напрям соціальної й професійної активізації підопічних системи соціального забезпечення у контексті парадигми і досягнення. Л. Корчак (2013) [93, с.188] у наукових розвідках актуалізує проблему безробіття у Республіці Польща та окреслює соціально-економічні його наслідки у ракурсі освітологічного контексту, пропонує інтегративний підхід до вивчення соціально-економічних наслідків у процесі підготовки соціальних працівників у Польщі. Окремі соціально-виховні аспекти реформи школи демократичної Польщі

представлено у наукових розвідках Г. Ноги [93, с.192], К. Хица [93, с.197] та ін. Однак цілісного історико-педагогічного дослідження щодо предметного поля наукового дослідженнями не виявлено. Вивчення історико-педагогічних джерел, нормативних документів та аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує, що практичний компонент підготовки соціального працівника в Польщі не був предметом спеціального й цілісного дослідження.

Дидактично-методичний вектор представлений дослідженнями вчених, які висвітлюють підготовку фахівців у Польщі: Є. Громов (2010) [34] (сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти у Польщі); А. Каплун (2011) [56] (розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець XIX – XX ст.); А. Мушинські (2004) [86] (організаційно-педагогічні умови професійного навчання у центрах неперервної освіти Польщі); Р. Мушкета (2007) [87] (підготовка вчителів фізичного виховання у Польщі до оцінювання навчальних досягнень учнів); Е. Нероба (2004) [89] (підготовка інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах Польщі); М. Перфільєва (2012) [100] (соціальне виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями у Польщі); Й. Шемпрух (2001) [179] (тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918 – 1999) та ін. У дослідженні М. Перфільєвої (2012) [100] розкрито педагогічні умови соціального виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями та здійснено періодизацію становлення та розвитку соціального виховання осіб з обмеженими можливостями в історичному контексті.

За даними досліджень зарубіжних авторів: Я. Левіс, Х. Карл-Ернтс, В. Коле (J. Lewis, H. Karl-Ernsts, Wibo Koole) – базовими якостями соціального фахівця є його особистісна спрямованість до самоактуалізації, відсутність егоцентризму, готовність до надання допомоги.

У центрі уваги сучасних науковців – питання модернізації та інтенсифікації підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів: диференціація змісту, форм і методів роботи з дітьми, які залишилися без батьківської опіки (С. Кавула, А. Полянничко, М. Шакурова та ін.); соціальне виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями (М. Перфільєва);

організація соціально-педагогічної роботи з «дітьми вулиці» (Р. Вайнола, О. Воронова, В. Келасьєв, Г. Курганова, С. Тетерський); профілактика негативних явищ (О. Митрохіна, В. Оржеховська, О. Пилипенко); освітньо-дозвіллева діяльність (С. Пащенко, Н. Птицина) та ін. У процесі підготовки майбутнього фахівця соціального профілю чітко простежуються два аспекти: практична підготовка та особистісний розвиток. І хоча на практиці вони досить тісно взаємопов'язані, проте в теоретичному плані можна виокремити і один, і другий як самостійні напрямки в педагогічній науці. У Польщі проблематику процесу соціалізації осіб з обмеженими можливостями досліджували науковці М. Гулда (M. Gulda) [229], Лісонь-Шлаповська (Lisoń-Szłapowska) [278], М. Тишкова (M. Tyszkowa) [371] та ін. Однак, незважаючи на інтенсивні різнопланові дослідження, жодний із охарактеризованих підходів не забезпечує сповна виконання завдання щодо практичного спрямування майбутніх соціальних працівників в умовах ЗВО. Здійснений аналіз праць дозволяє дійти висновку, що для того, щоб внесок вищої школи у кадрове забезпечення перебудови був дієвим і впливовим, необхідно здійснювати впровадження нових соціальних програм у теорію і практику соціального виховання сучасного спеціаліста на лінії допрофесійної підготовки і продовжувати у практичній підготовці.

Результати студіювання праць польських учених дозволили виявити окремі дослідження стосовно предметного поля нашого наукового дослідження. Зокрема, у науковій розвідці М. Чеховської-Белуги [159; 160] (2012) представлено результати проведеного дослідження зі студентами напряму «Соціальна робота» економічних спеціальностей трьох ЗВО м. Люблін (Польща) та розкрито умови підвищення рівня задоволеності життям студентів засобами пропозицій програм втручання; визначено чинники якості життя студентів – майбутніх соціальних працівників. Дослідниця Є. Марінович-Гетка (2008) [283] у праці «Kształcenie do profesji społecznych – przygotowanie do pola praktyki. Przypadek: kształcenie do pola pracy socjalnej» акцентує увагу на підготовці до практичної діяльності в галузі суспільних професій.

Порівняльний аналіз напрямів досліджень практичної підготовки майбутніх

вчителів у Республіці Польщі і в Україні, здійснений У. Новацкою, показав, що розв'язання потребують проблеми методологічного характеру в організації педагогічної практики. В Україні більшу увагу приділяють реалізації пізнавальної функції педагогічної практики шляхом введення дослідницьких завдань у зміст педагогічних практик, застосуванню набутих теоретичних знань в практичній діяльності. У Польщі можна визначити більшу концентрацію зусиль на дидактичному аспекті педагогічних практик, який сприяє набуттю студентами основних педагогічних навиків. Разом із тим, в обох країнах спостерігається недостатня кількість досліджень із проблем практичної підготовки майбутніх учителів і перебігу педагогічної практики [92, с. 18].

Досліджено низку дисертаційних праць учених, котрі акцентують увагу на необхідності удосконалення практичного компоненту практичної підготовки соціальних працівників у вітчизняній системі вищої освіти. Простудійовані дисертації вчених: Т. Абрамович (2018) [1]; В. Бенери (2018) [133]; О. Карпенко (2008) [52]; І. Мельничука (2011) [80]; Ю. Поліщука (2006) [104]; З. Фалинської (2006) [148] та ін. (Додаток А 2), у результатах досліджень яких звертається увага на необхідність удосконалення практичної підготовки соціальних працівників в Україні. Погоджуємося із результатами наукового дослідження З. Фалинської [148], котра актуалізує необхідність змістового збагачення практичної підготовки соціальних педагогів у ЗВО України. Отже, незважаючи на те, що вчені присвятили чимало праць предмету досліджуваного феномену в Україні, однак історико-педагогічні аспекти практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі досліджуваного періоду не знайшли достатнього висвітлення.

Студіювання дисертаційних досліджень учених дозволяє узагальнити, що для останніх десятиріч характерним є домінування дидактично-методичного напрямку досліджень практичної підготовки соціальних працівників. Аналіз вітчизняної й зарубіжної психолого-педагогічної літератури та дисертаційних досліджень дозволяє констатувати, що, незважаючи на наявність окремих праць, в яких здійснена спроба аналізу професійної підготовки, практичний компонент

підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі ще не став повноправним предметом уваги національної педагогічної науки.

У третій групі джерельної бази представлено навчальні плани і програми польських вишів: Варшавського університету (надалі – UW), Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині (надалі – WMU), Державного університету ім. Марії Склодовської-Кюрі в Любліні (надалі – UMCS), Лодзінського університету (надалі – ŁU), Люблінського Католицького Університету Яна Павла II (надалі – KUL), Поморської академії в Слупську (надалі – PA) та вітчизняних університетів: Національного університету «Львівська політехніка», Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка; Прикарпатського національного університету та ін.; підручники та посібники для вищої школи за темою дослідження. Логіко-системний аналіз навчальних планів та програм практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі буде представлено у другому та третьому розділах дисертаційного дослідження.

До підготовки соціальних працівників підготовлено низку навчально-методичної літератури [7; 11; 15; 25; 47; 53; 57; 58; 64; 71; 74; 78; 88; 90; 94; 95; 103; 107; 110; 112; 114; 116; 117; 119; 123; 130; 131; 132; 133; 134; 140; 141]. Так, у посібнику В. Поліщук «Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи» (В. Поліщук, О. Янкович) (Тернопіль, 2009) [107] дана характеристика соціальної роботи, яка передбачає також практичну організацію соціального виховання, що є предметом вивчення соціальної педагогіки. В історичному дискурсі прикладом інституту, що здійснював соціально-виховну функцію і функцію соціального помічника є *церква*. Вона не тільки допомагала немічним, хворим, але і здійснювала виховання парафіян у дусі християнського милосердя. Видатні церковні діячі (А. Шептицький, Я.-А. Коменський, О. Духнович та ін.), маючи богословську освіту, водночас були і педагогами та меценатами.

У підручнику «Соціальна робота» [131] авторами викладено актуальні проблеми соціальної роботи як феномену сучасної цивілізації, зокрема філософії професійної соціальної роботи, схарактеризовано особливості соціальної роботи як важливої складової державної політики в США, Великій Британії, Франції,

Німеччині та Україні. Для предмету дослідження важливий висновок учених про те, що вивчення прогресивних ідей зарубіжного досвіду – це не тільки засіб задоволення наукового або академічного інтересу, але й можливість збагатити соціальну роботу у своїй країні надбаннями інших країн, народів, можливість оволодіння ефективними технологіями вирішення конкретних соціальних проблем. Але при цьому кожна країна має усвідомлювати необхідність розробки власних технологій соціальної роботи з урахуванням історичного розвитку і сучасного стану країни [131, с. 47]. Разом з тим, польський досвід підготовки соціальних працівників у підручнику не представлено.

Аналіз наукових праць основоположників польської порівняльної педагогіки Т. Вілех, Б. Суходольського, Т. Пенхерського, Б. Наврочинського, Г. Шумського дозволив визначати специфіку зв'язку між методологією порівняльних досліджень та державною освітньою методологією. Вважаємо, що досить вагомим доробком є підручник Р. Пахоцінського (R. Pahotsinski) [304] з порівняльної педагогіки для студентів «Ryszard Pachociński. Pedagogika porównawcza». Podręcznik dla studentów pedagogiki (Białystok, 1995), «Pedagogika porównawcza» (Białystok, 2007), та посібника «Współczesne systemy edukacyjne» (2000) [305], у яких враховано світові тенденції у розвитку освіти – освіти впродовж життя.

Для реалізації реформаційних процесів у соціальній сфері Польщі польськими вченими за підтримки міжнародних та національних фондів та проектів у світ вийшли ряд видань практичного спрямування для соціальної освіти майбутніх фахівців та практиків соціальної роботи. За останні роки науково-методичний доробок для соціальної роботи поповнили книги провідних учених вищої школи Варшави, Кракова, Любліна та ін. Серед них праці: А. Карасовської (A. Karasowska, A. Szulirz «Ocalić więzi. Praca socjoterapeutyczna z rodziną zagrożoną» (2015) [256], A. Karasowska «Jak wychowywać i uczyć dzieci z zaburzeniami zachowania» (2016) [257], J. Fudala «Poza paradygmatem abstynencji ograniczanie picia alkoholu jako cel terapii» (2017) [226], «Medyczne aspekty uzależnienia od alkoholu /pod redakcją prof. Marcina Wojnara» (2017) [285], «Jak zadbać o jakość w profilaktyce – System Rekomendacji Programów Profilaktycznych

i Promocji Zdrowia Psychicznego /Redakcja merytoryczna: Janina Węgrzecka-Gilul (2016) [245], M.Łuka. «Osoba ludzka a bezrobocie. Analiza Filozoficzno-Pedagogiczna» (2011) [281], D. Opozda «Roczniki Pedagogiczne» (2017) та ін.

Для предметного поля дослідження важливо відзначити вагомість видання «Супервізія соціальної праці» («Superwizja Pracy Socjalnej» [Pod red. M. Grewińskiego i B. Skrzypczaka] (Warszawa, 2013), у якому вчені представляють інтегрований синтез теорії і практики соціальної роботи у світі та у Польщі [355]. Видання здійснено за підтримки ресурсів Європейського Соціального фонду. Лейтмотивом видання книги «Соціальне підприємництво та соціальна робота. Нова соціальна робота» («Przedsiębiorczość społeczna a praca socjalna. Nowa Praca Socjalna») – вислів «Людина найкраща інвестиція!» Автори видання: Т. Барчевський, В. Дурановський, М. Омен, О. Панків, А. Римза (T. Barszczewski, W. Duranowski, M. Omen, O. Pankiv, A. Rymza) (Варшава, 2014). Праця науково-методичного характеру містить багаті за змістом статті польських і зарубіжних експертів, а також представляє стандартну модель соціального контролю роботи, який пропонується з реалізації проекту в контексті впровадження системних рішень у системі соціальної роботи в Польщі. Аналіз науково-методичних джерел дозволяє зауважити, що спеціального дослідження, присвяченого практичній підготовці соціальних працівників у вищій школі Польщі нами не виявлено.

Четверту групу джерельної бази дослідження визначають періодичні видання, на сторінках яких розглядалась досліджувана проблема. Логіко-системний аналіз праць із теорії і практики підготовки соціальних працівників у фаховій періодиці та збірниках наукових праць за останні десятиліття («Соціальна педагогіка: теорія та практика», «Соціальний педагог», «Социальная педагогика», «Особлива дитина: навчання і виховання», «Українська полоністика», збірники наукових праць ЗВО тощо) дозволяє відзначити, що автори розглядають різноаспектні проблеми підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти (Додаток Б). Зокрема, сучасні пріоритети підготовки соціальних працівників відображено у публікаціях учених: В. Поліщук [108] розкриває інтеграцію як провідну тенденцію міжнародного розвитку соціальної роботи і соціальної освіти

у ХХІ ст.; В. Тименко [142] – тенденції розвитку європейської системи професійної освіти соціальних працівників; С. Харченко [153] – значення категорії «Соціальність» у пошуках методологічної основи розвитку сучасної соціально-педагогічної науки та ін. Досвід підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти країн світу оприлюднили у періодиці: Т. Шульга (в Нідерландах), Т. Логвиненко (в Данії та в Італії); Н. Горішна [30], Н. Собчак [128] узагальнено аналізують зарубіжний досвід навчання соціальних працівників. Учені зауважують, що, незважаючи на зумовлені національною специфікою відмінності, базові засади навчання фахівців соціальної роботи є спільними для багатьох країн світу та визначаються специфікою соціальної освіти і загальними вимогами до компетентності соціальних працівників.

У науковій періодиці дослідниками актуалізується необхідність осучаснення підготовки соціальних працівників у країні згідно з вимогами європейських освітніх тенденцій на прикладі, зокрема, польського досвіду. Так, У. Контни [69] розкриває психологічні аспекти підготовки соціальних працівників у Польщі; Т. Лесіна [72] – анімацію як інноваційний напрям соціально-педагогічної роботи в Польщі; О. Литвак [73] – правові питання підготовки соціальних працівників у Польщі; Л. Цибулько [157] – організацію соціально-педагогічної роботи з вихованцями-сиротами в педагогічній спадщині Я. Корчака; Н. Якса [185] – аналіз підготовки та діяльності соціального педагога в Україні й Польщі тощо.

Необхідно відзначити значний інтерес польських дослідників до особливостей підготовки фахівців для соціальної роботи в Україні. Зокрема, К. Бадора у працях «Rozwój pracy socjalnej i opieki zastępczej na Ukrainie» [7; 193] розкриває питання розвитку соціальної роботи і опіки в Україні, С. Бадора у науковій розвідці «Poszukiwanie nowych koncepcji pracy socjalnej i opiekuńczo-wychowawczej na Ukrainie» [194] здійснює пошуки нових концепцій соціальної та опікунсько-виховної роботи в Україні.

Студіювання наукової періодици щодо предметного поля дослідження дозволяє виокремити низку публікацій польських дослідників: Б. Петрулевич [316] у статті акцентує увагу на освітньо-соціальних проблемах; Р. Черніховська

[206] у презентованій статті актуалізує проблему розвитку соціальної педагогіки у Польщі та в світі. Б. Гофрон [230] у науковій розвідці наголошує на актуальності питання освіти і відтворення її соціальної та професійної структури. Питання, підняті у роботах вищеназваних авторів, та публікаціях, на які було зроблено посилання, будуть розглянуті в наступних параграфах дисертаційної роботи.

Із практичних методів навчання соціальних працівників польські дослідники пропонують: О. Лобода [280] – *ігри з прийняття рішень* як активний метод навчання консультантів; Г. Вічорек [372] – *індивідуальний план дії* як метод праці консультанта. Г. Бендасюк та М. Журек [201] – активізацію студентів шляхом вирішення проблем і досвіду академічних кар'єрних бюро. Вчені і практики ініціюють застосування *драматичних техніки* з метою розвитку соціальної компетентності та успішності: групова психодрама (А. Айхінгер, В. Холл), психотерапевтичні історії (Д. Бретт), лялькотерапія, маскотерапія, казкотерапія тощо. Учені О. Ноцунь і Є. Шмагальські (А. Nosun i J. Szmagalski) визначають, що майбутній соціальний працівник повинен опанувати практичні уміння: розв'язання соціальних проблем, інтерактивної комунікації та вирішення міжособистісних конфліктів [355, с. 157].

На дослідження проблеми ППСП позитивно вплинули наукові статті збірника Остроленського наукового товариства (м. Остроленка, Польща) за 2013–2017 рр., у матеріалах якого періодично висвітлюються результати наукових досліджень та практичного досвіду, оприлюднених на наукових симпозиумах, форумах, конференціях з актуальних проблем вищої школи європейських країн, в тому числі й Польщі. Зроблений аналіз літературних джерел свідчить про те, що в контексті теорії і практики та застосування підходів ППСП перебувають у центрі уваги авторів численних публікацій. Разом із тим, аналіз наукових праць дозволяє відзначити відсутність цілісного наукового дослідження щодо практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

Переважає більшість публікацій з окреслених питань є іншомовними (212 із 397). Питання формування україномовної термінології з посередництва та інших засобів ППСП потребують свого подальшого вивчення. Необхідним є включення

термінів у цій галузі у нові видання українських двомовних та тлумачних словників. Разом із тим, результати логіко-системного аналізу джерельної бази дослідження дозволяють відзначити, що питання практичної підготовки соціальних працівників у Польщі лише опосередковано представлене в окремих публікаціях учених.

П'яту групу становить вітчизняна та зарубіжна довідкова література (словники, енциклопедії, покажчики, Інтернет-джерела, у яких віднайдено матеріал з досліджуваної проблеми) [3; 22; 23; 26; 28; 35; 36; 44; 45; 46; 57; 84; 93; 96; 98; 99; 110; 111; 113; 124; 125; 126; 138; 143; 149; 167; 172; 173; 174; 183; 155; 196; 204; 205; 218; 225; 243; 259; 264; 270; 286; 287; 289; 290; 291; 314; 315; 322; 323; 324; 329; 346; 347; 353; 375], матеріали якої використовувалися у час розкриття мети та завдань у змісті дисертації. Для наукового поля дослідження цінним виявився бібліографічний покажчик «Освіта і педагогічна наука України і Польщі: 1991 – 2015. Edukacja i nauka pedagogiczna Ukrainy i Polski» [93] (2015), у якому систематизовано нормативні документи, монографії, збірники наукових праць, статті та автореферати дисертацій із проблем розвитку педагогічної науки і освіти в Україні і Польщі. У передмові до бібліографічного покажчика «Українсько-польська співпраця – складова європейської інтеграції України» В. Кремень, Президент НАПН України, виголосив основні його постулати. «Сродна праця майстрів, свіжість та оригінальність наукових ідей, здатність бачити надсучасне переконує, що людина праці – це, передусім, людина культури, духовно багата, гуманна, творча особистість, віддана своїй справі, захоплена нею, розуміє її цінності і володіє розвинутим прагненням до творення Добра, Істини, Надії. Чим індивідуальніша творча сила та її продукт, тим вищий освітній рівень і багатша культура держави» [93, с.18]. Піддавались аналізу праці з розділів: «Академічна співпраця в контексті взаємної підтримки», «Українсько-польське співробітництво в освітній галузі», «Історії українсько-польських зв'язків у галузі освіти», «Українські вчені про розвиток педагогічної науки та освіти Польщі», «Польські вчені про розвиток педагогічної науки та освіти України і Польщі», «Зміст збірників наукових праць польсько-українських / українсько-польських

форумів», «Наукові дослідження з розвитку педагогічної науки та освіти України і Польщі (автореферати дисертацій з педагогіки)» тощо.

Таким чином, аналіз матеріалів джерельної бази та дисертаційних праць дозволяє констатувати, що проблема європейських засад практичної підготовки майбутнього соціального працівника на прикладі польського досвіду залишається мало дослідженою. Історіографічний аналіз джерельної бази посприяв осмисленню загальної картини дослідження, виявив актуальні аспекти практичної підготовки соціальних працівників й спрямував дослідження на обґрунтування основних концептуальних засад організації та змісту їх практичної підготовки у вищій школі Польщі.

Поняттєво-термінологічний апарат

Визначення сутності та структури феномену практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі передбачало роботу в таких термінологічних площинах: практична підготовка, практичне навчання, практика, соціальний працівник, практична підготовка соціального працівника у вищій школі Польщі.

Вирішенням соціальних проблем та наданням соціальної допомоги, поряд із численними громадськими організаціями й ініціативами, професійно займаються соціальні працівники, які, як окрема професійна група, сформовані в Україні зовсім недавно (на поч. 90-х років ХХ ст.). Саме тому, на нашу думку, для вищих закладів освіти України, де система підготовки спеціалістів для соціальної сфери перебуває на етапі свого становлення, надзвичайно важливо врахувати тенденції у розвитку соціальної освіти за кордоном, а також запроваджувати інноваційні підходи в процес практичної підготовки майбутніх соціальних працівників.

До завдань вищої освіти у світлі євроінтеграційних процесів належить підготовка висококваліфікованого спеціаліста, здатного отримувати, аналізувати і використовувати різнобічну інформацію у своїй професійній діяльності та протягом усього життя – «навчитися вчитись». Поділяємо погляди У. Літлвуда,

котрий зазначає, що головна мета освіти – допомогти людині практично мислити, діяти і навчатись у відповідній сфері діяльності та бути здатною використовувати у життєвих ситуаціях, що передбачає сформованість у неї генералізованої автономності [277, с. 435]. Д. Джонессен і С. Ленд наголошують, що «навчання – не просто процес передавання знань. Це наполеглива, активна, свідома, конструктивна практика, яка поєднує в собі відповідні намір – дію – рефлексивну діяльність» [249, с. 268]. Навчання розуміється як активний процес підготовки до майбутньої професії, у нашому випадку – соціальної роботи, насамперед, у контексті континентальної інтеграції, мобільності на європейському ринку праці.

З’ясуємо змістове наповнення поняття «підготовка» та похідні від нього поняття «практика» / «практична підготовка» / «практичне навчання», виходячи з їх трактування українськими та зарубіжними науковцями. Згідно з трактуванням поняття «підготовка» українськими та зарубіжними науковцями, сутність дефініції «підготовка» (від лат. – спрямованість) убачаємо в порівняно стійкому напрямі розвитку певного явища, процесу чи ідеї [143, с. 423; 173; 174]. Термін «підготувати» (підготовляти, підготовлювати, підготовити) тлумачиться, як: 1) забезпечувати здійснення, проведення, існування чогось, завчасно роблячи, готуючи для цього все необхідне; 2) давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід і т. ін. в процесі навчання, практичної діяльності; 3) передбачаючи, відчуваючи що-небудь, повідомити когось, навчити чогось і т. ін. заздалегідь, завчасно [143, с. 424]. З погляду авторів тлумачного словника української мови, дефініція «підготовка» це: 1) дія за значенням підготовити; 2) запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності [143, с. 423–424]. У словнику В. Даля [35] термін «підготовка» трактується як стан попереднього виконання чого-небудь, а «підготувати», за С. Ожеговим [96] – означає навчити, дати необхідні знання для будь-чого. Ці визначення дають можливість чітко визначити роль і завдання ЗВО щодо практичної підготовки соціального працівника до майбутньої діяльності.

Польська наукова думка стверджує, що система освіти, в рамках соціально-

культурної реальності, постійно знаходиться в ситуації узгодження існуючих альтернатив, пом'якшення дилем, створюючи стан амбівалентності у своєму розвитку. Це пов'язано з невизначеністю ролі системи освітніх інститутів, які, у першу чергу, повинні підтримувати традиції виховання, застосовувати позитивний досвід та кращі здобутки сучасності [397, с. 473].

Зауважимо, що в Польщі чітко розмежовують поняття «підготовка вчителя» і «підготовка педагога». Учителя готують до педагогічної діяльності у школах саме як викладача певної дисципліни. Учитель, за Статутом 1982 р., – це особа, яка викладає чи якимось іншим чином бере участь в освітньому процесі. Статут визначає права, обов'язки, а також вимоги до кандидата на місце вчителя: 1) «наукову» і педагогічну кваліфікацію, фахову практику; 2) належну «моральну кваліфікацію»; 3) відповідний стан здоров'я. Підготовка педагога зорієнтована на студентів, які планують займатися виключно проблемами виховання у різноманітних середовищах.

Визначено, що вчені розглядають педагогіку у польському науковому просторі як цілісний об'єкт наукового дослідження у площині багатьох галузей знання, що має міждисциплінарний характер. Польські дослідники виокремлюють ряд педагогічних наук (субдисциплін), а саме: (Sliwerski B., 2010): педагогіку філософії, педагогіку релігії, педагогіку культури, соціальну педагогіку, спеціальну педагогіку, пренатальну педагогіку, педагогіку родини, педагогіку творчості, інклюзивну педагогіку, педагогіку спорту та ін. Досліджено, що в Польщі в науковому середовищі для визначення «освіти» вживають два терміни: «oswiata» і «edukacja». Проте польський термін «oswiata» дослівно перекладається як просвіта, а «edukacja» – освіта; виховання. Польськими вченими як поняття «oswiata» (в пол. просвіта) (B. Milerski, Sliwerski B., Wojciechowski K., Okon W., Janke I., Szczepanski J.), так і поняття «edukacja» (в укр. освіта, виховання) (Banach Cz., Bulinski T., Kolaczek B., Kwiecinski Z., Ksiezopolski M., Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., Milerski B., Okon W., Rajkiewicz A., Supinska J., Sliwerski B., Skalska E.) трактуються з різних точок зору, які представлено в Додатку Г.

Сьогодні польська система освіти визначається як організація загальної та професійної освіти через систему освітніх і виховних установ (В. Milerski, В. Sliwerski) та в окремих випадках мовиться про базову освіту, освіту дорослих, вищу освіту тощо. Освіта протягом тривалого часу мала за мету формування знань, умінь і навичок. У даний час, відповідно до ієрархії своїх цілей, її метою є не тільки трансляція знань, але й формування соціальних відносин (В. Kolaczek, 2004) [262, с. 16]. Дослідник З. Шліверський зазначає, що поняттю «edukacja», яке охоплює як навчання, так і виховання найбільш повно відповідає термін «kształcenie» (укр. навчання, підготовка). Своє бачення поняття «kształcenie» визначили польські вчені (W. Okon, W. Pomyłko та ін.), спільним для яких є діяльнісний підхід («система дій, процесів») у підготовці фахівця.

Важливо підкреслити той факт, що здобута педагогічна освіта дозволяє працювати в школах різних типів і рівнів, а також в інших установах з питань освіти (С. Kupisiewicz, М. Kupisiewicz, 2009) [347, с. 88]. Погоджуємося із положеннями, на яких зауважує Ю. Грищук, що у польському науковому просторі поняття «edukacja» – недиференційоване, охоплює як навчання, так і виховання; тлумачиться як освітньо-виховна діяльність; для позначення освіти як процесу підготовки фахівця використовується термін «kształcenie» [33, с. 110]. Отже, на основі аналізу зазначених вище наукових джерел, узагальнивши викладені судження вітчизняних та польських науковців, можемо дійти висновку, що «підготовка» є цілеспрямованим процесом формування системи знань, умінь та компетентностей, інтегративних якостей особистості, які дозволяють успішно виконувати певну діяльність. Відповідно до наукового поля дослідження, практичну підготовку соціальних працівників у вищій школі Польщі ми будемо розглядати як цілеспрямований процес підготовки майбутніх фахівців для здобуття відповідних знань, практичних умінь та компетентностей, інтегративних якостей особистості, необхідних для роботи у соціальній сфері.

Наступним кроком розглянемо складові практичної підготовки. Філософський підхід трактує «теорію» (від грец. *theoria* – дослідження) як систему узагальненого знання, для вирізнення від практики протиставленням

гіпотезі (як неперевіреному, передбачуваному значенні) [149, с. 408]. Разом із тим, теорія нерозривно пов'язана із практикою, яка визначає перед пізнанням завдання і потребує їх вирішення. Саме тому «практика і її результати в узагальненому вигляді входять у якості організованого елемента» у структуру теорії [там же]. Тобто, «теорія» виникає як узагальнення пізнавальної діяльності і результатів практики, так як «практика критерій істини» [149, с. 409; 143, с. 482]. Філософське тлумачення взаємозв'язку теорії і практики підтверджується постулатом, що «продовжуючи залежати один від одного і взаємодіяти, вони перетворюються у відносно самостійні форми діяльності» [149, с. 409].

Дефініцією понятійного апарату нашого дослідження є номенклатурне слово «практика», яке ми розглядаємо у системі вищої освіти у нерозривному зв'язку з теорією [99], слід вважати чуттєво-предметну форму діяльності суспільно розвиненої людини; зміст цієї діяльності полягає в освоєнні природних чи соціальних сил, оскільки вона виражає специфіку людського ставлення до світу, спосіб буття людини у світі. У широкому значенні матеріальна практика виступає в ролі основи пізнання і всього життя людського суспільства. Компаративний підхід до поняття «практика» відображено в таблиці 1.2.

Визначення практики як форми діяльності розкривається через її єдність із протилежною формою діяльності – теорією. Як цілеспрямована діяльність практика є цілісною системою операцій, суть якої можна представити з допомогою мети, змісту, предмета, засобів, а також результату самої практичної діяльності [99, с.174–175].

Слушними для предметного поля наукового дослідження є аргументи професора О. Карпенко, котра зауважує, що практична складова підготовки майбутнього фахівця як невід'ємна частина його професійного навчання забезпечує встановлення зв'язку між теорією та практикою, оскільки лише в умовах реальної професійної діяльності можлива інтеграція теоретичних знань і практичних умінь студентів. Саме таке підґрунтя сприяє набуттю майбутніми фахівцями майстерності в усіх аспектах практичної діяльності [54, с. 23]. Відповідно, у професійному вишколі фахівців зростає значимість педагогічної

практики, яка є сполучною ланкою між теоретичною та практичною підготовкою студентів.

Таблиця 1.2

Функціональні характеристики контенту «практика»

Категорія	Функціональні характеристики	
	[джерело : 143, с. 482]	[джерело : 345, с. 734]
ПРАКТИКА ПРАКТУКА	1) діяльність, спрямована на перетворення матеріального світу. (син. досвід); 2) життя, дійсність як галузь застосування й перевірки достовірності певних настанов або висновків (син. реальність); 3) здійснення, хід, проведення чогось; 4) діяльність кого-, чого-небудь як набуття певних знань, навичок, досвіду і застосування; 5) застосування і закріплення теоретичних знань на виробництві; 6) набутий досвід, сукупність навичок, конкретних знань у певній галузі діяльності.	1) свідомо і цілеспрямована діяльність людини; також: досвід, набутий через цю діяльність; 2) практика як стажування або практикування в установі; 3) практикування у професії; 4) практики тільки в діяльності, втручаннях; окремо – релігійні практики.

Із психологічної точки зору поняття «практика» тлумачиться як життєва практика особи і як форма діяльності, протилежна теорії. У системі «людина – практика – світ людини (цивілізація і культура) практика виступає як об'єктивний аспект діяльності людської цілеспрямованої активності і суб'єктивний аспект цивілізації та культури» [113, с. 130]. Важливо зауважити для предметного поля наукового дослідження, що «у процесі практики людина формує себе як творця матеріальних і культурних цінностей, здатного сприймати світ і ставитися до нього гуманістично. На творчо-діяльнісному рівні життєвої практики людина прагне розірвати коло буденності, ставить перед собою соціально значущі цілі, орієнтується на ідеали, керується у ставленні до життя принципами, формує свій духовний світ за допомогою вищих духовних зразків» [113, с. 130–131].

Словниковий аналіз поняття «практика» дозволяє узагальнити (від грец. *πράξις* діяння, активність), як «зумовлену специфікою соціального буття, цілеспрямовану, чуттєво-предметну діяльність людей» [111, с. 256; 28, с. 268]; як «методи і навички якоїсь діяльності», «роботу, фахові заняття як основу досвіду, уміння», як «одну із форм навчання застосування і закріплення теоретичних знань на виробництві», «діяльність людей, що творчо освоюють світ» [124, с. 757]. Зміст практики – «специфічно людська форма життєдіяльності, спосіб буття людини у світі» [111, с. 256]. У сучасному словнику для середньої і вищої школи дана категорія розглядається як «цілеспрямована діяльність» [36, с. 391], «систематично організована за навчальним планом робота студентів на виробництві з метою оволодіння ними певною спеціальністю» [36, с. 391]. В українському педагогічному словнику «практика педагогічна студентська» розглядається як спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів [28, с. 268]. Компаративний аналіз зазначеної дефініції у словниках та наукових тлумаченнях дозволяє зауважити спорідненість підходів польських та вітчизняних учених.

Відповідно словниковий аналіз дозволяє відзначити, що поняття «практичний» (від грецьк. *πράξις*) визначає, як: 1) той, що спирається на практику, досвід; доцільний; прикладний; 2) той, хто вміє використовувати обставини, швидко орієнтуватися в усьому; відзначається діловитістю; 3) економний, зручний, прагматичний [36, с. 392]. До наукового поля дослідження дане поняття розглядаємо як: б. «пов'язаний із застосуванням, закріпленням знань, навичок на практиці» [143, с. 482]. Споріднене тлумачення дефініції «практичний» (*praktyczny*) у польському словнику, яке презентується у таких значеннях, як: 1. «пов'язаний з практикою, призначений для використання на практиці». 2. «Корисний для чого-небудь» [345, с. 734].

Дотичним до наукового поля дослідження є поняття «праця», що трактується як «процес доцільної діяльності людей» [111, с. 257], «діяльність людини, як сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичної або розумової енергії...» [143, с. 483], «цілеспрямована діяльність» [113, с. 130],

«цілеспрямована діяльність людини» [22, с. 319], а сам процес праці «є органічною єдністю трьох компонентів: цілеспрямована, доцільна діяльність людини (сама праця); предмети праці; засоби праці, за допомогою яких людина впливає на предмети праці» [111, с. 257], впливаючи на природу, людина змінює не лише її, а саму себе, розвиває свої здібності, що збільшує продуктивну силу праці» [там же].

Із соціально-психологічної точки зору важливо доповнити, що «психологічне переживання праці як насолоди, радісної гри фізичних і розумових сил, використання робочого часу як розвитку особистості властиве для людини, що працює за покликанням» [113, с. 131]. Філологічний аналіз категорії «практика» розглядається у синонімічному ряді: «досвід», «реальність», «діяльність». Для предмету дослідження важливо зауважити у визначенні характеристики практики (пункт б.) тезу, як «набуття досвіду, сукупності навичок, конкретних знань у певній галузі діяльності» [143, с. 482], зокрема, у нашому випадку в соціальній сфері. Із погляду авторів тлумачного словника, «практичний» знаходиться у синонімічному ряді із термінами «досвідчений», «діловитий» [143, с. 482], у словнику іншомовних слів – як «діяльний», «активний» [124, с. 757]; тлумачення стосовно до практики (у 1–3 знач.) визначається як «пов'язаний з життям і діяльністю людини» [143, с. 482]; у словнику іншомовних слів – 1) той, що спирається на практику; доцільний; 2) той, хто швидко орієнтується в обстановці; діловитий; 3) економний, зручний [124, с. 757]. Отже, словниковий аналіз феномену «практична підготовка» дає змогу з'ясувати, що його зміст визначається функціональністю сфери діяльності майбутнього фахівця. У предметному полі нашого наукового дослідження – це практична підготовка соціального працівника.

Соціальна робота як професія існує майже у 144 країнах світу. Термін «соціальна робота» прийнятий у всьому світі й означає вияв гуманного ставлення людини до людини. Відомо, що в основі соціальної роботи лежить гуманне, добродійне ставлення до особистості. У довідковій літературі поняття «гуманний» визначається як людяний, людський, людинолюбний, милосердний; поняття, що

визначає цінності людини і виявлення власних здібностей як особистості, утвердження блага людини як критерію оцінювання суспільних відносин.

Особливо повчальним є ставлення польської педагогічної громадськості до розуміння духовної основи праці. Умовою формування людської екзистенції й утвердження справжності вважав «сродну» працю Ян Павло II, що дуже важливо для польського освітнього простору. Як універсальну цінність і енергетичний рушій розглядає людську працю польський дослідник З. Вятровський. Лише через працю, аргументовано доводить польський педагог Т. Новацький, «людина пізнає світ; праця є основою творчості, головним засобом і передумовою самовдосконалення і самореалізації людини. Кожна праця заслуговує на повагу, педагогічна ж, без сумніву, є однією з найбільш складних і благородних» [93, с.10]. «Свобідна», радісна, оптимістична, творча праця спрямована на «пробудження Людини в людині» та її ціннісне сходження, – переконував перший Папа-слов'янин, вірний син польського народу і громадянин планетарного масштабу Ян Павло II» [93, с.10–11]. Результатом такої натхненної творчої праці, що наповнена Духовністю, Добром, Красою й Істиною, є фундаментальна книга «*Semper in altum. Zawsze wzwyż*» (Завжди вгору), присвячена до 90-річчя від дня народження Яна Павла II. Унікальне видання підготував міжнародний колектив, до складу якого увійшли українські і польські учені [93].

Виявлено, що науковці Польщі мають значний доробок у дослідженні проблем стану національної освітньої системи, створення альтернативних моделей реформування вищої школи та підготовки фахівців для освітньої галузі. Ці питання вивчали Ч. Банах, Х. Квятковська, Ю. Кузьма, Ч. Купісевич, Т. Левовицький, В. Оконь, М. Цацковська та ін. Польські науковці наводять термін «соціальний педагог» (*pedagog społeczny*) [301]. Так у 20–30 роках. XX ст. називали педагогів-науковців, які вирішували теоретичні та практичні проблеми соціальної педагогіки (*pedagogika społeczna*) [301, с. 137].

Досліджено, що в умовах викликів сьогодення «практична підготовка соціальних працівників» у вищій школі Польщі розглядається науковцями як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає у набутті кожним

студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з клієнтами, а також у розвитку успішності в діяльності [108, с. 101]. У сучасних умовах принциповою особливістю соціальної роботи як професії є її універсальний характер, оскільки її змістовий та інструментальний аспекти акумулюють у собі елементи суміжних професійних галузей (педагогіки, соціології, психології тощо). Водночас вона виступає важливим елементом реалізації соціальної політики держави, забезпечуючи її життєвість і ефективність. Ці положення й обумовили появу нової професії – «соціальний працівник» О.Карпенко (2008) [52, с. 18].

У ході дослідження визначено, що у *широкому розумінні* соціальна робота – це вплив громадськості, професіоналів, індивідів на соціальне облаштування суспільства завдяки формуванню й реалізації державної соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для життєдіяльності кожної людини, її сім'ї, громади; у *більш вузькому значенні* соціальна робота – це практична діяльність, що здійснюється професійно підготовленими спеціалістами та їхніми помічниками і спрямована на надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї чи групі осіб, які потрапили у скрутну для них ситуацію шляхом інформування, консультування, безпосередньої натуральної і фінансової допомоги, соціальної реадaptaції, догляду та обслуговування хворих і самотніх, надання психологічної та педагогічної підтримки та орієнтація тих, хто потребує допомоги, на власну активність у розв'язанні складних проблем [52; 104]. Дії фахівця в його професійних ролях є сукупністю конкретних операцій, необхідних для реалізації цілої низки професійних функцій [47, с. 157]. Погоджуємося із положеннями О. Карпенко, яка зауважує, що складний процес соціальної роботи багато в чому залежить від самого соціального працівника, його вмінь, особистісних якостей, тобто від його професіоналізму та професійної компетентності. Більш широке та гнучке визначення соціальної роботи як професії викликає потребу з'ясування того, що є соціальною роботою та які інші «соціальні професії» можуть з'являтися [53, с. 79]. Термінологічний аналіз та сутнісні характеристики

практичної соціальної роботи, представленої колективом вітчизняних учених у Додатку Д.

Розуміння соціальної роботи як допомоги поширене і серед зарубіжних дослідників. Так, австрійська академія соціальної роботи пропонує розглядати соціальну роботу як специфічну форму допомоги з боку суспільства у вирішенні соціальних потреб і конфліктів, викликаних індивідуальними або соціальними причинами, розв'язати які люди самі не в змозі [286]. Найбільш широко серед дослідників соціальної роботи представлено розуміння її сутності у визначенні, яке пропонує Національна асоціація соціальних працівників США. Соціальна робота, за їх розумінням, – це практична діяльність з надання допомоги індивідам, групам і спільнотам, посилення чи відродження їх здатності до соціального функціонування та створення сприятливих соціальних умов для досягнення цих цілей. Міжнародне визначення соціальної роботи прийняте Генеральною асамблеєю Міжнародної федерації працівників Соціальної роботи (Монреаль, Канада, липень 2000 р.). Таке міжнародне визначення соціальної роботи замінює нинішнє, яке Федерація прийняла в 1982 р. (табл. 1.3). Зрозуміло, що соціальна робота в XXI столітті буде динамічною й еволюційною, тому визначення не може вважати вичерпним. Нове визначення «соціальна робота» окреслила Всесвітня конференція із соціальної роботи, освіти та соціального розвитку (SWSD), яка відбулася в Мельбурні 9–12 липня 2014 р. Вона була підтверджена Міжнародною федерацією соціальних працівників (IFSW), Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (IASSW) і Міжнародною радою з питань соціального захисту (ICSW). Нове визначення є показником як для працівників соціальної роботи, так і для академічної спільноти викладачів, які виховують соціальних працівників. Здійснений аналіз нормативного забезпечення соціальної роботи у Польщі дозволяє зауважити, що тлумачення поняття соціальної роботи здійснюється в руслі європейських підходів. Зокрема, значення термінів, що використовуються в «Законі про соціальну допомогу» Польщі від 12 березня 2004 р. (Додаток В. 2).

Міжнародне визначення поняття «соціальна робота»

[Складено за джерелом : 286]

Визначення соціальної роботи, прийняте Генеральною асамблеєю Міжнародної федерації соціальних працівників (Монреаль, Канада, липень 2000 р.)	
Дефініція	Соціальна робота – це професія, яка підтримує соціальні зміни, вирішує виникаючі проблеми у міжособистісних відносинах і зміцнює (розширення прав і можливостей) та звільняє людей для збільшення їхнього благополуччя. Використовуючи теорії поведінки людини і соціальні системи, соціальна робота необхідна в місцях, де люди взаємодіють зі своїм оточенням. Фундаментальними для соціальної роботи є принципи прав людини та соціальної справедливості.
Коментар	Соціальна робота у різних її формах належить до багатосторонніх, складних угод між людьми та їх оточенням. Його місія полягає в тому, щоб дозволити всім людям розвивати свій повний потенціал, збагачувати своє життя і запобігати дисфункціям. Практична соціальна робота фокусується на вирішенні проблем і змінах. Ось чому соціальні працівники працюють на зміну в суспільстві і в житті окремих осіб, сімей і спільнот, яким вони служать. Соціальна робота – це система взаємно взаємодіючих цінностей, теорії та практики.
Значення	Соціальна робота виросла з гуманітарних і демократичних ідеалів і ґрунтується на повазі до рівності, цінностей і гідності всіх людей. Від початку свого існування більше ста років тому практика соціальної роботи спрямована на задоволення потреб людини і розвиток людського потенціалу. Права людини і соціальна справедливість служать мотивацією і правом діяти всередині соціальної роботи. Солідарно з тими, хто є соціально незахищеними, соціальні працівники прагнуть пом'якшення бідності та звільнення від неї найслабших пригноблених людей для включення їх до спільноти. Значення соціальної роботи виражаються у професійних національних та міжнародних етичних кодексах.
Теорія	Соціальна робота спирається на свою методологію, на систематизовані емпіричні знання, отримані з дослідження, та оцінку практики, включаючи місцеві знання, специфічні для місцевих обставин. Соціальна робота визнає складність взаємодії між людьми та їхнім оточенням, а також людські можливості, піддані багаторазовим взаємодіям, включаючи біопсихосоціальні фактори та змінюючи їх. Професія соціального працівника базується на теорії людського розвитку і поведінки, а також соціальних систем для аналізу складних ситуацій і полегшення індивідуальних, організаційних, соціальних і культурних змін.
Практика	Соціальна робота проти бар'єрів, нерівностей і несправедливості, які існують у суспільстві. Реагує як на надзвичайні ситуації, так і на щоденні особисті та соціальні проблеми. Соціальна робота використовує різноманітний досвід, техніку та практику у відповідності до цілісної орієнтації на людей та їхні середовища. Інтервенції на робочому місці варіюються від психосоціальних процесів, орієнтованих переважно на людину, до залучення до соціальної політики, планування та розвитку. Це включає консультування, клінічну соціальну роботу, групову роботу,

	<p>соціально-педагогічну, сімейну підтримку та терапію, а також зусилля, спрямовані на те, щоб допомогти людям отримати послуги та доступ до ресурсів у місцевій громаді. Заходи включають також адміністрування об'єктів соціального обслуговування, організацію місцевої громади та залучення до соціальної та політичної діяльності, що впливає на соціальну політику та розвиток сусідів.</p> <p>Цілісна орієнтація праці є універсальною, але пріоритети в її практиці відрізняються залежно від країни, часу і залежать від культурних, історичних і соціально-економічних умов.</p>
(Текст відповідно до джерела: www.ifsw.org , перекладений J. Szmagalski).	

Досліджено, що у польській науковій літературі ці поняття визначаються категоріями, відображеними в таблиці із «Закону про соціальну допомогу» Польщі від 12 березня 2004 р. (USTAWA z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej). Дефініції соціальної роботи визначено у статті 6 Закону «Про соціальну допомогу» Польщі (2004), характеристика якого буде представлена в параграфі 1.3 дисертації.

Варто зазначити, що у польській науковій літературі термін соціальна робота вживається у значенні, яке подано у «Законі про соціальну допомогу» (ст. 6, п. 12) : «*Соціальна робота* – це діяльність, направлена на допомогу людям і сім'ям із метою посилення або відновлення здатності функціонувати у суспільстві, а також на створення умов, що сприяють цій меті» [383]. Термін «соціальна робота» у польській науковій думці визначений логічно і послідовно. Зазначається, що така діяльність не є грошовою формою соціальної допомоги, включає консультації різного типу (юридичні, економічні, психологічні, педагогічні), а також допомогу у правильному вирішенні конкретних складних життєвих ситуацій (Табл. 1.4).

Соціальна освіта і професіоналізація соціальної роботи в багатьох країнах світу має давні традиції, тому науковці розглядають фахову підготовку соціальних працівників «як потужний антикризовий, стабілізуючий і творчий чинник розвитку суспільства» [3, с. 334], що зумовлювався необхідністю вирішення численних економічних, правових, політичних, соціальних, особистісних проблем населення, розробки та реалізації ефективних механізмів соціального захисту громадян.

Гуманістичні ідеї людини як найвищої цінності і вищої мети та філософські засади соціальної діяльності в кінцевому підсумку формують ціннісні орієнтації соціальної роботи. Як зазначає В. Поліщук, незважаючи на відмінності концептуальних підходів різних шкіл і напрямів у різні історичні періоди, у визначенні суті соціальної роботи найвищою цінністю є життя кожної конкретної людини [131, с. 16].

Таблиця 1.4

Значення окремих термінів, що використовуються в «Законі про соціальну допомогу» Польщі (від 12 березня 2004 р.)

З/п	Терміни (Użyte)	Значення термінів в Законі 2004 р. (ст. 6.) (Art. 6. Użyte w ustawie określenia oznaczają)
1	соціальний контракт (kontrakt socjalny)	письмова угода із заявником про допомогу визначає права і зобов'язання сторін договору в рамках спільно здійснюваних дій, спрямованих на подолання важкої життєвої ситуації людини або сім'ї
2	організаційний підрозділ соціальної допомоги (jednostka organizacyjna pomocy społecznej)	регіональний центр соціальної політики, районний центр допомоги сім'ї, центр соціальної допомоги, будинок соціальної допомоги, установа спеціалізованого консультування, у тому числі сімейного, опікунсько-педагогічного закладу, центр усиновлення та опіки, центр підтримки та центр кризового втручання
3	соціальна робота (praca socjalna)	діяльність, спрямована на допомогу людям і сім'ям у зміцненні чи відновлення здатності до життєдіяльності в суспільстві через виконання відповідних соціальних ролей і створення умов, сприятливих для цієї мети

Як бачимо на Табл. 1.4 та у додатках В. 1, В. 2, орієнтація допомоги на здійснення, посилення та відродження соціальних функцій індивіда чи групи виступає сутнісною характеристикою соціальної роботи практично в більшості її визначень у польській нормативній літературі: у такому контексті соціальна робота перебирає на себе функцію допомоги у здійсненні процесу соціалізації, який саме і націлений на підготовку людини до реалізації нею соціальних функцій у широкому діапазоні різноманітних сфер соціального життя.

Порівняльний аналіз визначень поняття «соціальна робота», які зустрічаються у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, свідчить про

відсутність узагальненого його розуміння (Табл. 1. 5). Єдине, у чому збігаються точки зору різних авторів, це визнання соціальної роботи як різновиду діяльності. Більшість їх вважають, що це повинна бути «професійна», «практична» діяльність. В інших характеристиках цієї діяльності, зокрема в головних, таких, як мета, суб'єкт, об'єкт соціальної роботи, підходи різняться [106, с. 176–177].

Таблиця 1.5

Співставлення поняття «соціальна робота» в українських та польських джерелах

Значення термінів, що використовуються у Законі Польщі «Про соціальну допомогу» від 12.03.2004 р. [383, ст. 6]	Значення термінів, що використовуються у Законі України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р. [133, с. 128]
<i>Соціальна робота</i> (praca socjalna) – діяльність, спрямована на допомогу людям і сім'ям у зміцненні чи відновленні здатності до життєдіяльності в суспільстві через виконання відповідних соціальних ролей і створення умов, сприятливих для цієї мети.	<i>Соціальна робота</i> – професія, що сприяє соціальним змінам для вирішення питання про благополуччя, вирішенні проблем у взаєминах між людьми та розширення прав і свобод людей. Використовуючи теорію поведінки людини і соціальні системи, соціальна робота необхідна саме там, де відбувається взаємодія людини і довкілля.

Поняття «професійна підготовка» в «Українському педагогічному словнику» визначається як сукупність спеціальних знань, навичок та умінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії [28, с. 275]. Таке трактування професійної підготовки носить інтегративний характер. Мета основних видів пізнавальної і творчої діяльності майбутніх соціальних працівників – сприяти формуванню стійких орієнтацій на трудовий спосіб життя, морально-психологічну та практичну готовність до діяльності.

Досліджено, що в Етичному кодексі Польщі («Kodeks etyki», Варшава, 2012 р.) (Додаток В. 3) визначено, що соціальна робота – це професія, яка підтримує соціальні зміни, вирішує проблеми, що виникають у міжособистісних

відносинах, і зміцнює їх (розширення прав і можливостей) та звільняє людей для збагачення їхнього добробуту. На засадах теорій поведінки людини і соціальних систем фундаментальним для соціальної роботи є принципи прав людини і соціальної справедливості [259].

Із метою з'ясування теоретичної сутності проблеми практичної підготовки майбутніх соціальних працівників ЗВО ми провели аналіз соціально-психологічної та педагогічної літератури і дійшли висновку про те, що сутність соціальної роботи : *як науки*, що має свій предмет, завдання і методи дослідження; *як практичної діяльності*, що здійснюється на основі законодавчих актів Польщі, яка сприяє розвитку конкретних соціальних процесів і станів соціальних груп чи особи у складних життєвих ситуаціях шляхом цілеспрямованого, адекватного до потреб, впливу на них і на соціум; *як професії*, підготовка до якої здійснюється у навчальних закладах різних типів за академічними рівнями вищої освіти.

Під сучасною практичною підготовкою соціальних працівників ми розуміємо процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціальні проблеми в установах і закладах соціальної роботи, на всіх рівнях управління. Отже, на основі логіко-системного, історико-педагогічного аналізу вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури та узагальнення міркувань її авторів з'ясовано, що процес практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі – це процес поетапних якісних динамічних змін її організації, змісту у теорії й на практиці відповідно до історико-педагогічного процесу становлення.

Забезпечення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі : історико-регуляторний аспект

Соціальна робота тісно пов'язана з державною соціальною політикою, правовим регулюванням соціальної сфери, правовою культурою суспільства. Актуальність проблеми врахування європейських вимог до практичної підготовки фахівців з соціальної роботи вбачаємо насамперед, у контексті континентальної

інтеграції, мобільності на європейському ринку праці. Зокрема, корисним для України може стати досвід сусідньої Польщі, насамперед через схожість освітніх змін, які сьогодні відбуваються в Україні і вже сталися в Польщі.

Актуальність означеної проблеми зумовлена також практичною значущістю польського досвіду в галузі розвитку вищої освіти та науки наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., послідовністю впровадження юридично-інституційних рамок соціальної допомоги, визначення формальних вимог до соціального працівника, його професійних завдань, обов'язків та принципів роботи, досвіду шляхів оновлення професійної підготовки соціальних працівників у європейському освітньому просторі. Динамічні політичні та соціально-економічні зміни в Польщі, які відбулися впродовж останніх років, вплинули на систему освіти і поставили перед нею нові організаційні та програмні вимоги. Не залишилася осторонь прогресивних перебудов і практична підготовка соціальних працівників у теорії та практиці вищої школи Польщі.

Законодавче регулювання фахової діяльності соціальних працівників охоплює кодекси поведінки і стандарти практики, освітні і кваліфікаційні вимоги до працівників, вимоги до навчальних закладів, які здійснюють підготовку кадрів, реєстрацію (ліцензування) суб'єктів надання соціальної допомоги, а також дисциплінарні заходи стосовно порушників професійних стандартів. Досліджено, що загальні проблеми розвитку освіти у Польщі представлено в дисертаціях низки науковців (Додаток А. 2). Разом з тим, питання законодавчого забезпечення підготовки соціальних працівників у вищій школи Польщі вченими комплексно не розглядалося, лише опосередковано розглянуто щодо підготовки соціальних педагогів у дослідженні С. Когут [65] та в окремих публікаціях вчених (Н. Горішної [30], О. Литвак [73], Н. Собчак [128], Н. Якси [185]) та ін.

Сучасна стратегія соціальної політики почала формуватися у розвинутих країнах в основному на початку 40-х років ХХ ст., коли були масово впроваджені принципово нові підходи до її організації. Важливим документом, що заклав основи регулювання соціальної політики на рівні міждержавних підходів, стала Європейська соціальна хартія (1961), яка проголосила право людини на

соціальний прогрес [65, с. 88]. Організаційно-діяльнісні зміни у соціальній політиці ознаменовувалися переходом від різних форм благодійної діяльності приватних осіб, організацій і держави до цілісної розробки планових заходів, спрямованих на надання соціальної допомоги на державному рівні.

Історико-педагогічний аналіз джерельної бази дослідження дозволяє відзначити, що з кінця 80-х рр. ХХ ст. у Польщі, з огляду на історичні події, розпочалися важливі суспільно-політичні та економічні реформи, що мають як очевидні позитивні наслідки у багатьох сферах життя, так і негативний вплив на певні суспільні явища. У процесі польської трансформації багато суспільних груп опинилося в маргінальній ситуації, зросла кількість осіб, які втратили здатність до самостійного задоволення своїх екзистенціальних потреб, а також кількість тих, які знаходяться в ситуації соціального виключення та вимагають соціальної допомоги. Серед засадничих передумов становлення фахової підготовки соціальних працівників у практиці вищої школи Польщі визначимо планомірне формування законодавчого забезпечення її організації та проведення.

Вивчення нормативно-правової бази [244; 259; 270; 289; 290; 291; 323; 329; 333; 337–340; 380–389] та ін., результатів наукових досліджень учених [1; 52; 65; 76; 80; 86; 87; 89; 91; 92; 104; 127; 148] та ін., власні наукові розвідки дозволяють визначити хронологічні межі за темою дослідження. За допомогою емпірико-аналітичного аналізу законів та інших нормативно-правових актів визначено, що першим офіційним документом незалежної Польщі в галузі освіти став Закон «Про вищу освіту» (1990) (*Ustawa o szkolnictwie wyższym*) [380], прийнятий 12.09.1990 р., який визначав вищу освіту в країні як спільну цінність всього суспільства, що керується положеннями Конституції. Закон Польщі «Про вищу освіту» надавав ЗВО автономність – тепер вони мали можливість самостійно включати напрямки навчання в освітню пропозицію.

Для Польщі 90-ті рр. ХХ ст. – це десятиліття політичних, економічних і освітніх реформ. Досліджено, що зі зміною соціальної політики у державі для регулювання соціально-педагогічної роботи приймається низка законодавчих документів у Польщі. За проблемно-хронологічним методом досліджено

прийняття Закону «Про соціальну допомогу» 29 листопада 1990 р. (Ustawa o pomocy społecznej) [9], що замінив Закон «Про соціальну опіку» (Ustawa o opiece społecznej, 1923 р.) і обумовив створення нових нормативно-інституційних рамок соціальної допомоги та необхідність отримання і надання освітніх послуг з підготовки соціальних працівників та забезпечення бази для практичної підготовки, зокрема, під час проходження спеціальних видів практик. Зокрема, на законодавчому рівні було обумовлено необхідність підготовки соціальних працівників із певними кваліфікаційними вимогами до осіб соціальної сфери.

Підготовка педагогічних кадрів в Республіці Польща відбувається у таких ЗВО: університети, академії, вищі педагогічні школи, педагогічні коледжі та ін. Керівництво ЗВО здійснюється Міністерством народної освіти Республіки Польща, якому підпорядковуються державні навчальні заклади. З ними співпрацює Центральна рада з вищої освіти, що складається з обраних представників ЗВО і наукової громадськості, яким закон надав чималі наглядові права, адже без згоди ради не розподіляються кошти бюджету і не виходять міністерські накази [5, с. 467].

На початкових етапах політичних і соціально-економічних перетворень (1993) польський уряд опублікував документ «Гарна і сучасна школа – продовження змін у системі освіти». На думку вчених [73; 90; 97; 185], оголошена в документі реформа серед введення альтернативних навчальних програм, озброєння студентів уміннями, необхідними для життя в сучасному суспільстві та ін., передбачала збереження і використання позитивних традицій, у тому числі й взаємодії в колективі, навчання в команді тощо. Прийнятий у 1994 р. Міністерством народної освіти документ «Головні напрямки вдосконалення системи освіти в Польщі» важливим орієнтиром визначив дотримання прав дитини та її основних свобод; повагу до батьків дитини, її культурної ідентичності, мови та національних цінностей країни. Із метою удосконалення якісної підготовки соціальних кадрів у 1991 р. до вимог практики фахівцями соціальної сфери була створена Польська спілка шкіл соціальної роботи (Polskie Stowarzyszenie Szkół Pracy Socjalnej) (надалі – PSSPS). Спілка визнана на

міжнародному рівні як партнер у справі суспільного поступу та розвитку високого рівня навчання і знання для соціальної практики [323, с.33].

Виявлено, що основні засади розвитку системи вищої освіти в Республіці Польща ґрунтуються на системі законодавчих актів і нормативних положень. Основним правовим актом, який регулював діяльність вищих педагогічних шкіл у Республіці Польща в останній декаді ХХ ст., був Закон про вище шкільництво від 12 вересня 1990 р., зміни і доповнення до якого вносилися майже щорічно. Важливою правовою основою з 1982 р. (доповненою в 2000 р.) є Карта вчителя, яка регулює позицію професійного рівня вчителів. Відомо, що правові норми, які регулюють суспільні відносини, мають бути адекватними загальнолюдським цінностям і моралі, відповідати правовим принципам демократичної держави. Соціально-педагогічну роботу регулюють такі законодавчі акти Польщі, які було ухвалено у 90-х рр.: Постанова про Соціальну допомогу; Повідомлення Міністра праці і соціальної політики «У справі оголошення повного тексту Постанови про соціальну допомогу»; Розпорядження Міністра народної освіти «У справі видів, організації і засад публічних опікунсько-виховних і ресоціалізаційних установ»; Розпорядження Міністра праці і соціальної політики «У справах опікунсько-виховних установ» тощо.

Досліджено, що у Польщі на початку 90-х рр. ХХ ст. постало питання створення єдиної системи професійної орієнтації і професійного консультування, як однієї і ключових проблем у системі безперервної практичної підготовки фахівців, яку задекларувала комісія ЄС, Ради Європи та Міжнародне бюро праці ЮНЕСКО. У відповідь на потребу створення в Польщі нової системи шкільної профорієнтації в Міністерстві народної освіти Польщі розроблено Європейський проект польської системи професійної орієнтації (EPPSOZ) (1999) [244]. Діяльність у рамках цього Проекту зорієнтована на організацію системи шкільної допрофесійної орієнтації та консультування й узгоджується з рекомендаціями комісії ЄС та напрямками розвитку в країнах спільноти. Наголос робиться на оволодіння певними практичними вміннями, а не тільки знаннями. Після закінчення наступних орієнтаційних циклів EPPSOZ поступово впроваджує

опрацювання проектів розвитку особистості, освіти та професії, тобто до цілісного проекту життя.

Встановлено, що у міжнародній практиці склалася динамічна система соціальних норм і правил, які забезпечують необхідні умови життя суспільства і функціонування держави, узгоджену взаємодію людини, громадянина, соціальної групи, суспільства та держави. Польське законодавство, ґрунтуючись на міжнародних аналогах, мусить сприяти економічному, соціально-політичному і духовному розвитку суспільства, підвищенню якості життя людей з урахуванням історичних, національних особливостей країни та характеру державної влади. Спільним для України і Польщі є дотримання загальноєвропейських документів, що визначають права дитини: Конвенції ООН про права дитини, Європейської конвенції про здійснення прав дитини, Європейської конвенції про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми.

Важливими для предметного поля нашого дослідження стали документи, котрі свідчать, що у 90-х рр. ХХ ст. у Польщі за кращими зразками підготовки «Соціального педагога», «Соціального політика», «Соціолога», а також на основі закордонного досвіду (США, Німеччини, Англії, Франції і т. д.) формується модель практичної підготовки соціального працівника [323].

Для зазначеного періоду важливим було створення програмного мінімуму для професії «соціальний працівник», який було затверджено рішенням Міністра праці і соціальної політики за № 7 від 4.10.1995 р. [323]. Для професії соціального працівника визначено загальний план, обов'язковий для шкіл, які ведуть підготовку молоді і дорослих до професії «соціальний працівник», а також програмний мінімум. Розглядаючи динаміку змін у системі професійної підготовки соціальних працівників у Польщі, дослідниця О. Литвак зауважує, незважаючи на те, що цей загальний план стосувався безпосередньо поліцейської школи (*szkoły policealnej*, навчання – 2,5 роки), він значно вплинув на створення університетської системи підготовки соціальних працівників [73]. Як свідчать джерела, у Польщі розпочалася тенденція до уніфікації системи підготовки соціальних кадрів у навчальних закладах. Проявом цього процесу стали рішення і

розпорядження Міністра праці і соціальної політики, щодо цілей професійної підготовки соціального працівника. Документи міністерства спрямовали напрям на постійну професіоналізацію соціальних кадрів та одночасне створення можливості їх неперервної освіти.

Відповідно до Закону «Про Раду Міністрів» від 8.08.1996 р., головним органом Республіки Польща у справі координації та регулювання питань стосовно осіб з обмеженими можливостями є Міністерство праці та соціальної політики. За його статутом основним органом державного контролю і допомоги людям з обмеженими можливостями є Бюро Державного Уповноваженого у справах осіб з обмеженими можливостями. Правовою основою для функціонування є Закон «Про соціальну та професійну реабілітацію і зайнятість осіб з обмеженими можливостями» (від 27.08. 1997 р.) [382]. Для практичних працівників та майбутніх соціальних працівників Закон є одним з основних законодавчих документів, що координує сфери життя особи з обмеженими можливостями, надає можливість створити відповідні умови існування, подолати не тільки соціальні бар'єри, а й досягнути свободи та поваги серед людської спільноти.

Розпорядженням Міністра праці і соціальної політики від 5. 05. 1997 р. щодо рівнів спеціалізації в даній професії створено можливість професійно активним соціальним працівникам отримати професійну спеціалізацію I-го (ліценціат) і II-го (магістр) рівнів [337]. У міністерських документах, зокрема, у рішеннях і розпорядженнях Міністра праці і соціальної політики, визначалися цілі підготовки соціального працівника. У зазначений період спостерігався динамічний розвиток різних форм навчання в університетах і вищих школах на рівні ліценціату та магістрату. Підготовка соціальних працівників проводиться в основному на соціологічних та педагогічних напрямках ЗВО Польщі [323, с. 58].

Досліджуючи генезу становлення і розвитку даної спеціальності у Польщі, вчені [254; 270; 281; 283; 296; 301; 328; 377] зауважують, що наступним етапом реформи у галузі підготовки соціальних працівників було відкриття в широкому обсязі спеціалізованого післядипломного навчання для соціальних працівників. Поступово відбувається процес укорінення місця і ролі навчання соціальних

працівників у вищій школі як автономної спеціальності на академічному, університетському рівні та на рівні післядипломної освіти. За допомогою емпірико-аналітичного і логічного методів досліджено, що після реформи системи освіти у 1999 р. система вищої освіти організаційно виглядає таким чином: I рівень – вища освіта – трирічний ліценціатський курс навчання; II рівень – дворічний додатковий магістерський курс або неперервний п'ятирічний магістерський курс навчання [323, с. 6].

У 2001 р. до класифікації професій було впроваджено три спеціальності зі сфери соціальної роботи (*Pracownik socjalny wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*): опікун у локальному середовищі (*opiekun środowiskowy*), опікун у будинку соціальної допомоги (*opiekun w domu pomocy społecznej*), асистент неповноправної особи (*asystent osoby niepełnosprawnej*) [323, с. 39], що забезпечує перехід до рівневої системи практичної підготовки.

Приєднання Польщі до ЄС (дата офіційного вступу – 01.05. 2004 р.) стало головним національним пріоритетом. На початку XXI ст. Польща стала членом ЄС завдяки глибокому реформуванню як соціальної й економічної систем, так і системи вищої освіти, зокрема активізації контактів із державами Західної Європи у сфері освітньої політики, орієнтації на висновки академічних громад розвинених європейських країн і, як наслідок, активізації впливу освітньої політики цих країн на систему практичної підготовки соціальних працівників.

Із входженням Республіки Польща в Болонський процес, виникає можливість неперервного навчання на вищому рівні освіти, що охоплює найчастіше заочні та вечірні форми навчання, а також післядипломну освіту та спеціалізовані курси тощо. Студіювання джерельної бази дослідження дозволяє відзначити, що зміст підготовки до соціальної роботи змінюється відповідно до існуючих суспільних потреб. За розробку навчальних стандартів зазначених спеціальностей, відповідно, взялися заклади освіти Польщі, що відповідають за підготовку соціальних кадрів. Досліджено, що Польща зробила ґрунтовний порівняльний аналіз розвитку системи вищої освіти в країні, виявила її переваги і недоліки та зіставила їх із рекомендованими змінами, визначеними принципами

Болонського процесу. Внаслідок цього була започаткована реформа в галузі вищої освіти. У країні було збережено традиційні складові системи вищої освіти на рівні функціонування університетів, водночас усі ЗВО проходили етап ґрунтовної модернізації [384; 385; 386].

Продовжувалися зміни в системі вищої освіти: підготовка проводиться на трьох рівнях (ліценціат – магістр – доктор); оцінювання навчальних досягнень студентів проводиться згідно з Європейською системою трансферу кредитів (ECTS); зарахування навчального року вимагає накопичення 60 кредитів, а семестру – 30; оцінювання якості навчання проводиться обов'язково у всіх закладах освіти Державною Атестаційною Комісією; можливість неперервного навчання на вищому рівні освіти, що охоплює найчастіше заочні та вечірні форми навчання, післядипломну освіту та спецкурси тощо. Модернізація вищої освіти Польщі проводиться відповідно до інтеграції в ЄС.

Соціальну роботу в Польщі регулює низка законів: Закон «Про суспільно-корисну діяльність та волонтерство» (від 24. 04. 2004) (*Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*); Закон «Про сприяння зайнятості та в установах ринку праці» (від 24. 04. 2004) (*Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*); Закон «Про соціальні кооперативи» (від 27. 04. 2006) (*Ustawa o spółdzielniach socjalnych*); Закон «Про соціальну зайнятість» (від 13. 06. 2003) (*Ustawa o zatrudnieniu socjalnym*); Закон «Про соціальну допомогу» (від 12. 03. 2004) (*Ustawa o pomocy społecznej*); Закон «Про жести та інші засоби спілкування» (від 19. 08. 2011 р.) (*Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się*) та ін.

Встановлено, що відповідна форма навчання забезпечується на основі розпорядження Міністра Національної освіти у справі постанови про потребу спеціального або індивідуального навчання дітей та молоді з обмеженими можливостями від 12 лютого 2001 р.; розпорядження Міністра Національної освіти про принципи вирішення та організації психолого-педагогічної підтримки в державних дошкільних закладах, школах та установах від 7 січня 2003 р. Досліджено, що нововведення в систему професійної підготовки соціальних

працівників були окреслені Законом «Про соціальну допомогу» від 12 березня 2004 р., який є основним документом, що детермінує процес організації соціальної роботи у Польщі та визначає соціальну допомогу як «інститут соціальної політики держави, що має на меті створення можливостей для осіб і родин подолати складні життєві обставини, які вони не можуть вирішити, використовуючи власні можливості, засоби та здібності» (ст. 2). У ст. 116 Закону вказано, що соціальним працівником може бути особа, яка відповідає принаймні одній із вимог: має диплом про закінчення колегіуму працівників соціальних служб; має диплом вищого закладу за напрямком «Соціальна робота»; має диплом вищого навчального закладу за спорідненою спеціальністю: «Педагогіка», «Політологія», «Соціологія», «Психологія», «Науки про родину» [383]. У польській науковій літературі термін «соціальна робота» вживається у значенні, яке подано у «Законі про соціальну допомогу» (ст. № 6, п. 12): «Соціальна робота – це діяльність, направлена на допомогу людям і сім'ям з метою посилення або відновлення здатності функціонувати у суспільстві, а також на створення умов, що сприяють цій меті» [383].

Історико-педагогічний аналіз законів та інших нормативно-правових актів свідчить, що з входженням Польщі у Болонський процес, продовжуються зміни в системі вищої освіти. Підготовку соціального працівника в Польщі на рівні державних стратегій і педагогічних концепцій зорієнтовано на особистісні пріоритети. Сучасна система управління сферою освіти розвивається як державно-громадська, враховуючи регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентоспроможності освітніх послуг [32, с. 195]. Сьогодення вимагає від соціальних працівників не тільки діагностування і опрацювання проектів, але й розширює існуючий дотепер спектр їхньої діяльності.

Основним правовим документом, що визначає засади навчання і діяльності у професії соціального працівника, є Закон «Про соціальну допомогу» від 12 березня 2004 р., який обумовив створення нових юридично-інституційних рамок соціальної допомоги в Польщі. Сьогодні вона значно розгалужена і

відповідає запитам сучасного ринку праці в розвинених європейських країнах. Загальна структура Закону «Про соціальну допомогу» Польщі (2004) представлена на табл. 1. 6, (Додатки В. 1, В. 2). Другий розділ III-ої частини Закону має назву «Соціальні працівники» і, відповідно, включає формальні вимоги до соціального працівника, його завдання, обов'язки та принципи роботи.

Закон визначає алгоритм підготовки кадрів. Міністр соціального забезпечення має рішеннями окреслити рівні спеціалізацій у даній професії та необхідний програмний мінімум, визначити шляхи досягнення соціальними працівниками рівнів професійної спеціалізації та вимоги до навчальних закладів, які хочуть отримати згоду Міністра праці і соціальної політики на проведення підготовки за даною спеціалізацією.

Таблиця 1.6

Структура Закону про соціальну допомогу Польщі

Закон про соціальну допомогу від 12 березня 2004 р. (Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.)		
Назва розділу	Зміст розділу Закону	Статті Закону
РОЗДІЛ I Загальні положення (DZIAL I Przepisy ogolne)	<i>Перший розділ</i> визначає завдання соціальної допомоги; види соціальних виплат і послуг, засади та порядок їх надання; організації / заклади соціальної допомоги; засади і порядок контролю сфери соціальної допомоги	ст. 1 – ст. 35
Розділ II Переваги соціальної допомоги (DZIAL II Swiadczenia z pomocy społecznej)	<i>Другий розділ</i> присвячений соціальним виплатам і послугам, визначені види і порядок їх отримання	ст. 36 – ст. 109
РОЗДІЛ III Організація соціальної допомоги (DZIAL III Organizacja pomocy społecznej)	<i>Третій розділ</i> розкриває питання організації соціальної допомоги, її структури, вимоги до соціальних працівників, повноваження Ради соціальної допомоги, нагляд і контроль за послугами, що надаються	ст. 110 – ст. 134
Розділ IV Перегляд, перехідні та остаточні положення (DZIAL IV Przepisy zmieniajace, przejsciowe i koncowe)	<i>Четвертий розділ</i> відображає положення змінного та перехідного характеру	ст. 135 – ст. 161

Таким чином, окреслення високих кваліфікаційних вимог до осіб, що

працюють на посадах соціальних працівників, обумовило необхідність отримання та надання освітніх послуг із практичної підготовки соціальних працівників. Досліджено, що система практичної підготовки соціальних працівників у Польщі безперервно вдосконалюється.

Розвиток законодавчого забезпечення соціальної роботи був підтверджений рішенням Головної Ради Вищої Освіти (№ 205/2005 від 13. 10. 2005), до нових напрямів навчання було додано «Соціальну роботу» [384]. Відтоді соціальна робота постає як окремий напрям освіти і академічна дисципліна. Зусиллями наукової спільноти і практикуючих працівників були розроблені та представлені на засіданні Головної Ради Вищої Освіти галузеві стандарти для I-го освітнього рівня напряму «Соціальна робота» (ухвалене рішення № 93/2006 від 19.10.2006) (Uchwała Nr 93/2006 Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 października 2006 r.) та затверджено як галузеві стандарти від 12. 07. 2007 р. [385].

Розпорядженням Міністра Науки і Вищої Освіти від 12. 07. 2007 р. їх було затверджено як галузеві стандарти: загальні вимоги, освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника (kwalifikacje absolwenta), освітньо-професійну програму (ramowe treści kształcenia), обсяг практик [339]. Зміни у практичній підготовці соціальних працівників обумовлені розпорядженням Міністра праці і соціальної політики Польщі, яке погоджене з Міністром науки і вищої освіти (від 25. 01. 2008), щодо спеціальності, за якою проходитиме підготовка соціального працівника у вищій школі Польщі. У розпорядженні передбачено новий програмний мінімум навчальних предметів (330 годин), а також професійних практик (240 годин) [340]. У результаті проходження професійних видів практик майбутні соціальні працівники повинні набути необхідні знання, вміння й навички та здатність добрати необхідні матеріали для написання і реалізації соціальних проектів. Це стосується освітніх закладів усіх рівнів: I-го рівня (трирічного ліценціатського), II-го (додаткового дворічного магістерського курсу та неперервного п'ятирічного магістерського навчання) [340].

Певним проривом у практичній підготовці соціальних працівників на рівні середньої професійної освіти були положення Міністерства праці та соціальної

політики MPiPS від 24 березня 2005 року про колегії соціальних працівників (Dz. U. nr 61, roz. 544 Закон № 61, пункт 544), який відкрив новий розділ у системі середньої освіти навчання. На додаток до вже існуючих коледжів вчителів, мовних коледжів були створені коледжі працівників соціальних служб. Коледжі все ще є середніми професійними школами (3-річні), але вони повинні мати угоду з університетом, який надає наукову та дидактичну допомогу в коледжі. Відповідно до § 29, абз. 2 «Положення про коледжі працівників соціальних служб» науково-дидактична допомога може надаватися тільки університетом. Велику цінність співпраці між коледжами та університетами є можливість закінчення університетського навчання для отримання диплому бакалавра чи магістра. А. Засада зауважує, що випускники коледжів дуже зацікавлені продовжувати навчання в університетах меценатів за такими напрямками: педагогіка, соціологія та соціальна політика [377, с. 77–87].

Етична обізнаність є необхідною складовою професійної практики будь-якого соціального працівника. Так, відповідно до міжнародного етичного кодексу «Етика соціальної роботи: принципи та стандарти» (ухвалено Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП) Коломбо, Шрі Ланка, 6–8 липня 1994 р.) зазначено про необхідність дотримання норм етики. Досліджено, що польське законодавство, ґрунтуючись на міжнародних аналогах, регламентує етичні норми діяльності соціальних працівників. За етичним кодексом (Варшава, 2012) [259], що визначає фундаментальні для соціальної роботи принципи прав людини і соціальної справедливості, соціальні працівники повинні дотримуватися кодексів або етичних принципів у своїх країнах (259; ст. 5). (Додаток В. 3).

Нині існує велика кількість нормативно-правових документів, що регламентують діяльність соціальної сфери, зокрема соціальної роботи у Польщі. Зокрема, основним законом, що регулює діяльність неурядових організацій в Польщі, є Закон про діяльність громадської користі та волонтерство (від 24.04.2003 р., з останніми поправками від 2010 р.), який включає окремий розділ із врегулювання волонтерської діяльності. Цей закон вводить додаткові пільги для

волонтерів, делегованих для роботи в інші країни, такі як медичне страхування іноземних працівників, страхування на випадок травми, покриття додаткових витрат на поїздки тощо [183; 329]. На прикладі польського досвіду наводяться приклади : користувач може відшкодувати видатки на навчання волонтера у сфері виконуваних ним послуг, визначених у домовленостях [329, с. 56].

У 2010 р. Рада Європи на саміті у Барселоні прийняла рішення про досягнення європейською вищою освітою рівня світового стандарту. Відповідно до кваліфікацій соціальних працівників з урахуванням нещодавньої поправки до положень, що стосуються прав обіймати посаду за професією (Журнал законів від 2010 р. № 40, п. 229) та всі положення «Закону про соціальну допомогу» щодо збереження набутих прав професії соціального працівника, починаючи з 1 січня 2014 р., кваліфікацію професії соціального працівника здобувають шляхом навчання в університеті за першим ліценціатським рівнем (пол. *licencjackich*) в галузі соціальної роботи, або другим циклом додаткового магістерського курсу (пол. *magisterskich*) навчання про соціальну роботу, або в коледжі працівників служби підготовки соціальних працівників (ст. 116, абзац 1, пункт 1 та пункт 2 Закону від 12 березня 2004 р. про соціальну допомогу (зведений текст Журнал законів 2013 р., ст. 182 з поправками) (Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z różn. zm.) [270].

Встановлено, що відповідно до прийнятого класифікатора «Кваліфікації соціальних працівників» на посаду соціального працівника може претендувати особа, яка відповідає принаймні одній із наступних умов:

1) має диплом про закінчення коледжу * (абз. 1, п.1); * трирічний коледж працівників соціальних служб, після закінчення навчання випускники отримують диплом – професійну кваліфікацію соціального працівника; 2) має диплом вищого навчального закладу за напрямком «Соціальна робота» про вищу освіту в галузі соціальної роботи ** (абз. 1, п. 1).** тобто першого рівня бакалавр (пол. *licencjackich*) і II-го рівня магістр (*uzupelniających magisterskich*) з дослідження соціальної роботи у ЗВО за напрямом соціальної роботи; 3) має додатково кваліфікаційний документ регулює збереження прав, отриманих у галузі соціального замовлення для професії соціального роботодавця [270].

На основі законодавства про соціальну підтримку (ст. 116, п. 1.) соціальним працівником може бути особа, яка до 31. 12. 2013 р. закінчила університет за спеціальністю, яка здійснює підготовку до професії соціального працівника на одному із напрямків: а) освіта / навчання, б) спеціальна педагогіка, в) політична наука, г) соціальна політика, д) психологія, е) соціологія,* є) наука про сім'ю. Контент регулювання (забезпечення ст. 116, пар. 1, пункт 3) застосовується тільки до студентів, якій розпочали реалізацію вище згаданої спеціальності з 01. 10. 2008 р. та отримали диплом про закінчення терміну з 31. 12. 2013 р. [270].

Отже, професія соціального працівника в Польщі є регульованою професією, визначення права на практику соціального працівника впливає з положень Закону про соціальну допомогу. Особи, які не мають кваліфікацій, зазначених у Законі про соціальну допомогу, не можуть бути зайняті як соціальні працівники та виконувати свої завдання, зокрема, виконувати роботу із сім'єю та надавати інші форми допомоги (ст. 107) (Додаток В. 4). За відсутності кваліфікації для виконання професії та зайнятості як соціального працівника, що порушує необхідні кваліфікації, також не існує правової бази для застосування положення ст. 156 Закону (Журнал законів 2013 р., ст. 182 з поправками), що стосується збереження права на цю професію на основі отриманих прав, а також застосовувати інші положення Закону [270].

Нормативно-правове забезпечення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі оновлено прийняттям нового «Закону про вищу освіту» (який вступив у дію з 01.10.2018 р.) – надалі Закон [389]. Відповідно до нових стратегічних ліній розвитку вищої освіти Польщі, зважаючи на освітні тенденції та умови реформування, у Законі прописано університетську автономію та визначено забезпечення гнучкості у внутрішній організаційній структурі [389, ст. 12, ст. 19]. Для університетів упроваджено конкурс «Ініціативи передового досвіду – науково-дослідні університети», у рамках якого будуть обрані провідні університети, які можуть конкурувати з іноземними університетами [389, ст. 387, ст. 388]; нововведенням Закону є конкурс «Регіональна ініціатива Досконалості» з

метою захисту регіональних університетів [389, ст. 396] у рамках якого буде нагороджений заклад освіти, чії випускники добре влаштовуються на ринку праці [389, ст. 400] тощо. Закон змінює спосіб фінансування вищої школи – відтепер кошти напряму надходять до ЗВО [389, ст. 365], надано окреме фінансування державним професійним училищам регіональної політики [389; ст. 400] тощо. Окремі положення із Закону представлено у Додатку В. 5. Закон визначає нові вимоги до кадрової політики вищої школи [389, ст. 114; ст. 119], підготовки наукових кадрів [389, ст. 116.4.2, ст. 190, ст. 198] та надає соціальні гарантії стабільності викладачу вищої школи [389, ст. 119, ст. 128] тощо. Надається фінансова підтримка та ставляться нові вимоги до наукових журналів, щоб вони відповідали вимогам та були внесені до списку міжнародних наукових видань [389, ст. 401]. Водночас, із метою захисту інтелектуальної власності та авторського права викладача (монографії, посібники, праці) підвищено вимоги до його видавничої діяльності та запропоновано перевірку праць на унікальність за Єдиною системою «Антиплагіат», обов'язковою для ЗВО та наукових установ, яка є державною та безкоштовною системою [389, ст. 128, ст. 265.11, ст. 351].

Для предмету дослідження важливо зауважити, що Закон передбачає підготовку висококваліфікованого спеціаліста для різних галузей і сфер діяльності у вищій школі Польщі (в т.ч. для соціальної сфери) з належною практичною підготовкою (вимоги проходження практичних занять – щонайменше 50%) [389, ст. 73.2] та прогнозованою освітньою політикою щодо визначення рейтингу ЗВО із врахуванням критерію працевлаштування випускників [389, ст. 400], що сприятиме ефективній реалізації мети і завдань соціальної політики в країні. Таким чином, освітні законодавчі регулятиви Республіки Польща, і зокрема щодо практичної підготовки соціального працівника, за останнє десятиліття пройшла складний шлях реформації, який доцільно взяти за зразок при реформуванні вищої освіти України.

Сьогодні широкі освітні трансформації у Польщі розробляються з урахуванням не вирішених у минулому актуальних завдань, а також з орієнтацією на західноєвропейські тенденції розвитку вищої освіти (А. Савина, У. Новацка,

I. Шемпрух та ін.). Так, найбільші університети країни мають усталені традиції практичної підготовки соціальних працівників, такі, як: UW (Варшава), UMCS (Люблін), WMU в Ольштині (Ольштин), KUL (Люблін), PA в Слупську (Слупськ) та ін. Місце соціальної роботи у системі соціальної політики Польщі розглядається у логічному взаємозв'язку складових детермінант: *соціальна політика – соціальне забезпечення – соціальна допомога – соціальна робота* (Схема 1.1). На підставі вивчення різних джерел, ознайомлення з науковими працями багатьох учених, філософів, педагогів можемо зробити певні узагальнення, необхідні для подальшого дослідження. Законодавче забезпечення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі розвивається у системі відкритих, динамічних, діяльнісних, мобільних змін суспільства і як підсистеми вищої освіти загалом. Соціальна робота є складовою соціального забезпечення, що належить до системи соціальної політики країни.

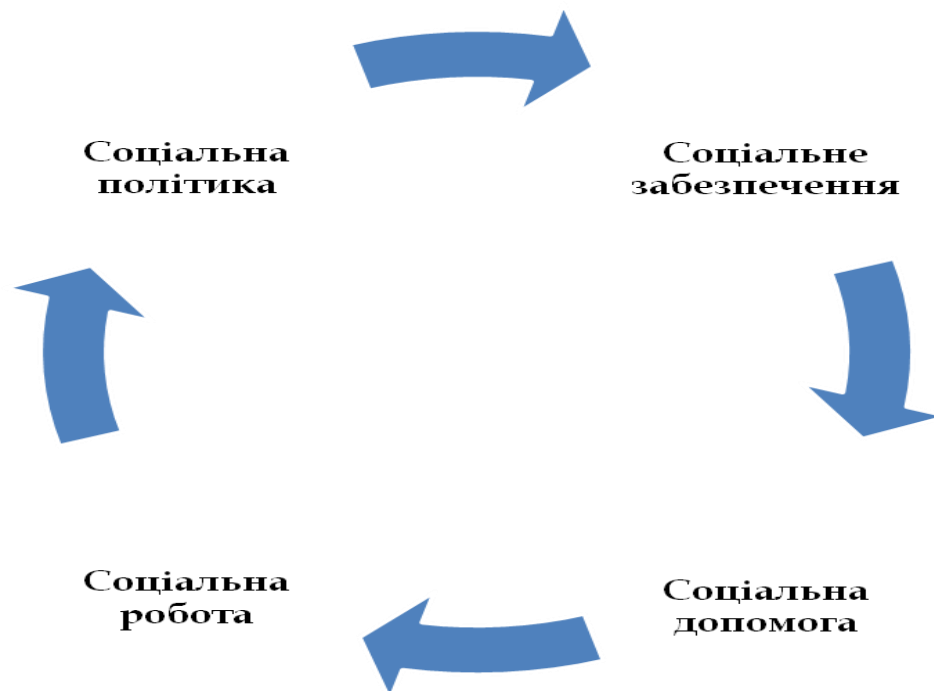

Схема 1. 1. Місце соціальної роботи у системі соціальної політики Польщі.

Отже, характеризуючи сучасні тенденції законодавчого забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників у вишах Польщі, зазначимо, що: правова сторона питання частково врегульована, оскільки діє ряд нормативно-правових документів, прийняті стандарти підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, які забезпечують у підготовці паритетне засвоєння практичного

компоненту із теоретичним (50 % на 50 %); удосконалення законодавчого та виконавчого рівнів виражена у спробах експериментів із перенесенням найкращих зразків закордонного досвіду практичної підготовки (зі США, Англії, Німеччини) тощо; тенденція до уніфікації системи підготовки соціальних кадрів, підготовка фахівців проводиться на базі колегіумів працівників соціальних служб та у ЗВО; підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі проводиться на рівнях (ліценціат – магістр).

На основі системно-хронологічного аналізу можемо зробити висновок, що законодавче забезпечення практичної підготовки соціальних працівників є складним і динамічним процесом, який перманентно змінюється відповідно до міжнародних стандартів, нормативних вимог, соціальних змін та потреб на даний вид послуг у європейській країні. Ухвалення низки законодавчих актів, які в світлі європейських тенденцій регулювали соціальну політику держави упродовж досліджуваного періоду, зумовило значно раніше окреслення у Польщі професійного простору для діяльності соціального працівника і зародження системи підготовки фахівців соціальної роботи з домінуванням практичної конкурентоздатності на ринку праці.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено ретроспективу стану наукового розроблення проблеми шляхом визначення й історіографічного аналізу джерельної бази дослідження; уточнено й удосконалено зміст поняттєво-термінологічного апарату в сучасному педагогічному дискурсі; обґрунтовано історико-регуляторний аспект законодавчого забезпечення досліджуваного феномену.

На основі логіко-системного аналізу матеріали з проблеми дослідження узагальнено за такими групами: 1) джерела нормативно-правового характеру; 2) праці вітчизняних та зарубіжних вчених за проблемою дослідження та дотичні до неї; 3) навчальні плани і програми, підручники та посібники для вищої школи за темою дослідження; 4) періодичні видання, на сторінках яких розглядалась

досліджувана проблема; 5) довідкова література (словники, енциклопедії, покажчики, Інтернет-джерела, у яких віднайдено матеріал з досліджуваної проблеми) тощо. Серед наукових джерел щодо ППСП у вищій школі Польщі щодо змісту переважають праці підготовки фахівців для інших галузей дидактично-методичного спрямування.

На основі логіко-системного, історико-педагогічного аналізу вітчизняної й зарубіжної науково-педагогічної літератури й узагальнення міркувань її авторів з'ясовано, що процес практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі – це процес поетапних якісних динамічних змін її організації, змісту у теорії й на практиці відповідно до історико-педагогічного процесу становлення. Під сучасною практичною підготовкою соціальних працівників розуміємо процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, компетентно вирішувати соціальні проблеми в установах і закладах соціальної роботи, на усіх рівнях управління.

Виявлено, що законодавче забезпечення практичної підготовки соціальних працівників у Польщі є складним і динамічним процесом, який перманентно змінюється відповідно до міжнародних стандартів, нормативних вимог, соціальних змін і потреб на вказаний вид послуг в європейській країні. Особливістю становлення й розвитку системи практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі є те, що ухвалення низки законодавчих актів, які з урахуванням європейських тенденцій регулювали соціальну політику держави впродовж досліджуваного періоду, зумовило значно раніше окреслення в Польщі професійного простору для діяльності соціального працівника і формування відповідної системи практичної підготовки фахівців соціальної роботи.

Основний зміст розділу відображено в публікаціях автора: [11; 133; 164; 166; 167; 168; 172; 173; 174].

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ (1990-2019)

Гене́за процесу практичної підготовки соціальних працівників в умовах польського освітнього виміру

Відповідно до предметного поля наукового дослідження, особливої уваги заслуговує процес становлення і розвиток теорії і практики підготовки фахівців для соціальної сфери у Польщі, що бере початок із 20-х років ХХ ст. Сьогодні вона значно розгалужена і відповідає запитам сучасного ринку праці в розвинених європейських країнах. Логіка дослідження прогнозує, що цінним є досвід республіки Польща з аналогічними для України соціальними системами й історико-політичними, соціо-економічними процесами через схожість освітніх змін, які відбуваються в Україні і вже сталися в Польщі.

Процес розвитку досліджуваного феномену потребує осмислення історико-педагогічних витоків та організаційно-педагогічних передумов. З погляду авторів «Словника іншомовних слів» та «Тлумачного словника української мови», поняття «гене́за» трактується як генезис; походження, зародження, виникнення, процес утворення [143; 124]. Генезис, у, чол. р. – походження виникнення, становлення [143, с. 49], в іншому науковому джерелі гене́за (генезис (від грец. genesis – походження) розглядається як походження, становлення і розвиток явища, об'єкта, що привів до певного стану, виду. Отже, щодо предметного поля наукового дослідження, будемо розглядати гене́зу як *процес зародження, становлення і розвиток* практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

Організаційно-педагогічні передумови генези практичної підготовки соціальних працівників у Польщі

Словниковий аналіз дефініції дозволяє нам визначити значення поняття «передумови» як «попередні умови існування, виникнення, діяння...» [143, с. 399–400]. Отже, організаційно-педагогічні передумови у науковому дослідженні будемо розглядати як

попередні умови становлення практичної підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти Польщі досліджуваного періоду. Дослідження педагогічного досвіду в розвитку цієї проблеми дозволило з'ясувати, що посилений інтерес до соціальної роботи, темпи її розвитку як психолого-педагогічної категорії, а також той якісний стан, якого вона досягла в період, що нами розглядається (кінець XX ст. – початок XXI ст.), обумовлювались розумінням її гносеологічного і практичного значення. На основі логіко-системного аналізу та у відповідності з метою дослідження, під критеріями практичної підготовки соціальних працівників ми будемо визначати сукупність ознак, котрі характеризують конкретні аспекти підготовки в умовах ЗВО Польщі.

Досліджено, що у своїй генезі соціальна робота у країнах світу виникла ще в біблійні часи як благодійність, релігійний обов'язок віруючого, як система гуманітарних послуг нужденним. Однак лише у минулому столітті ця робота визнана у всьому світі як професія, що потребує спеціальної підготовки [8; 40; 49; 58; 65; 69; 71; 88; 90; 94; 103; 104; 131; 134; 140; 180; 184; 255; 298; 311; 312; 365]. В Україні та Польщі як державна, так і громадська благодійність були поширеним явищем. З'явилися специфічні форми опіки над дітьми та молоддю, які сьогодні наявні у практиці діяльності соціального працівника (адресно-матеріальна підтримка обдарованої молоді, призначення громадських опікунів, пошук сімей-заступників). Помітну роль у соціальній діяльності відігравали церква і різноманітні благодійні організації, значимість яких у соціальній довірі людей збереглася донині. Практика врегулювання державою соціальних педагогічно акцентованих проблем в обох країнах набула поширення з початку XX ст.

У розвитку теорії і практики практичної підготовки соціальних працівників у Польщі простежуємо вагомий внесок непересічних постатей, які прокладали стежку до істини з повагою до розв'язання соціальних потреб, із повагою до людини задля розвитку цивілізованого суспільства. Погоджуємося із визначенням академіка О. Сухомлинської, що «персоналія» – це більше, ніж наукова, освітня чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей, культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель [10, с. 227; 137, с. 42]. Певною мірою цей процес є незалежною, об'єктивною складовою історико-педагогічного дискурсу.

Аналіз праць вчених дозволяє простежити генезу організаційно-педагогічних передумов становлення і розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. Встановлено, що науковому етапу допомоги і підтримки передувала законодавча практика, яка протягом двох з половиною століть розробляла питання регламентації існування бідних і злидарів у державах Західної Європи, а потім – у США [106, с. 105]. Розвитку суспільної думки послужили теорії природного права, що замінили ідеї середньовічної благодійності. Осмислення людини як культурно-історичного феномену призвело до поняття права людини і рівності людей. На основі такої ідеології з'явилися гуманістичні вчення Геллерта, Клопштока, Гердера та ін. [107].

Логіко-системний аналіз праць учених дозволяє зауважити, що важливу роль у розвитку соціальної роботи у всьому світі відіграли чотири жінки, що представляють два основних напрями соціальної роботи: психосоціальну або клінічну соціальну роботу – Джозефі Шо Лоуелл (1843–1905), Мері Річмонд (1861–1928), Джейн Адамс (1860–1935), Берта Рейнолдс (1883–1978). Зокрема, важливо відзначити, що Б. Рейнолдс отримала спеціальну соціальну підготовку, професійно займалась психоаналізом, а у своїй діяльності намагалась поєднати теорію і практику. Вперше назрілі проблеми соціальної допомоги, як у галузі підготовки спеціалістів, так у сфері формування методик вдалося розв'язати М. Річмонд, відомій дослідниці суспільних негараздів, яка заклала основи майбутньої теорії і практики соціальної роботи як нової професії. Науковий етап становлення соціальної роботи був пов'язаний з багатьма факторами його еволюції і, перш за все, з принциповою зміною суспільних відносин у багатьох країнах Європи та США до початку ХХ ст.: руйнуванням єдиної спільноти, урбанізацією, індустріалізацією, зміною соціальних зв'язків [107].

Серед історико-педагогічних витоків слід відзначити книгу М. Річмонд «Соціальні діагнози» (1917), у якій вона описала теоретичні і методологічні основи індивідуальної соціальної роботи. У «Соціальних діагнозах» підсумовується попередній досвід і визначаються основи наукового підходу до індивідуальної роботи. Згодом дана модель соціальної роботи буде ідентифікуватись як «медична модель» індивідуальної роботи [106, с. 107–108]. Окрім діагностичного підходу у соціальній роботі, започаткованого М. Річмонд, існувала функціональна школа соціальної роботи (О. Ранк, Дж. Тафт.). В основу функціональної індивідуальної роботи покладені психологічні підходи О. Ранка.

Відштовхуючись від вчення Фрейда, він вважав, що кризові стани, що виникають у процесі розвитку особистості, викликані родовими травмами, отриманими при народженні. Таким чином, функціональна школа в основу своїх теоретичних побудов поставила не діагноз, а процес взаємодії соціального працівника і клієнта. Основне завдання вбачалось у тому, щоб клієнтом була усвідомлена і прийнята допомога [106, с. 108–109]. Дослідження історичних витоків на початку становлення соціальної роботи як науки (В. Поліщук, О. Янкович, та ін.) [107] підтверджують, що особливу роль у розвитку теорії соціальної роботи на Заході при дослідженні практики соціальної роботи на рівні індивіда відіграли теорії З. Фрейда (1856–1939) як родоначальника теорії психоаналізу, Б. Скіннера (1904–1990) – представника біхевіоризму, Ж. Піаже (1896–1960) – прихильника соціалізації дитини який, вважав її головним фактором розвитку індивіда; ключовими концепціями були теорії А. Бандера, К. Левіна, Хоуманса щодо експериментального вивчення внутрішньогрупових відносин і способів розв’язування конфліктів та виявили вплив на низку сучасних теорій.

Учені відзначають, що відносно недавно в соціальній роботі була визнана важливість організаційного рівня як самостійного рівня її практики. Розгляд управлінських аспектів як певної спеціалізації в структурі соціальної роботи був пов’язаний із необхідністю підготовки спеціалістів у галузі управління, менеджменту, організації соціальних служб. Певний внесок у вирішення цих проблем зробили Е. Гофман, М. Залд, Р. Кантер, Р. Мертон, М. Фоллетт і ін. [106, с. 109]. Таким чином, в кінці XIX – на поч. XX ст. виникла соціальна робота як окрема галузь знань. Саме на кінцеву мету – встановлення соціальної гармонії у суспільстві спрямовувались наукові дослідження в цій науці. Уперше було покладено початок практичній соціальній роботі [106, с. 110, с. 132–138.].

Історико-педагогічними передумовами процесу становлення практичної підготовки соціальних працівників у теорії та практиці закладів Польщі було зацікавлення громадськістю проблемами виховного середовища школи і поза нею. Досліджено, що як відгук на виклики назрілих у суспільстві соціальних

проблем у світлі європейських та світових тенденцій того часу відбувалося зародження теорії і практики соціальної педагогіки (поч. ХХ ст. – 1920 р.). Для цього періоду характерний розвиток різноманітних ініціатив у створенні виховних та освітніх позашкільних інституцій, зокрема, літніх колоній для відпочинку; читалень для дітей, молоді та дорослих; об'єднань за місцем проживання та ін. [241, с.55].

Серед зарубіжних педагогів-реформаторів поч. ХХ ст., які займалися громадянським вихованням, плеяда польських подвижників, що заклали фундамент соціальної педагогіки як науки: Б. Прус (О. Гловацький), котрий продукував зв'язок освіти із соціальним розвитком; Л. Кживіцький (1859–1941) – першовідкиривач концепції освіти упродовж життя, досліджував проблеми освіти і виховання; С. Карповіч (1864–1921) – основоположник соціальної педагогіки та ін. (рис. 2. 1). У зазначений період вагомою була також діяльність таких педагогів, як: Е. Абрамовські (1868–1918), С. Бржожовські (1878–1911), Л.-В. Давід (1859–1914), В. Хіршфелд (1849–1899), К. Корніловіч (1892–1939), І. Мошчинська (1864–1941) та ін.

Досліджено внесок учених у розвиток теорії соціальної педагогіки як науки у Польщі зазначеного періоду [65]: Й. Бабицький досліджував проблеми вільного часу учнів позашкільних установ М. Ліпська-Лібрахова – соціально-економічні та культурні аспекти розвитку сільської дитини, З. Мисляковський, професор філософії і педагогіки Ягеллонського університету, вивчав соціальне значення виховання та вплив чинників оточення на зростання індивіда у житті, М. Фальський вплив соціальних умов на рівень освіченості молоді тощо.

Аналіз праць досліджуваного періоду дозволяє зазначити, що у Польщі зародження цілісної системи практичної підготовки фахівця соціальної сфери демонструє діяльність закладів освіти. У цей час розвинулися дві оригінальні польські педагогічні школи – соціальної педагогіки Г. Радлінської та спеціальної педагогіки М. Гржегоржевської. Засновники були представниками педагогічного гуманізму, який виявлявся в концепціях і програмах опіки над покинутою

(занедбаною) дитиною, сиротами та над дітьми з різними формами і ступенями відхилень у розвитку.

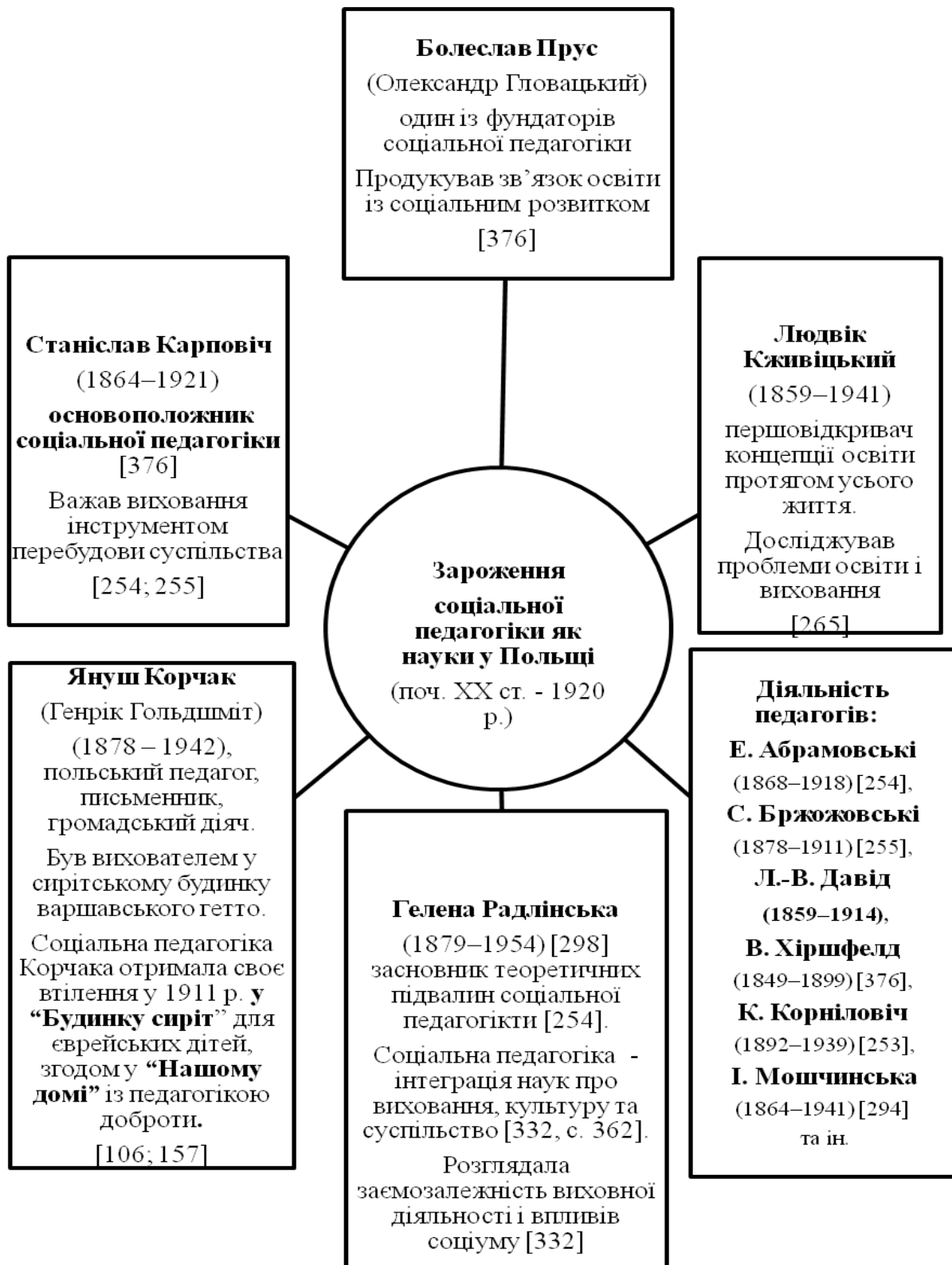

Рис. 2.1. Зародження теорії і практики соціальної педагогіки як науки

Окрему сторінку в історії становлення теорії і практики соціальної педагогіки Польщі вписала Г. Радлінська (1879–1954) – засновник теоретичних підвалин соціальної педагогіки. Вона розглядала соціальну педагогіку в інтеграції наук про виховання, культуру та суспільство та у взаємозалежності виховної діяльності і впливів соціуму. Практичний внесок Г. Радлінської у відкритті у Варшаві приватної вищої школи, в якій вона організовувала студії соціально-освітньої праці, де велася підготовка соціальних педагогів, культосвітніх і соціальних працівників, та виданні праці «Відносини вихованця і суспільного середовища» («Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego»).

Як свідчать наукові джерела, у Польщі *практична підготовка фахівців для соціальної роботи* має давні традиції. Як і в інших країнах, вона почалася в 1916 р. в Кракові з короткостроковими курсами [377, с. 78], у 1925 р. почала свою діяльність Католицька соціальна школа у Познані, Вільно та ін.. У 20-х роках починається підготовка фахівців для роботи у різноманітних соціальних середовищах (рис. 2. 2). На практиці педагог виконував посередницьку, консультативну, діагностичну, прогностичну та опікунську функції. На думку Г. Радлінської, головний обов'язок – пізнання впливів і умов середовища. Від умілого виконання цього завдання залежить результат виховних зусиль. Педагог – це не тільки організатор і керівник виховних процесів, але і дослідник [377, с. 84]. Така підготовка підняла на вищій рівень роботу в закладах соціальної опіки над дітьми.

Еталони із практики «педагогіки доброти» в історію становлення соціальної педагогіки вписав Януш Корчак (Генрік Гольдшміт) (1878 – 1942), польський педагог, письменник, громадський діяч. Втілення Я. Корчаком соціально-педагогічних ідей, досвід дитячого самоврядування у «Будинку сиріт» для єврейських дітей, згодом у «Нашому домі» збагатили теорію і практику соціальної роботи у Польщі [106, с. 138–140]. Досліджено, що іншими суб'єктами соціальної опіки держави над дитинством були закриті опікунсько-виховні заклади інтернатного типу для здорових дітей і спеціальні для хворих чи дітей з певними фізичними вадами. У закритих опікунсько-виховних закладах перебували діти і молодь – сироти та напівсироти. В одному з найвідоміших закладів такого типу («Наш Дім» у Пришкові) навчально-виховний процес було побудовано на засадах педагогіки Я. Корчака (20-ті роки ХХ ст.) тощо (Додаток Ж. 2). Резюмуючи зазначене вище, слід сказати, що у зазначений період зародження теорії і практики соціальної педагогіки як науки ми

розглядаємо як одну із вагомих організаційно-педагогічних передумов та, відповідно, визначальний суб'єкт впливу на еволюційний початок становлення перших елементів практичної підготовки соціальних працівників в державній і недержавній сферах у Польщі.

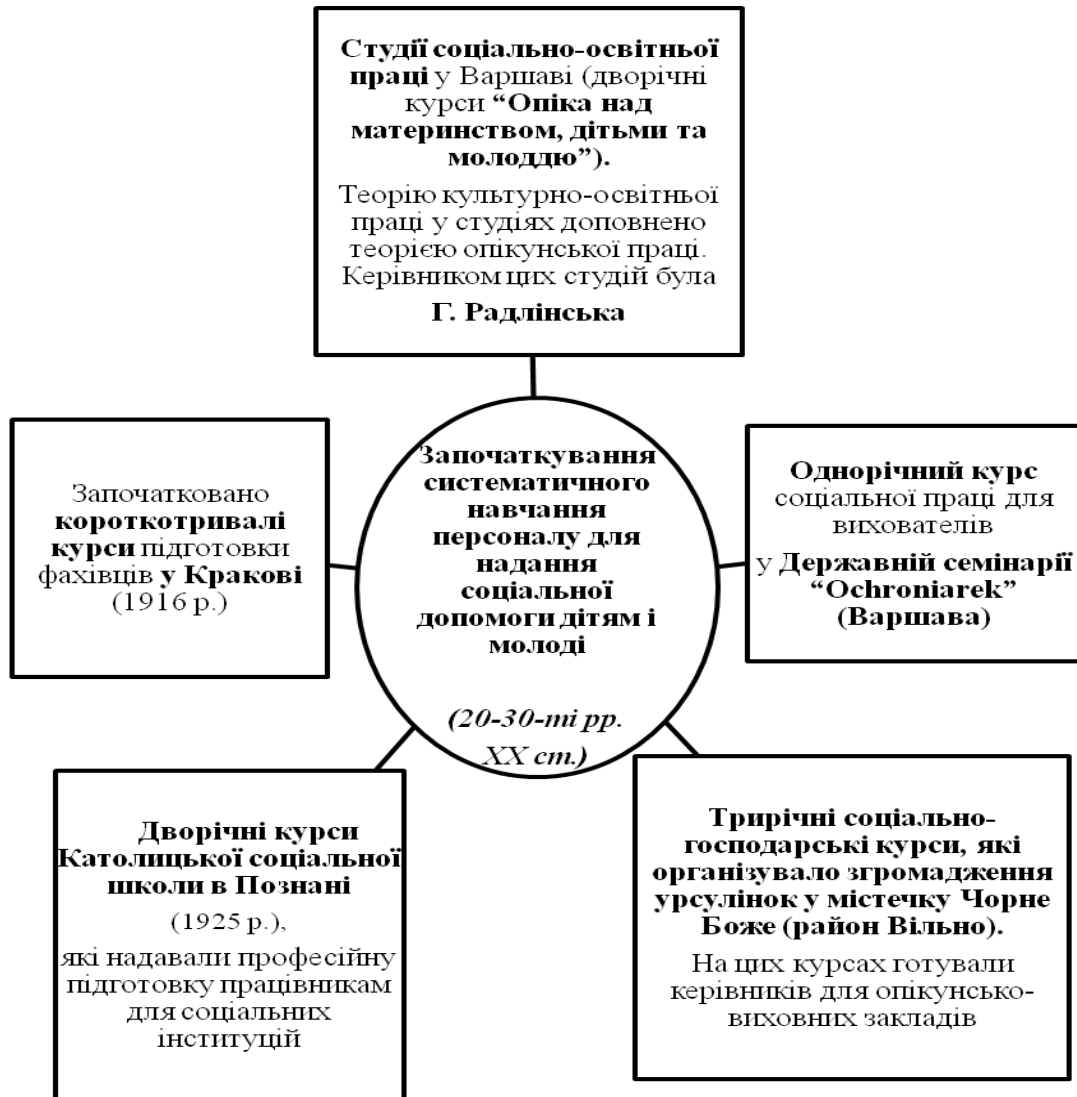

Рис. 2.2. Започаткування систематичного навчання персоналу для надання соціальної допомоги дітям і молоді [133; 294; 328; 355; 377 та ін.].

Отже, за результатами аналізу наукових джерел у Польщі, коріння соціальної роботи – це не стільки індивідуальна філантропія, скільки турбота про бідних людей, а спроби «підняти» її на більш високий рівень цивілізації, що розглядається як імператив інтелекту, було здійснено наприкінці XIX ст. Ця ідея у вигляді наукової теорії (соціальної педагогіки) запропонована Г. Радлінською, для якої сутність соціальної роботи полягала в «перетворенні середовища силами навколишнього середовища в ім'я ідеалу». Таким чином, у Польщі з самого початку клінічної соціальної роботи вони виходять за рамки того, що визначено як соціальну роботу [377, с. 60–68].

Як свідчать наукові джерела, теоретичні основи соціальної роботи читалися видатними вченими із: Варшавського університету наук про життя, Варшавської школи економіки тощо С. Балея, К. Крешковський, С. Ручинський, М. Ярошинський, Г. Радлінська (S. Baley, K. Krzeczowski, S. Rychliński, M. Jaroszyński, H. Radlińska) та багато інших [377, с. 77–87]. Усі студенти були зобов'язані виконати два семестри інтелектуальної праці. Навчальні заняття були спрямовані на розвиток здатності використовувати різні наукові прийоми і методи, спрямовані у першу чергу, на вироблення здатності інтерв'ювати персонал на заводі. Однією з провідних тем, що тривала 4 семестри, було відвідування закладів: дитячих будинків, дитячих садків, житлових будинків, бібліотеки, Інституту соціальної економіки, Інституту соціальних справ, Центрального статистичного управління та Асоціації «Сполом» (Związek «Społem»). Відвідування закладу було першим етапом ознайомлення з проблемами, другий крок обговорення функціонування установи, зокрема дві години в присутності керівника закладу і активної участі проф. О. Радлинської. Школа здобула чотири спеціалізації: соціальне забезпечення, соціальна політика (так звана організація суспільного життя), бібліотека та освіта дорослих, де, у свою чергу, були дві спеціалізації – міські та сільські [377]. Великий акцент був зроблений не тільки на теоретичних знаннях, але, перш за все, на навичках. На семінарі з історії соціально-педагогічної роботи під керівництвом Г. Радлінської значна частина присвячена написанню монографії про відомих подвижників

соціальної роботи. Вивчення соціальної та освітньої роботи (цю назву прийнято через 2 роки) мало величезний вплив у Польщі на: культуру соціальної роботи у сфері освіти і культури, догляд за матері над дитиною та молоддю, підготовку соціальних працівників, моделювання вирішення соціальних проблем на основі колективних досліджень та експериментів [377, с. 82]. На дворічних курсах у Варшаві «Опіка над материнством, дітьми та молоддю» навчали професійних соціальних працівників для культурно-освітніх і опікунських інституцій та відділів. Теорію культурно-освітньої праці у студіях доповнено теорією опікунської праці. Керівником студії соціально-освітньої праці була Г. Радлінська.

Підготовка до професійної ролі складається з виховання особистостей і відносин, а також передачі знань і викладання практичних навичок [377, с. 86]. Початком освіти соціальних працівників у Польщі, що призвів до виникнення системи освіти на вищому рівні, можна вважати створення у 1925 р. у Польщі першої вищої школи соціальної роботи (Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej), вільної вищої школи Польщі. Школа була створена за ініціативою О. Радлинської, яка довгі роки її очолювала, спочатку було навчання однорічним, пізніше – два роки.

Історико-педагогічний аналіз наукових джерел дозволяє відзначити статистику щодо опікунсько-виховних закладів цього періоду [65, с. 56]. Так, у 1925 р. у Польщі існувало 1170 опікунсько-виховних закладів, у яких перебувало 75000 дітей та молоді, а через два роки кількість закладів зростає з 1625 до 117814 вихованців. Такі аргументи говорять про зростаючу потребу у практичній підготовці кадрів для соціальної роботи (табл. 2.1).

Таблиця 2. 1.

Стан опікунсько-виховних закладів та перебування у них дітей і молоді

Рік	1925 р.	1927 р.
Кількість опікунсько-виховних закладів	1170	1625
Кількість дітей та молоді	75000	117814

Встановлено, що систематична підготовка персоналу до здійснення різних видів опікунської діяльності започаткована 1927 р. Розпорядження Міністерства

праці й соціальної опіки «Про кваліфікацію керівників виховних закладів» було видано 9 листопада 1927 р. Воно визначило, що особи без відповідної освіти можуть залишатися працювати не більше п'яти років. Упродовж цього часу персонал виховних закладів повинен був закінчити курси підвищення кваліфікації для вихователів, створені Міністерством праці й соціальної опіки у Варшаві та в інших містах країни. Отже, у зазначений період у Польщі відповідно до соціальних потреб прийняте розпорядження Міністерства праці й соціальної опіки (1927) сприяло започаткуванню систематичного організованого навчання персоналу для надання соціальної допомоги дітям і молоді та стало першоосновою сучасної підготовки соціального працівника.

Для вирішення цієї соціальної потреби в соціальних працівниках у 1930-х роках було закладено підвалини систематичного навчання персоналу для надання соціальної допомоги дітям і молоді (Додаток Ж. 3). Друга система вищої школи соціальної роботи була введена в 1937 р. з чотирирічним циклом викладання та виховання на більш високому рівні. У 1939/40 н. р. було введено наставництво [377]. Студенти працювали в установах різних типів: від релігійних установ до установ допомоги, шкіл тощо. На підставі вищезазначеного ми можемо стверджувати, що у школах та інших навчально-виховних закладах Польщі назривала потреба виокремлення службової особи, яка б могла займатися безпосередньо соціальною роботою у шкільному та інших виховних середовищах.

За даними дослідників, у 1932–1937 рр. існував плюралізм установ, що надають соціальні послуги в Польщі. Наприклад, частка закладів догляду за дітьми, людьми похилого віку та інвалідами, підпорядкованих територіальному самоврядуванню, у ці роки складала в середньому 12,5 %, тоді як підпорядковані соціальним організаціям підприємства становили понад 50 % загальної кількості.

Близько 30 % таких установ керували релігійні громади, релігійні об'єднання, фонди та приватні особи. У свою чергу, муніципальні центри допомоги дорослим більш ніж на 50 % були підпорядковані органам місцевого самоврядування, але переважна більшість їхніх патронів та мешканців (близько 2/3) отримали підтримку від недержавного сектору. У 1936–1937 рр. мінімум половина всіх

бенефіціарів у Польщі отримувала допомогу та соціальну допомогу, що фінансується не з державних коштів, а від приватної самопожертви [394, с. 75–77]. Це означає, що в період Другої Польської Республіки соціальні служби впроваджувалися в приватних установах, а також підтримувалися державою.

Як свідчать наукові джерела, незважаючи на Другу світову війну і окупацію гітлерівською Німеччиною територій, що належали Польщі, О. Радлінська підготовку персоналу для соціальної роботи здійснювала на спеціальних командних семінарах із новими концепціями та програмами у приватних будинках і квартирах або в центрах охорони здоров'я та соціального захисту у Варшаві, головним чином у Вармії, Мазурі та Опольському регіоні [377, с.77–87]. Школа розвивається динамічно протягом багатьох років, незважаючи на складну економічну та політичну, соціальну ситуацію. На жаль, після Другої світової війни, у 1950-х рр., вона припинила своє існування внаслідок політичних рішень, оскільки система не брала на себе жодних проблем або соціальних питань.

Виявлено, що у Польщі службові функції працівника соціальної роботи у зазначений період належать до виховуючо-опікунських і освітніх, що мають діагностично-прогностичний, компенсаційний, корекційний, профілактичний, терапевтичний характер. У спрямованості соціально-педагогічних підходів у Польщі важливе значення надається інтегрованій виховуючо-опікунській і культурно-творчій діяльності родини, школи, суспільних організацій, костелів, закладів праці [65, с.65]. Отже, основні організаційно-педагогічні передумови генези практичної підготовки фахівців соціальної роботи (поч. 1920–1945 рр.) представлено на табл. 2. 2. (Додаток Ж. 6).

Таблиця 2.2.

Організаційно-педагогічні передумови генези практичної підготовки фахівців соціальної роботи (поч. 1920-х – 1945 рр.)

Загальна характеристика
<p>Виникнення перших елементів майбутньої системи підготовки фахівців з функціями соціального працівника в державній і недержавній сферах. Надання соціальних послуг місцевими урядовими і неурядовими організаціями.</p> <p>Зародження перших елементів підготовки соціальних фахівців поза системою освіти.</p>
<p>Зростання опікунсько-виховних закладів та відсутність фахівців для надання зростаючій кількості адресантів соціальної допомоги.</p> <p>Потреба у практичній підготовці кадрів для соціальної роботи та необхідність у виокремленні службової особи для соціально-педагогічної роботи.</p>
Зародження практичної підготовки фахівців
<p><i>Закладено підвалини систематичного навчання персоналу для надання соціальної допомоги дітям і молоді у різних типах державних і недержавних навчальних закладах, вирізняючись різним змістом і термінами навчання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>короткотривалі курси підготовки фахівців у Кракові (1916 р.);</i> – <i>студії соціально-освітньої праці у Варшаві (дворічні курси “Опіка над материнством, дітьми та молоддю”);</i> – <i>однорічні курси соціальної праці для вихователів у Державній семінарії “Ochroniarek” (Варшава);</i> – <i>дворічні курси Католицької соціальної школи в Познані (1925 р.);</i> – <i>трирічні соціально-господарські курси у містечку Чорне Боже (район Вільно);</i> – <i>відкриття першої вищої школи соціальної роботи у 1925 р. за ініціативи О. Радлінської та ін.</i> <p>Законодавчо започатковано систематичне організоване навчання персоналу для надання соціальної допомоги дітям і молоді (1927), яке заклало першооснову сучасної практичної підготовки соціального працівника.</p> <p>Система вищої школи соціальної роботи була введена в 1937 р. з чотирирічним циклом викладання та викладання, у 1939/40 н. р. було введено наставництво.</p> <p>Під час Другої світової війни підготовку персоналу для соціальної роботи О. Радлінська здійснювала на спеціальних семінарах у приватних будинках і квартирах або в центрах охорони здоров'я та соціального захисту у Варшаві, у Вармії, Мазурі та Опольському регіоні.</p> <p>Практичну підготовку виховників для позашкільних виховних закладів розпочато у державних учительських курсах, семінаріях (згодом ліцеях).</p>
Тенденції
<p>Зародження теорії і практики соціальної педагогіки як науки визначальний суб'єкт впливу на еволюційний початок появи перших елементів практичної підготовки соціальних працівників в державній і недержавній сферах.</p> <p>Впровадження практичного досвіду дитячого самоврядування, організованого Янушем Корчаком в «Будинку сиріт», а згодом в «Нашому домі» для теорії і практики соціальної роботи на засадах педагогіки доброти.</p>
<p>Домінуючим акцентом у практичній спрямованості підготовки й діяльності фахівців соціальної сфери були опіка і підтримка, соціалізація та національно-державні і релігійні цінності.</p>

Історико-педагогічна ретроспектива освітнього простору дозволяє відзначити, що польська освіта на університетському рівні має багату і давню традицію, подібну до вищої освіти, з тією відмінністю, що перша була започаткована раніше – із 1945 р. Польські дослідники зазначають, що у 1949 р. у Польщі повністю відмовилися від моделі надання соціальних послуг місцевими урядовими і неурядовими організаціями, що було характерно для міжвоєнної доби. У той час було започатковано процес взяття державою контролю над соціальною сферою та запроваджено скорочення незалежних організацій та асоціацій. У 1950 році місцеве самоврядування було ліквідовано.

Виявлено, що з 1960 р. система соціальної допомоги була підпорядкована департаменту охорони здоров'я (новостворене Міністерство охорони здоров'я і соціального забезпечення) (Ministerstwu Zdrowia i Opieki Społecznej), де соціальна допомога розглядалася вузько, головним чином як сприяння дії тим, хто його потребує через поганий стан здоров'я, вік чи інвалідність [377, с. 54–57]. Соціальна політика того часу поширювала патерналізм держави, що доводить той факт, що комуністичний уряд знав краще від місцевих органів влади і громадян, як захистися від соціальних ризиків і надати послуги та соціальну допомогу [377].

Досліджено, що у 1963 р. було повернено освіту соціальних працівників у сфері догляду та допомоги, але на різних умовах і принципах. Щодо професії соціального працівника, як зазначають дослідники, протягом декількох десятиліть вона була високо оцінена [377, с. 77]. Офіційно професія соціального працівника була введена в номенклатуру професій у Польщі лише в 1966 році за наказом Міністра освіти. Традиції та досвід дослідження використовувалися для створення у 1966 р. перших державних шкіл соціальних працівників [274, с. 9].

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що з перервою у 1951–1962 рр., продовжувалося навчання на кафедрі соціальної педагогіки ŁU (Katedrze Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego) (з 1957 р. в галузі соціальної педагогіки) і на педагогічних факультетах ряду інших університетів. Досліджено, що у 1977/1978 н. р. у UW соціальних наук було введено «Навчання працівників

соціальних служб» Інституту соціальної політики Варшавського університету [377, с.77–87].

Досліджено, що у 1968 р. на факультеті економіки та соціальних досліджень Центральної школи планування та статистики організатори соціальної роботи пройшли навчання на робочих місцях працівників державного управління. Випускники отримували спеціалізацію з економіки праці та соціальної політики. Незважаючи на те, що ця професія була створена давно, навіть той, хто не відповідав будь-яким формальним вимогам, міг стати соціальним працівником протягом багатьох років. Дослідження, проведене в 1972 р. Міністерством праці, соціального забезпечення та соціальних питань, стосувалося рівня освіти соціальних працівників у закладах соціальної допомоги: у дев'яти міністерствах, 23 спілках і 710 підприємствах. За даними дослідження, лише 2,8 % соціальних працівників мали вищу освіту, 54,5 % мали середню освіту, 20 % – незакінчену середню освіту та 22,7% – базову освіту [377]. Тобто реальною була потреба у професійно підготовлених соціальних кадрах.

Виявлено, що у Польщі наукова школа соціальної педагогіки як суб'єкт безпосередньо впливала на виникнення перших елементів системи практичної підготовки соціального працівника [65, с. 38]. Досліджено, що в цей час соціальна педагогіка Польщі розвивається як самостійна наукова дисципліна. Для цього періоду характерний динамічний розвиток досліджень саме в галузі соціальної педагогіки в спеціалізованих наукових осередках, а також запровадження «соціальної педагогіки» як навчальної дисципліни, реформування загальної системи освіти, позашкільної освіти, а також розвиток соціальних служб [301; 310; 346; 354; 358; 364; 367; 371; 377] та ін. Визначальними категоріями для визначення етапів розвитку наукових шкіл соціальної педагогіки стали зафіксовані істориками педагогіки України та Польщі нові дослідження соціальних явищ, характерних для соціальної педагогіки як науки концептуальних засад і підходів із суттєвими змінами у розвитку суб'єктів соціальної діяльності й соціальної політики. Становлення соціальної педагогіки як самостійної наукової

дисципліни у вищій школі Польщі (1939–1980-ті) відбувалося за активної участі науковців-теоретиків, практиків провідних закладів освіти.

Встановлено, що у Польщі, окрім загальних названих ознак етапу, відбувається системний розвиток соціальної педагогіки як науки. Вона виокремилася із загальної педагогіки, розвиваються концептуальні та загальнотеоретичні наукові засади (Р. Врочинський, І. Лепарчук, Є. Тремпала), формується школа науковців, розробляються теорії, технології (І. Вольчук, Т. Вуек, Г. Іздебська, Т. Пільч). Внеском у підготовку соціальних працівників зазначеного періоду були посібники Р. Врочинського «Вступ до соціальної педагогіки», «Соціальна педагогіка»; А. Камінського – «Функції соціальної педагогіки», наукові праці Г. Радлінської та ін. Логіко-системний аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що утвердження наукових шкіл у вищій школі Польщі забезпечувало багатогранне змістове наповнення практичної підготовки соціальних фахівців, сприяло росту молоді генерції наукових кадрів для соціальної роботи [171]. Цілеспрямована практична підготовка соціальних працівників у Польщі стала можливою, коли у вищій школі почали відкривати кафедри соціальної педагогіки (рис. 2.3).

Вплив наукової школи соціальної педагогіки Польщі на розвиток і структурування систем практичної підготовки соціальних працівників зумовлювався змінами у соціальній політиці держави та соціальноорієнтованою діяльністю різноманітних інституцій. Окрім державних навчальних закладів, підготовку соціальних працівників здійснювали релігійні інституції. Вони організовували свої навчальні заклади для підготовки соціальних працівників, вихователів, ґрунтуючись на найновіших досягненнях різних психолого-педагогічних дисциплін.

Отже, організаційно-педагогічні передумови зазначеного періоду (поч. 1920-х – 1945 рр.) сприяли *зародженні систематичного навчання* персоналу для надання соціальної допомоги дітям і молоді у різних типах державних і недержавних навчальних закладів, вирізняючись різним змістом і термінами навчання практичної підготовки фахівців соціальної роботи.

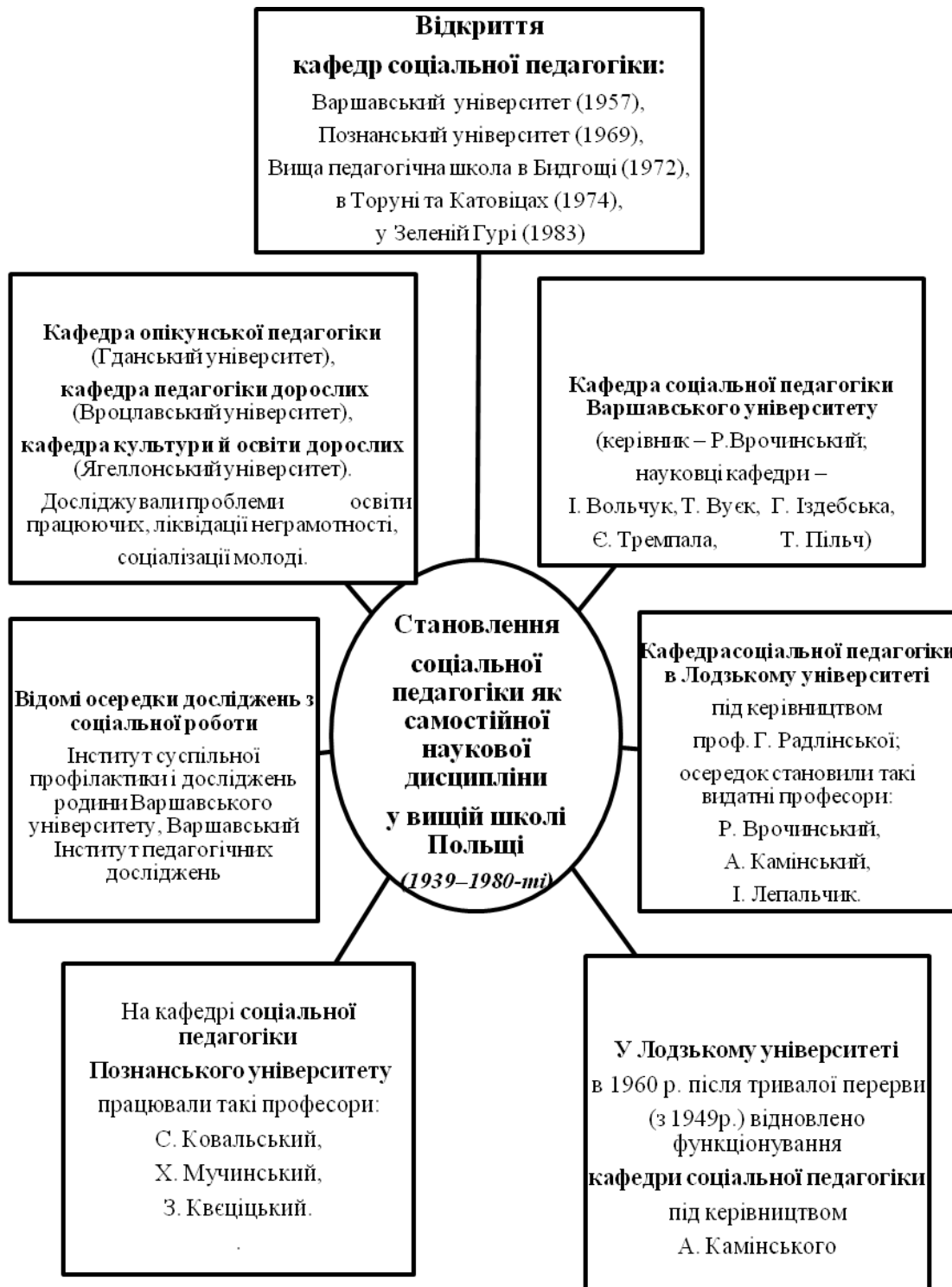

Рис. 2. 3. Становлення соціальної педагогіки як самостійної дисципліни у вищій школі Польщі [16; 42; 65; 198; 209; 210; 219; 294; 323; 342; 363; 365; 397].

Досліджено, що у 1945–1980-х рр. простежується вплив наукової школи соціальної роботи у вищій освіті Польщі на організацію системи практичної підготовки соціального працівника. Для порівняння – в Україні це відбулося лише у 90-х рр. У зазначений період у Польщі відбувається інтенсивне оновлення змісту професійної освіти, яка охоплює загальноосвітню, загальнотехнічну і професійну із формуванням практичних навичок. Разом із тим, періодом найглибшої кризи у системі освіти польські науковці вважають 80-ті рр. Погіршилася ситуація на ринку праці для студентів з культурно-освітньої та ресоціалізаційної педагогіки [34, с.109]. З ініціативи Міністерства охорони здоров'я вперше після війни розпочалася підготовка соціальних працівників на більш високому рівні в 1977/1978 н. р. Головна мета полягала у підготовці фахівців для виконання ширших професійних функцій (управлінської, аналітичної, дослідницької, освітньої). Досліджено, що через десять років, тобто у 1988/89 н. р. в Інституті соціології Ягеллонського університету були відкриті соціологічні дослідження зі спеціалізацією соціальної роботи із запровадженням пільгових умов прийому кращих випускників факультетів соціальних працівників за найвищою оцінкою на вступних іспитах на другий курс [377; 175]. Програма передбачала освіту трьох типів випускників: зайнятих у сфері соціальної допомоги, кооперативу інвалідів та соціальних установ і включала обов'язкові дисципліни та практичні методи соціальних досліджень, соціальну психологію, профілактику та ресоціалізацію, соціальну медицину, статистику та ін. [377]. Історико-педагогічний аналіз матеріалів джерельної бази проведеного дослідження дозволяє виокремити *організаційно-педагогічні передумови* процесу практичної підготовки соціального працівника у Польщі (поч.1920–1990 рр.) двох етапів генезису: перший – *зародження практичної підготовки фахівців соціально-педагогічної діяльності* (поч. 1920-х – 1945 рр.); другий – *становлення практичної підготовки фахівців соціальної роботи* (1945 – поч. 1990-х рр.): відкриття та розвиток мережі закладів соціальної допомоги та підготовки фахівців; становлення і розвиток теорії і практики соціальної роботи як науки у працях вчених та діяльності практиків; зародження педагогічної науки із соціальних проблем та розвиток наукових шкіл та відкриття кафедр соціальної педагогіки; становлення соціальної педагогіки як навчальної дисципліни на кафедрах вищої школи Польщі тощо (Додаток Ж. 6).

Таблиця 2.3.

Організаційно-педагогічні передумови становлення підготовки фахівців соціальної роботи (1945 – поч. 1990-х рр.)

Загальна характеристика
<p>Реальна потреба у підготовлених соціальних кадрах (лише 2,8 % соціальних працівників мали вищу освіту).</p> <p>Із 1960 р. система соціальної допомоги була підпорядкована Департаменту охорони здоров'я, де соціальна допомога розгляд далася вузько, як догляд за хворими і немічними. У 1963 р. було повернено освіту соціальних працівників у сфері догляду та допомоги.</p> <p>Розвиток існуючих елементів у системі підготовки фахівців соціально-педагогічної діяльності та організація нових елементів у цілісній системі підготовки фахівців соціальної роботи (з 1966 р.) як у вищій, так і поза вищою школою.</p> <p>Відбувається інтенсивне оновлення змісту вищої освіти, яка охоплює загальноосвітню, загальнотехнічну і професійну із формуванням практичних навичок.</p>
Становлення практичної підготовки фахівців соціальної роботи
<p>Цілеспрямована практична підготовка соціальних працівників у Польщі стала можливою із відкриттям у вищій школі кафедр соціальної педагогіки.</p> <p>Новий виток соціальної нестабільності та розширення адресантів соціально-педагогічної допомоги збігся із завершенням етапу самоорганізації наукової школи соціальної педагогіки (відкриття кафедр).</p> <p>Запроваджується класична підготовка спеціалістів для соціально-педагогічної діяльності (40–50 рр.), яка охоплює загальноосвітню, загальнотехнічну і професійну із формуванням практичних навичок.</p> <p>Розпочато практичну підготовку фахівця для соціально-педагогічної роботи (для школи, позашкільних та опікунсько-виховних закладів) шкільного педагога.</p> <p>У 1951–1962 рр. продовжувалася підготовка фахівців на кафедрі соціальної педагогіки Лодзінського університету.</p> <p>У 1966 р. професія соціального працівника офіційно введена в номенклатуру професій у Польщі, що сприяло відкритті перших державних шкіл практичної підготовки соціальних працівників.</p> <p>Розширення мережі та формування загальнодержавних систем практичної підготовки соціальних працівників. Окрім державних навчальних закладів, підготовку соціальних працівників здійснювали й релігійні інституції.</p> <p>У 1968 р. на факультеті економіки та соціальних досліджень Центральної школи планування та статистики організатори соціальної роботи пройшли навчання на робочих місцях працівників державного управління.</p> <p>У 70-х роках починається безпосередня підготовка шкільного соціального педагога до роботи у школі, позашкільних та опікунсько-виховних закладах.</p> <p>У 1977/1978 н. р. в Інституті соціальної політики та соціальних наук Варшавського університету було введено «Навчання працівників соціальних служб».</p> <p>Практична підготовка соціальних працівників у 1977/1978 н. р. здійснювалася з метою підготовки фахівців для виконання широкого спектру функцій (управлінської, аналітичної, дослідницької, освітньої).</p> <p>В Інституті соціології Ягеллонського університету у 1988/1989 н. р. були відкриті соціологічні дослідження зі спеціалізацією соціальної роботи.</p> <p>Нововведенням стало запровадження пільгових умов прийому для кращих випускників факультетів соціальної роботи із найвищою оцінкою для вступу на другий курс.</p>

Логіко-системний аналіз джерельної бази дозволяє зазначити, що у вищій школі Польщі (1945 – поч. 1990-х рр.) сформувався *ряд тенденцій становлення практичної підготовки* соціальних працівників, що проявилися: у формуванні спеціальної підготовки до діяльності соціально-педагогічного характеру як базової, але спеціалізованої щодо дошкільного, шкільного і дорослого середовищ у вищій школі; становленні наукових напрямів діяльності кафедр соціальної педагогіки та розробленні авторських варіативних програм, зорієнтованих практичні форми і методи соціальної роботи тощо. Утвердження наукових шкіл у вищій школі Польщі забезпечувало багатогранне змістове наповнення практичної підготовки соціальних фахівців, сприяло росту молодого покоління наукових кадрів для соціальної роботи. Розвивався паралельний вектор підготовки – практичної підготовки спеціалістів в закладах Церкви (без базової загальної) до роботи за напрямками: сімейний соціальний педагог, соціальний педагог-ресоціалізатор, спеціаліст з роботи із дітьми-інвалідами. Отже, результати наукового пошуку дозволяють простежити еволюцію становлення системи практичного соціального забезпечення у способах її організації від системи догляду через політику допомоги до соціальної активації та інтеграції, а також процес змін у вищій школі Польщі щодо розвитку напрямів практичної підготовки та спеціалізацій фахівців соціальної роботи.

Періодизація процесу розвитку практичної підготовки соціальних працівників у польських закладах освіти

Відповідно до мети та завдань наукового дослідження, розглянемо виявленні основні періоди становлення і розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990 – 2018 рр.) та надамо характеристики періодизації досліджуваного феномену. Проблема періодизації розвитку будь-яких явищ, тобто визначення певних періодів, – одна з найбільш складних, комплексних і багаторівневих проблем наукового знання [137, с. 47–67]. Від того, що береться за основу періодизації, який контекст вкладаємо в той чи інший

період, що виступає рушійною силою зміни періоду, відбувається розгортання певного науково-дослідницького поля. Освітній простір знаходиться здебільшого в соціальній сфері, відображає соціальні, політико-правові, економічні й ідеологічні процеси [137, с. 48]. При періодизації розвитку педагогічної думки ми будемо відштовхуватись від культурно-антропологічного цивілізаційного підходу. У даному контексті під цивілізаційним підходом розуміємо європейську цивілізацію, тобто велику культурно-історичну цілісність, розташовану на європейському географічному просторі, де відбувалися різноманітні соціальні, культурні, економічні, політичні та інші процеси [137, с. 49].

Відповідно пропонуємо *систему критеріїв*, на основі яких стає можливим *виокремлення послідовних етапів генезису* процесу становлення та розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі: *суспільно-історичного*, що дозволить проаналізувати проблему еволюції теорії та практики ППСП у вищій школі Польщі у конкретних суспільно-історичних умовах; *нормативно-законодавчого*, який передбачає необхідність урахування зміни концептуальних засад освітнього законодавства визначеного періоду, у т. ч. й стосовно ППСП; *змістового*, на основі якого розглядатимуться трансформації ролі, місця, основних завдань, змісту у системі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі Польщі; *дидактичного*, який дозволить виявити зміни у принципах, методах, засобах, технологіях практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі впродовж окресленого періоду; *науково-теоретичного*, дотримання якого дасть змогу узагальнити науковий спадок учених-педагогів досліджуваного періоду.

Зауважимо, що для вищої школи Польщі наприкінці ХХ ст. характерний цілісний розвиток наукової школи кафедри соціальної педагогіки, яка забезпечує функціонування системи підготовки соціальних працівників, узгодження мети і завдань практичної підготовки на різних рівнях професійної освіти із загальнодержавними стратегіями розгляду соціальної діяльності як особистісно орієнтованої та спрямованої на формування повноцінної спільноти. Розвиток теорії і практики підготовки соціальних працівників у польських закладах освіти

цього періоду задяки внеску низки вчених (А. Радзевич-Вінніцький, П. Коволик, Д. Дринда, Р. Врочинський, Є. Тремпала, С. Моздзень, Т. Пільш, І. Лепарчук, З. Домбровський) набув яскравого прикладного характеру.

У відповідь на потреби соціальної допомоги і соціальної роботи вже у 1990 р. відбувається зміна напрямку соціальної політики держави, впроваджуються нововведення організаційно-юридичного характеру до системи соціальної допомоги та інтенсифікується робота над розробкою нової професійної ролі соціальних працівників. Разом з тим, результати досліджень учених засвідчують, що у Польщі з 1989 р. у процесі суспільної трансформації багато соціальних груп опинилося в маргінальній ситуації, зросла кількість осіб, які втратили здатність до самостійного задоволення своїх екзистенційних потреб, а також кількість тих, хто знаходяться в ситуації соціального виключення та потребує соціальної допомоги [73]. У цих пошуках особливу увагу зацентровано на потребі професіоналізації сфери соціальних послуг з метою не тільки переформування даної групи працівників, але і соціальної системи держави в цілому. Польські теоретики розробляли філософію праці і свободи, теорії дидактичних систем, а практики – втілювали їх у діяльності створених ними соціальних інституцій. Швидкий перехід вищої освіти Польщі на демократичну європейську модель створив сприятливі умови для розвитку практичного компоненту підготовки фахівця.

Встановлено, що починаючи із 90-х рр. активно формується модель практичної підготовки соціального працівника у Польщі. Світові виклики посилюють кваліфікаційні вимоги до якості підготовки соціального працівника, зростає конкуренція на ринку праці, у тому числі проблеми працевлаштування (відмінностями в оплаті праці в країнах ЄС). Прикладом є успішний відхід вищої освіти Польщі від традиційних підходів на користь новаторських, що характеризуються гнучкістю, мобільністю й інноваційними підходами до практичної підготовки соціальних працівників у методах і формах роботи на вимоги часу (Додаток Ж. 8). Надалі практична підготовка соціального працівника в Польщі здійснювалася у відповідності до законодавчого забезпечення в країні. Відповідно до Закону про соціальну допомогу від 29 листопада 1990 р. (пункт 1,

ст. 49) [380] регулювалися вимоги до випускника соціальної роботи. Він повинен був уміти використовувати теоретичні знання, отримані в циклі навчання та у професійній практиці; мати здатність аналізувати соціальні питання; відповідати психофізичним вимогам професії.

Період з 1990р. – це становлення й розвиток змісту і форм системи вищої освіти, зокрема університетської, та науки в Польщі у нових умовах. Факторами впливу на активізацію розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі на поч. 90-х рр. XX ст. визначено: суспільно-історичні та економічні зміни; законодавчі нововведення (ухвалення освітніх законів); підтримка Фондів ЄС, США, Канади та інших держав, які сприяли відкриттю нових типів шкіл та впровадженню сучасних програм навчання; впровадження практичних механізмів співпраці теорії з практикою; актуалізація соціальних проблем у суспільстві) тощо. (Рис. 2.4).

Становлення практичної підготовки соціальних працівників продовжувалося у нових формах польських інституцій. Так, у 1992 р. у Варшавському коледжі спеціальної освіти було створено трирічні вищі професійні студії. Перші випускники в 1995 р. отримали диплом бакалавра спеціального педагога зі спеціалізацією в соціальній роботі. На даний час впроваджено дворічні магістерські програми. Соціально-економічна трансформація привернула інтерес університетів до навчання професії соціального працівника. Це пов'язано з кількома причинами: професіоналізацією соціальної роботи і, як наслідок, підвищенням професійної кваліфікації, потребами вже працюючого соціального персоналу, який бажає завершити свою освіту на вищому рівні, багатьма освітніми пропозиціями багатьох університетів.

Соціальна робота дає величезну можливість випускникам працевлаштуватися у багатьох урядових, самоврядних та неурядових установах. Як свідчать досліджені джерела, спеціальність «Соціальна робота» функціонує в більшості університетських коледжів і вищих шкіл Польщі [23; 38; 50; 59; 75; 117; 133; 144; 145; 146; 162; 166; 177; 178; 180; 184; 258; 293; 390]. Завдяки автономії ЗВО та відсутності стандартів спостерігалася велика свобода у виборі освітньої програми.

Деякі університети прагнули стандартизувати зміст програми. Відправною точкою для багатьох університетів була постанова Міністра праці та соціальної політики (№ 7 від 4 жовтня 1995 р.) про створення програмної документації для професії соціального працівника. Це була програма підготовки соціальних працівників на рівні вищої освіти (2,5 роки).

Рис. 2.4. Фактори впливу на розвиток практичної підготовки соціальних працівників у Польщі

Для багатьох університетів зазначене рішення було натхненням для створення власних навчальних програм для соціальних працівників. Оригінальна концепція кристалізації навчання не вдалася, адже поряд із соціальною роботою досі мали можливість отримання права фаху соціального працівника в інших галузях: педагогіці, спеціальній педагогіці, політології, соціальній політиці, соціології та сімейній науці зі спеціалізацією соціального працівника [270; 323].

Історико-педагогічний аналіз джерел дозволяє зауважити, що соціальні зміни у 1999 р., які називаються «повітація» («powiatyzacja»), як наслідок запровадження нового рівня системи соціальної допомоги, призвели до створення нових соціальних установ соціального забезпечення, зміни обов'язків муніципалітетів, комунальних центрів соціальної допомоги та внесення змін на рівні провінцій. Незважаючи на труднощі, з якими зіштовхуються центри соціальної допомоги після реформи 1999 р., дослідники, що аналізують стан соціальної роботи в Польщі, вказують на частковий успіх цих реформ. Проте джерелом змін, що відбуваються в системі і спостерігаються дослідниками та практиками, є наявність супервізії (нагляду) соціальної роботи: спочатку в комунальній системі, а потім, після 1999 р., також у соціальній допомозі.

За результатами аналізу змісту Комюніке Комісії ЄС від 5 лютого 2003 р. «Роль університетів в Європі знань» визначено, що фундаментальною складовою європейського майбутнього є функціонування «європейського суспільства знань», розвиток ефективної та тісної співпраці між університетами й виробництвом, перетворення європейських університетів на світовий орієнтир [76, с. 12].

Іншим проривом в освіті соціальних працівників на рівні середньої освіти були положення Міністерства праці та соціальної політики (MpiPS) від 24 березня 2005 р. про колегії соціальних працівників (Dz. U. nr 61, poz. 544 Закон № 61, п. 544), що відкрили новий розділ у системі середньої освіти навчання. На додаток до вже існуючих коледжів вчителів, мовних коледжів були створені *коледжі працівників соціальних служб*. Випускники коледжів дуже зацікавлені продовжувати навчання в університетах меценатів за напрямками: педагогіка, соціологія та соціальна політика [377, с. 77–87]. Відзначається посилення ролі

соціального працівника. У 2006 р. уряд ухвалив Національну програму «Соціальне забезпечення та соціальна інтеграція», яка вперше визначила нові інструменти соціальної роботи «Місцева активаційна програма» (надалі – CAL). Важливим натхненням і моделлю для запропонованих рішень є досвід низки центрів соціальної допомоги, які працюють з моделлю CAL в Польщі.

Вступ Польщі в структури європейської спільноти призвів зокрема, перше – до відкритої координації в політиці соціальної інтеграції, а друге – розпочалися виділення значних фінансових коштів з Європейського соціального фонду по боротьбі з соціальною ізоляцією, реорганізацією внутрішньої системи соціального забезпечення з політикою ринку праці та із соціальною економікою. Система соціальної допомоги і порятунку рухається у напрямі інтернаціоналізації та інтеграції системи установ соціального забезпечення, де надаються переваги в більшій мірі активації, підвищенні самоврядності клієнтів [377, с. 9–23].

Сьогодні соціальна робота Польщі пов'язана з такими сферами суспільного життя, як освіта, наука, культура, праця молоді та освіта дорослих. У сучасній теорії соціальної роботи зосереджено дослідження виховно-опікунської і культурно-творчої діяльності родини, школи, суспільних організацій, церкви, закладів праці, суду та комісій у справах неповнолітніх. Зауважимо, що сьогодні науковці, представники соціальної роботи Польщі виконують роль аніматорів, творців нової стратегії виховання і життя, пристосування виховних середовищ до змінених потреб людини і загальносуспільних умов у Польщі та Європі [65, с. 57].

Із метою розробки системних рішень у сфері практичної соціальної роботи було організовано постійну команду фахівців Лабораторії соціальних інновацій (Laboratorium Innowacji Społecznej) [328], яка координує та ініціює комплексні роботи: діагностичні та дослідницькі (загальнонаціональні кількісні та якісні дослідження діагностичного характеру, тематичні дослідження окремих спільнот, фокусні дослідження, що супроводжують навчальну програму); експертно-аналітичні (кілька десятків експертних висновків із галузі OSL, систематичні семінари LIS), видавнича діяльність (підготовка набору польської та зарубіжної літератури з OSL, постійний щорічник «Prace Laboratorium Innowacji Społecznej»),

розробка практики «Активних громад» («Aktywnych Społeczności») (мультимедійного освітнього пакету); навчання та впровадження (дворічна програма для 80 соціальних працівників, всебічна підтримка пілотних заходів, поділених на групи: малі міста, села, середні міста); правові та інституційні (підготовка правових проектів для інституційної сфери соціальної роботи).

В умовах сьогодення польські теоретики і практики дискутують із приводу методології соціальної роботи. Трансформації реформування практичної підготовки фахівців для соціальної роботи у Польщі відбуваються завдяки узгодженості законодавчого поля та науково-методичного супроводу такої підготовки. На думку Т. Казмірчак (Т. Kaźmierczak), сьогодні можна спостерігати заміщення фахівця соціальної роботи нижчого за освітою рівня фахівцями з вищою освітою [377, с. 60]. Ці тенденції є адекватними тим, які зараз спостерігаються в країнах ЄС. Саме така організація навчання соціальних працівників у вищій школі Польщі характерна сьогодні для 96 напрямків із існуючих 102-х. Наразі важливість консультацій у сфері соціальної допомоги підтверджується результатами емпіричних досліджень та висновків консультантів та високим рейтингом, яким спільнота експертів-практиків надає консультації серед інших заходів, що підтримують розвиток соціальної роботи в Польщі, визначаючи її важливе місце у встановлених стандартах. Як зауважує Д. Травковська (D. Trawkowska), початок консультацій у сфері соціальної допомоги пов'язаний зі створенням правової та організаційної бази для її реалізації в системі соціальної допомоги, сформованої в комуністичній системі, що склалася 40 років тому [355, с. 128]. У випадку консультантів, які працюють у сфері соціальної роботи, існує приклад довговічності інституційних схем, відомих та перевірених у попередній системі, і тому безпечних для нових рішень. Важливо зазначити, що майже 70 % консультантів у 2007 р. – це жінки (у 1997 р. ситуація подібна) [355, с. 132].

Отже, за результатами проведеного аналізу наукових джерел стверджуємо, що проблему практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі як історико-педагогічне явище доцільно розглядати у хронології, у

розвитку у часі та просторі за допомогою загальних та притаманних історико-педагогічній науці методів. Відповідно до хронологічного та порівняльно-зіставного аналізу організаційно-педагогічних передумов та реформ системи вищої освіти, що відбувалися в Польщі досліджуваного періоду, на підставі вивчення документів Міністерства освіти Польщі та Ради Європи й узагальнення джерельної бази щодо реформаторських змін у польській вищій освіті досліджуваного періоду, базуючись на засадах досліджень польських вчених та практиків соціальної роботи, зокрема, Я. Хрінкевича (етапи змін системи соціального забезпечення після 1990 р.) й Б. Скржипчака (історія становлення соціальної допомоги та соціального забезпечення) та ін. (Додаток Ж. 1), із урахуванням вищеназваних критеріїв пропонуємо авторську періодизацію процесу становлення і розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

На основі цілісного історико-педагогічного аналізу встановлено, що процес практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі як соціальний феномен включає два умовно визначених, обґрунтованих та взаємопов'язаних періоди: **I період** (1990–2004) – **розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Республіки Польща** з відповідними трансформаціями на етапах становлення і розвитку: *1-й етап* (1990–1995) – *актуалізація та професіоналізація* практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі; *2-й етап* (1995–1999) – *уніфікація та спеціалізація* практичної підготовки соціальних працівників з створенням можливості їх неперервної освіти у Польщі; *3-й етап* (1999–2004) – *диверсифікація та інституціоналізація* практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі у відповідності до вимог Болонського процесу; **II період** (2004–2018) – **інтенсифікація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Республіки Польща**: *1-й етап* (2004–2008) – *модернізація та стандартизація* практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі відповідно до кваліфікаційних вимог соціальної роботи ЄС; *2-й етап* (2008–2018) – *інтеграція та інтернаціоналізація* практичної підготовки

соціальних працівників у вищій школі Польщі відповідно до національних соціальних запитів та світових тенденцій. (Рис. 2.5). Кожен із двох періодів визначається об'єктивними соціально-економічними умовами, особливостями розвитку вищої школи як важливого соціального інституту, суб'єктами реалізації мети й завдань вищої освіти Польщі. Кожен з етапів відображає загальні тенденції розвитку системи вищої освіти Польщі, підготовки кадрів для соціальної сфери та специфіку еволюції теоретичних і практичних засад організації практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

На засадах *історичного підходу* та визначених критеріїв розглянемо змістову характеристику періодів розвитку та інтенсифікації практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі в історико-педагогічній ретроспективі.

Перший період – розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990–2004 рр.) включає три етапи динамічних змін у відповідних хронологічних межах: (1990–1995 рр.), (1997–1999 рр.), (1999–2004 рр.). Цей період характеризується подоланням кризових явищ у суспільстві та системі освіти й входженням вищої школи Польщі в європейський простір вищої освіти. Нове реформування структури системи професійної підготовки соціальних працівників, яка діє досі, пов'язане з подоланням кризових явищ у суспільстві та у системі освіти у Польщі.

Динамічні зміни, характерні для *I-го етапу – актуалізація та професіоналізація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990–1995 рр.)*:

– законодавче забезпечення (Закон «Про вищу освіту» (1990), Закон «Про соціальну допомогу» (1990), що актуалізували необхідність практичної підготовки соціальних працівників тощо;

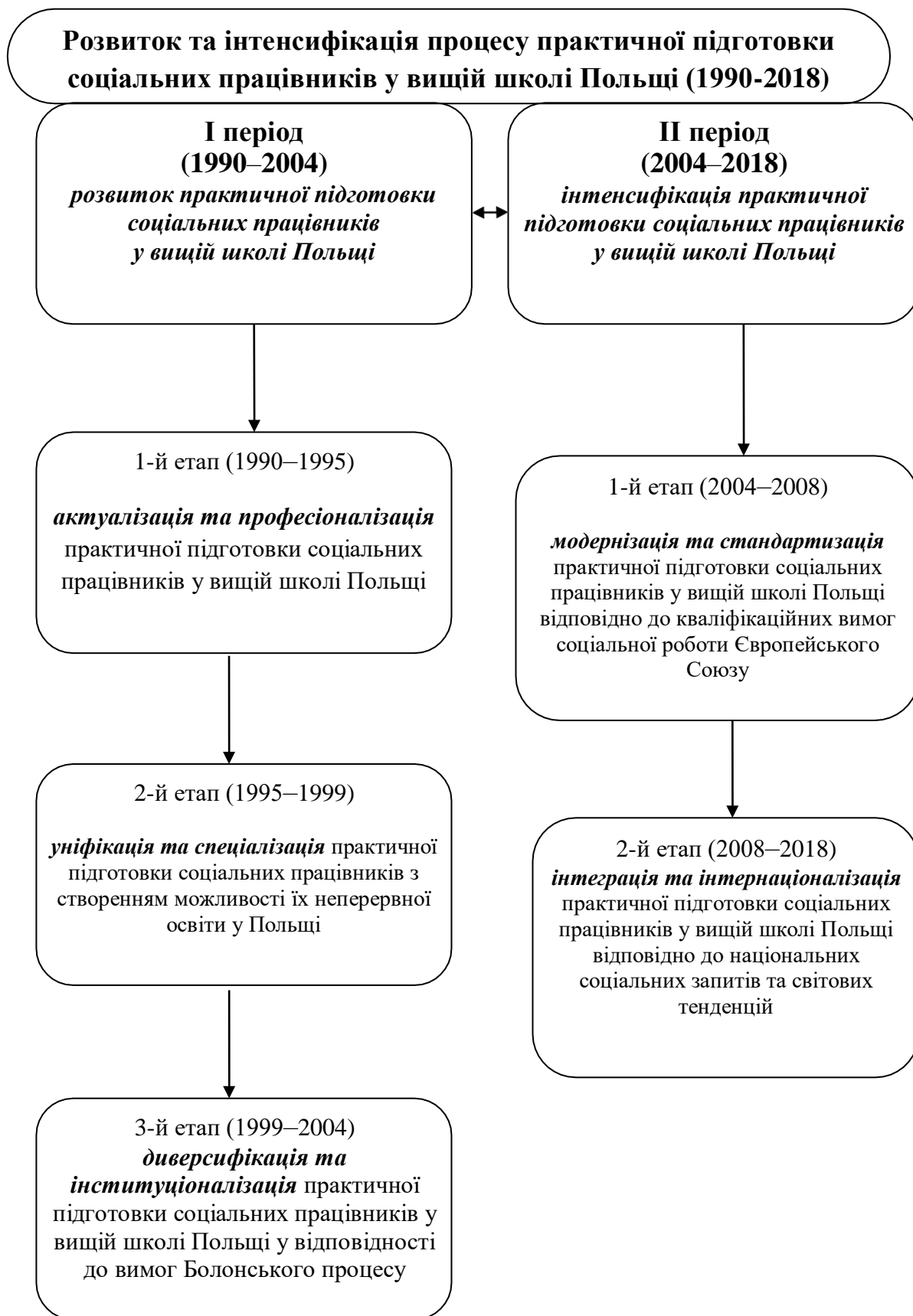

Рис. 2. 5. Становлення і розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі

– професіоналізація моделі практичної підготовки соціального працівника за кращими зразками підготовки «Соціального педагога», «Соціального політика», «Соціолога», а також на основі закордонного досвіду (США, Німеччини, Англії, Франції і т. д.);

– окреслення кваліфікаційних вимог до осіб, що працюють на посадах соціальних працівників обумовило необхідність отримання та надання освітніх послуг з підготовки соціальних працівників та забезпечення бази для практичної підготовки, зокрема, під час проходження спеціальних видів практики;

– створення фахівцями соціальної сфери PSSPS з метою удосконалення якісної практичної підготовки соціальних кадрів та забезпечення взаємозв'язку теорії з практикою (1991);

– узгодженість дій Міністерства освіти і Міністерства соціального забезпечення щодо визначення рівнів спеціалізацій в даній професії; необхідного програмного мінімуму; шляхів досягнення соціальними працівниками рівнів професійної спеціалізації; вимоги до навчальних закладів, що хочуть отримати згоду Міністра праці і соціальної політики на проведення підготовки за даною спеціалізацією.

Динамічні зміни II-го етапу – уніфікація та спеціалізація практичної підготовки соціальних працівників з створенням можливості їх неперервної освіти у Польщі (1997–1999 рр.):

– законодавче утвердження професії «соціальний працівник» (Рішення Міністра праці і соціальної політики (у справі програмної документації для професії соціальний працівник (№7 від 04.10.1995 р.) та про надання можливості отримати професійну спеціалізацію «соціальний працівник» I-го (ліценціат) і II-го (магістр) рівня (№7 від 05.05.1997 р.)); правовою основою для соціальної та професійної реабілітації і зайнятості осіб з обмеженими можливостями є Закон «Про соціальну та професійну реабілітацію і зайнятість осіб з обмеженими можливостями» (від 27.08. 1997 р.);

– уніфікація вищої освіти та підготовка кадрів у сфері соціальної роботи носять структурно-основний характер, з особливим наголосом на: 1) підвищення

акценту на освіту академічного рівня, 2) створення освітніх програм на основі інтегрованих модулів, 3) міжнародну / європейську орієнтацію;

– спеціалізація навчальних планів та програм, перехід до рівневої системи підготовки соціального працівника із узгодженням організації системи вищої освіти Польщі з європейськими системами освіти, яка привела до впровадження системи дворівневої підготовки соціального працівника – ліценціат, магістратура (1997 – 1998 рр.);

– затвердження програмного мінімуму для професії «соціальний працівник» із визначенням загального плану навчання підготовки молоді і дорослих до професії «соціальний працівник» (не менше 50% – практика), який значно вплинуло на створення практичної системи підготовки соціальних працівників;

– розвиток нових форм навчання в університетах і вищих школах на рівні ліценціату та магістрату з активізацією досвіду практичного спрямування підготовки фахівців соціальної сфери на перше робоче місце, можливість неперервного навчання на вищому рівні освіти, що охоплює найчастіше заочні та вечірні форми навчання, післядипломну освіту та спеціалізовані курси тощо.

Для III-го етапу характерні диверсифікація та інституціоналізація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі у відповідності до вимог Болонського процесу (1999–2004 рр.) із наступними динамічними змінами:

– прийняття законів «Про соціальну зайнятість» (від 13. 06. 2003); «Закону про діяльність громадської користі та волонтерство» (від 24.04.2003 р., з останніми правками від 2010 р.), що регулює діяльність неурядових організацій в Польщі та включає в себе окремий розділ з врегулювання волонтерської діяльності, як соціокультурного чинника допрофесійної та практичної підготовки соціальних працівників;

– диверсифікація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі, укорінення місця і ролі практичного навчання соціальних працівників у вищій школі як автономної спеціальності на академічному, університетському рівнях, та на рівні післядипломної освіти; відкриття в

широкому обсязі спеціалізованого післядипломного навчання для соціальних працівників (Рішення Міністра праці і соціальної політики (№8 від 00.0.1999 р.);

– організаційне утворення системи підготовки соціального працівника у вищій школі : I-й рівень – вища освіта – трирічний ліценціатський курс навчання; II-й рівень – дворічний додатковий магістерський курс або неперервний п'ятирічний магістерський курс навчання (1999 р.);

– розроблення проекту польської системи професійної орієнтації (EPPSOZ) (1999), котрий виступив соціокультурним чинником цілеспрямованого практичного виявлення та спрямування майбутніх абітурієнтів з шкільного віку на професію соціального працівника на засадах досвіду країн ЄС;

– інституціоналізація сфери соціальної роботи у відповідність до ЄС у державних та приватних інституціях (агентства, установи, заклади освіти тощо) з регіональними можливостями використання, як базових для проведення видів практики майбутніх соціальних працівників, відкриття у ЗВО нових напрямків соціально-педагогічної діяльності трьох спеціальностей зі соціальної сфери : опікун у локальному середовищі, опікун у будинку соціальної допомоги, асистент неповноправної особи (2001 р.).

Другий період – інтенсифікація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (2004–2018 рр.) у відповідності до європейських та світових систем освіти та кваліфікацій включає два етапи динамічних змін у відповідних межах: (2004–2008 рр.), (2008–2018 рр.).

Підготовка соціальних працівників проводиться в основному на соціологічних та педагогічних напрямках вищої школи Польщі. Формуються нові напрямки соціально-педагогічної підготовки, спеціальності та спеціалізації; розвиваються нові вектори практичної підготовки фахівців соціальної роботи у вищій школі Польщі в умовах модернізації та стандартизації, інтеграції та інтернаціоналізації. зумовлені потребою урівняння європейських та світових освітніх стандартів та кваліфікацій.

Досліджено, що для I-го етапу характерним є модернізація та стандартизація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі

Польщі відповідно до кваліфікаційних вимог соціальної роботи Європейського Союзу (2004–2008 рр.). Серед найвагоміших динамічних змін:

– модернізація нормативно-правового забезпечення практичної підготовки соціальних працівників у Польщі: Закони: «Про соціальну допомогу» (від 12. 03. 2004) (Ustawa o pomocy społecznej); (Ustawa o zatrudnieniu socjalnym); «Про суспільно-корисну діяльність та волонтерство» (від 24. 04. 2004) (Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie); «Про сприяння зайнятості та в установах ринку праці» (від 24. 04. 2004) (Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy); «Про соціальні кооперативи» (від 27. 04. 2006) (Ustawa o spółdzielniach socjalnych);

– надання статусу соціальній роботі, як окремому напрямі освіти і академічної дисципліни, рішенням Головної Ради Вищої Освіти (№ 205/2005 від 13 жовтня 2005 р.) до нових напрямів навчання було додано «Соціальну роботу» згідно з Законом «Про соціальну допомогу» (2004 р.);

– надання можливостей ширшому доступі молодих людей до практичної підготовки у відкритих коледжах для практичної підготовки працівників соціальних служб – середніх професійних шкіл (3-річні) (рішення Міністерства праці та соціальної політики (від 24 березня 2005 р.), які за угодою з університетом та відповідно до «Положення про коледжі працівників соціальних служб» (§ 29, абз. 2) надавали студентам право надалі в університеті здобути рівень бакалавра та магістра соціальної роботи;

– модернізація змін в системі практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі : на рівні ліценціату, магістерських та докторанських студій (аспірантура) за напрямом «Педагогіка»); оцінювання якості навчання проводиться обов'язково в усіх закладах освіти Державною Атестаційною Комісією (створено з 1 січня 2002 р.); оцінювання навчальних ефектів (знання, навички) та соціальних компетентностей студентів проводиться за Європейською системою трансферу кредитів (ECTS);

– запровадження ступенів освіти (бакалавр, магістр, доктор) є необхідною умовою для порівнянності та сумісності програмв ЄС, програми навчання

випускників відкривають нові можливості для освіти бакалаврів і більш глибокої спеціалізації у спеціалізованих магістерських програмах, які необхідні, зокрема, для нових професій та навчання протягом усього життя;

– стандартизація практичної підготовки соціальних працівників: прийняття на засіданні Головної Ради Вищої Освіти галузевих стандартів для I-го освітнього рівня напряму «Соціальна робота» (рішення № 93/2006 від 19 жовтня 2006 р.); затвердження галузевих стандартів: загальні вимоги, освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника, освітньо-професійну програму, обсяг практик тощо (Розпорядження Міністра Науки і Вищої Освіти від 12 липня 2007 р.);

– прийняття етичного кодексу соціального працівника («Codeks Etyki ICN dla Pielegniarek», Варшава, 2007 р.), який визначив морально-етичний профіль та соціальні компетенції працівника соціальної роботи.

Другий етап (сучасний) період – інтеграції та інтернаціоналізації практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі відповідно до національних соціальних запитів та світових тенденцій (2008 – 2018 рр.).

Динамічні зміни:

– розвиток нормативно-правового забезпечення системи вищої освіти, у тому числі практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі, відповідно до світових освітніх тенденцій та інтернаціоналізації вищої освіти; прийняття законодачих ініціатив: Закони «Про жести та інші засоби спілкування» (від 19. 08. 2011 р.) (Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się); «Про діяльність громадської користі та волонтерство» (з поправками від 2010 р.), що включає окремий розділ із врегулювання волонтерської діяльності; прийняття Етичного кодексу соціальних працівників (Варшава, 2012), за яким фундаментальними для соціальної роботи є принципи прав людини і соціальна справедливість [259; ст. 5]; прийняття оновленого «Кваліфікатора соціальних працівників» (Kwalifikacje pracowników socjalnych) (зведений текст Журнал законів 2013 р.) [270], який інтегровано визначає права, обов'язки, практичні вимоги до кваліфікації соціального працівника тощо; «Закону про вищу освіту» (вступив у дію із 01.10.2018 р.), котрий передбачає підготовку

висококваліфікованого спеціаліста для різних галузей і сфер діяльності у вищій школі Польщі (в т. ч. для соціальної сфери) з належною практичною підготовкою (вимоги проходження практичних занять – щонайменше 50%) [389, ст. 73.2] та прогнозованою освітньою політикою щодо визначення рейтингу ЗВО із врахуванням критерію працевлаштування випускників [389, ст. 400], що сприятиме ефективній реалізації мети і завдань соціальної політики в країні;

– інтеграція вищої освіти і науки з практикою, інтенсифікація практичної підготовки в освітньому процесі та на практиці (Розпорядження Міністра праці і соціальної політики Польщі у погодженні з Міністром науки і вищої освіти від 25 січня 2008 р. про новий програмний мінімум навчальних предметів (330 годин), а також професійних практик (240 годин) з початку 2008–2009 н. р.) [340]. У результаті проходження професійних видів практик майбутні соціальні працівники повинні набути необхідні знання, вміння й навички та здатність добрати необхідні матеріали для написання і реалізації соціальних проектів;

– посилення вимог до якості проходження, управління та керівництва практики та результативності виконання майбутніми соціальними працівниками соціальних проектів; запроваджено обов'язкове включення у залікову книжку студента (index) та в додаток до диплому про закінчення польських освітніх закладах усіх навчальних предметів і видів практик (ліценціат – магістр) [270];

– надання автономії та мобільності університетам (Закон 2018), зацікавленим у підготовці соціальних працівників, включати назву спеціальності «Соціальна робота» в освітню пропозицію та самостійно визначати назву такої спеціалізації; можливості регіонального замовлення на фахівців соціальної роботи на альтернативні форми (дуальне, інтегроване, інклюзивне, електронне, денне, зачне, вечірнє тощо) навчання на вимоги ринку праці в регіоні [389];

– врегулювання вимог до претендентів на посади соціального працівника, на яку може претендувати особа, яка відповідає наступним умовам: 1). диплом про закінчення коледжу (трирічний коледж працівників соціальних служб); 2). диплом вищого навчального закладу за напрямком «Соціальна робота» про вищу освіту в галузі соціальної роботи (першого рівня – ліценціат (licencjackich) і II-го рівня –

магістр (*uzupełniających magisterskich*) з дослідження соціальної роботи у вищому закладі освіти з напрямку соціальної роботи); 3). визначено нові вимоги до кваліфікації соціального працівника, яким може бути особа, яка до 31 грудня 2013 р. закінчила університет зі спеціальністю, яка здійснює підготовку до професії соціального працівника на одному із напрямків : а) освіта, б) спеціальна педагогіка, в) політична наука, г) соціальна політика, е) психологія, є) соціологія, ж) наука про сім'ю [270];

– реформування правових засад працевлаштування: обіймати посаду соціального працівника за професією (Журнал законів від 2010 р. № 40, п. 229), відповідно якого з 1 січня 2014 р., мають право особи за кваліфікацію професії соціального працівника, яку здобули в університеті за першим ліценціантським рівнем (*licencjackich*) в галузі соціальної роботи, або другим циклом додаткового магістерського курсу навчання (*uzupełniających magisterskich*) про соціальну роботу, або в коледжі працівників служби підготовки соціальних працівників (зведений текст Журнал законів 2013 р., ст. 182 з поправками) (*tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z różn. zm.*) [270];

– закріплення права випускників після закінчення середнього (державного чи приватного) з правами державної школи), який має диплом, який підтверджує кваліфікацію у професії соціальний працівник, він / вона зберігає за собою право здійснювати професію соціального працівника та зайнятість та просування на цій посаді на основі набутих прав;

– надання можливості працювати за професією соціального працівника (відповідно до нормативних документів про соціальну допомогу (Журнал законів 2013 року, пункт 182 зі змінами) на підставі контракту та сертифікату про стажування;

– удосконалення вимоги до практичної підготовки соціального працівника: дану кваліфікацію у польських вишах, починаючи з 1 січня 2014 р., здобувають шляхом навчання в університеті за першим ліценціантським рівнем (пол. *licencjackich*) в галузі соціальної роботи, або другим циклом додаткового магістерського курсу (пол. *magisterskich*) навчання про соціальну роботу, або в

коледжі працівників служби підготовки соціальних працівників (зведений текст Журнал законів 2013 р., ст. 182 з поправками) [270];

– стандартизація підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, які забезпечують у практичній підготовці паритетного засвоєння практичного компоненту із теоретичним (50 % на 50 %); удосконалення законодавчого та виконавчого рівнів виражена у спробах експериментів із перенесенням найкращих зразків закордонного досвіду практичної підготовки (зі США, Англії, Німеччини) тощо;

– академічна мобільність, практичне навчання майбутніх соціальних працівників моделюється із застосуванням європейського досвіду через практики в ЕРАЗМУС + (Praktyki w ramach programu ERASMUS+), практичне навчання на підприємстві або в іншій установі за кордоном (у країнах ЄС) та стажування, безпосередньо пов'язане із спеціальністю. Такий вид практики адресований студентам усіх рівнів навчання, а також випускникам (так звані недавні випускники) [293; 325; 327; 390];

– інтернаціоналізація вищої освіти, широкі освітні та соціальні трансформації у Польщі розробляються з урахуванням не вирішених у минулому актуальних завдань, в освітньому процесі відбувається інтенсифікація сучасних форм, методів і технологій з орієнтацією на західноєвропейські та світові освітні тенденції зі збереженням національних надбань практичної підготовки соціальних працівників в умовах розвитку польського освітнього простору.

Сучасний процес розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі відбувається у час глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти у світі та пошуків шляхів розв'язання нових суспільних викликів (міграція населення, торгівля людьми, наркоманія, алкоголізм, безпритульність, безробіття) тощо. Світові виклики посилюють кваліфікаційні вимоги до якості практичної підготовки професії соціального працівника, зростає конкуренція на ринку праці, в тому числі проблеми працевлаштування соціальних працівників (однак, з відмінностями в оплаті праці в країнах ЄС).

Реформування практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі динамічно розвивається шляхом інтенсифікації засобів, форм і методів практичних технологій навчання і виховання. На основі структурно-системного аналізу опрацьованих джерел [16; 21; 23; 31; 33; 42; 55; 71; 74; 93; 94; 105; 118; 123; 128; 133; 180; 184; 185] можемо відзначити, що *провідними тенденціями інтенсифікації практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі стали*: актуалізація професії майбутніх соціальних працівників; зміна цілей навчання і виховного ідеалу у зв'язку зі змінами, що відбуваються в польському суспільстві, та його залученням до європейського співтовариства; практико-орієнтована підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до європейської інтеграції на інструментальному та екзистенційному рівнях; практична підготовка соціального працівника до формування відповідних інтерперсональних відносин в освітньому просторі, що ґрунтуються на толерантності, розумінні іншої людини, збереженні рівноваги між європейським і національним вимірами системи вищої освіти та виховання; наукова динамічність, мобільність, інтеграційність і міждисциплінарність змісту практичної підготовки майбутнього соціального працівника тощо. Отже, проведений історико-педагогічний аналіз досліджуваних джерел шляхом вияву елементів сучасних систем від моменту їх виникнення та у процесі структурування дав змогу виділити періоди у їх розвитку, простежити характерні особливості кожного з них.

Концептуальні засади організації практичної підготовки соціальних працівників у польській вищій школі

Динамічність соціальних процесів у світі спрямовані на гуманізацію сучасного суспільства. Сьогодні очевидно, що соціальна політика держави, її практична та соціальна складові повинні будуватися на однозначному пріоритеті загальнолюдських цінностей, прав і свобод, соціальній відповідальності. Однією з найважливіших загальноцивілізаційних тенденцій, які впливають на всі сфери

життєдіяльності людини і суспільства у XXI ст., є тенденція до глобалізації, котра характеризується зближенням націй, народів, держав, кроками до створення спільного економічного поля, інформаційного простору, дедалі тіснішим зближенням характеру суспільних відносин у різних країнах світу [70, с. 3].

Соціальна робота стала однією з пріоритетних тем в Європі та набула у науковому та освітньому плані статусу самостійної галузі науки і досліджень. На сьогоднішній день в європейських країнах та в Польщі зокрема широко розповсюджене навчання для соціальних професій, які набувають різних форм (з базової системи навчання в університеті) та мають різні способи регулювання і фінансування (від централізованих систем, що контролюються політично, до асоціацій навчальних закладів, місцевих і приватних органів влади, волонтерських або релігійних організацій).

На основі аналізу, методів індукції, дедукції та конкретизації автентичних першоджерел з'ясовано, що сучасна організаційна структура систем підготовки соціального працівника в Україні і Польщі розвивається як рівнева. У Польщі – це такі рівні: бакалавр (пол. *licencjat*), магістр (пол. *magister*), доктор (пол. *doktor*) та доктор габілітований (*doktor habilitowany*) (Додаток Ж. 9).

Історичні передумови, тенденції у сфері соціальної політики та педагогіки, міждисциплінарні відносини та політика взагалі впливають на форму навчання людей, які прагнуть професії соціального працівника в різних країнах. Діаграма 2. 1 показує рівні освіти та підготовки в соціальній роботі в Європі. Трирічний ступінь бакалавра та магістратури є типовими кваліфікаціями в більшості європейських країн. Досліджено, що протягом останніх трьох десятиліть у більшості європейських країн відбувається поступове об'єднання освіти та підготовки кадрів у сфері соціальної роботи.

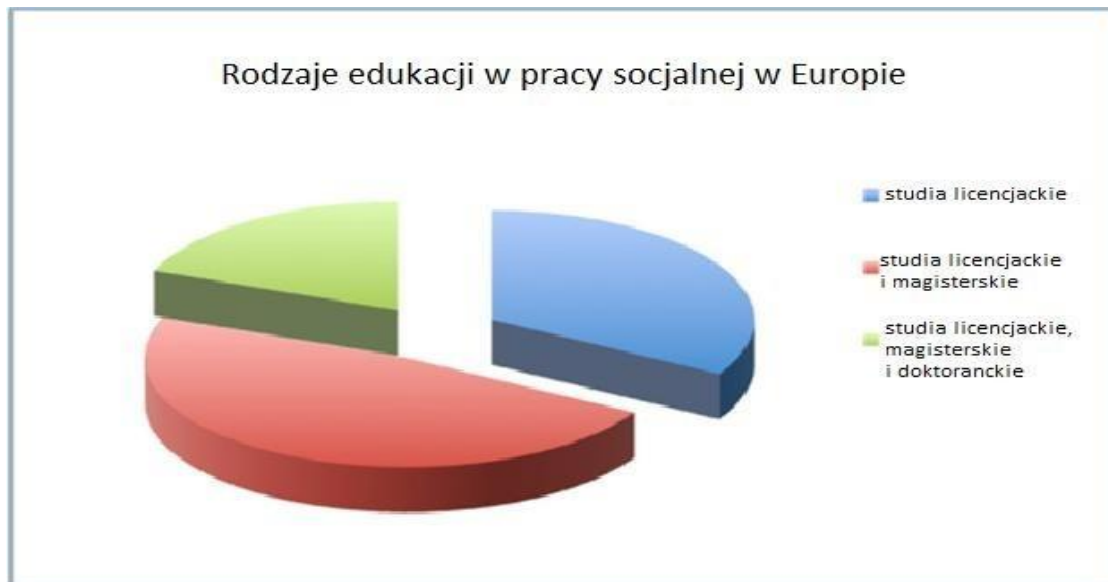
Ця тенденція є наслідком зростаючого значення глобальних знань з усіх аспектів соціальної роботи. Директива ЄС (2005/36/ EC) щодо визнання професійних кваліфікацій визначає процедури, яких національні уряди повинні

дотримуватися при оцінці кваліфікації кваліфікованих соціальних працівників у різних європейських країнах.

Діаграма 2.1

Види освіти в галузі соціальної роботи в Європі

[Джерело: Agius, 2010, s. 26.; 355, с.113]

На засадах ретроспективного аналізу наукових джерел виявлено, що у розвитку системи практичної підготовки соціального працівника Польщі простежуються кілька векторів підготовки. Система практичної підготовки соціального працівника тісно пов'язана з освітою і залежать від неї структурно та функціонально та їхні компоненти спрямовані на особистість студента. Досліджувані системи певною мірою синергетичні (самоорганізовані) та детерміновані й детермінують соціально-економічні, соціокультурні, організаційно-педагогічні та наукові зміни. У Польщі зародження цілісної системи практичної підготовки соціального працівника демонструє діяльність закладів освіти. Тенденції, пов'язані з уніфікацією освіти та підготовкою кадрів у сфері соціальної роботи, носять структурно-основний характер, з особливим наголосом (згідно Labonte-Roset, 2004) на: 1) підвищення акценту на освіту практичного рівня, 2) створення освітніх програм на основі інтегрованих практичних модулів, 3) міжнародну / європейську орієнтацію.

Процес гармонізації Європейського простору вищої освіти, викладений у Болонській декларації та на конференціях у Празі та Берліні, включає 40 країн, які

підписали ЄС, де запровадження ступенів освіти є необхідною умовою для порівнянності та сумісності програм. Програми навчання випускників відкривають можливість освіти бакалаврів і більш *глибокої спеціалізації у спеціалізованих магістерських програмах*, які необхідні, зокрема, для нових професій. У цьому сенсі навчальні програми також є частиною навчання протягом усього життя, оскільки після початкової фази навчання студенти можуть повернутися до університету, набути знань і практичних навичок, необхідних для їхньої подальшої кар'єри.

Іншою умовою відповідності та порівнянності є *модуляція програм*. Згідно з цією орієнтацією, цілі програми повинні бути організовані у більш-менш незалежні одиниці або сегменти на конкретні теми, з метою надання конкретних навичок та розробки конкретних компетенцій. Зазначене стосується всіх модулів і має особливий вплив на контрольний компонент практики освітніх програм, який відіграє важливу роль у практичній соціалізації студентів та підтримці соціальних компетенцій, що призводять до відповідальності, автономії та високої якості професіоналізму.

У процесі дослідження виявлено порівняльний аспект щодо співвідношення теоретичних і практичних курсів підготовки фахівців соціальної сфери, що склалося у різних країнах світу.

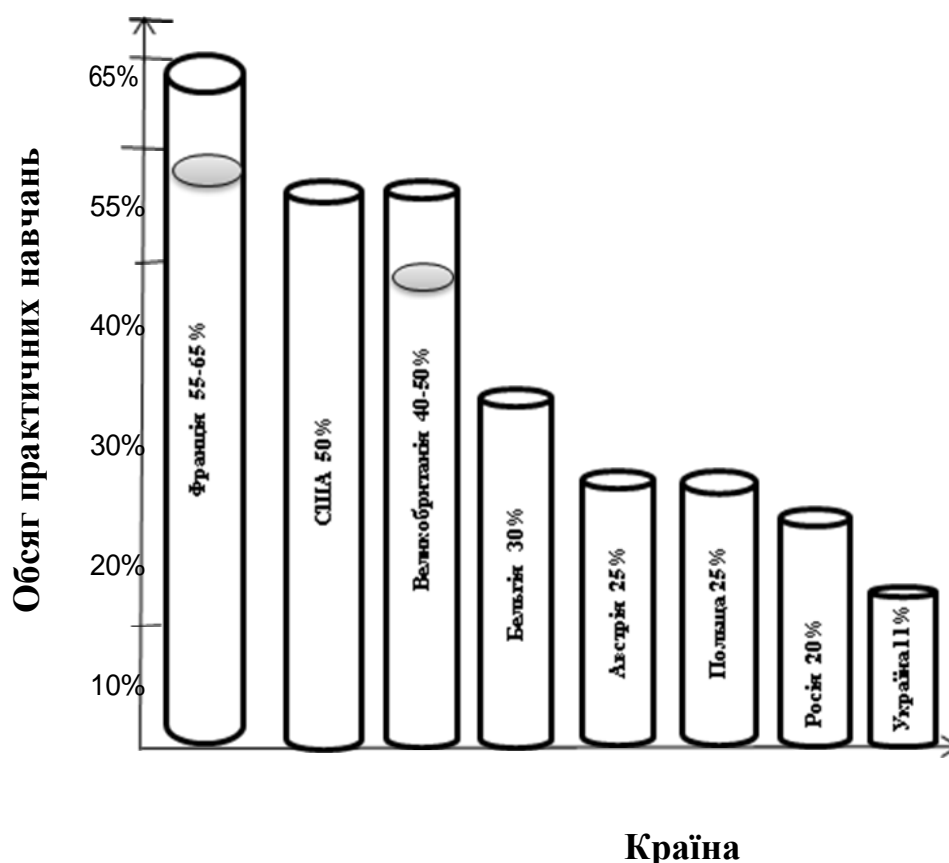
Із результатів, наведених у Діаграмі 2. 2, можна зробити висновок, що співвідношення теоретичного і практичного компонентів підготовки фахівців (у т.ч і практики) для соціальної сфери у ЗВО України не відповідає тенденціям, що встановилися у світовій практиці. На думку вітчизняної дослідниці З. Фалінської, згідно зі світовими стандартами обсяг практичної підготовки соціальних працівників становить приблизно 50 % навчального часу, що для нашої країни є можливим лише за умови розширення «виробничої бази» практичних занять, де б у реальних умовах студенти-практиканти могли працювати [148, с.60].

Нові механізми реформування вищої освіти спираються на вже наявну в Європі систему кваліфікацій – так звані Національні рамки кваліфікацій (НРК), які є інструментом, що окреслює кваліфікації випускників з урахуванням

особливостей польської освіти на основі ряду критеріїв і одночасно визначає якість вищої освіти, а також створює основу для порівняння рівня освіти з іншими європейськими країнами.

Діаграма 2. 2

Співвідношення годин, відведених на практичну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери у вищій школі різних країн світу(у %)

У польській системі вищої освіти перелік спеціальностей не регламентується, тобто кількість спеціальностей із кожного напрямку підготовки залежить, насамперед, від кадрових, матеріально-технічних і організаційних можливостей ЗВО. Це сприяє розширенню пропозицій на ринку освітніх послуг з метою залучення нових абітурієнтів і збільшення конкурентності вишу. Необхідно зауважити, що останнім часом відзначається тенденція до економії фінансів у вищій школі, що обумовлює збільшення навантаження викладача і одночасно зниження аудиторних занять у програмі підготовки та значного збільшення годин самостійної роботи студентів.

Слід зауважити, що в останні роки як у Польщі, так і в Україні спостерігається тенденція, коли більшість молодих людей після здобуття ступеня

бакалавр не продовжують навчання у магістратурі. Реальність така, що найчастіше у магістратуру йдуть ті, хто вже працює, а ступінь магістра збільшує їх шанси на професійне просування. Відповідно до нового Закону (2018) у польській системі кар'єрне зростання майбутнього соціального працівника залежить від виконання низки умов та успішної реалізації проєкту індивідуального професійного розвитку [389].

Учені світу відзначають, що вища освіта перестала захищати від безробіття як у Європі, так і в Україні. Відповідно, ще одна насторожлива тенденція, яка заслуговує на увагу, – збільшення безробіття серед випускників вищої школи, у тому числі фахівців соціальної роботи. Дані досліджень показують, що кожен другий студент найбільше боїться безробіття. Це обумовлено тим, що посилюється криза на польському ринку праці, незважаючи на фінансові впливи з ЄС, багато випускників втратили надію знайти якусь роботу у себе в країні. Згідно зі статистичними даними, офіційний рівень безробіття в Польщі (станом на 31.11.2013 р.) становив 13,2 % [281, с. 13]. Безробіття стосується насамперед молоді – його рівень серед людей віком до 25 років склав 31,5 % від усіх новозареєстрованих безробітних [281, с. 15]. Це при тому, що рівень безробіття серед молоді в ЄС в 2012 р. становило 23 % [287]. Польські аналітики прогнозують, що рівень безробіття серед випускників ЗВО досягне 30 % і тільки 10 % випускників мають шанси знайти роботу за фахом [136]. За оцінками експертів з банку Pocztowy (Польща) «... на кінець 2018 р. рівень безробіття становить 5,6%», що пов'язано із демографічною ситуацією [51]. Слід зауважити, що у Польщі найбільше число вишів у Європі. За даними Інституту досліджень ринкової економіки, в Польщі відсоток студентів є одним із найвищих у Європі. Випереджають Польщу тільки Фінляндія, Данія і Словаччина [136].

Метою створення Європейського простору вищої освіти є побудова європейської зони освіти як ключового напрямку розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування. Однак, рамки кваліфікацій не завжди забезпечують зрівнювання здобутих кваліфікацій студентів різних країн. Отже, досліджено, що практична підготовка соціального працівника в польській системі

вищої освіти нерозривно пов'язана з процесом інтеграції польської системи вищої освіти в Європейський освітній простір та світовими викликами соціальних процесів. Досліджено, що у країнах ЄС здійснюється ретельний критичний аудит навчальних програм і практик вищої школи, визначаються шляхи і напрямки трансформацій освітнього процесу відповідно до запитів суспільства і ринку праці, посилюються науковий і практичний компоненти високоспеціалізованого знання з опорою на майбутню професійну діяльність. Упроваджується нова освітянська стратегія, яка передбачає модернізацію змісту, методів і форм освітнього процесу з урахуванням таких чинників, як відкритість, самоорганізація, саморозвиток, креативність мислення, самоврядування тощо. Виявлено, що у різних країнах світу існують істотні відмінності в організації підготовки майбутніх соціальних працівників. Особливо це стосується практичної підготовки, форм і методів її здійснення. Саме тому Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи поставила завдання вивчення досвіду практичної підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів, і на основі його ґрунтовного аналізу – створення та впровадження єдиних світових підходів до освіти у соціальній сфері.

Стратегія розвитку системи соціальної допомоги та соціального забезпечення у Республіці Польща пов'язана із системними змінами, які безпосередньо мають вплив на розвиток практичної підготовки соціальних працівників (бази практик, майбутнє перше робоче місце тощо), зокрема:

- 1) *прогресивна інституціоналізація* соціальної допомоги (яка як така сприяє стагнації та рутинності діяльності, але не може бути зведена до них);
- 2) *децентралізація* соціальної допомоги (пов'язана зі зростаючою роллю територіального самоврядування в соціальній політиці та розширенні її структур);
- 3) *професіоналізація* соціальних послуг (перш за все, кваліфікованим сервісом цих послуг – соціальними працівниками). Усі три тенденції визначалися рішеннями державних керівників, прийнятими на початку дев'яностих років ХХ ст., але напрями змін, що виявилися в той час, знайшли продовження і залишаються «живими» й сьогодні [133]. Досліджено, що *професіоналізація*

соціальних послуг виявилася у підвищенні формальних вимог до практичної підготовки соціальних працівників. Можна сказати, що стандартизація освіти для соціальної роботи передувала стандартизації соціальної роботи як послуги. У наступному десятилітті, поряд із поширенням активізуючого підходу в соціальній політиці, *постулат інтеграції* змісту освіти і професійної практики підвищився. У кількох центрах академічної освіти робилися спроби побудувати «Школи соціальної роботи», зосереджені на конкретних теоріях або підходах. В останні роки виявлена соціальна робота з сім'єю, а також спостерігається відродження екологічного методу соціальної роботи. Паралельно здійснювалися зміни в усіх трьох зазначених напрямках. Стратегія інституціоналізації виявилася найсильнішою, що значною мірою визначило форму польської версії децентралізації соціальної допомоги та іміджу та ідентичності професійних соціальних послуг [377, с. 35–36].

У Стратегії Польщі до 2030 р. *парадигма суспільства добробуту* згадується як майбутнє, але слід пам'ятати, що в багатьох центральних та місцевих середовищах, на жаль, недостатньо бажання застосовувати стратегічне мислення та дію, про що свідчать, серед іншого, слабкі відомчі стратегії, а також слабкі місцеві стратегії розв'язання соціальних проблем, підготовлені на рівні повітів та комун. Польські вчені та практики зауважують, що проблема полягає в тому, як інтегрувати нову парадигму в систему соціальної допомоги та інтеграції [162; 328; 377].

Зауважимо, що у польській вищій школі при формуванні практичної підготовки фахівців для соціальної роботи враховуються національні інтелектуальні досягнення в науковій і практичній соціальній сфері, що впливають із 28-річного досвіду трансформації та динамічного розвитку та європейських традицій у соціальній сфері. Для того, щоб правильно оцінити, які розробки соціальної роботи, соціальної допомоги ефективні в Польщі, ми маємо враховувати точки відліку в інших країнах, які працюють в різних моделях соціальної політики. Показ міжнародного досвіду впровадження соціальної роботи є додатковим інтелектуальним «навантаженням», що розширює наші

знання про соціальні рішення в інших державах задля загального добробуту людей [328, с. 6].

Вчені М. Гравінський та Б. Скшипчак одностайні в ідеї, яку ЄС пропагував протягом багатьох років, щоб показати належні практики та орієнтири за кордоном у вирішенні широкої соціальної політики, включаючи соціальну роботу. Встановлено, що нагляд за соціальною роботою є одним із найважливіших викликів, що стоять перед системою соціального забезпечення в Польщі, зазначає А. Неспорек. Це як теоретична, так і практична проблема. Це стосується як вибору концепції, так і моделі нагляду, а також практичних принципів її реалізації [355, с. 147].

Встановлено, що в галузі соціальної роботи Польщі віддаль між теорією і практикою у соціальній галузі суттєво спричинена інституціональною структурою цього виду професійної діяльності. Дискусії з приводу подолання такої дистанції відбуваються як серед науковців, так і практиків і стосуються шляхів інтеграції теорії і практики, відповідності професійної підготовки соціальних працівників запитам практики. Стратегії соціальної роботи, зокрема стратегії, які допомагають вийти з кризи, сприяють стабілізації особистого внутрішнього стану, розвитку психічного здоров'я, внутрішнього балансу (W.B. Hansen), адаптовані у теорії та практиці Польщі представлено в Додатку Е.

М. Гравінські зауважує, що, думаючи про майбутнє системи соціальної роботи та інтеграції в Польщі, можна замислитися над численними дилемами, які існують сьогодні. У декалогії дилем учений розмірковує, яку теоретичну і практичну парадигму обрати при реалізації соціальної допомоги і як визначити сучасну роль соціального працівника у взаємодії із людиною / громадянином / одержувачем / клієнтом послуг. Очевидно, що ключовою парадигмою вищої освіти у практичній підготовці соціального працівника європейського типу стає її орієнтація на особистість [377, с. 128].

Важливо зауважити, що наукова спільнота соціальних політиків Польщі відкрита для суттєвої дискусії про майбутнє системи соціального забезпечення та соціальної роботи. Досліджено, що зміни у ставленні до системи соціальної

допомоги в Польщі зазнають впливу численних процесів, таких як: історичний досвід Польщі з еволюцією національної політики догляду, а потім соціальної допомоги; глобалізація, європеїзація та інтернаціоналізація соціальної політики, що спричинило численні перетворення у застосуванні методів та інструментів підтримки; маркетизація, приватизація та економізація соціальної політики, і нарешті її соціалізація [377, с. 125].

Польські вчені та практики, з огляду на нові соціальні проблеми, дискутують про одну з найбільш серйозних проблем про те, хто такий соціальний працівник XXI ст., чи повинен він бути адміністративним або польовим працівником, чи повинен він бути соціальним працівником або працівником громади, чи повинна соціальна робота бути вільною професією для контракту або постійної роботи. Визначення ролі соціального працівника є надзвичайно важливим із точки зору його освіти, підвищення кваліфікації та можливостей підтримки активного ставлення лідера та фасилітатора місцевого розвитку в соціальній сфері. Учені висловлюються про необхідність змінити стереотипний образ соціальної роботи та про те, як запуснути професійну PR-політику, змінюючи негативний імідж соціальних послуг. Виявлено особливості цілей підготовки соціальних працівників вищої школи Польщі, які засвідчують, що в рамках гуманізації освіти необхідно посилити практичну спрямованість навчання.

Багатовимірність соціальної роботи, різноманітність полів діяльності та професійне розмаїття ролей, що виконуються співробітниками організаційних одиниць соціальної допомоги, сприяють прийняттю загальної моделі теоретичного курсу процесу нагляду. Д. Травковська із Сілезького університету, розглядаючи проблему найважливіших змін, що відбулися у соціальному забезпеченні та соціальній роботі Польщі в 1990 – 2013 роках, акцентує увагу на трьох питаннях: по-перше, на *джерелах*, які динамізують процес розвитку системи соціальної роботи в Польщі; по-друге, на *кондиціонуванні* цього процесу; по-третє, на деяких ще його *наслідках*, що спостерігаються дослідниками і досвідченими практиками [355, с. 145]. Досліджено, що вчені визначають два джерела, що стимулюють розвиток контролю та спостереження за соціальною

роботою та динамізують розвиток соціальних інституцій в Польщі: систему освіти і сферу практики (Схема 2.1).

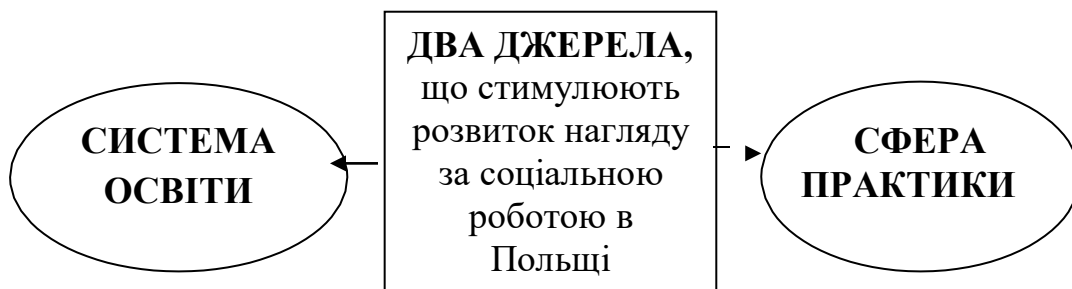

Схема 2.1 Джерела стимулювання розвитку нагляду соціальної роботи в Польщі

Визначеність моделі сучасного фахівця соціальної роботи дає змогу польським ученим на теоретичній основі холістичної концепції людини майбутнього, праксеології і теорії багатосторонньої підготовки перейти до планування структури та змісту перспективних варіантів професійної їх підготовки, орієнтованих на формування необхідних особистісних якостей і характеристик з наданням їм комплексу фахових компетентностей. Спираючись на дані про закордонні системи підготовки фахівців, науковці Польщі виокремлюють *три моделі підготовки фахівця соціальної сфери* із включенням до неї видів практик та стажування (Н. Kwiatkowska) : на першій моделі відбувається вивчення теорії, на тривалій другій – накопичення фахових практичних навичок; здійснюється паралельне засвоєння теорії і проведення практик; передує практика, теоретичне навчання відбувається пізніше [267, с. 13–23].

Кількість і різноманітність систем підготовки фахівців достатньо, що у різних країнах можна виявити не лише вказані моделі, але й багато проміжних чи комбінованих варіантів. Досліджено, що перша і третя модель трапляються нечасто. У світі виразно домінує друга модель (також притаманна Польщі та Україні), але є мало країн, де вона близька до досконалості, за інтенсивністю і впливом на формування вчителя наближаючись до комплексу практик у підготовці лікарів. Польські науковці запропонували удосконалення змісту педагогічної освіти шляхом запровадження змістових модулів із різних академічних дисциплін (у базовій частині підготовки) та циклічності у практичній підготовці (через організацію кількох педагогічних практик). Отже, акцентовано на доцільності

застосування поперемінності періодів перебування студента у ЗВО та в соціальній агенції (або іншому закладі).

Досліджено, що у світовій практиці, зокрема у Польщі, роль, місце соціального працівника у сфері професійної діяльності [5; 8; 14; 16; 20; 23; 30; 31; 40; 42; 48; 74; 51; 67; 83; 94; 100; 108; 117; 120; 121; 129; 136; 142; 148; 158; 161; 167; 178] трактується у п'яти параметрах: географічному, політичному, соціально-економічному, культурному і духовному (Схема 2. 2). Вивчення досвіду практичної підготовки соціальних працівників у Польщі дало змогу виявити провідні ідеї і принципи, які є методологічною основою неперервного навчання. Досліджено, що, за даними зарубіжних авторів Я. Левіс, Г. Карл-Ернтс та В. Кооле (J. Lewis, H. Karl-Ernsts, Wibo Koole), базовими якостями соціального працівника є його спрямованість до самоактуалізації, відсутність егоцентризму, готовність до надання допомоги.

Виявлено спеціальні принципи, відзначені польськими педевтологами: *відповідності змісту щодо цілей і завдань практичної підготовки; відображення у цьому змісті логіки практичної діяльності майбутнього спеціаліста; суб'єктивно-реалістичного трактування взаємовідносин «соціальний працівник – клієнт» у процесі майбутньої практичної діяльності, фахового формування й практичного самоудосконалення; інтегративності змісту професійно-педагогічної підготовки фахівця* [267, с. 24; 333], які є передумовою створення ефективних варіантів практичної підготовки соціальних фахівців.

Аналіз праць О. Безпалько [18], А. Капської [57; 58], О. Карпенко [52; 53], В. Поліщук [106; 131], В. Сластьоніна [123], Ю. Швалба [180], а також власні дослідження дають підстави для обґрунтування основних *принципів* практичної підготовки майбутніх соціальних працівників: *тісного взаємозв'язку між теоретичним навчанням і практичною підготовкою; практичного спрямування освітнього процесу; практичного навчання на практиці, що базується на досвіді; науково-креативного характеру практичної підготовки на рівнях підготовки вищої школи; системності та послідовності формування практичних компетенцій майбутнього фахівця;*

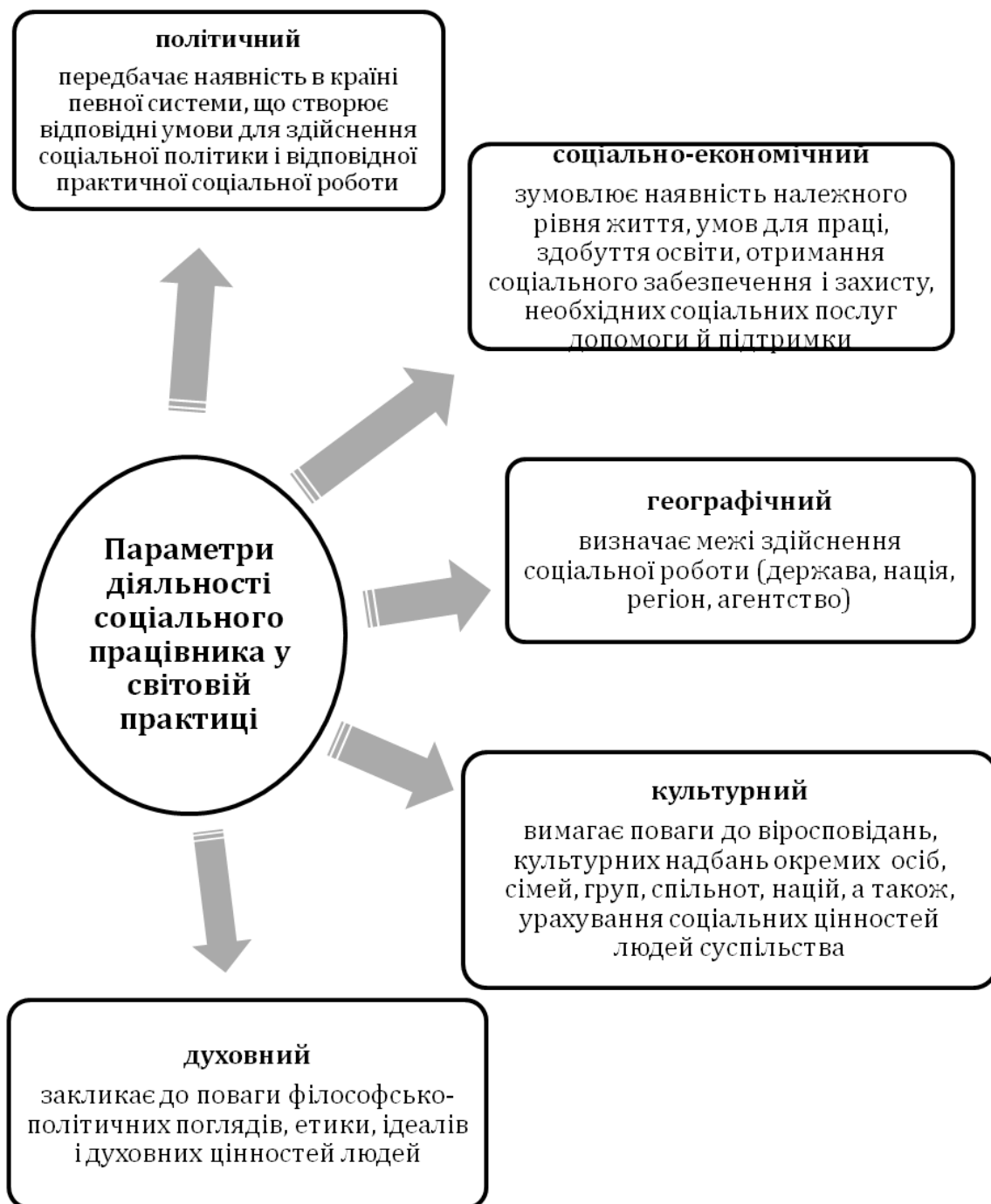

Схема 2. 2. Параметри діяльності соціального працівника у світовій практиці.

– *спадкоємності* у взаємозв’язку усіх видів практичної підготовки та досвіду, набутого студентами на попередніх етапах здобуття кваліфікації; *свободи вибору*; *перспективності* у здобутті європейської освіти та можливостей працевлаштування у країнах ЄС; *динамічності та мобільності* можливостей студента у застосування форм навчання та сучасних технологій практичної підготовки; *поліфункціональності* професійних функцій (діагностичної, анімаційної, кооперативної, інноваційної, надихаючої) та оволодіння відповідними професійними ролями (опікуна, супервізора, наставника, захисника, посередника, консультанта тощо); *співробітництва* на пріоритетах довіри і партнерства в освітньому процесі, на практиці та у професійній діяльності.

Відповідно до законодавства Польщі, симптомом майбутньої зміни парадигми соціальної роботи були вказані наступні завдання соціального працівника в Законі 2004 р. [383] : *діагностична діяльність* (аналіз та оцінка явищ, які створюють перешкоди для соціальної допомоги та право на отримання цих пілґ – ст. 119 (1) (2); *анімаційна діяльність* (стимулювання соціальної активності та надихання на самодопомогу у задоволенні життєвих потреб людей, сімей, груп та соціального середовища – ст. 119, п. 1); *кооперативна діяльність* (співпраця з іншими фахівцями з метою протидії та зменшення патології та наслідків негативних соціальних явищ, пом’якшення наслідків бідності – ст. 119, п. 1, п. 7); *інноваційна діяльність* (ініціювання нових форм допомоги людям і сім’ям, які мають складну життєву ситуацію та надихають на створення установ, що надають послуги з поліпшення становища таких осіб і сімей – ст. 119, п. 1, п. 8); *надихаюча діяльність* (участь у продукуванні, розробці й впровадженні регіональних та місцевих програм соціальної допомоги, спрямованих на підвищення якості життя – ст. 119, п. 1). (Додатки В.1, В.2).

Досліджено, що європейський вимір організації освітнього процесу практичної підготовки соціального працівника базується на базисних наукових підходах: теорії соціальної роботи, теоріях для соціальної роботи, визначальних теоріях і основах практики соціальної роботи, які складають структурну модель соціальної роботи, розроблену Д. Хау [238, с. 166]. Аналіз зарубіжних теорій і

практик використання у практичній підготовці соціальних працівників Польщі дозволяє відзначити необхідність для майбутнього фахівця соціальної сфери високого рівня компетентності, що забезпечується науковим обґрунтуванням і реалізацією теорій, моделей і підходів до професійної підготовки, і відповідно до них, специфікою форм, методів і засобів навчання соціальних працівників у ЗВО (Схема 2.3.).

Система практичної підготовки соціального працівника тісно пов'язана з освітою і залежать від неї структурно та функціонально та повинна бути спрямована на особистість студента. Досліджувані системи певною мірою синергетичні (самоорганізовані) та детермінують соціально-економічні, соціокультурні, організаційно-педагогічні та наукові зміни.

Схема 2. 3. Структурна модель теорії і практики соціальної роботи за концепцією Д. Хау [238].

В інтеграції із провідними концептуальними підходами у дослідженні (*історичний, логіко-системний, комплексний, міждисциплінарний, компаративістський, компетентнісний*) ми визначаємо провідним методологічними регулятором процесу практичної підготовки соціальних

працівників *практико-орієнтований підхід*, налаштований на спрямування студента від педагогічної парадигми, сконцентрованої на процес навчання, до орієнтації на вміння практично навчатись через досвід. Найбільш повно відображає суть *практико-орієнтованого підходу* програма, розроблена британськими вченими М. Доуел і С. Шардлоу, яка складається з 15 тем [42, с. 25–38]. (Схема 2.4). Перші п'ять безпосередньо вивчаються в університеті («Основи практики»), шість наступних – на робочих місцях («Практичні навички соціальної роботи в агентстві»). Інші теми присвячені вдосконаленню роботи в соціальних агентствах і спрямовані на розробку критеріїв, які дозволяють студентам осмислювати свою практичну діяльність і роботу агентства загалом.

Практична реалізація *практико-орієнтованого підходу* в соціальній роботі передбачає не тільки ознайомлення майбутніх соціальних працівників та соціальних працівників-практиків із новими методами соціальної роботи, але й служить науково-дослідною базою для пошуку дієвих практичних механізмів та умов адаптації цих методів до конкретних клієнтів з урахуванням перспектив розвитку і визначення їхнього місця в житті. *Практичне навчання* соціальних працівників, із погляду Б. Шифора та Л. Дженкінса, є складним багаторівневим процесом, метою якого виступає налагодження тісного зв'язку між теоретичними і практичними заняттями. Такий підхід сприяє ефективному виконанню посадових обов'язків із боку майбутнього соціального працівника, що вимагає застосування професійних знань, відповідних умінь і навичок. Цей зв'язок дає змогу виявити відмінності в діяльності професійно підготовленого фахівця і непрофесіонала (або звичайної людини), який дає поради, керуючись добрими намірами. Адаптована *теорія практичного навчання через досвід* Д. Колба у вищій школі Польщі сприяє майбутньому соціальному працівнику у процесі практичної підготовки засвоювати знання через трансформацію досвіду. Результати знань визначаються «через комбінацію їх засвоєння і трансформацію» [261, с. 18].

Польські вчені поняття компетенції розглядають у двох значеннях – як тотожне кваліфікації та як обсяг відповідальності в діяльності. Особливо

актуальними є розвиток професійної компетентності у напрямі поширення культури, ерудованості, індивідуальності фахівця, його підготовки до участі в реалізації викликів суспільства [1, с. 78].

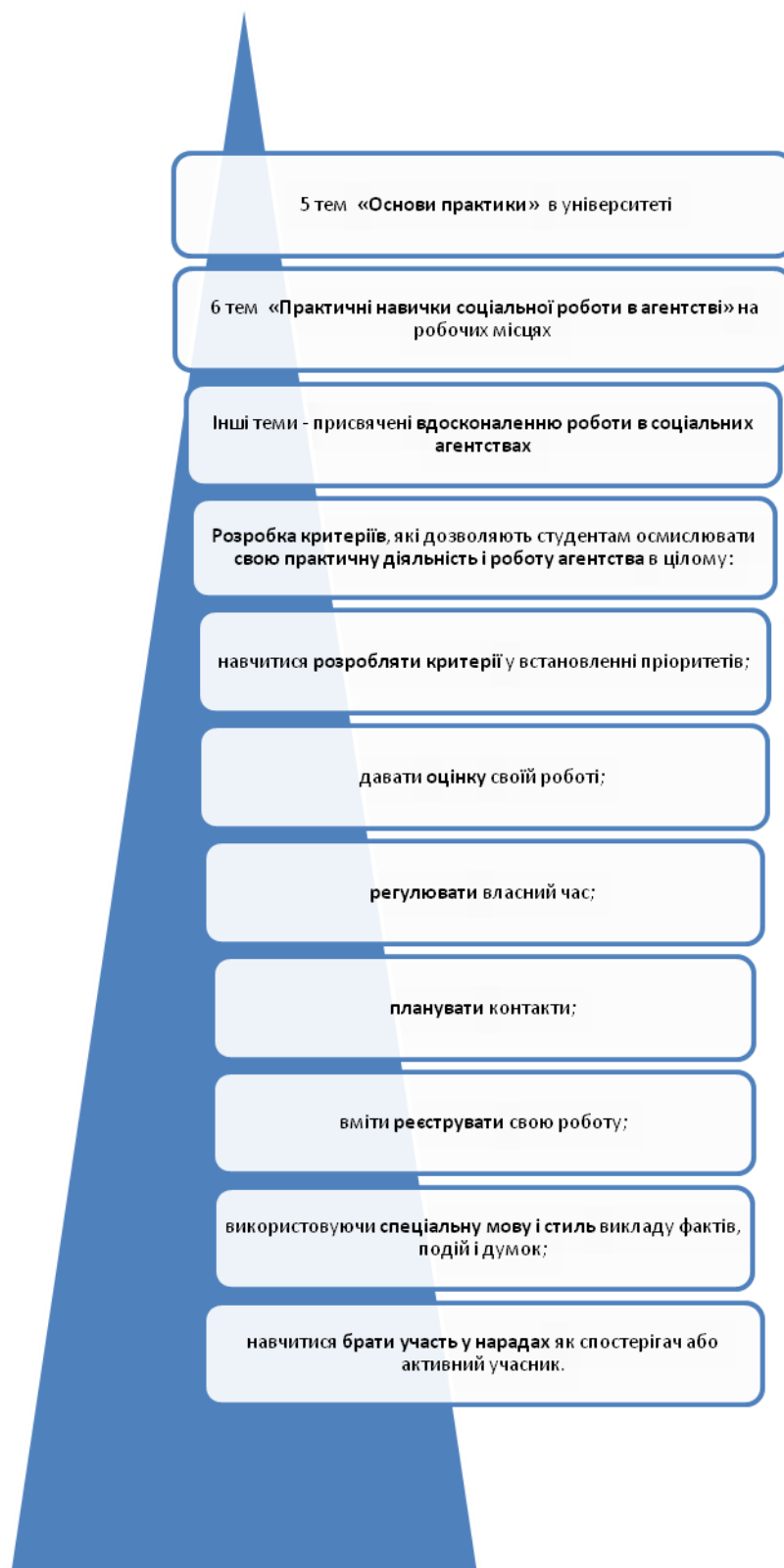

Схема. 2. 4. Практико-орієнтований підхід підготовки соціальних працівників за М. Доуел і С. Шадлоу [42, с. 25; 94].

Натомість компетенцію польські наукові джерела представляють як «поєднання трьох атрибутів – знань, умінь і поведінки». Вони характеризують кожну особу як «справну, успішну, відповідну до якісних очікувань, до реалізації поставлених завдань» [264]. Польські вчені та практики визначають, що не менш важливим або навіть більш важливим, ніж структурні зміни, є перехід у підготовці соціальних працівників *від педагогічної парадигми, сконцентрованої на процес навчання, до вміння навчатись* [353].

В одному із європейських документів, що стосуються компетентності / компетенції, – OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) – визначено дев'ять основних умінь що визначають компетентність особистості майбутнього фахівця: уміння працювати в групі; уміння використовувати сучасні інформаційні технології та комунікувати; уміння вирішувати проблеми; уміння вислухати іншого і взяти до уваги його точку зору; уміння користуватися змінними джерелами інформації; уміння порозумітися кількома мовами; поєднання й орієнтація в різних обсягах інформації; уміння розрадити себе у складні моменти невпевненості; уміння організувати й оцінити власну діяльність. Досліджено, що відмінності у розвитку компетентності спеціалістів сфери соціальної роботи у європейських країнах обумовлені наявністю релігійного аспекту, сталої системи фахової підготовки, історичним розвитком держави та її суспільно-політичним устроєм [264].

Аналіз літератури, спілкування у середовищі польських освітян дозволяє зауважити, що викладачі вищих шкіл із підготовки соціальних працівників не повинні зосереджуватися лише на трансформації теоретичних знань. Головними завданнями практичного компоненту підготовки фахівців соціальної сфери є формування вмінь налагодження міжособистісної взаємодії з клієнтами, організації праці з малими групами та окремими особами, які потребують соціальної допомоги.

Суть компетентності загалом передбачає, у свою чергу, поєднання шести різних типів компетентності: *концептуальної* (наукової) (розуміння теоретичних засад професії); *інструментальної* (володіння базовими практичними навиками);

інтегрованої (уміння поєднувати теорію з практикою); *контекстуальної* (розуміння соціального, економічного і культурного середовища, у якому здійснюється практична діяльність); *адаптивної* (уміння передбачати зміни, важливі для практичної діяльності і бути готовими до них); *міжособистісної комунікації* (уміння ефективно використовувати письмові та усні засоби комунікації) [16, с. 17]. Отже, кожна із визначених у польській педагогічній науці ключових компетенцій має соціальну складову.

Сьогодні можна відмітити про впровадження тьюторських моделей, як в Україні, так і в європейських країнах, зокрема у Польщі. Спираючись на дослідження Дж. Хекмана, М. Селігмана та завдяки тісній співпраці з польськими партнерами і колегами Колегіуму Вратіславського (Collegium Wratislaviense) (освітня установа, яка багато років навчає викладачів тьюторським компетенціям, спираючись на традиції англійських вишів та сучасні дослідження в педагогіці, філософії та психології), у більшості вищих шкіл Польщі впроваджено індивідуальний тьюторинг. Від початку навчального року і до його завершення тьютор супроводжує свого підопічного, відстежує його прогрес у будь-якій діяльності. Початок такого підходу було покладено школою ALA (Autorskie Licea Artystyczne i Akademickie), яка з 1994 р. реалізує індивідуалізацію в освітній діяльності. Але найбільшого поширення в школах тьюторинг набуває у Польщі з середини 2000 р. та підтримується на державному рівні. [133, с. 139–140]. Авторські моделі тьюторської роботи, гуманістичні ідеї тьюторингу надають можливість не лише передавати знання, а також сприяти становленню особистості майбутнього соціального працівника з відчуттям власної гідності та неповторності, власної цінності як людини.

Дослідження індивідуалізації відбувалося з різних методологічних позицій (Е. Вебер, Д. Д'юї, Г. Олпорт, А. Маслоу, С. Рабунський, К. Роджерс, І. Унт та ін.). *Індивідуалізоване навчання* – це не те, що застосовується по відношенню до студента, а від нього ініціюється. В. Брей та К. Мс. Класкей (В. Bray і К. McClaskey) у праці «Зробіть навчання персональним» (Make Learning Personal) демонструють нові ролі викладача і студента [78; 118; 119]. Основні концепти

персонального підходу до особистості студента відповідно до теми дослідження відображено на Схемі 2. 5.

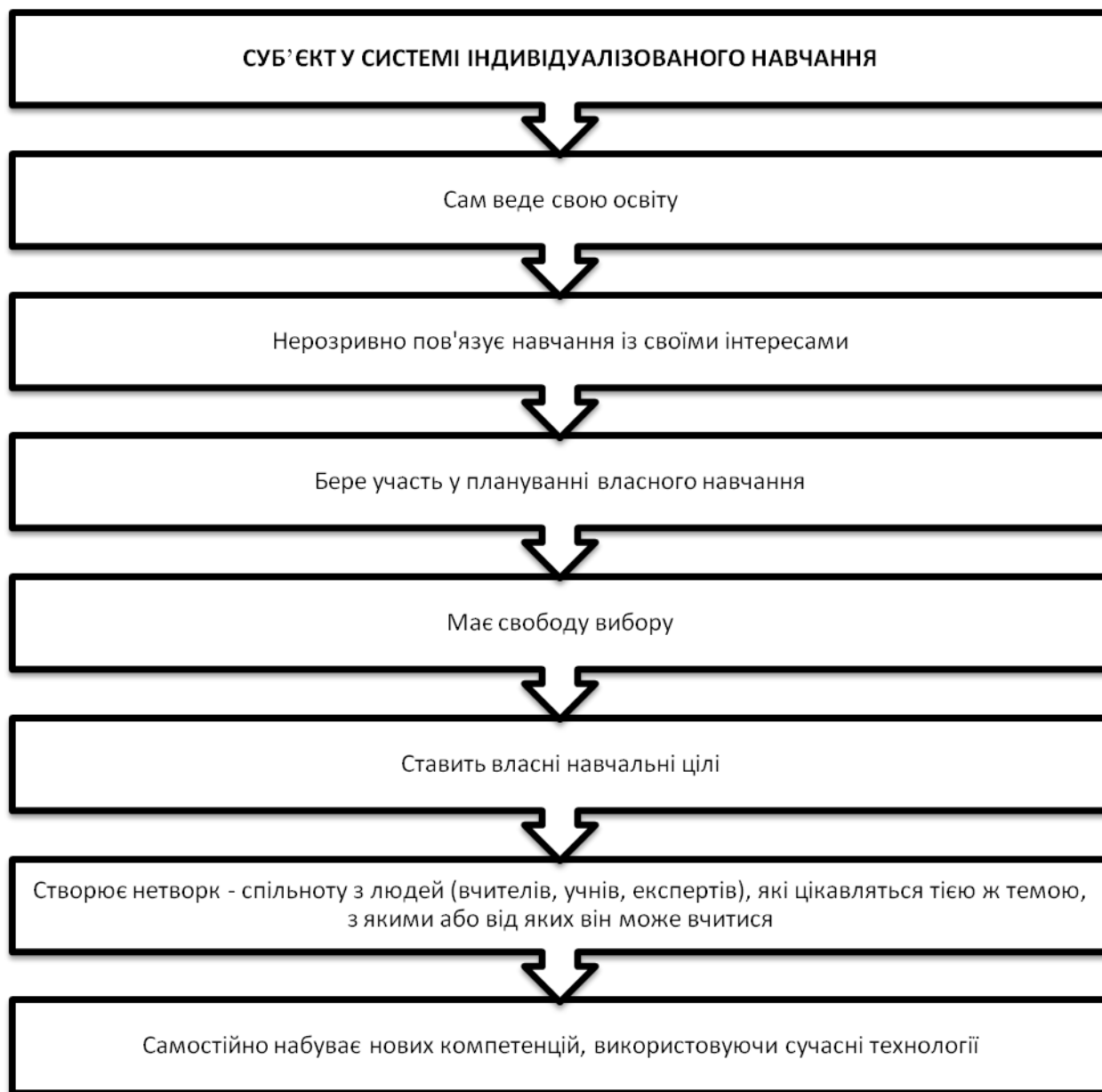

Схема 2.5. Суб'єкт у системі індивідуалізованого практичного навчання

Основною метою практичного навчання є впровадження теорій індивідуальності і самопізнання із завданнями дослідження процесів формування зрілості соціальних компетентностей та індивідуального вибору сфери діяльності. Розвиток фахівця представниками цих теорій трактується як процес формування саморозуміння, а професійні пріоритети і досягнення кар'єри пояснюються спробою реалізувати свої прагнення та власним розумінням свого призначення.

Стиль навчальної діяльності, темп руху практичної роботи студента повинен бути спрямований до професії [170; 181, с. 12–20].

Такий підхід реалізується як науково обґрунтована стратегія, орієнтована на вироблення єдності соціально-морального, загальнокультурного і професійного розвитку особистості і проявляється у фундаментизації соціальної освіти у зв'язку з її практичною спрямованістю, варіативністю, динамічністю змісту, форм і методів підготовки фахівців соціальної роботи. Це сприяє становленню особистості майбутнього соціального працівника, котрий у процесі практичної підготовки має відчуття власної гідності та неповторності, власної цінності як людини.

Висновки до другого розділу

У другому розділі здійснено ретроспективний аналіз зародження, становлення й розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі; виокремлено організаційно-педагогічні передумови та схарактеризовано періоди генези практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990 – 2018 рр.); розкрито концептуальні засади організації практичної підготовки соціальних працівників у польській вищій школі.

Історико-педагогічний аналіз джерельної бази проведеного дослідження дозволяє виокремити *базисні організаційно-педагогічні передумови процесу практичної підготовки соціального працівника у Польщі (поч.1920 – 1990 рр.)* двох етапів генезису: перший – *зародження практичної підготовки фахівців соціально-педагогічної діяльності (поч. 1920-х – 1945 рр.)*; другий – *становлення практичної підготовки фахівців соціальної роботи (1945 – поч. 1990-х)* за визначальними якісними характеристиками: відкриття та розвиток мережі закладів соціальної допомоги та підготовки фахівців; становлення і розвиток теорії і практики соціальної роботи як науки у працях вчених та діяльності практиків; зародження педагогічної науки із соціальних проблем та розвиток наукових шкіл та відкриття кафедр соціальної педагогіки; становлення соціальної педагогіки як навчальної дисципліни на кафедрах вищої школи Польщі тощо.

Організаційно-педагогічні передумови спільно із науковими підходами польських вчених та практиків (Я. Хрінкевича, Б. Скржипчака) та за визначеними автором критеріями (суспільно-історичний, нормативно-законодавчий, змістовий, дидактичний, науково-теоретичний) стали підґрунтям для розроблення авторської періодизації процесу практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі в означених хронологічних межах (1990–2018), який включає два періоди генезису: **I-й період** – розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі 1990–2004 рр.: (1990–1995); (1995–1999); **II-й період** – інтенсифікація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (2004–2018 рр.): (2004–2008); (2008–2018).

Простежено тенденції розвитку сучасної системи підготовки соціальних працівників у Польщі в історико-педагогічній генезі: відповідність загальноєвропейській спрямованості до ранньої спеціальної підготовки фахівців соціальної сфери; двосторонній зв'язок між розвитком наукової школи соціальної роботи та системою практичної підготовки; підготовка соціального працівника в навчальних закладах церкви; децентралізація управління практичною підготовкою; швидке реагування системи на зміни соціального характеру, запити регіонального ринку праці.

Досліджено, що провідним методологічними регулятором процесу практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі є *практико-орієнтований підхід*, налаштований на спрямування студента від педагогічної парадигми, сконцентрованої на процес навчання, до орієнтації на вміння практично навчатись через досвід.

Основний зміст розділу відображено у публікаціях автора : [133; 162; 163; 166; 167; 169; 170; 171; 175; 177; 178].

РОЗДІЛ 3.

ДОСВІД ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ

Особливості практичного спрямування освітнього процесу підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності

Проблематика розвитку сучасної польської системи практичної підготовки фахівців для соціально-педагогічної діяльності у Польщі в умовах стрімких суспільно-економічних змін динамічно розвивається і в теорії, і на практиці. Практичну підготовку соціального працівника в Польщі на рівні державних стратегій і педагогічних концепцій зорієнтовано на особистісні пріоритети. На сучасному етапі розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі відбувається за такими основними напрямками: а) підготовка людини до діяльності у соціальній сфері з урахуванням вимог з боку сучасного динамічного європейського ринку праці; б) заохочення майбутніх фахівців до самоосвіти та самовиховання як вагомих чинників самостійного активного визначення індивідуальних освітніх потреб і розвитку особистості [34; 133, с. 66].

Розглядаючи загальноєвропейський напрям, візьмемо до уваги окремі аспекти досліджень практичної підготовки соціального працівника в системі вищої освіти Польщі, яка базується на тісному взаємозв'язку двох її складових – теорії і практики соціальної роботи. У найближчому майбутньому, на загальну думку експертів, управління знаннями стане чи не єдиною можливістю зберегти лідируючі позиції у конкурентному середовищі, адже в сучасних умовах перемагає той, хто вміє працювати швидше й ефективніше, а значить, той, хто володіє й управляє знаннями [43, с. 132–133]. Доцільно для предметного поля наукового дослідження зауважити, що засади гуманістичної психології базуються на положеннях К. Роджерса про те, що «теоретичні знання та практичні вміння – це два кити, на яких базується професійна соціальна освіта» [119, с. 35].

Із метою вивчення польського досвіду практичної підготовки фахівців соціальної сфери на змістовому рівні в нашому дослідженні проаналізовано зміст

чинних навчальних програм та планів професійної підготовки у семи вищих закладах освіти, підпорядкованих Міністерству Народної Освіти Республіки Польщі. Вибір закладів підготовки майбутніх соціальних працівників є цільовим, ураховувалися такі чинники відбору, як : типи ЗВО, доступність документації, регіон функціонування (в різних регіонах Польщі), наявність угод про міжнародне співробітництво між ЗВО. Це допоможе нам проаналізувати процес підготовки фахівців соціальної сфери в Польщі в цілому та узагальнити досвід практичного компоненту досліджуваної проблеми [19; 38; 144; 145; 146; 147; 177; 258; 325; 351; 352; 391] та ін.

Практичний підхід до підготовки соціальних працівників у вищій школі забезпечує нормативно-правове забезпечення Республіки Польща [323]. (Додатки 3. 1., 3. 2.). Розпорядження включає новий програмний мінімум навчальних предметів (330 год.) і професійних практик (240 год.). Додаток до розпорядження включає перелік обов'язкових навчальних предметів та видів практик у програмі підготовки соціального працівника [270] (Додаток В. 6).

Проаналізований практичний досвід підготовки у польських ЗВО дозволяє зауважити, що на сьогоднішній день практична підготовка соціальних працівників у Польщі проходить на базі колегіумів працівників соціальних служб та у ЗВО (університетах, академіях тощо). Випускник отримує ступінь ліценціата і може працювати за спеціальністю або продовжити навчання на II-му освітньому рівні (магістратурі) іншого напрямку. Досліджено, що випускники WMU в Ольштині є кваліфікованими представниками для професії соціального працівника, сімейного помічника та сімейного координатора прийомної опіки та професійної діяльності в установах мереж соціальної допомоги або інших організацій. Випускник також може працювати як соціальний працівник, співпрацюючи з прийомними сім'ями, у будинках престарілих всіх типів, у будинках соціального захисту дітей, у центрах підтримки сімей і дітей, неурядових організаціях, що підтримують дітей і сім'ї в місцевих умовах, або як соціальний працівник, опікун чи помічник особи похилого віку в будинках соціального забезпечення або інших центрах підтримки [146].

Відповідно в KUL практична підготовка фахівців соціальної роботи здійснюється на теологічному факультеті. Доступні рівні навчання : бакалаврат (I рівень – стаціонар), магістратура (II рівень – стаціонар). Соціальний працівник – це соціолог, соціальний психолог і менеджер, що налагоджує роботу з людьми з розрахунку на найбільш оптимальний соціальний результат [325; 326]. Стаціонарне навчання (I рівень, пол. *ліценціант*) включає спеціальності: догляд за інвалідами, хворими та людьми похилого віку, запобігання соціальним проблемам. Стаціонарне магістерське навчання (II рівень, пол. *магістеріум*) передбачає спеціальності: соціальна робота з сім'єю, спеціаліст із питань сімейної педагогіки [326]. Випускники спеціальності «Соціальна робота» можуть займати *такі посади*: соціальний працівник спеціалізованих служб; фахівець державної служби зайнятості; інспектор соціальної сфери; інспектор пенсійного фонду; агент фонду соціального страхування; інспектор благодійного фонду; інспектор із соціальної допомоги; інспектор із призначення пенсій.

Для прикладу, факультет педагогіки ŁU готує фахівців для виховної, викладацької, навчальної та організаційної діяльності. Спеціальності професійної підготовки – опікунська педагогіка, ресоціалізація, андрагогіка, організація й управління закладами освіти, анімація. Випускники можуть працювати висококваліфікованими педагогами, вихователями або на інших посадах, що входять у галузь психолого-педагогічної діяльності, соціальної роботи і виховної діяльності. Серед спеціальностей – соціальна політика, соціальна профілактика та реабілітація, соціальна робота із сім'єю, спеціалізована педагогіка (спецшколи, інтернати, реабілітаційні центри), соціальна педагогіка. На всіх факультетах Лодзинського університету схвалюється навчання і практика студентів за кордоном, студенти беруть участь у міжнародних проектах [145]. В Інституті соціальної профілактики та ресоціалізації Варшавського університету (надалі – IPSiR UW) [390] проводять денну та заочну підготовку на таких факультетах: *Соціальна робота*: 1) денна форма навчання: 3-и курси першого ступеня (ліценціант); 2) заочна форма навчання: 3-и курси першого циклу (ліценціант) [390–391]. Відповідно до нормативних документів у вищій школі Польщі регламентовано вихідні засади та

принципи щодо організації освітнього процесу (Додатки З. 1, К. 1, П. 1, Х. 1, Х. 2, Щ. 1 та ін.).

В IPSiR UW на особливу увагу заслуговують базові засади навчання обдарованих студентів (*wybitnie uzdolnieni uczniowie*). Зокрема, переведення студентів на індивідуальний курс навчання (ITS) із середнім балом не менше 4.0, після закінчення першого курсу [390, § 6], для супроводу ITS студента призначається науковий керівник, студент із керівником складають план і програму практичного навчання (*program kształcenia i plan studiów*) [390], регулятором визначаються права та обов'язки викладача і студента (§12, §13, §14). Випускник може продовжити освіту на 2-му курсі магістратури за IPSiR (соціальна профілактика та ресоціалізація). Вступ у магістратуру з будь-якого напрямку підготовки здійснюється за співбесідою [391].

Розглянемо особливості практичного спрямування освітнього процесу підготовки фахівців соціальної роботи на прикладі ЗВО Республіки Польща. Так, у WMU навчання першого рівня «Соціальна робота» здійснюється на факультеті соціальних наук із кваліфікацією фахівця «Бакалавр в галузі соціальної роботи». Програмні вимоги викладені в Ухвалі № 916 Сенатом 27. 04. 2012 р. з поправками щодо визначення освітніх ефектів (знання, уміння та соціальні компетенції) для рівнів підготовки в університеті (Додаток К). Навчання першого ступеня триває 3 роки (6 семестрів), кількість кредитів ECTS – щонайменше 180. Випускник першого рівня підготовки – бакалавр (пол. *licencjat*) має право подати заявку на вступ до другого циклу (пол. *magister*) та право подати заявку до аспірантури.

Проаналізовані навчальні плани та програма підготовки бакалавра (пол. *licencjat*) соціальної роботи на факультеті соціальних наук WMU в Ольштині дозволяють відзначити про домінуюче співвідношення годин на практичні заняття над лекційними упродовж трьох років навчання (Додаток К. 1), (Табл. З. 1). Для змісту підготовки соціального працівника в Україні характерне збереження теоретичної спрямованості змісту перших двох курсів підготовки; практична спеціалізація підготовки на двох останніх курсах навчання.

Таблиця 3.1

**Витяг із навчального плану підготовки бакалавра соціальної роботи
WMU в Ольштині**

Підготовка соціального працівника на першому рівні бакалавр (пол. ліценціат)						
	Семестр I	Семестр II	Семестр III	Семестр IV	Семестр V	Семестр VI
Співвідношення л/п	135/178	120/244	165/275	90/240	150/195	180/215

Відповідно до нормативних вимог навчальний план та програми підготовки майбутніх соціальних працівників у Республіці Польща враховують мету підготовки, її основні завдання, визначають комплекс дисциплін, які сприятимуть такій підготовці, стан матеріального забезпечення, результативність процесу. Важливо відзначити, що навчальні програми (*силабуси*) до усіх дисциплін у UW, як і WMU, представлені в електронній системі ЗВО. З метою професійного практичного спрямування освітніх програм підготовки майбутніх соціальних фахівців сидабуси до навчальних дисциплін, містять вимоги до курсу, тематику, критерії оцінювання, кількість кредитів для мобільності викладача і студента [146].

Результати системного аналізу навчального плану підготовки бакалавра соціальної роботи у вищій школі Польщі засвідчили практичне спрямування освітнього процесу та домінування практичного компонента упродовж шести семестрів навчання (табл. 3. 2). Логіко-системний аналіз навчальних планів польської вищої школи дозволяє відзначити паритетність кількості кредитів ECTS, відведених для роботи із безпосередньою участю викладача (90,43), та кількістю кредитів, відведених на самонавчання соціального працівника (89,57) (Додаток М).

Таблиця 3.2

Витяг із загального плану навчання: сума годин і кредитів ECTS (на прикладі WMU в Ольштині) (2017/2018 н.р.)								
Кількість кредитів ECTS	Кількість кредитів ECTS			К-сть кредитів ECTS на практичні заняття	Кількість годин дидактичних організованих			
	Разом	За безпосередньою участю викладача	самостійна робота студента		разом	лекції	практичні	інше
Кількість кредитів ECTS год. в навчальному плані	180	90,43	89,57	46,4	2172	957	1215	155

У процесі дослідження особливостей практичної підготовки майбутнього соціального працівника у польській вищій школі був здійснений диференційовано-варіативний підхід до її змісту та організації. Вагома частка кредитів відведена у програмі підготовки соціального працівника на практичні заняття (лабораторії, студії, майстерні) тощо[146] (Табл. 3.3), (Додатки И, К, Л). Окремим блоком навчального плану підготовки бакалавра соціальної роботи визначено професійно *спрямовані навчальні дисципліни* (Додаток И). Як свідчить розподіл годин у навчальному плані, очевидним є домінування практичних занять підготовки майбутніх соціальних працівників над теоретичними годинами (лекціями) – 60/150 (Додаток Н).

На засадах студентоцентрованого підходу окремим блоком підготовки бакалаврів соціальної роботи навчального плану із третього до шостого семестру навчання виведено *спеціалізовані навчальні дисципліни* у певній послідовності засвоєння модулів. Отже, логіко-системний аналіз навчального плану підготовки бакалаврів соціальної роботи із блоку професійно спрямованих навчальних дисциплін за весь термін навчання дозволяє вивести співвідношення 345/525 годин теоретичного навчання та практичної підготовки (Додаток К).

Таблиця 3.3

**Витяг з навчального плану. Спеціальність соціальна робота
(WMU в Ольштині 2017/2018 н. р.)**

№	Кредити ECTS: Сумарні кількісні показники, в тому числі, заняття:	Кредити ECTS		Години	
		К-сть кредитів	%	К-сть годин	%
	Всього за навчальним планом	180	100	4500	100
1	заняття, що вимагають безпосередньої участі викладача*	90,43	50,24	2297	51,04
2	у галузі фундаментальних наук	43	23,89	555	12,33
3	заняття практичного характеру (лабораторії, студії, майстерні)	46,4	25,78	1185	26,33
4	загальноуніверситетські або за іншим напрямком підготовки	15,5	8,61	252	5,60
5	заняття на вибір – щонайменше 30 % кредитів ECTS	78,5	43,61	795	17,67
6	практика	19,5	10,83	395	8,78
7	заняття з фізичного виховання	0	0,00	30	0,67

Аналіз навчальних планів та програм підготовки ЗВО Польщі дозволяє стверджувати, що практична підготовка студентів до соціальної роботи відбувається у процесі засвоєння теоретичних знань, проходження практики, науково-дослідної діяльності, а також під час позааудиторної практично спрямованої самостійної роботи. У UW за напрямом підготовки «Соціальна робота» у формуванні освітньої програми підготовки соціального фахівця забезпечується актуалізація мотивації на практичний компонент підготовки та перше робоче місце в країні та у європейському вимірі. Аналіз програм підготовки соціальних працівників на рівні ліценціантських та магістерських студій у вищій школі Польщі дозволяє відзначити, що до кожної освітньої дисципліни розроблено силабуси (програми дисциплін), як ретельно прописані правила роботи з курсу для викладача й студента, вид взаємодоговору між ними, консультації та самостійну роботу студента, критерії оцінювання, умови покрокового практичного засвоєння програмового матеріалу в залежності від форми навчання, методи роботи та контроль освітніх домагань (ефектів), перелік основної та допоміжної літератури у вільному доступі електронного ресурсу в

більшості польських ЗВО. Представлені на Табл. 3. 4. форми роботи студента у процесі практичної підготовки соціальних працівників у WMU в Ольштині демонструє суб'єктно-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу із практичним спрямуванням студента на майбутню професію (Додаток Р. 1, Додаток С. 1).

Таблиця 3. 4

Інтеграція самостійної роботи студента та консультацій з викладачем
Соціальна робота, бакалавр (пол. *licencjat*)

Модулі навчальних дисциплін	Форми роботи	К-сть год.
Міжособистісна комунікація в соціальній роботі	Консультації з викладачем <i>Самостійна робота студента</i>	47 28
Художні майстерні з елементами драми	Консультації з викладачем: <i>Самостійна робота студента</i>	32 18
Знання про людський розвиток у життєвому циклі	Консультації з викладачем <i>Самостійна робота студента</i>	32 18
Вступ до соціальної роботи	Консультації з викладачем Самостійна робота студента	64 61
Сімейна педагогіка	Консультації з викладачем <i>Самостійна робота студента</i>	32 18
Соціальна педагогіка	Консультації з викладачем: <i>Самостійна робота студента</i>	64 61
Методологія соціальних досліджень	Консультації з викладачем <i>Самостійна робота студента</i>	49 76
Спеціальна педагогіка	Консультації з викладачем <i>Самостійна робота студента</i>	32 18
Методика соціальної роботи 1	Консультації з викладачем <i>Самостійна робота студента</i>	47 28
Методика соціальної роботи 2	Консультації з викладачем <i>Самостійна робота студента</i>	49 51

Системний аналіз програм практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі дозволяє зауважити важливий критерій оцінки самої активності студента під час засвоєння та закріплення програмового матеріалу навчального курсу (презентацій проектів, конферсаторіумів, колоквиумів, виконання завдань, тестів, есе) тощо. Щодо форм організації діяльності студентів у процесі практичного оволодіння знаннями і вміннями, то це, насамперед, лекція, проте традиційна лекція сьогодні вже не є домінуючою формою здобуття знань.

Ефективність практичного навчання базується на базисних знаннях польських соціальних працівників із практики роботи, які закладені у програми підготовки бакалавра і магістра соціальної роботи та спрямовуються у меті, формах і методах роботи викладача та студента, відображених у програмах навчальних дисциплін. Слід підкреслити, що у порівнянні з вітчизняними ЗВО самостійній роботі студентів у польських ЗВО надається набагато важливіше практичне значення, що підкріплено не лише законодавчо, а й фактично регулюється в освітньому процесі з оплатою консультацій викладачу (Табл. 3. 5).

Таблиця 3.5

Шкала оцінювання активності студента на заняттях
(Вибірково навчальні дисципліни з програми підготовки РА в Слупську)

Навчальна дисципліна	Форми роботи студента на заняттях	Шкала оцінювання %
<i>Соціологія сім'ї</i>	Активність студента на заняттях	25%
	Виконання залікового есе	50%
	Презентація залікової роботи	25%
<i>Соціальна педагогіка</i>	Активність студента на заняттях	25%
	Проект	50%
	Презентація проекту	25%
<i>Соціальна психологія</i>	Колоквіум	50%
	Активність студента на заняттях	30%
	Виконання завдання	20%
<i>Основи організації та менеджменту</i>	Підсумковий тест	80%
	Активність студента на заняттях	20%
<i>Соціально-культурна анімація</i>	Виконання завдання	50%
	Активність студента на заняттях	50%
<i>Коучінг в соціальній роботі</i>	Колоквіум	50%
	Виконання завдання	20%
	Активність студента на заняттях	30%
<i>Соціальний працівник як організатор освітнього середовища</i>	Виконання завдань	50%
	Активність студента на заняттях	50%

Особлива увага звертається на ефективність самонавчання студентів, використання інноваційних технологій, запровадження комплексу спеціальних засобів навчання, на активу реалізацію принципу академічної мобільності, можливості для вільного вибору освітньої траєкторії розвитку. Досить поширеною є така форма самостійної роботи, як випереджувальні завдання у підготовці до інтерактивної (інформативної, проблемної, мультимедійної) лекції,

тобто завдання, спрямовані на повне або часткове оволодіння матеріалом до його вивчення за програмою на заняттях (ознайомлення з новим матеріалом за підручником, літературою, складання плану проведення майбутньої дискусії, рольової чи ділової гри тощо).

Порівняльний аналіз освітніх програм підготовки соціального працівника в університетах Польщі дозволяє зауважити основні акценти, спрямовані на варіативність та мобільність викладача і студента, студентоцентризований підхід та практичне спрямування в освітньому процесі на майбутню кваліфікацію соціального працівника. У контексті дослідження слід зауважити, що освітні стандарти для сфери навчання «Соціальна робота» з 2007 р. передбачають включення в освітній процес питання супервізії у соціальній роботі (у WMU в Ольштині та у РА в Слупську) (Додаток Р. 3). Разом з тим, важливо зауважити, що спостерігається автономія польських ЗВО щодо навчальних дисципліни за вибором студента та послідовності їх вивчення (РА в Слупську, WMU в Ольштині, UW, KUL, UMCS) тощо. (Додаток Н. 2). У польській вищій школі прийнято перелік практичних форм роботи студента для оцінки результатів навчання зі спеціальності. На факультеті соціальних наук РА в Слупську затверджено різновекторні практичні форми роботи (Табл. 3.6).

Для практичної реалізації польського диплому соціального працівника на європейському ринку праці кожен студент («kierunki praca socjalna I stopnia») зобов'язаний складати предмети, передбачені навчальним планом, включаючи професійну практику – 210 годин (7 ECTS), скласти сертифікаційний іспит з іноземної мови на рівні B2 (2 ECTS) на II курсі навчання та виконати бакалаврську роботу («praca licencjacka») в рамках дипломної роботи (14 ECTS) і скласти підсумковий іспит («egzaminu dyplomowego») (Додатки С. 2, С. 3, Додаток С. 5).

Таблиця 3.6

**Перелік форм роботи студента для підтвердження результатів навчання
(затверджено сенатом РА у Слупську)**

Перелік форм роботи студента для підтвердження результатів навчання (на прикладі РА в Слупську)	
• усний іспит	• egzamin ustny
• письмовий іспит	• egzamin pisemny
• дидактичний тест	• test dydaktyczny
• поточний тест	• kolokwia bieżące
• презентація / усний виступ	• prezentacja/wypowiedź ustna
• реферат	• referaty
• конспект	• konspekty
• сценарій	• scenariusze
• авторська програма	• programy autorskie
• обґрунтування плану роботи	• plany pracy
• мультимедійна презентація	• prezentacje multimedialne
• дипломні роботи	• prace dyplomowe
• самостійне письмове дослідження (есе, характеристики навчального закладу, науковий огляд, дисертація)	• opracowanie pisemne samodzielne (esej, charakterystyka instytucji, recenzja naukowa, rozprawka naukowa)
• письмовий проект команди (есе, характеристики закладу, науковий огляд, дисертація)	• opracowanie pisemne zespołowe (esej, charakterystyka instytucji, recenzja naukowa, rozprawka naukowa)
• проект практичних дій, підготовлений / реалізований індивідуально	• projekt działań praktycznych przygotowany/zrealizowany indywidualnie
• дослідний проект, підготовлений / реалізований індивідуально	• projekt badawczy przygotowany / zrealizowany indywidualnie
• проект практичної діяльності, підготовлений / реалізований в команді	• projekt działań praktycznych przygotowany/zrealizowany zespołowo
• дослідницький проект, підготовлений / реалізований в команді	• projekt badawczy przygotowany/zrealizowany zespołowo
• плакат, підготовлений / реалізований індивідуально	• poster przygotowany/zrealizowany indywidualnie
• плакат, підготовлений / реалізований в команді	• poster przygotowany/zrealizowany zespołowo
• практичний тест	• sprawdzian praktyczny
• концерт	• koncert

Компаративний аналіз джерел дозволяє зробити висновок, що виконання дипломної роботи у польських вишах за логікою і змістом співпадає із системою виконання кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти першого чи другого рівня у вітчизняних ЗВО. Особливістю оцінювання дипломної роботи у польських

вишах у порівнянні із вітчизняною системою оцінювання відсутня оцінка «відмінно», лише «дуже добре» (Дод. С. 4).

В університеті (UW) для обдарованих студентів запроваджені міжгалузеві гуманітарні студії (MISX) – нова форма організації освітнього процесу, віртуальна конструкція з різних факультетів. Головна ідея таких студій: студент вступає в університет не на певний факультет, а в міжуніверситетську структуру; він є студентом усіх факультетів ЗВО. Особливості MISX: елітність навчання; студентоцентроване навчання; інтердисциплінарність; тьюторство; взаємо- і самооцінювання студентами якості проведення занять; обов’язкова дослідницька робота. Такий науково-дидактичний підхід у формуванні освітньо-професійної програми підготовки забезпечує актуалізацію внутрішньої мотивації студента, орієнтації на самореалізацію та успіх [133, с. 14–15].

Практичне спрямування освітнього процесу спеціальності «Соціальна робота» у UW забезпечує інтеграція змісту і форм викладання. Так, після викладу теоретичного матеріалу з навчального курсу, слідує конвєрсаторіум (пол. *konwersatorium*) як проміжна ініціативна форма взаємодії між лекцією та семінаром та забезпечує інтерактивну взаємодію викладача і студента у тлумаченні понять теми; закріплення матеріалу здійснюється на семінарах та колоквіумах, уміння закріплюються на практичних, лабораторних заняттях та на практиці [19], (Додаток Н. 1). На табл. 3. 7. – дидактичні методи та форми підготовки бакалаврів соціальної роботи у РА в Слупську).

Таблиця 3. 7

Дидактичні методи та форми в освітньому процесі підготовки бакалаврів соціальної роботи (Вибірково навчальні дисципліни РА в Слупську)

Навчальна дисципліна	Мета курсу	Дидактичні методи та форми викладання
Соціальна педагогіка	Представлення запитань соціально-екологічних детермінант соціальної педагогіки; усвідомлення факторів, що стимулюють процес виховання та освіти, соціального характеру освітніх процесів.	Лекція (проблемна, конвєрсаторна, розмовна, з мультимедійною презентацією), проектний метод, обговорення; аналіз вибраних фрагментів текстів у сфері соціальної педагогіки, мозковий штурм; кейс.

Соціальне проектування	Надання студентам знань і навичок у сфері проектування, впровадження та оцінки соціального проекту.	Лекція (проблемна, розмовна, з мультимедійною презентацією), аналіз тексту з дискусійним / проектним методом (практичний проект), групова робота, аналіз ситуацій, обговорення.
Дипломний семінар	Підготовка студентів до написання наукової праці.	Лекція (проблемна, розмовна, із мультимедійною презентацією), вправа конверсаторна, дискусія.
Соціотерапія	Розвиток здатності до побудови соціотерапевтичних занять та передачі знань з теорії та практики соціотерапії.	Інтерактивна лекція, дискусія, робота з книгою, мультимедійні презентації, групова робота, дидактичні ігри, драматичні сцени.
Соціальна робота з сім'єю	Розуміння студентами причин і механізмів сімейних проблем, а також навчання підтримці людей у складних життєвих ситуаціях.	Лекція, вправи, конверсаторні вправи, дискусія, проектний метод, аналіз вихідних матеріалів, мультимедійні презентації, дидактичні ігри та п'єси, драматичні сцени.
Сімейні консультації в соціальній роботі	Надання студентам знань і навичок у діагностиці та допомозі сім'ям у складній життєвій ситуації.	Лекція (проблемна, розмовна, з мультимедійною презентацією), аналіз тексту з обговоренням, проектний метод (практичний проект), групова робота, аналіз випадку, дискусія.
Кризове втручання у соціальній роботі	Надання студентам знань і навичок у діагностиці та допомозі сім'ям у складній життєвій ситуації	Лекція (проблемна, розмовна, з мультимедійною презентацією), аналіз тексту з обговоренням, проектний метод (практичний проект), групова робота, аналіз випадку, дискусія.
Вулична соціальна робота	Надання студентам знань про принципи, методи та основні цілі роботи на вулиці.	Семінар, дискусія, групова робота, рольова гра, запрошення на вправи особи, що працює в цій професії.
Соціальна робота з людьми похилого віку	Надання студентам знань і навичок у підтримці людей похилого віку за допомогою послуг та соціальної активації.	Аналіз текстів з обговоренням, групова робота, тематичні дослідження, дискусія.
Соціальна робота з наркозалежними та їхніми сім'ями	Ознайомлення студентів з методами соціальної роботи з наркоманами та їх сім'ями. Презентація сучасних тенденцій у підході до явища наркоманії.	Вправи (розмовні, із мультимедійними презентаціями), групова робота, робота в команді, драматичні сцени.
Соціальна робота та підтримка сім'ї інваліда	Надання студентам знань і навичок у наданні підтримки сім'ям людей з обмеженими можливостями.	Аналіз текстів з обговоренням, групова робота, тематичні дослідження, дискусія.
Супервізія у соціальній роботі	Ознайомлення студента з методом нагляду та виявленням його важливості для соціальної роботи.	Лекція, вправи (діалогові, конверсаторні), дискусії, аналіз вихідних матеріалів, транзакційні ігри, драматичні сцени, аналіз вихідних матеріалів, мультимедійні презентації, дидактичні ігри та п'єси.
Етика соціального працівника	Надання студентам знань етики професії соціального працівника, показати основні цінності та норми, необхідні для виконання цієї професії.	Методи обговорення ситуації, робота з книгою, мультимедійні презентації, групова робота, рольова гра, відтворення сцен підопічний соціальний працівник.

На основі аналізу наукових джерел зауважимо, що у UW, в IPSiR здійснюється підготовка фахівців соціальної роботи на рівнях *лиценціату* (бакалаврату) (три роки), *магістеріуму*: соціальна профілактика та ресоціалізація (два роки) та підготовка фахівців соціальної роботи через *післядипломну освіту* (Studia Podyplomowe) «Профілактика, підтримка, втручання» та «Пенітенціарні студії» (один рік) [351]. Абітурієнтами студій (Studia Podyplomowe) можуть бути: викладачі, педагоги освітніх груп, шкільні педагоги, а також працівники молодіжних центрів соціотерапії, молодіжних освітніх центрів, дитячих установ, центрів догляду та освіти та профілактики, які мають диплом бакалавра або магістра, з метою підвищення їх кваліфікації [351]. Завершальним етапом навчання є захист підготовленої наукової праці. Варто зауважити, що навчання проводиться в заочному режимі та триває два семестри. Заняття проводяться один раз на місяць, протягом десяти 2-денних сесій (субота – неділя). Плата за навчання становить 2000 злотих за перший 1700 злотих та за другий семестр [351], (Додатки Ф. 1, Ф. 2). Консультації та навчальні візити в державні установи здійснюються викладачами та провідними польськими експертами в галузі соціології, фахівці соціальних служб [351].

Ефективність практичного навчання, на думку польських теоретиків та практиків, багато в чому залежить від змісту й характеру взаємодії студента і його викладача-наставника у різних ролях наставника (консультанта, колеги, тьютора, ментора, коуча тощо); від методів навчання соціальної роботи, керівництва і оцінки результатів діяльності; результативних умов проходження видів практики (Рис. 3.1). Разом із тим, зауважимо, що використання перерахованих функцій викладача є для сучасної системи вищої освіти у Європі, й у Польщі зокрема, дуже специфічним двостороннім процесом, його використання залежить від конкретного культурного і професійного контексту. Як зауважує Т. Швець, зазначені ролі наставника з цією метою на розвивальних і наукових тренінгах допомагають студенту навчатися практично різноманітних оціночних і діагностичних методик і підходів, наприклад, «оцінювати потреби суспільства», «психосоціальне оцінювання», що дає змогу краще розуміти проблеми людей і використовувати ефективні способи допомоги тим, хто потребує поліпшення їх життєвого рівня [181, с. 18]. Безперечно, важливим засобом навчання продовжує залишатися слово викладача, який практично організовує засвоєння

знань студентами, оволодіння вміннями і навичками, а також є незамінним у процесі застосування сучасних мультимедійних засобів навчання: (кіно- і діапроектори, телевізори, відеомагнітофони, комп'ютерна техніка, інтерактивна дошка, електронні підручники), до та після роботи з науковими електронними фондами бібліотек університету та світу тощо.

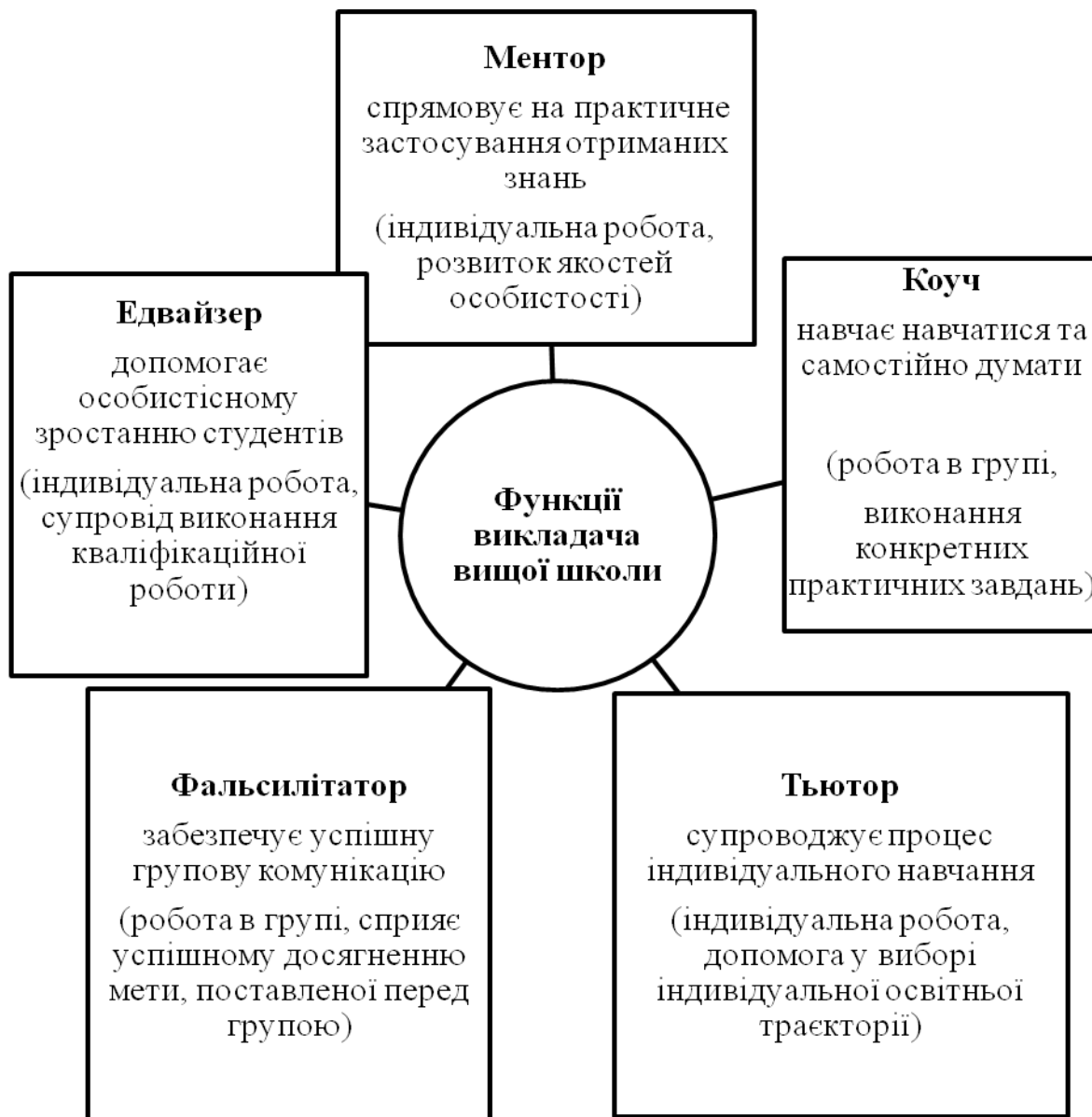

Рис. 3.1. Функції сучасного викладача вищої школи

Результати оцінювання якості освіти на напрямі соціальної роботи, представлені на Схемі 3.1, є підставою для просування по службі викладача, продовження трудового договору, в окремих випадках – його припинення.

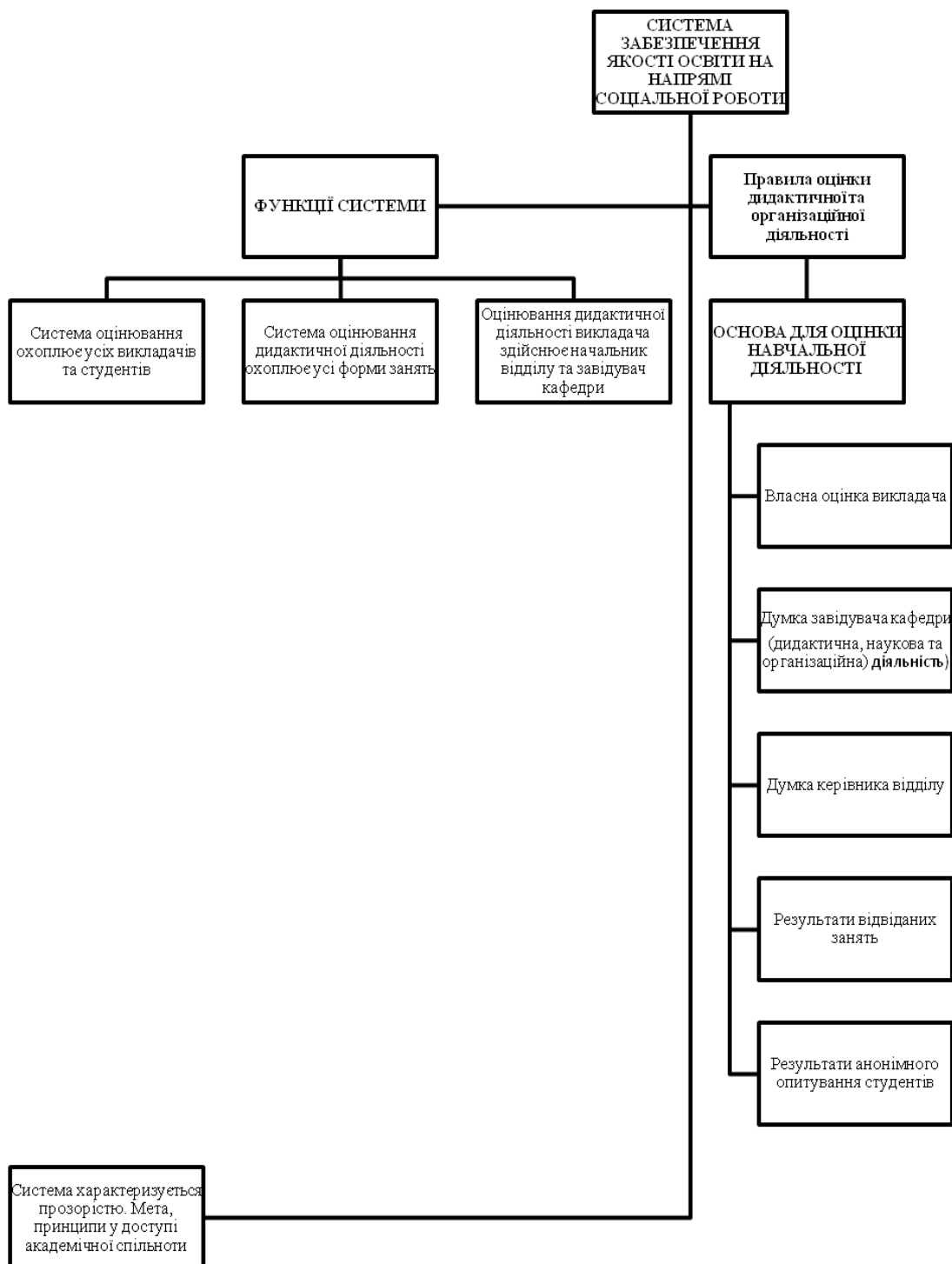

Схема 3.1. Забезпечення якості освіти у підготовці соціальних працівників

Система забезпечення якості освіти в галузі соціальної роботи у WMU, UW повністю конвергентна із системою, що діє на факультеті соціальних наук РА в Слупську (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Система забезпечення якості освіти в галузі соціальної роботи
(на прикладі РА в Слупську)**

Розробка та впровадження системи управління якістю освіти	
Якість освіти на факультеті соціальних наук	Система управління якістю освіти є результатом необхідності
а) відповідність організації навчання за певним рівнем підготовки та спеціальності стандартам акредитації	а) дотримання відповідних правових вимог, що стосуються освітніх послуг та вимог, пов'язаних з проведенням досліджень у певних галузях та рівнях освіти
б) досягнення запланованих результатів навчання у сфері знань студентів, їхніх навичок і навичок, участі в дидактичних заходах	б) підвищення ефективності роботи факультету на рівнях оцінювання та проектування удосконалення окремих процесів побудови якості системи забезпечення якості
в) реагування на очікування студентів, викладачів та адміністративного персоналу	в) підвищення ефективності впровадження внутрішніх процесів на WNS шляхом створення процедур дій
г) оптимізація умов партнерства та ініціатив студентів і працівників, а також соціального середовища	г) увага до якості освітньої пропозиції, яка чутлива до потреб місцевого середовища та очікувань студентів
Мета діяльності у сфері управління якістю освіти на факультеті соціальних наук	
організація структури системи забезпечення якості освіти на факультеті, визначення обсягу відповідальності за управління якістю освіти	
підвищення ефективності впровадження внутрішніх процесів у WNS, надання рольових моделей працівникам та студентам	
виконання рішень і постанов органів управління університету та реалізація плану WSZJK AP	
упровадження, контроль і вдосконалення якісних інструментів управління освітою	
публікація інформації про діяльність, що забезпечує якість процесу та результати навчання, догляд за ефективним інформаційним потоком	
співпраця із зовнішніми зацікавленими сторонами та партнерами університету в країні та за кордоном	
систематичний аналіз навчальних програм з метою їх поліпшення	
забезпечувати, контролювати та вдосконалювати процес досягнення очікуваних результатів у різних сферах діяльності, включаючи результати навчання, визначені відповідно до Національної рамки кваліфікацій	
зміцнення науково-дидактичного потенціалу WNS	

Ефективність діяльності професорсько-викладацького складу структурного підрозділу (факультету, кафедри) як в РА в Слупську, так і в WMU в Ольштині, визначається за показниками: інтернаціоналізація освітнього процесу; рівень викладання практичних занять; оцінка організації та проведення студентських стажувань; створення умов для консультацій; оцінка мультимедійної системи підтримки дидактичного процесу; активність студентів у формуванні освітнього процесу; зростання участі студентів у наукових дослідженнях; відповідність очікуванням випускників щодо кар'єрного зростання; ефективність досвіду академічних обмінів викладачів і студентів у рамках міжнародних програм і двосторонніх угод; отримання інформації про вимоги ринку праці (роботодавців) тощо (Додаток 3. 2).

Основою процесу підвищення якості освіти є система контролю та оцінки якості освіти. Серед дієвих механізмів оцінювання структурного підрозділу (факультету) у UW та у WMU в Ольштині визначено такі: науковий склад; акредитація напрямів; науковий доробок; можливість здобувати й реалізувати гранти; інноваційність; можливість ведення авторських курсів [19; 146]. Одним із шляхів вирішення проблеми втечі польської молоді за кордон польські практики та теоретики вбачають у наданні якісного, навчання іноземними мовами.

Особливість практичного спрямування підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі забезпечується комплексом базисних засад навчання, регулюється нормативною базою та визначається практичним спрямуванням освітнього процесу з упровадження практико-орієнтованих форм і методів навчання, спрямованих на взаємодію із студентом на внутрішньо вмотивовану самостійну діяльність та самореалізацію на досягнення успіху (Додатки Л, М, П. 1, Н. 1) [144; 145; 146; 147; 163; 169; 390]. Особливості практичного спрямування організації освітнього процесу у Польщі відображено на Рис. 3.2.

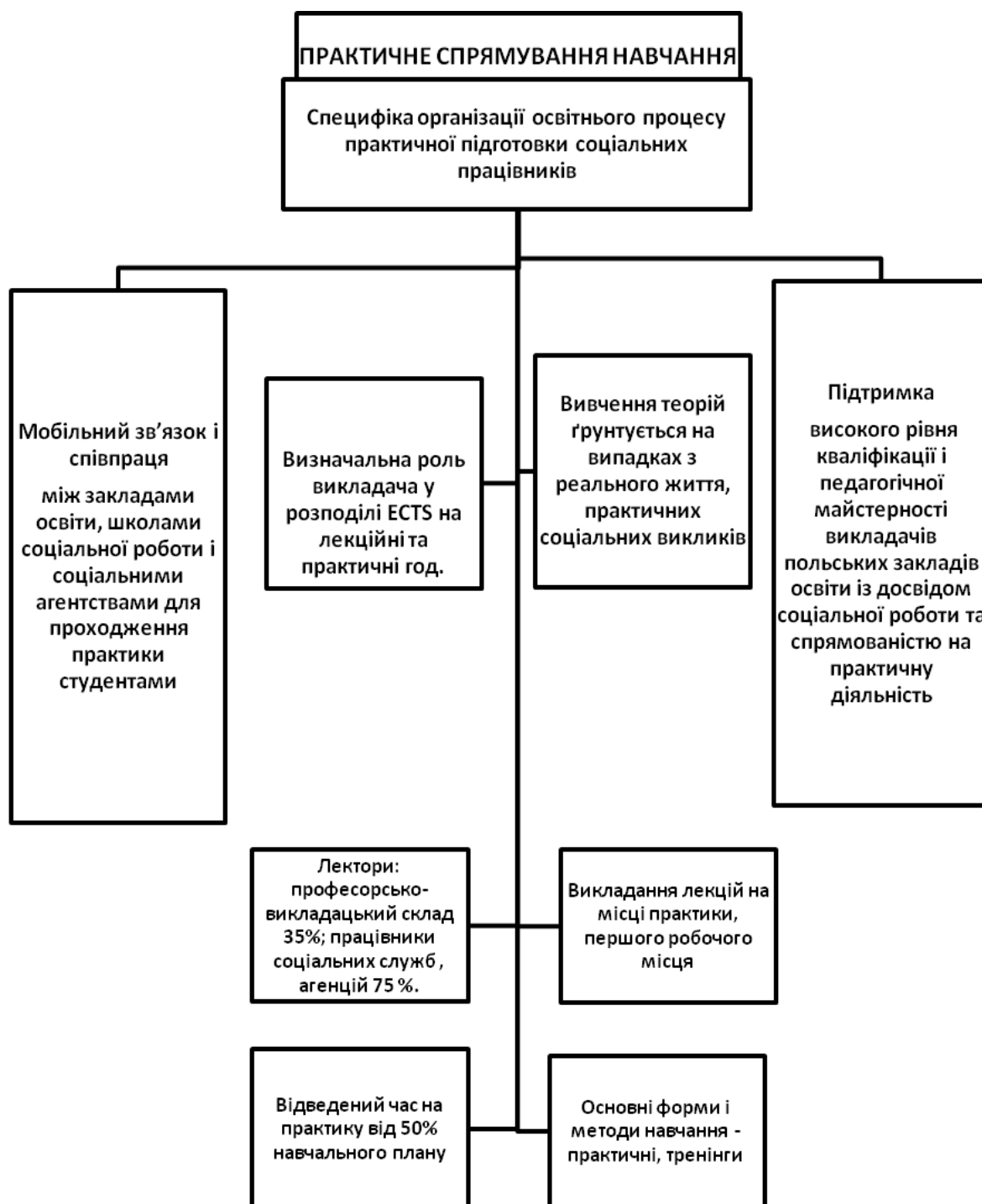

Рис. 3.2. Практичне спрямування освітнього процесу підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

Сучасна система освіти у Польщі характеризується тим, що дедалі більше ЗВО намагаються йти назустріч потребам студентів. Надання майбутнім фахівцям соціальної сфери вибору нестационарних форм навчання сприяє: можливості поєднувати роботу і навчання та здійснювати плавне входження у професію; мобільніше здійснювати волонтерську роботу у соціальній сфері; брати участь у соціальних грантових програмах; набувати досвіду роботи у соціальній сфері за кордоном; здобувати кілька спеціальностей в одній або кількох країнах.

Логіко-системний аналіз форм навчання соціальних працівників у вищій школі Польщі, представлених у Додатку Л, дозволяє відзначити, що доступність та ефективність практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі забезпечується через різновекторне впровадження поряд із традиційними *інноваційних форм навчання*: стаціонарне (*studia stacjonarne*), нестационарне (*studia niestacjonarne*), вільне (неформальне) (*bezpłatne szkolenia*) навчання; заочна (*studia niestacjonarne, zaoczne*), вечірня (*niestacjonarne, wieczorowe*), екстернатна (*studia niestacjonarne, eksternistyczne*) та дистанційна форми (E-Learning, або Інтернет-навчання); індивідуальне (*indywidualna organizacja studiow (IOS), szkolenia indywidualne*), дуальне (*studia dualne*), додаткове (*dodatkowe szkolenie*) та інтегроване (інклюзивне) (*zintegrowane szkolenie*) навчання (Додаток Л).

Історико-педагогічний аналіз наукових джерел, спостережень у практиці вищої школи дозволяє зауважити, що у сучасній педагогічній науці однією із найскладніших проблем, що не має одностайних поглядів щодо її вирішення, є проблема змісту, форм і методів практичного навчання майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи. Основними формами організації освітнього процесу у польських ЗВО є традиційні: лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, факультативи, практика, консультації, колоквіуми, контрольні та дипломні роботи. Особливе значення у набутті професійних умінь та навичок мають практичні й лабораторні заняття, практика. Практичне спрямування організації освітнього процесу практичної підготовки соціальних працівників у польських вишах забезпечується викладанням лекцій (інтерактивні, інформативні, мультимедійні, проблемні) на місці практики та майбутнього першого робочого

місця; практико-зорієнтовані види практичних та лабораторних навчальних занять: конвесторіуми, тренінги, наглядові сесії, транзакційні ігри тощо.

Реалізація форм навчання соціальних працівників у вищій школі Польщі забезпечується через моделювання основних *методів соціальної роботи* в умовах групової роботи, *методів кооперативного навчання* (cooperative learning) [204] та *навчання взаємодопомоги* (collaborative learning) тощо [205]. Із практики застосування кооперативного навчання у польських вишах: позитивна взаємозалежність, індивідуальна та групова відповідальність, промоційна взаємодія (віч-на-віч), навчання студентів необхідним навичкам міжособистісних і малих груп, групова обробка.

Основою практичних домагань соціальних працівників є дві функціональні концепції: по-перше, власне ідея професіоналізму, по-друге, ставлення до прав людини, як думку польських учених та практиків, реалізуються через три основні *методи соціальної роботи*: індивідуальна, групова і робота в громад. У вітчизняній літературі вони частіше розглядаються як форми чи види соціальної роботи, а не методи. Польські вчені та практики одностайні у думці, що навчання студентів у вишах має здійснюватися методами майбутньої професії. На рис. 3.3 представлено основні технології навчання соціальної роботи, які моделюються зі студентами польських ЗВО.

Погоджуємося із логічно обґрунтованими висновками польських вчених і практиків, що у процесі практичної підготовки викладачі зі студентами повинні моделювати методи і форми роботи майбутньої професійної діяльності. Серед практичних форм і методів роботи соціального працівника: *гейткіпінг* «case study» та ведення випадку, *сторітелінг* (англ. «story» історія, «telling» розповідати), *тимбілдинг* (з англ. «побудова команди»), *тьюторство*, *стрітвокер* (у буквальному перекладі: *робота на вулиці*), *коучинг*, *кейс-метод (case study)* – метод аналізу ситуацій. Складовими соціально-педагогічного супроводу у польській вищій школі (супервізії) є процеси психологічної та соціально-педагогічної підтримки, допомоги з боку «супроводжуючих» викладачів, консультантів, супервізорів.

Рис. 3.3. Форми і методи навчання соціальної роботи [складено за 133, с. 97, с. 104, с. 107, с. 134, с. 135, с. 138, с. 139].

Компаративний аналіз наукових джерел та спостереження роботи у вищій школі Польщі дозволяє відзначити, що у практичній підготовці соціальних працівників домінують *активні технології*, розроблені групою авторів Польщі (Р. Бідзінські, Г. Бжуцак, В. Домбровська, А. Марголь-Возняк, А. Новак, К. Орнацка, М. Собчак-Міхаловська, Т. Швітек, Л. Веронічак) (Р. Bidziński, H. Brzuszczyk, W. Dąbrowska, A. Margol-Woźniak, A. Nowak, K. Ornacka, M. Sobczak-Michałowska, T. Świtek, L. Weroniczak) [355, с. 395], (Табл. 3. 9).

Таблиця 3.9

**Активні методи прослуховування / Techniki aktywnego słuchania
АКТИВНІ ПЕРЕГОНІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ**

ТЕХНІКИ АКТИВНОГО СЛУХАННЯ	ЗАВДАННЯ	ПРИКЛАД
ВІДОБРАЖЕННЯ	Покажіть як Ви відповісте на почуття абонента	«Це мені здається, що ти злишся?» «Схоже, Ви насолоджуєтесь цим», «Звичайно, чи це Вам задоволення?»
ПАРАФРАЗИНГ	Показуючи, що Ви слухаєте та розумієте, перевірте ваше розуміння розмови.	«Якщо я добре тебе зрозумів, то... «Так ви думаєте, що... » «Я чув від Вас, що... » «Ти просто сказав, що... » «Ви хотіли б, щоб ваші батьки нарешті дозволили Вам вирішити...»
ЗАОХОЧЕННЯ	Продемонструйте виразне зацікавлення темою розмови. Заохочуючи абонента для підтримки інтересу для продовження розмови, надавайте відкриті запитання	«Я хотів би дізнатися більше про цю тему» «Яке враження це справило на Вас?» «Як ви хотіли б лікувати?»
ПОЯСНЕННЯ	Збір необхідної інформації. Пояснення неоднозначності (здивування, захоплення, неприязні тощо).	«Як це сталося?» «Як ви тоді поводитися?» «Що Вас найбільше турбує?» «Чому Ви так вчинили?»
ЗОСЕРЕДЖЕННЯ НА НАЙВАЖЛИВІШОМУ	Зупиніться на найбільш важливих питаннях. Зосередьтеся. Поставте закриті запитання.	«Яке із цих питань для Вас найбільш важливе?» «Ви віддаєте перевагу робити це або чекати кращого часу?»
ВДЯЧНІСТЬ	Висловіть вдячність, продемонструйте подяку за зусилля (за роботу, за розмову, за вчинок) тощо.	«Я захоплююся вашим зобов'язанням» «Дякую за цю розмову» «Я ціную вашу чесність»

Досліджено, що зазначені технології є особливою формою практичного інтерактивного навчання майбутніх фахівців соціальної сфери, які стимулюють активність студентів, зменшують кількість пасивних і невпевнених у собі осіб, забезпечують ефективність практичного навчання й розвиток майбутніх фахівців, а з іншого боку – надають можливість самому викладачу креативно мислити та оновлювати власний творчий потенціал.

У практичній підготовці соціальних працівників у вищій школі Польщі вагоме місце займають тренінгові заняття. *Тренінг інтеграційно-мотиваційний* (Trening integracyjny-motyacyjny), розроблений П. Домарадзкі (Piotr Domaradzki), знайшов своє застосування у вищій школі на практичних заняттях та вправах [355, с. 361]. Під час тренувального процесу активне прослуховування, правильні запитання, метафори, оцінювання, піднесення, додання труднощів та масштабування є основними практичними навичками соціальних працівників. Поетапно проводиться «Самоаналіз» (Додаток Т. 3), який передбачає серію запитань практичного спрямування до студентів, майбутніх соціальних працівників, надалі – коротка самопрезентація за технікою квантифікації (technique kwantyfikatorów), підсумки ведучого та мотивація на наступну зустріч.

А. Влош (A. Wloch) із Вищої школи освіти у Варшаві зазначає, що у практичному спрямуванні освітнього процесу вищої школи доцільно застосувати та моделювати прямі і непрямі методичні дії, які здійснюються соціальним працівником без прямого контакту з клієнтом, хоча вони здійснюються з урахуванням клієнта [355, с. 255–266], (Додаток У). Логіко-системний аналіз навчальних планів і програм підготовки соціальних працівників (як бакалаврів, так і магістрів) в ЗВО Польщі свідчить, що практичне моделювання дій майбутньої професійної діяльності лежить в основі проведення практичних та лабораторних занять, у підготовці до проходження видів практик. У теорії і практиці польських ЗВО простежуємо застосування безпосередніх (прямих) та опосередкованих (непрямих) методичних дій соціального працівника (Схема 3.2).

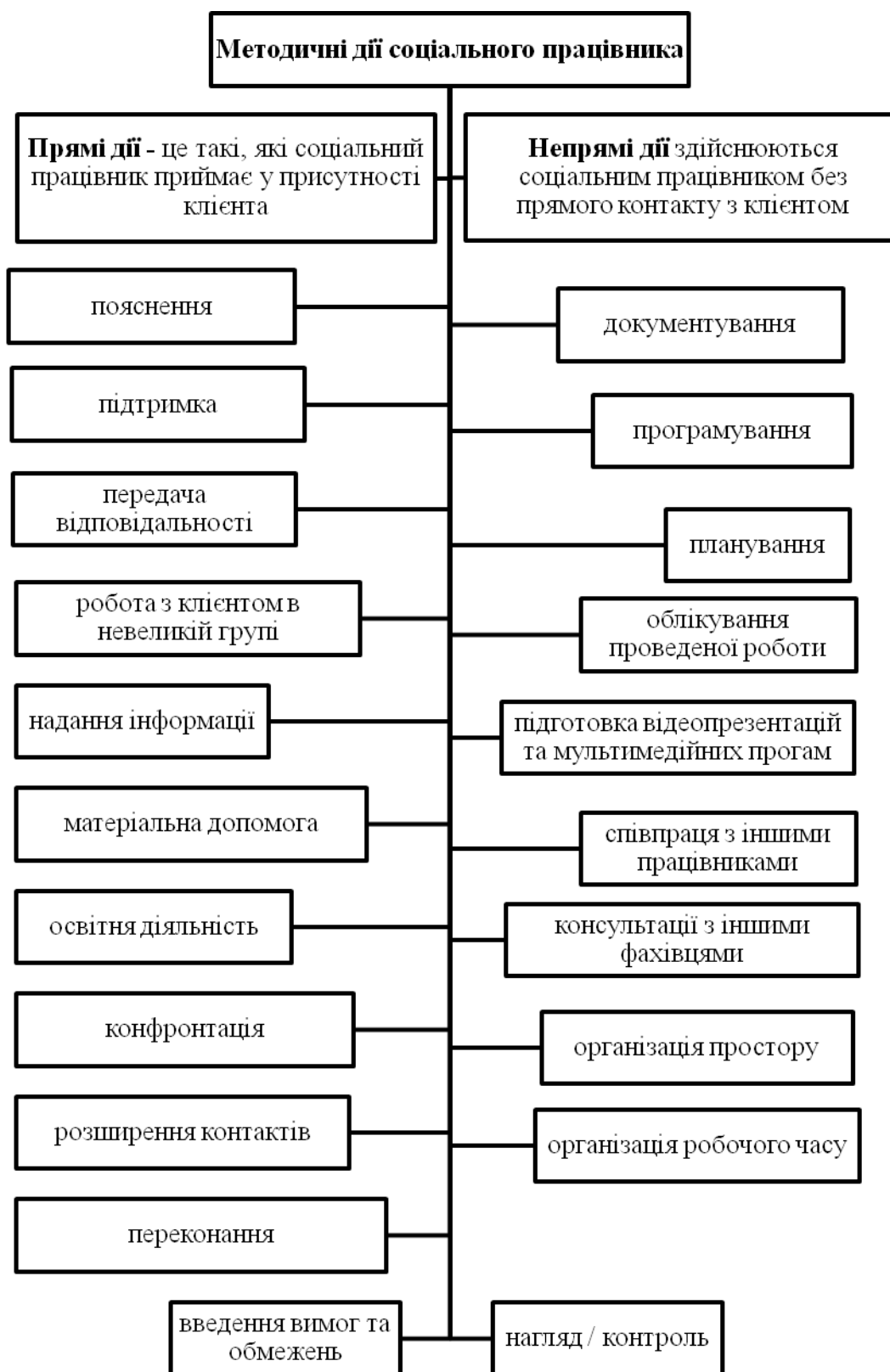

Схема 3. 2. Види методичних дій соціального працівника

Особливою формою практичного спрямування освітнього процесу із мотиваційним спрямуванням майбутнього соціального працівника є пропонуваній польською вченою Д. Травковською (D.Trawkowska, Uniwersytet Śląski) феномен транзакційних ігор [355, с. 125–147], (Рис. 3.4).

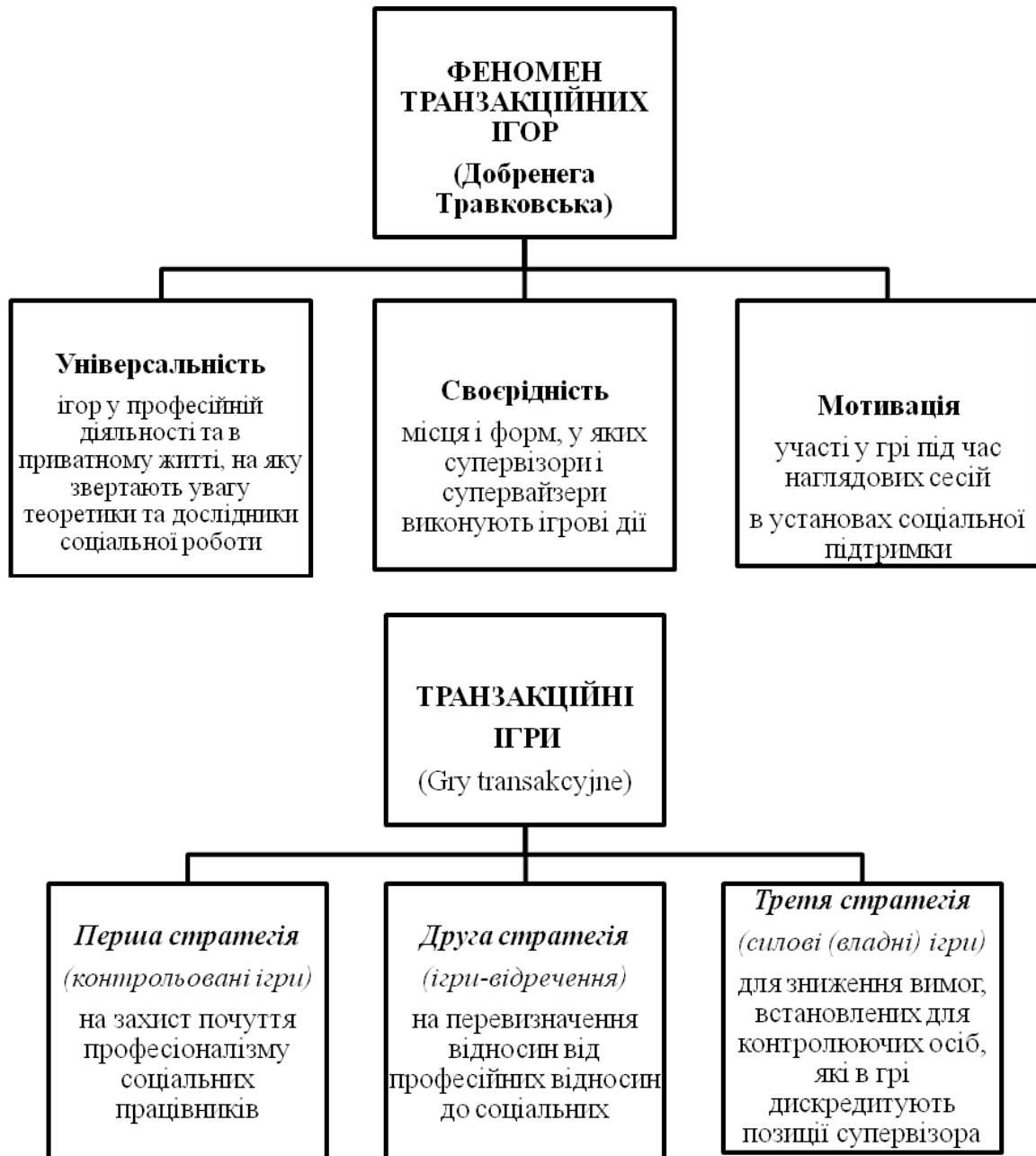

Рис 3.4. Модель застосування транзакційних ігор у підготовці соціальних працівників Польщі [368; 369; 370; 355, с. 125–147].

В основі визначення *транзакційних ігор* лежить теорія ігор Е. Берна (Berne), яка цитується в текстах А. Кадушина (A. Kadushina), у статті і коментарі до польського підручника на тему нагляду за соціальною роботою А. Олех (A. Olech) [302] та драматургічної точки зору Е. Гоффмана (E.Goffmana), який на основі

власного професійного досвіду, пов'язаного з виконанням ролі супервізора соціальної роботи, вважає їх особливо корисними при аналізі ходу наглядового процесу (Додаток Ю. 4). Транзакційні ігри в нагляді за соціальною роботою (Gry transakcyjne w superwizji pracy socjalnej) в Польщі описані А. Олех (A.Olech) [302] яка, діагностуючи спостереження у світлі аналізу операцій Е. Берна, підкреслює важливість і багатофункціональність ігор у професійному зростанні соціального працівника. Позиція гравців у транзакційних іграх спрямована на виконання соціальних та професійних ролей.

Отже, підготовленість майбутніх соціальних працівників Польщі визначено як індивідуально-груповий результат професійної підготовки, що характеризується : оптимальністю щодо наявних суб'єкт-суб'єктних умов практичної підготовки в освітньому процесі, реальною спроможністю до успішного провадження майбутньої діяльності за стандартом, практичною готовністю до виконання завдань соціального працівника в умовах діяльності закладів соціальної сфери.

Організація і зміст практичної підготовки майбутніх соціальних працівників на практиці

Основне завдання сучасної вищої школи – розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців – диктує необхідність концептуального переосмислення логіки і структури практичної підготовки спеціалістів соціальної сфери. Практична підготовка трактується як важливий компонент процесу формування компетентності системи спеціальних знань, умінь, навичок; прагнення і здатність до самостійного, творчого вирішення завдань; соціально-психологічної підготовленості виконувати обов'язки соціального працівника [148, с. 5–6].

Досліджено, що у досвіді підготовки фахівців для соціальної сфери у зарубіжних країнах (США, Великобританії, Франції, Бельгії, Австрії), у тому числі й у Республіці Польща, актуалізується роль практичного складника підготовки майбутнього спеціаліста як провідного структурного елемента за умови конструктивного поєднання вітчизняної практики і світового досвіду,

посилення ролі практичного складника підготовки майбутнього спеціаліста.

Однією з детермінант професіоналізації професії соціального працівника в соціологічному плані є теоретичні знання та практика. Як зазначає Дж. Щепанський, виконання функцій певної професії має передувати багаторічному та організованому навчальному процесу. На думку вчених, освіта високого рівня визначає як рівень, так і якість виконуваної практичної діяльності, а також ідентифікацію працівника та його професії [377, с.125]. Досвід підготовки соціальних працівників у Республіці Польща свідчить, що студенти вивчають соціальну роботу на двох рівнях: на рівні університету чи коледжу і агентства (теоретичний і практичний курси). На практику студентів відводиться значна частина навчального навантаження (від 40 % до 60 %) [144; 145; 146; 293; 390].

Встановлено, що реформування системи соціальної опіки і допомоги також значно збільшило науковий інтерес до нових сфер соціальної роботи та проблем практичної підготовки висококваліфікованих соціальних кадрів, поштовхом до цього стало включення у сучасну модель даної професії додаткових вимог обов'язкового компоненту практики незалежно від рівня підготовки та форми навчання [270]. Саме цей аспект став предметом дослідження ряду польських науковців: Ю. Бронгель, К. Вудз, Є. Кантовіч, Х. Квятковської, А. Курч, А.Маєвської-Галензяк, Є.Маринович-Хеткі, У. Новацкої, А. Олубіньського, Т. Станка, І. Супіньської, Д. Травковської, К. Фриштацького, Є. Шмагальського та багатьох інших.

Зазначимо, що порівняльний аналіз напрямів досліджень практичної підготовки майбутніх фахівців у Республіці Польща та в Україні, здійснений У. Новацкою, показав, що розв'язання потребують проблеми методологічного характеру в організації практики, що в обох країнах спостерігається недостатня кількість досліджень із проблем практичної підготовки майбутніх фахівців і перебігу процесу професійного навчання на практиці [92, с. 18]. Результати дослідження показують, що, можливо, найкраща методологія соціальної роботи в польській літературі з цього питання була реконструйована М. Граносік (M. Granosik) на основі довгострокового спостереження за працівниками та клієнтами у соціальній

сфері [377, с. 60–68]. Польський педевтолог Х. Квятковська, обґрунтовуючи теоретико-методологічні засади організації та проведення практик, зазначає, що накопичення знань не гарантує пропорційного збагачення діяльнісних можливостей студента (в екстремальних випадках це явище виявляє себе як поява «навченої беспорядності»). Натомість накопичення практичного досвіду завжди супроводжується накопиченням знань [267, с. 13]. Практична підготовка та види практик мають організовуватися так, щоб забезпечувалося збагачення не лише операційно-праксеологічного аспекту, не лише знань і практичних навичок, але й накопичення так званого «клінічного» досвіду, формування комплексу етично-моральних професійних компетентностей [267, 237–240].

Польські вчені у рамках нових орієнтирів до практичного компоненту підготовки фахівця зазначають, що до ієрархії завдань практики належать: поступове усвідомлення студентами місця і ролі складових системи соціальної освіти, а також взаємозв'язків між ними; залучення майбутніх спеціалістів до аналізу складових і зв'язків між ними у певних ситуаціях; усвідомлення причин власних успіхів і невдач; пошуки в освітній теорії чи практиці пояснень і рекомендацій щодо розв'язання соціальних проблем; самостійне розв'язання студентами все нових завдань, розвиток незалежності в соціальній роботі, творчої уяви і перших навичок інноваційної діяльності [267; 268].

У вищій школі Польщі, де відбувається підготовка соціальних працівників, проходження студентом практики – *це своєрідна форма практичного навчання* [300; 325; 326; 327; 345; 391]. Логіко-системний аналіз наукових джерел дозволяє погодитися із думкою польських педевтологів щодо особливого значення проходження майбутніми соціальними працівниками професійних практик, а також важливості їхньої організації і проведення. Польські вчені зауважують, що часто, коли ми говоримо про методологію соціальної роботи, ми маємо на увазі те, що за дуже традиційним підходом соціальну роботу можна практикувати за допомогою трьох методів: індивідуальний випадок, групові методи та організація місцевих громад. Практична соціальна робота у цьому контексті – ніщо інше, як застосування цих моделей у практиці роботи з

індивідами, сім'ями, групами або громадами [377, с. 60–68].

У результаті наукового пошуку простежено тенденцію впровадження *практичного навчання* на практиці польських соціальних працівників на прогресивних підходах практичного досвіду у соціальній сфері європейських країн та США (Додаток Ж. 10). Як бачимо, це: модель особистісного росту і розвитку, «учнівська» модель, управлінська модель та модель структурованого навчання. До позитивного досвіду організації практики у вищій школі Польщі слід віднести практикування *модель структурованого навчання*, яка базується на використанні навчального плану за модульним принципом. Застосовуються різні методи навчання, особливо імітаційні та діяльнісні (навчання в «команді»). Оцінка здійснюється на основі критеріїв компетентності. Студент працює під безпосереднім наглядом і контролем керівника практики. Наголос робиться на теорії навчання [133; 355]. Найважливішим аспектом є *процес практичного навчання майбутніх соціальних працівників через досвід*. Згідно з теорією Д. Колба, цей процес складається з чотирьох етапів, що утворюють замкнутий цикл, в якому *індивідуальний досвід і аналіз одиниць* відіграють ключову роль (Схема 3. 3.). Відповідно до схеми, *першим етапом* циклу навчання є *конкретний досвід* (*konkretne doświadczenie*), який відбувається тут і зараз. *Другий етап*, який називається *рефлексивним спостереженням* (*refleksyjna obserwacja*), передбачає збір даних, спостереження та відображення. *Третій етап* – *абстрактна концептуалізація* (*abstrakcyjna konceptualizacja*), коли студент робить висновки з досвіду. Створюються узагальнення і деякі власні теорії, що інтегрують спостереження в єдине ціле. Розпочинається процес ідентифікації того, що учасник дізнався з певного досвіду. *Четвертий етап* – зміна студентом своєї поведінки через вивчення експериментів і тестування нових знань і навичок шляхом впровадження в практику, а також включення існуючого досвіду поведінки в галузі для вирішення проблем і прийняття рішень. Це закриває один цикл, таким чином починаючи черговий послідовний цикл [355, 230]. За результатами аналізу досвіду соціальної роботи та спостереження можемо зазначити, що в останні роки зазначена модель набуває все більшого поширення і вважається найбільш ефективною.

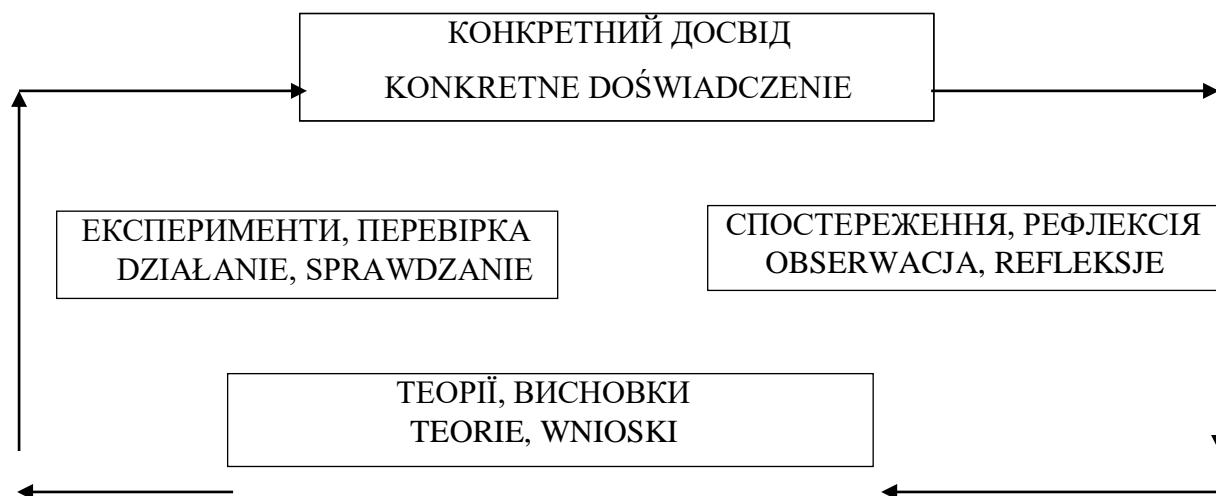

Схема 3.3. Цикл практичного навчання через досвід Д. Колба (wg. D. Kolba) [Джерела: 355, с. 299; M. Łaguna, Szkolenia. Jak je prowadzić, by, Gdańsk 2004, str. 40].

У програмі пропоновано такі методи роботи: вправи, робота в групах, робота в командах, драматичні сцени, симуляція проблем тощо (Додатки Ц; З. 2). У даному контексті важливо підкреслити, що питання інтеграції теорії і практики знаходиться в центрі уваги Ради з освіти в галузі соціальної роботи. Разом із тим, вслід за А. Василюк, погоджуємося з думкою про те, що незважаючи на посилену увагу вчених до проблем організації практики, практична підготовка студентів у вищій школі Польщі потребує подальшого удосконалення. Зокрема, у «Звіті про стан освіти Польщі в 2010 р.» зазначалося, що у підготовці фахівців недостатньо виражена практична складова, слабким є зв'язок теоретичних академічних дисциплін із практикою. Вишкіл, здобутий під час навчання, не може забезпечити можливості подолання більшості проблем, з якими педагог зіштовхується під час професійної діяльності. Отже, практика розглядається важливою складовою професійно-педагогічної підготовки фахівців як системи, що включає вивчення психології, педагогіки і методики [18, с. 44].

Динаміка розвитку практичного компонента підготовки соціального працівника представлена в обов'язковому *діапазоні регламенту практики та практичних навичок* (240 год.) таких, як: 1) активна участь у заходах, що проводяться в установах, на основі укладених угод з представниками установ

(інституцій); 2) взаємодія з працівниками соціального закладу; 3) налагодження контактів з клієнтами соціальної служби; 4) розпізнання проблеми клієнтів соціальної служби на мікро-, мезо-, макрорівнях; 5) встановлення контактів з особами та сім'ями, які користуються соціальною допомогою, яка надається установами; 6) співпраця у визнанні, задоволенні та активізації індивідуальних та соціальних потреб людей та сімей, які потребують соціальної підтримки; 7) збирання матеріалів для розробки та впровадження соціальних проектів [270] (Додаток В. 4).

Розглядаючи професіоналізм соціального працівника з точки зору єдності теорії і соціально-практичного досвіду, ми звернули особливу увагу на становлення фахової зрілості соціального працівника, коли єдність діяльності й особистості найбільш повно проявляється у сформованих уміннях та формується на рівні компетентностей.

Відповідно до нормативних вимог підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі, основним завданням практики є сформована здатність підготувати і реалізувати *соціальний проект* [270]. Робота над соціальними проектами майбутніх соціальних працівників корелюється із діючими програмами соціального забезпечення та регіональними потребами у дослідженні та необхідності презентації актуальних соціальних проблем у регіоні. У Республіці Польща діють популярні програми соціального забезпечення: «Родина 500+», «Програма малюк», «Сеньйор ВІГОР (Senior-WIGOR)», «Карта великої родини» (Додаток Т. 1). Як бачимо із тематики, представленої у Додатку, соціальні проекти майбутніх соціальних працівників є практично спрямованими та відображають актуальні проблеми соціальної сфери та специфіку практичного їх застосування у майбутній професії.

Практика студента є невід'ємним складником освітнього процесу, однією зі значущих структурних форм навчальної діяльності та засобом формування у студентів професійних знань, умінь та навичок. Відзначимо, що хід подальших досліджень практичної підготовки кадрів для соціальної сфери на практиці базувався на врахуванні навчальних досягнень та особистісних пріоритетів

студентів, їх індивідуальних особливостей на практиці. Враховувалися також рівні володіння практичними методами безпосередньої допомоги у сфері соціальної роботи. Тривали пошуки найоптимальніших методів оцінювання індивідуальних особливостей студентів [133; 177]. Зазначимо, що обрані стратегії сприяли узгодженню мети діяльності і здібностей конкретного студента з об'єктивними вимогами програм підготовки та програм практики майбутніх соціальних працівників.

Відповідно до навчального плану та програми практичної підготовки майбутнього соціального працівника має, на наш погляд, поєднати три з перерахованих вище чинників (виконання навчальної програми до початку практики, обов'язкового обсягу годин, відведених на практику відповідно до мети, і, виходячи з цього, окреслити власні програмні завдання) (Рис. 3. 5).

Практична підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи значною мірою забезпечується завдяки інтеграції практичного компонента в освітні плани і програми вищої школи Польщі (на прикладі WMU в Ольштині, KUL, PA в Слупську, UW, UMCS та ін.) (Додатки X. 1, X 3, Ц, Ш 3, Щ. 1 – Щ. 10). Так, на факультеті соціальних наук WMU в Ольштині бакалаври соціальної роботи (пол. *ліценціанти*) проходять практику в межах 395 год. (360 год. – студенти заочної форми) [146; 390]. Посилення вимог до програм практики із переліком освітніх досягнень, результатів навчання (знання, уміння, соціальні компетентності) сприяє ефективному контролю за їх виконанням і аналізу результатів. Після завершення практики на третьому (заключному) етапі WMU в Ольштині та у PA в Слупську студенти звітують про виконання програми і отримують зарахування практики за п'ятибальною системою оцінювання.

Рис. 3.5. Організація проходження практики майбутніх соціальних працівників (WMU в Ольштині)

У процесі наукового дослідження було визначено і проаналізовано основні підходи до організації практики, зорієнтовані на базові знання, уміння та соціальні компетентності (Табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Загальний розподіл модулів практики напрямку підготовки «Соціальна робота» у WMU в Ольштині

Назва модуля / практики	Семестр	Кількість кредитів ECTS			К-сть кредитів ECTS за практичні заняття	Форма зарахування	Статус предмету: обов'язковий або факультативний	Кількість годин дидактичних				Практика
		Разом	За безпосередньою участю викладача	самостійна робота студента				організовані				
								разом	лекції	практичні	інші	
Практика (Модуль практики)												
Практика безперервна 1	II	1,5	0,68	0,82	0,6	Зал. з оц.	ф	15	0	15	2	х
Практика професійна 1	II	7	0,08	6,92	0	Зал. з оц.	ф	0	0	0	2	160
Практика безперервна 2	III	2	1,28	0,72	1,2	Зал. з оц.	ф	30	0	30	2	х
Практика безперервна 3	IV	2	1,28	0,72	1,2	Зал. з оц.	ф	30	0	30	2	х
Практика професійна 2	IV	7	0,08	6,92	0	Зал. з оц.	ф	0	0	0	2	160
К-сть кредитів ECTS / год. дид. (всього)	х	19,5	3,4	16,1	3	х	х	75	0	75	10	320
К-сть кредитів ECTS / год. дид. (заняття практичне)	х				3	х	х	75	0	75	10	320
К-сть кредитів ECTS/ год. дид. (заняття факультативне)	х	19,5	3,4	16,1	3	х	х	75	0	75	10	320

Аналіз навчальних планів та програм підготовки у вищій школі Польщі дозволяє відзначити, що в Інституті педагогіки та соціальної роботи РА у Слупську за напрямом підготовки «Соціальна робота», із спеціалізації «Соціальна робота в соціальному забезпеченні» студенти проходять такі види практик:

безперервна практика з методики соціальної роботи (V семестр) (Praktyka śródroczna z metodyką pracy socjalnej) (Додаток Ц. 2) та *безперервна* (професійна/виробнича) *практика* (II, IV, VI/I, II, IV, VI семестри) (Praktyka ciągła (zawodowa) (Табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Організація проходження видів практик на факультеті соціальних наук

(напря́м підготовки: *соціальна робота*, спеціалізація: *соціальна робота в соціальному забезпеченні*, РА в Слупську)

Вид практики	Семестр	Мета
Безперервна практика соціальної роботи Praktyka śródroczna z metodyką pracy socjalnej	V	Під час практики студент дізнається про інституції, асоціації, що займаються соціальною допомогою, соціальною роботою та соціальною підтримкою. Акцент робиться на методах соціальної роботи, що використовуються на практиці.
Безперервна (професійна/виробнича) практика Praktyka ciągła (zawodowa)	II, IV, VI/I, II, IV, VI	Ознайомлення з методологічними та предметними знаннями у сфері соціальної роботи, сферою діяльності соціальних працівників. Розвиток практичних навичок соціального працівника. Ознайомлення з діяльністю установи, формально-правовими засадами її функціонування, процедурами, організаційною структурою, підрозділами компетентності.

Порівнюючи шкали оцінювання практики в РА в Слупську із оцінюванням у WMU в Ольштині, спостерігаємо єдність у модульному підході до оцінки, комплексному оцінюванні знань, умінь і соціальних компетентностей, лише розбіжності в уточненні граничних меж балів (Додаток З. 2). Основні критерії оцінки / вимоги до проходження практики визначаються відповідно до шкали оцінювання (Додаток Ц. 11). Форма проходження практики майбутнім соціальним працівником фіксується сертифікатом, записом в індекс, внесенням відповідної інформації у додаток до диплома. Відповідно до програми підготовки бакалавра соціальної роботи, у польській вищій школі майбутні фахівці повинні оволодіти системою професійних компетентностей та соціальних компетенцій (Дод. Ц. 5).

Для проходження майбутніми соціальними працівниками видів практик в Інституті педагогіки та соціальної роботи РА в Слупську, як і в інших польських вишах, розроблено положення, які визначають правила, види та форми проходження професійної практики [38; 59; 109; 293; 303; 325; 327; 333; 351; 352; 390; 391]. Так, у вимогах РА в Слупську зазначено, що стажування може проходити в організаційних одиницях державної влади та органів місцевого самоврядування, соціальних установах, суб'єктах господарської діяльності, науково-дослідних центрах, навчальних закладах, закладах охорони здоров'я та культури, дослідницьких установах, місцевих ЗМІ та інших організаційних одиницях. Стажування може відбуватися в рамках реалізованих програм ЄС, іноземних бірж, в установах / компаніях, які вони обирають, відповідно до профілю сфери навчання (через кар'єрне бюро). Визначено місце для проходження практики та запропоновано рекомендовані об'єкти, відповідно до укладених угод : центри соціальної допомоги, центри підтримки сім'ї, регіональні центри соціальної політики, будинки соціального забезпечення, спеціалізовані консультаційні центри (у тому числі сімейні), центри догляду та опіки (невідкладна допомога, дитячі будинки), центри усиновлення та опіки, центри підтримки (наприклад, будинки самопомоги), центри кризових інтервенцій, громадські центри, засоби для бездомних та залежних людей, інститути ринку праці (бюро праці, агентства зайнятості тощо), установи виправних установ, притулки для неповнолітніх, центри дослідження громадської думки, спеціальні та інтеграційні засоби для дітей та дорослих, центри для іноземців, охорона здоров'я, правосуддя, хоспіси, неурядові організації тощо (Дод. Щ. 6). Такий досвід практикується у вищій школі Польщі, а також у вітчизняних вишах.

Практика студентів спеціалізації «Соціальна профілактика та ресоціалізація» IPSiR UW може здійснюватись: в органах державного управління, органах місцевого самоврядування, соціальних установах, навчальних закладах, закладах охорони здоров'я, культури, науково-дослідних установах, у тому числі в установах профілактики та реабілітації, в'язницях, поліції, навчальних закладах, центрах соціального забезпечення, центрах, що опікуються наркозалежними,

центрах для іммігрантів або інших організаційних підрозділах (установах / компаніях), якщо узгоджено прийняття студента на стажування [390; 391].

У процесі навчання студенти *денної форми навчання* в галузі соціальної роботи проходять 260 год. практики (Додаток 3. 2), *студенти заочної форми навчання* на курсах соціальної роботи проводять 260 год. практики (Додаток 3. 2). Особливістю організації практики у РА в Слупську є організація семінару з методологією соціальної роботи – 30 год. (консультація із викладачем) та 30 год. (самостійна робота студента) у V семестрі [109] (Додатки 3. 2; П. 2). Результати дослідження дозволяють зауважити, що значення практики проявляється, з одного боку, в широких можливостях перевірки набутого студентом під час навчання у вищому навчальному закладі всього комплексу теоретичних знань, з іншого – у глибокому осмисленні призначення і функціонального спрямування спеціальності, у перевірці істинності власних уявлень про свої можливості, та, найголовніше – у формуванні практичних умінь майбутньої діяльності.

Сучасна трансформація системи практичної підготовки соціальних працівників у Польщі забезпечена на факультеті педагогіки і психології UMCS. Особливістю практичної підготовки є те, що майбутні соціальні працівники, студенти різних курсів одного факультету, проходять підготовку за різними навчальними планами і навіть за різними напрямками. Навчальний план підготовки включає рекомендації щодо місць проходження практики: після II -го семестру проходити практику в осередках допомоги сім'ї, будинках одиноких матерів; після III-го – в будинках престарілих, дитячих будинках, у закладах, що надають термінову підтримку дітям у складних життєвих ситуаціях, закладах для бездомних; після IV-го – у громадських неурядових організаціях, центрах зайнятості, біржах праці, закладах посередництва з працевлаштування; після V-го – у центрах кризового втручання, закладах терапії [38], про що говорить логічна послідовність цілей практики (Табл.3. 12). У змісті роботи напряму навчання «Соціальна робота» – студентам I-го курсу запропоновано дві спеціалізації: «Соціальна профілактика» (Profilaktyka społeczna) та «Інвалідність у навколишньому середовищі» (Niepełnosprawność u środowisku). Водночас на III-му, IV-му та V-му курсах також проходить підготовка майбутніх соціальних

працівників, але в рамках напряму «Педагогіка» за спеціальністю «Соціальна допомога і соціальна робота» на двох спеціалізаціях: «Робота з сім'єю» (Praca zrodzina) і «Ринок праці та консультування» (Rynek pracy i doradztwo zawodowe) [38].

Важливо відзначити, що положенням РА в Слупську, у KUL (§ 16), як і в інших ЗВО Польщі (Додаток Х. 1, Додатки Ш 2 – Ш 6, Щ. 1– Щ. 7), регламентуються умови проходження *практичного навчання під час практики* з метою формування навичок, необхідних для виконання практичних завдань на ринку праці; ознайомлення з принципами організації та функціонування потенційних роботодавців тощо [293; 326]. Правила організації та виконання практики соціальними працівниками при університетському навчанні регламентується окремим положенням (першого ступеня, другого ступеня та уніфікованих магістерських студій) [293] та положеннями про *обов'язкову* (praktyki obowiazkowe) [325] та *додаткову практику* (praktyki nadobowiazkowe) в Польщі та за кордоном від 3 тижнів до 6 місяців [383; 326]. До студента-стажиста соціальної роботи РА у Слупську ставляться певні вимоги та на практиці соціальних працівників застосовуються активні методи практичного навчання, особливо імітаційні та діяльнісні (навчання в «команді») із застосуванням оцінювання на основі критеріїв компетентності (Табл. 3.13). Встановлено, що ефективність практичної підготовки майбутніх соціальних працівників значною мірою залежить від рівня підготовки і професійної компетентності *координатора (керівника) практики* у вищій школі Польщі, вимоги до якого визначаються засадами ЗВО. Зокрема, у загальних положеннях KUL визначено вимоги (Prawa i obowiazki uniwersytetu) до осіб, відповідальних за організацію та керівництво практикою студентів-практикантів (Дод. Х. 3), права й обов'язки практикантів майбутніх соціальних працівників (Дод. Щ. 7) та чітко визначено права та обов'язки приймаючої установи (Дод. Ц. 3) [293].

Таблиця 3.12

**Основні цілі проходження практики студентів напрямку підготовки «Соціальна робота» у вищій школі Польщі
(на прикладі WMU в Ольштині)**

Вид практик и	Модуль практики: професійна практика 1	Модуль практики: безперервна практика 1	Практичний модуль: безперервна практика 2	Практичний модуль: професійна практика II	Практичний модуль: безперервна практика 3
Семестр / Кількість ECTS	II/7	II/1,5	III/2	IV/7	IV/2
Цілі проходження практики	<p>Перевірка теоретичних знань на практиці роботи вибраної установи, що діє у сфері підтримки дітей / сімей / дорослих / старших у місцевому середовищі.</p> <p>Активна участь у заходах, що проводяться в установі, самостійне виконання простих завдань, що впливають із специфіки установи, співпраця з охоронцем практики визнання, задоволення та активізації індивідуальних та соціальних потреб учасників.</p> <p>Збір матеріалів, необхідних для підготовки необхідної документації, необхідної для проходження професійної практики.</p>	<p>Ознайомлення з окремими установами, які підтримують дітей та сім'ї / дорослих, соціальну допомогу, соціальну роботу, догляд та освіту.</p> <p>Підготовка студента до свідомого вибору місця власної професійної практики; підготовка до виконання простих завдань під час професійної практики.</p> <p>Отримання можливості створення документації, необхідної для проходження професійного навчання.</p> <p>Інтеграція студентської групи у соціальну роботу.</p>	<p>Ознайомлення з роботою різних інституцій, установ, організацій у сфері соціальної роботи, догляду та виховання, соціалізації, ресоціалізації, культуральної та наркологічної терапії, а також компетенцій та завдань людей, які працюють у них, підтримки дитини та родини / дорослих.</p> <p>Здійснення самооцінки курсу професійної практики / волонтерства, аналіз та інтерпретація досвідчених ситуацій та подій.</p> <p>Мотивація студента до особистісного розвитку.</p>	<p>Інтеграція теоретичних знань з практикою роботи вибраної установи, що діє в сфері підтримки дітей / сімей / дорослих / старших у місцевому середовищі.</p> <p>Активна участь у заходах, що проводяться на об'єкті, самостійне виконання завдань, що впливають із специфіки закладу, співпраця з охоронцем практики виявлення, задоволення та активізації індивідуальних та соціальних потреб учасників.</p> <p>Зібрання матеріалів, необхідних для підготовки необхідної документації, необхідної для проходження професійної практики.</p>	<p>Продовження вивчення роботи різних установ, інституцій, організацій у сфері соціальної роботи, догляду та виховання, соціалізації, ресоціалізації, терапії наркоманії та компетентності тих, хто працює в них, підтримки дитини та сім'ї / дорослих.</p> <p>Підготовка до професійної практики після четвертого семестру.</p> <p>Підготовка та проведення студентом будь-яких занять у вибраній установі в галузі соціальної роботи, догляду та виховання, культурної терапії та ре соціалізації.</p>

Таблиця 3.13

**Співпраця практиканта з викладачем під час практики у вищій школі
Польщі (на прикладі WMU, напрям: Соціальна робота, бакалавр)**

Модулі практики	ECTS	Форми роботи	Години
Модуль практики: проміжна (безперервна) практика 1	1,5	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до колоквіумів • підготовка до практики • підготовка до мультимедійної презентації	17 15 2 20,5 10 5,5 5
Модуль практики: виробнича практика 1	7	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка документації до практики • участь у професійній практиці	2 2 173 13 160
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практи ка 2	2	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до практики • підготовка контрольних занять • вибір форм самовдосконалення / саморозвитку особистості	32 30 2 18 5 5 8
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практи ка 3	2	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до колоквіумів • підготовка до практики • підготовка до мультимедійної презентації	32 30 2 18 7,5 5,5 5
Практичний модуль: виробнича практика II	7	<i>Контактні години з викладачем:</i> консультації <i>Самостійна робота студента:</i> • завершення професійної практики • підготовка документації	2 2 173 160 13

Форми та методи формування соціальних компетенцій у майбутнього соціального працівника на практиці при інтерактивній суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача і студента на Табл. 3. 14. Отже, для управління та керівництва якістю проходження практики соціальних працівників визначено обов'язки: декана факультету та деканату, координатора практики факультету, опікуна практиканта, наставника (ментор) студентів; відділу освіти, бюро кар'єри, відділу міжнародного співробітництва.

Таблиця 3.14

Форми та методи формування соціальних компетенцій у майбутнього соціального працівника на практиці

Соціальні компетенції		Форми та методи	Умови перевірки
Модуль практики: безперервна практика I	K1 – Студент готовий до активної участі у професійній практиці в обсязі, передбаченому Університетом, в окремому документі та до прийняття простих, незалежних завдань, що впливають із специфіки установи.	Вправи (K1, U1, W1, W2): практичні заняття, госпіталізаційні візити, аналіз тексту з обговорення, групова робота, мультимедійні презентації.	ВИКОНАННЯ: Письмовий тест – тест на відкриті запитання (W1, W2); Участь у обговоренні – Участь у дискусії щодо підготовки до професійної практики (K1, U1); Установа з сфери соціальної допомоги (U1, W1). ПРАКТИКА: Вправи (K1, U1, W1, W2): практичні заняття, госпіталізаційні візити, групова робота, аналіз подій і випадків, самооцінка. Участь у дискусії. Участь студента в обговоренні оцінки власної професійної практики.
Модуль практики: професійна практика I	K1 – Студент відкритий для розуміння власної ситуації, можливостей і обмежень при здійсненні допомоги, догляду та освітніх заходів та інших заходів під час своєї професійної діяльності. K2 – Студент орієнтований на здобуття знань, умінь, компетенцій за межами університету, через активне виконання професійних завдань під час власної професійної практики.	Практика	ВИКОНАННЯ ПРАКТИКИ: Звіт: Студент подає документацію про стажування, необхідну в інструкціях для учнівства. (K1, K2, U1, U2, U3, W3) ПРАКТИКА: Усний тест – розмова зі студентом з предмета знань про установу, в якій він чи вона практикувався, компетентності людей, зайнятих у ньому, та потреби учасників процесу (W1, W2).
Практичний модуль: безперервна практика 2	K1 – Студент піклується про свій особистий розвиток шляхом участі у формах вищої освіти, вдосконалення або саморозвитку (тренінги, конференції, семінари, лекції, демонстрації, зустрічі).	Практичні (K1, U1, W1, W2): практичні заняття, госпіталізаційні візити, групова робота, аналіз подій і випадків, самооцінка.	ВИКОНАННЯ ПРАКТИКИ: Участь у дискусії – участь студента в обговоренні оцінки власної професійної практики. (U1) ВИКОНАННЯ: Презентація – усна презентація – студент представляє форму вдосконалення та оцінює його придатність для саморозвитку (K1).
Практичний модуль: безперервна практика 3	K1 – Студент готовий до активної участі у професійній практиці в обсязі, передбаченому Університетом, в окремому документі (інструкції) та самостійно виконувати завдання, що впливають із специфіки установи. K2 – Студент переконаний у змісті та цінності здійснення допомоги, догляду та виховання, допоміжної та іншої діяльності в рамках практичних занять.	Практичні заняття (K1, K2, U1, U2, W1, W2): госпітальні візити, робота в групах, аналіз тексту з обговоренням, аналіз досвіду.	ВИКОНАННЯ ПРАКТИКИ: Мультимедійна презентація. Студент представляє курс та відображення діяльності, що проводиться в установі. (K1, U1); ВИКОНАННЯ: Есе - Письмова робота, що представляє думку студента щодо системи допомоги та підтримки та ступеня особистої підготовки до професійної діяльності (K2, U2, W1, W2).
Практичний модуль: професійна практика II	K1 – Студент відкритий для розуміння власної ситуації, можливостей і обмежень при здійсненні допомоги, догляду й освітніх заходів та інших заходів під час своєї професійної діяльності. Студент орієнтований на здобуття знань, умінь, компетенцій поза університетом, активно займаючись професійними проблемами під час своєї професійної практики.	Практика	ВИКОНАННЯ ПРАКТИКИ: Звіт – студент подає документацію про стажування, необхідну в інструкціях для учнівства. (K1, U1, U2, U3, W3) РЕЗУЛЬТАТИ ПРАКТИКИ: Усна перевірка – Розмова зі студентом з предмета володіли знаннями про установу, в якій він / вона практикував, компетенції людей, зайнятих у ньому, та потреби учасників. (W1, W2).

Досвід UW для проходження стажування соціальними працівниками свідчить про узгодженість програми та терміну практики з керівництвом професійного відділу випускників (Pełnomocnikiem ds. praktyk, a z Biura Zawodowej Promocji Absolwentów) [293]. Досліджено, що наставник (опікун) практики бакалаврів соціальної роботи призначається з числа магістрів (WMU в Ольштині, UW у Варшаві, UMCS в Любліні). Наставник практики призначається начальником відділу соціології та соціальної роботи РА у Слупську та відповідає за контроль, організацію та проведення практики. У 2018 році керівником практики є М. Марашкевич (mgr. Maciej Maraszekiewicz). До складання програм проходження практик долучаються магістри соціальної роботи [133, с.185–188]. Такий досвід супроводу можна запровадити у підготовці соціальних працівників в Україні.

Особливої уваги досвіду організації практики в KUL належить перепідготовці та практичному навчанні викладачів (педагогічні практики) (Praktyki nauczycielskie (pedagogiczne) (§ 18). Правила навчальної педагогічної практики визначено у регламенті KUL [293]. Студенти IPSiR UW, як і студенти KUL, проходять такі форми практики: *організоване стажування* (praktyka zorganizowana) та *індивідуальна практика* (praktyka indywidualna) [293]. Встановлено, що педагогічне управління (uprawnienia pedagogiczne) IPSiR UW може надати студентам усіх спеціальностей педагогічну практику за умови здачі загальноприйнятих предметів у галузі психології та педагогіки, передбачених у програмі. Відповідно до діючої Національної рамки кваліфікацій, основні складові навчального процесу: знання, навички та соціальні й особисті компетенції застосовуються й до педагогічної практики [293]. Метою стажування за фахом «Активізація та соціальні інновації» у UW – ознайомлення та здобуття спеціалізації із практичними аспектами підготовки й реалізації проектів соціальної активізації та соціальних інновацій [165], (Додаток Щ. 6. 2).

У UW *педагогічна практика* та отримання *педагогічної кваліфікації* передбачає її проходження в установах Міністерства національної освіти (школи, дитячі садки, MOW, MOSW). Спеціалізація здійснюється за інноваційною формулою лабораторії соціальних інновацій у співпраці з досвідченими

фахівцями, зокрема від глобальної організації соціальних інноваторів Ашоки та Центру підтримки місцевої активності (CAL) (Opiekun praktyk: dr Katarzyna Rychlicka-Maraszek). У UW практикується дипломна практика (не менше 60 год., яка проходить у V семестрі). Промоутер (promotor) приймає результати виконання програми дипломної практики, включає відповідний запис в індекс та екзаменаційну картку. Після захисту дипломної роботи студент зобов'язаний подати документи (рамкова програма дипломної практики та звіт про хід дипломної практики), підписані керівником в офіс секретаря та додати їх до студентського досьє [390].

Особливої актуальності у цьому контексті набуває питання гармонізації теоретичного і практичного складників підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованості на формування практичних умінь і навичок, стійкої мотивації до майбутньої професії. Висловлюється думка, що практична підготовка буде успішною, якщо здійснюватиметься згідно з моделлю неперервної практичної підготовки, зміст і логіка якої обумовлені функціональним призначенням майбутнього фахівця та наявності таких організаційно-педагогічних умов, як: *практичного спрямування освітнього процесу* підготовки майбутніх соціальних працівників (бакалавр, магістр); *впровадження практичного навчання на практиці через особистий досвід*; консолідовані зусилля за якістю проходження практики соціальних працівників через *дифенційовані обов'язки*: декана факультету та деканату, координатора факультету практик, опікуна практиканта, наставника (ментор) студентів (mentor praktykanta); відділу освіти, бюро кар'єри, відділу міжнародного співробітництва; наставництва майбутніх соціальних працівників, практичного навчання на практиці із залученням магістрів до супроводу практики бакалаврів соціальної роботи; координація практичної підготовки (ЗВО – установа (заклад) соціальної сфери); наявність ділових контактів організаторів практики з працівниками соціальної сфери; підвищення кваліфікації викладачів в країні та за кордоном, які здійснюють підготовку фахівців соціальної сфери; формування корпусу супервізорів.

Характерними рисами магістерської підготовки соціальних працівників у Польщі визначення основних знань, умінь та компетенцій до майбутньої діяльності (Додаток Щ. 8). Інтеграція теоретичної та практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі досягається завдяки: співпраці закладів освіти й соціальних агентств; спільній розробці навчальних планів; проведенню семінарів для керівників практики на базі вишу; поділу навчального тижня на аудиторні заняття та відвідування агентства; проходженню практики паралельно з вивченням теоретичних курсів; початку практики тільки після вивчення низки фахових курсів.

Одним із важливих напрямів удосконалення практичної підготовки є введення в неї досвіду прикладних інноваційних досліджень. Важливим напрямом підготовки соціальних працівників вважається розвиток дослідницьких умінь, особливо *на магістерському рівні* (Додаток Щ. 7). Цьому виду підготовки приділяється достатньо уваги, тому що «дослідницька грамотність», здатність критично оцінювати вибірково використані наукові знання є показником кваліфікації. Дослідницькі навички допомагають майбутнім соціальним працівникам адекватно формулювати, правильно документувати і виявляти суть соціальних рішень, що приймаються. На результативність проходження практики соціальних працівників у вищій школі Польщі мають позитивний ефект інноваційні форми і методи практичного навчання. За результатами проведеного дослідження серед ефективних методів практичного навчання майбутніх соціальних працівників можна виділити кілька видів портфоліо на практику: аудіо, відео, графічний, текстовий і електронний [223; 224; 225, с. 110]. Узарубіжному досвіді високо оцінюється уміння компетентно подавати (викладати) матеріал, що стосується найгостріших соціальних проблем населення, публікувати їх у професійних журналах, уміння пропагувати свої ідеї у виступах на зборах і конференціях [133, с.139–140]. Складання портфоліо передбачає поетапність його виконання від зібрання інформації на засадах щоденного запису результатів навчання, відображення у вигляді пояснення важливості здобутих досягнень, проектування макету для майбутньої практичної діяльності,

обговорення портфолію з інструктором і внесення коректив до подання на затвердження до його реалізації. У портфолію студент представляє есе про розуміння своєї майбутньої професії, а в майбутньому варіанти портфолію застосовує у соціальному проекті та у звітах на практичних заняттях. Отже, за результатами проведеного дослідження, до *чинників ефективності організації та змісту практичної підготовки* соціальних працівників на практиці у Польщі слід віднести засади (законодавчі, науково-методичні, організаційні (Табл. 3. 15).

Таблиця 3.15

Чинники ефективності організації практичної підготовки соціальних працівників на практиці

Чинники	
Законодавчі	<i>законодавче регулювання загальних засад проходження практик та стажування у польських ЗВО (положення, регулятори, засади) та розміщення їх на сайті вишу в Інтернет-доступі для учасників освітнього процесу;</i>
	<i>відведення значної частини навчального навантаження (від 40 % до 60 %) в обов'язковий обсяг на організацію практики студентів безпосередньо на робочому місці;</i>
	<i>відповідність модулів програм практики за Рамковою програмою до кваліфікації соціального працівника: знання, вміння, соціальні компетенції;</i>
Науково-методичні	<i>неперервність практичного спрямування освітнього процесу підготовки майбутніх соціальних працівників із практичним навчанням через досвід на практиці;</i>
	<i>чіткість, визначеність та доступність в мережі сайту вишу програм кожного виду практики (силлабусів) – обов'язкової та додаткової, професійної (виробничої) та безперервної тощо; конкретність вимог до змісту, форм, методів та засобів розвитку соціальних компетентностей у майбутнього фахівця соціальної сфери під час практики;</i>
	<i>забезпеченість супроводу майбутніх соціальних працівників на практиці (консультації, література до програм практики);</i>
	<i>чіткість форм самостійної роботи студента до видів практик із часовими вимірами;</i>
	<i>узгодженість процедури управління та контролю за індивідуальними програмами проходження студентами практики та інформованість про заходи на сайті вишу;</i>
	<i>урегульованість розподілу відповідальних для проходження студентом практики: координатора (для бакалаврів, в основному, це магістри), наставника, представника із установи проходження практики та керівника із управління кар'єрного бюро.</i>
	<i>забезпеченість засобів перевірки виконання модулів практикантами через електронну мережу у залежності від форми навчання та можливостей студента (стаціонарна, заочна, дистанційна тощо);</i>
	<i>науково-методичний супровід кафедри щодо організації, проходження, проведення підсумків практики майбутніх соціальних працівників;</i>
Організаційні	<i>варіативність пропозицій місць проходження практики для студентів та запропоновані контактні листи на інформаційних стендах кафедр соціальної роботи (педагогіки) ЗВО, кар'єрне бюро;</i>
	<i>мобільність та інформативність щодо зразків і форм планування та звітності за результатами проходження практики на сайті ЗВО.</i>

Практичне навчання майбутніх соціальних працівників у вищій школі Польщі моделюється із застосуванням європейського досвіду через практики в ЕРАЗМУС + (Praktyki w ramach programu ERASMUS+). Зокрема, при підготовці соціальних працівників у KUL закріплена процедура стажування в рамках програми Erasmus + (§ 26) з метою надання студентам можливості пройти практичне навчання на підприємстві або в іншій установі за кордоном (у країнах ЄС), безпосередньо пов'язане із спеціальністю. Такий вид практики адресований студентам усіх рівнів навчання, а також випускникам (так звані недавні випускники). Зазначено, що стажування повинно бути завершене не пізніше, ніж за 12 місяців після закінчення навчання тривалістю від 3 до 5 місяців (упродовж одного н. р.). Стажування студентів IPSiR UW спеціалізації «Соціальна профілактика та ресоціалізація» теж може проводитися в рамках реалізованих програм ЄС, іноземних обмінів, спрямованих на студентів, відповідно до профілю галузі навчання, після попереднього схвалення співробітника практики [293; 325; 327; 390]. Студент, який має право на практичне навчання за програмою ЕРАЗМУС +, отримує програмну стипендію протягом усього періоду стажування (додаткове фінансування надається студентам-інвалідам та студентам, які мають право на отримання соціальної стипендії в університеті) (Додаток Щ. 10). Підсумовуючи окремі аспекти практичного навчання на практиці у Польщі, зазначимо, що на думку керівників, які забезпечують науково-методичний супровід, результати практики і віддзеркалюють рівень підготовленості студентів до майбутньої професії.

За результатами дослідження ми дійшли висновку, що практичний компонент програми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні повинен ґрунтуватися на ознайомленні студентів з європейськими засадами практичного навчання на практиці через досвід, а також залученні їх до безпосередньої та неперервної практичної діяльності під керівництвом досвідчених наставників і керівників.

3.3. Екстраполяція використання позитивного досвіду практичної підготовки соціальних працівників Польщі у вітчизняній вищій школі

Перед сучасною вищою освітою постало досить складне завдання: зберегти всі позитивні здобутки та досвід української освіти і збагатити його інноваційними досягненнями європейських освітніх середовищ, гармонійно узгодити їх з українськими [70, с. 31]. В. Шинкарук зазначає, що Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Разом з тим, кожна країна-учасниця повинна зберегти національну палітру, самобутність та надбання у змісті освіти й підготовці фахівців з вищою освітою, а далі запровадити інноваційні та прогресивні підходи до організації вищої освіти, які властиві європейському простору вищої освіти [14, с. 5].

Характеризуючи сучасні освітні тенденції, зазначимо, що розвиток практичної підготовки соціальних працівників в Польщі як особливої цілісності й органічної частини освітньої системи вищої школи, її закономірності й тенденції можуть стати основою для використання нагромадженого досвіду в сучасних умовах підготовки фахівців для соціальної роботи в Україні.

Входження України в Болонський процес потребує радикальної модернізації змісту вищої освіти, лейтмотивом якої повинна стати ліквідація застарілих міфів, своєрідної ідеологізації освіти, притаманної тоталітарному суспільству, наближення до реального історичного процесу, сучасних соціокультурних реалій та прогнозованого майбутнього [6, с. 7]. При виробленні стратегії розвитку практичної підготовки соціальних працівників у ЗВО в Україні особливо важливим є досвід розвитку вищої педагогічної освіти Республіки Польща, яка зробила європейський вибір. У цьому контексті досвід стратегічного партнера, здобутий у процесі реформування власної освітньої системи, є надзвичайно цінним для нашої держави.

Практика регулювання державою соціальних проблем в Польщі набула поширення з початку ХХ ст. Місце соціальної роботи у системі соціальної

політики Польщі розглядаємо у логічному взаємозв'язку складових детермінант: соціальна політика, – соціальне забезпечення, – соціальна допомога, соціальна робота. Соціальна робота є складовою соціального забезпечення, що належить до системи соціальної політики. Система соціального забезпечення, створена в 1990-х роках, була головним чином захистом груп, які найбільше постраждали від безробіття, бідності та соціальної ізоляції. Досвід останніх років свідчить про те, що ця система була і залишається децентралізованою. Все більше обов'язків і завдань виконують організаційні підрозділи комун і повіту. Разом з тим, держава систематично позбавляється багатьох соціальних функцій, зводячи свою діяльність до програмування соціальної політики, встановлення закону, контролю і перерозподілу частини фінансових ресурсів.

Організаційно системи підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи України і Польщі досить схожі – вони здійснюється на засадах неперервності (допрофесійне, професійне, післядипломне навчання) та багаторівневості (бакалавр, магістр, доктор філософії). Результативність практичної підготовки зумовлена значною мірою не тільки можливостями ЗВО, але й рівнем розвитку соціальної інфраструктури конкретного регіону й активністю взаємодії ЗВО з соціальними службами. Тобто, вдосконалення підготовки кадрів соціального профілю значною мірою буде визначатися удосконаленням практичного компоненту її здійснення. Вважаємо за необхідне використання досвіду освітніх європейських практик індивідуалізації професійного відбору та персонального навчання, які відповідають викликам часу, сприяють подоланню суперечності між вимогами сучасності до особистості майбутнього фахівця соціальної сфери та традиційними освітніми практиками. Інтегральний комплекс соціокультурних чинників практичного спрямування у Польщі представлено на Схемі 3.4.

Вважаємо, що польський досвід щодо створення умов для практичного компоненту підготовки майбутніх соціальних працівників актуальний для впровадження в освітній соціальній сфері України. Важливим є досвід вищої школи Польщі з профвідбору абітурієнтів на навчання за фахом «Соціальна робота». Обов'язковими є обґрунтування вступником вибору майбутньої професії,

рекомендаційні листи від викладачів, кваліфікованих соціальних працівників, фахівців соціальних закладів і служб чи інших осіб, здатних оцінити потенціал абітурієнта.

Впровадження ЗНО в останні роки у системі вищої освіти України, попри свої позитивні сторони, практично нівелювало проведення співбесід та інших контактів щодо професійної приналежності майбутнього абітурієнта до напряму соціальна робота. Вважаємо, що допрофесійна підготовка соціального працівника, запроваджена в практику діяльності загальноосвітніх шкіл України, враховуючи запити та здібності учнів, а також потреби ринкового суспільства, відповідатиме як індивідуальним, так і суспільним інтересам [11; 133]. Щоб внесок вищої школи у кадрове забезпечення перебудови соціальної сфери в Україні був дієвим і впливовим, слід здійснювати впровадження нових соціальних програм у теорію і практику соціального виховання сучасного фахівця на лінії допрофесійної підготовки.

Польські дослідники та практики відзначають, що децентралізація наближає Польщу до реалізації соціальної політики відповідно до принципу субсидіарності, але слід пам'ятати, що після 2004 р. країна також впроваджує принцип верховенства, що полягає у відведенні деяких компетенцій у сфері соціальної політики інституціям ЄС, які гармонізують та координують певну сферу політики соціальної політика, у тому числі у сфері політики соціальної інтеграції.

Польський вчений М. Гревінські зауважує, що в умовах сьогодення відбувається скорочення державних послуг та розширення недержавного сектору в наданні соціальних послуг. Асоціації та фонди стають партнером державного сектору, а не його конкурентом. Крім того, інші зацікавлені сторони, такі як соціально відповідальні підприємства (CSR) або неформальні структури (наприклад, церковні та релігійні об'єднання), повинні бути більш широко використані для спільної соціальної діяльності, що може бути дуже корисним партнером у вирішенні численних соціальних проблем на місцевому рівні.

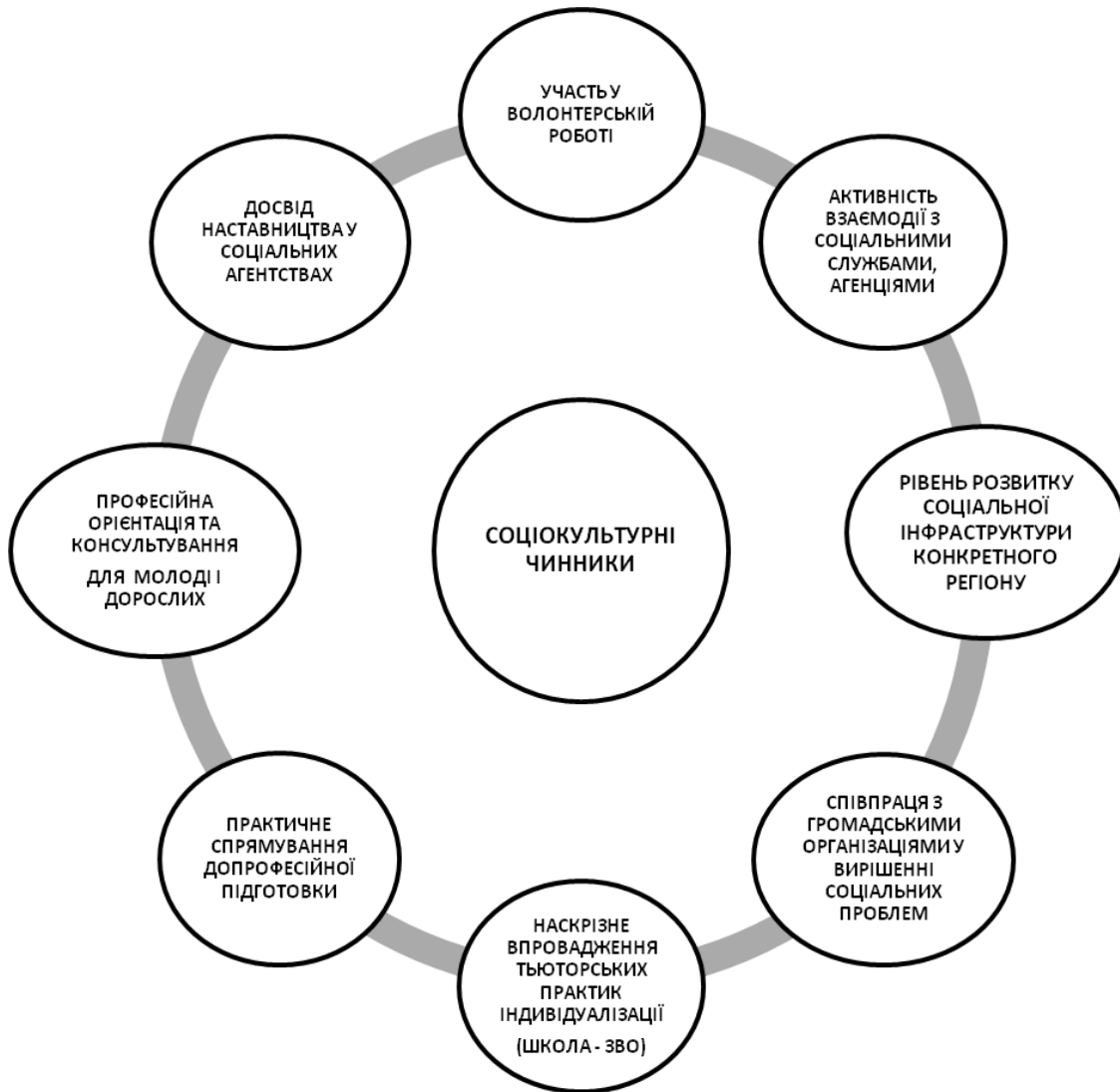

Схема 3. 4. Соціокультурні чинники практичного спрямування професійної підготовки соціальних працівників у Польщі

Така змішана модель сервісної організації має базуватися на концепції управління, де держава поділяє завдання і відповідальність за соціальні питання з різними зацікавленими сторонами. Особливістю такої державної організаційної моделі є партнерські міжінституційні відносини, багаторівневе управління та координація рішень, спільне планування політики та програмування, широкі громадські консультації, створення мереж та тематичних груп, вирішення соціальних проблем у командах. Створення більш інтегрованої партнерської моделі соціальних послуг допоможуть подолати галузеві стереотипи, які існують у Польщі, та може бути цікавою для впровадження в Україні.

Система вищої освіти Республіки Польща за останнє десятиліття пройшла складний шлях реформації, який доцільно взяти за зразок при реформуванні ЗВО України. Про необхідність практичної підготовки соціальних працівників в Україні засвідчують дані результатів дослідження, яке передбачало вивчення експертної думки фахівців [8; 30; 40; 120; 128; 136]. Так, 21% фахівців відповіли про недостатність навчальних програм з практичної підготовки соціальних працівників до роботи з національними меншинами; на низький рівень фінансування програм роботи вказали 32% експертів; про відсутність налагодженої взаємодії з керівниками національних громад зазначили 12%; на розумінні сутності і важливості соціальної роботи з боку громадськості наставляють 12%; про недостатність кваліфікації та знань соціальних працівників культурних особливостей вказали 17% фахівців. Отже, надзвичайно важливими є інтенсифікаційні зміни в процесі підготовки соціальних працівників в Україні, які б мінімізували прогалини в практичній підготовці фахівців для соціальної сфери.

Відзначимо, що окремі аспекти польського досвіду практичної підготовки студентів до роботи з етнічними меншинами впродовж останніх років використовуються в Національному університеті «Львівська політехніка» (обов'язкове включення в перелік баз проходження практики соціальних служб, навчальних закладів, які працюють із представниками етнічних меншин; ведення робочих зошитів, де студенти самостійно описують результати своєї роботи, а потім на консультаціях, спільно з інструктором обговорюють позитивні аспекти і помилки; створення відеофільмів за результатами роботи; зустрічі студентів на базі агентства з представниками культурних, етнічних і расових груп для ознайомлення з проблемами етнічних меншин; відвідування культурних заходів міста, релігійних свят етнічних меншин та ін.) [22; 163; 177].

Досліджено, що відсутність розроблених теоретичних засад практичної підготовки спеціальності соціального працівника пояснює розбіжності між змістом професійної освіти загалом і характером та організацією практичної підготовки зокрема. Однак аналіз навчальних планів підготовки бакалаврів (магістрів) соціальної роботи та навчальних програм дисциплін кожного циклу

свідчить про те, що в межах фахової підготовки майбутніх фахівців практична підготовка не перевищує 30%. Вважаємо за доцільне при виробленні нових принципів і підходів до розробки та оновлення вітчизняних галузевих стандартів спеціальності акцентувати увагу на позитивний досвід практичної підготовки соціальних працівників у Польщі. Зазначений підхід особливу роль відіграє в умовах модернізації системи освіти України, доручення її до європейського і світового освітнього простору.

Впровадження практичного компоненту у підготовку соціальних працівників розпочато у КОГПА ім. Тараса Шевченка з 2015/2016 н. року. Так, відповідно до навчального плану підготовки майбутніх соціальних працівників відведено 720 год. (24 кред.) від загального обсягу на проходження видів практик (*навчально-ознайомлювальна* – 90 год. у III сем., *навчальна практика* (у соціальних закладах та установах) – 120 год. у IV сем., *навчально-педагогічна з додатковою кваліфікації* – 120 год. у IV сем., *переддипломна практика* – 90 год. у III сем., 180 год. у VI сем.). На порядку денному удосконалення змістової сторони практичного компоненту підготовки соціальних працівників відповідно до вітчизняних стандартів та міжнародних вимог до рамки кваліфікацій фахівця соціальної сфери.

У навчальному плані 2018-2019 н.р. на рівнях підготовки майбутніх соціальних працівників «бакалавр-магістр» НУ ЛПІ відведено 765 год. (25, 5 кред.) від загального обсягу на проходження різних видів практики : (*навчально-ознайомлювальна* – 90 год. у IV сем., *навчальна (виробнича) практика* (у соціальних закладах та установах) – 225 год. у V сем., *переддипломна практика* за темою бакалаврської роботи – 135 год. у VIII сем. та *переддипломна практика* за темою магістерської роботи – 315 год. у XI (III) сем.). Важливо відзначити про додаткове введення у програму підготовки соціальних працівників практикуму із соціальної роботи в обсязі 480 год. (210 год. аудиторних, з них – на III курсі, VI сем. – 90 год.; на IV курсі, VII сем. – 120 год.). Для ефективною практичною підготовки створено мережу баз практики студентів спеціальності «Соціальна робота» – понад 30 закладів соціальної служби м. Львова.

У процесі викладання варіативної навчальної дисципліни «Соціальна освіта і соціальна робота у Польщі» [177] для майбутніх соціальних працівників у вітчизняних ЗВО (зокрема, в КОГПА та НУ ЛП) актуалізувалися питання: соціальної роботи в Республіці Польща як окремої галузі знань; зародження теорії і практики соціальної педагогіки як науки; становлення соціальної педагогіки як самостійної наукової дисципліни у вищій школі, фактори впливу на становлення і розвиток практичної підготовки соціальних працівників у Польщі тощо. Впроваджувалися інтерактивні методи навчання із практичним спрямуванням освітнього процесу: лекції-дискусії, лекції із мультимедійною презентацією, проблемні лекції, презентації студентів, стендові доповіді, наглядові сесії та тренінги та під час практики. Тематика занять зі студентами представлена у Додатках Ж. 2, Ж. 3, Ж. 4, Ж.5.

Відповідно до нових стратегічних ліній розвитку вищої освіти Польщі, зважаючи на освітні тенденції та умови реформування («Закон про вищу освіту», 2018 р.) [389], прописано університетську автономію та визначено забезпечення гнучкості у внутрішній організаційній структурі. Для університетів упроваджено конкурси «Ініціативи передового досвіду науково-дослідним університетам» та «Регіональна ініціатива Досконалості» з метою захисту регіональних університетів. Визначено нові вимоги до кадрової політики вищої школи, підготовки наукових кадрів та надання соціальних гарантій викладачу вищої школи та захисту інтелектуальної власності та авторського права. Запропоновано перевірку праць на унікальність за Єдиною системою «Антиплагіат», обов'язковою для усіх ЗВО та наукових установ, яка є державною та безкоштовною. Таким чином, система вищої освіти Республіки Польща, і зокрема практичної підготовки соціального працівника, за останнє десятиліття пройшла складний шлях реформації, який доцільно взяти за зразок при подальшому реформуванні системи вищої освіти України.

Аналіз навчальних планів та програм підготовки соціальних працівників у Польщі засвідчує, що вони спрямовані на підготовку фахівців-професіоналів, здатних працювати у різних соціальних сферах. Важливо зауважити, що

автономія польських вишів дозволяє вносити певні корективи не лише в навчальні плани відповідно до запитів суспільства і регіональних особливостей, а у виборі напряму підготовки та форми навчання фахівця соціальної сфери у залежності від регіональних потреб. З огляду на останні тенденції до самостійності вітчизняних університетів (Закон про вищу освіту України, 2014) даний підхід заслуговує на особливу увагу. Для забезпечення якості практичної підготовки та конкурентоздатності вітчизняного фахівця соціальної роботи може бути позитивна ідея впровадження курсів з вивчення другої іноземної мови на рівні В. 2 як дисципліни за вибором, а її вибір повинен відбуватися з урахуванням регіонального аспекту.

З'ясовано, що доступність та ефективність практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі забезпечується через різновекторне впровадження поряд із традиційними *інноваційних форм навчання*: стаціонарне (*studia stacjonarne*), нестаціонарне (*studia niestacjonarne*), вільне (неформальне) (*bezpłatne szkolenia*) навчання; заочна (*studia niestacjonarne, zaoczne*), вечірня (*niestacjonarne, wieczorowe*), екстернатна (*studia niestacjonarne, eksternistyczne*) та дистанційна форми (E-Learning, або електронне навчання, Інтернет-навчання) навчання; індивідуальне (*indywidualna organizacja studiow (IOS), szkolenia indywidualne*), дуальне (*studia dualne*), додаткове (*dodatkowe szkolenie*) та інтегроване (інклюзивне) (*zintegrowane szkolenie*) навчання. Різновекторність форм навчання впроваджується у вітчизняну практику вищої школи, однак потребує дієвої мобільності і автономності на регіональному рівні. Так, у вітчизняній практичній підготовці волонтерів, працівників реабілітаційних центрів, які допомагають учасникам операції об'єднаних сил (ООС) та тимчасово переміщеним особам реабілітуватися, можна використати позитивний досвід польських ЗВО та громадських організацій щодо впровадження сучасних форм та методів комунікативної ресоціалізації, зорієнтованих на впровадження активних *тренінгових технологій* (зокрема, *інтеграційно-мотиваційний тренінг*), *драматичних технік*, *транзакційних ігор* та *ігор з прийняття рішень*, розв'язання соціальних проблем, *вирішення міжособистісних конфліктів* тощо.

Важливим кроком у реформуванні структури вищої освіти Польщі стала робота над стандартизацією навчання за трансферною системою європейських кредитів (ECTS), спрямована на підвищення мобільності навчання – як у часі (можливість вибору індивідуальної траєкторії навчання), так і у просторі (послідовне навчання у різних ЗВО), тобто принцип мобільності, який пропагується Європейською комісією, має надати студентам можливість одержання знання за обраною спеціальністю в різних навчальних центрах (у країні поселення і за кордоном) на тому ж самому рівні освіти. Зазначені модернізаційні процеси відбуваються у вищій школі України, однак потребують інтенсифікації у запровадженні рамок кваліфікацій соціального працівника.

Безумовно, заслуговує на увагу кредитна система навчання у Польщі, яка в останні десятиліття є невід’ємним атрибутом вищої школи України, проте відрізняється за змістом. Наприклад, чотири кредити, які заплановані для вивчення навчальної дисципліни «Семінар із соціальної справедливості» (Школа соціальної роботи WM університету в Ольштині) включають теоретичне вивчення курсу, самостійну підготовку до занять (в тому числі під керівництвом викладачів), обов’язкову 30-ти годинну практику в соціальному агентстві, розробку електронних портфоліо, соціальних проєктів та ін. Як відомо, в Україні певна кількість кредитів передбачає їх розподіл на аудиторне навчання і самостійну роботу.

Вважаємо, що уваги заслуговує впровадження практичного компоненту спеціалізованих дисциплін в основний освітній процес підготовки соціальних працівників із врахуванням регіонального замовлення та потреб регіону. Досліджено, що у Польщі на старших курсах обсяг навчальних предметів за вибором становить близько 70% від їх загальної кількості. В українських ЗВО вибіркові навчальні дисципліни становлять в середньому 25–40%. У майбутньому, враховуючи польський досвід і надзвичайну актуальність проблеми практичної підготовки фахівців в Україні, планується доповнити навчальні програми підготовки соціальних працівників спеціальними практичними курсами та тренінгами.

Досліджено, що практичний компонент професійної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі зумовлений синергетично у суб'єкт-суб'єктній взаємодії закладу освіти, викладача вищої школи і студента, з прогнозованою орієнтацією на майбутню професійну співпрацю соціального працівника і клієнта. Такий підхід є складовою соціальної системи держави, що детермінує політичні, соціальні, освітні та особистісні перетворення. З метою внесення змін, удосконалення, перегляду окремих її елементів та способів їхньої взаємодії до неї можна застосовувати лише ті педагогічні впливи, які пов'язані з природними тенденціям її розвитку.

Польські вчені та практики визначають, що не менш важливим або навіть більш важливим, ніж структурні зміни, є перехід у професійному навчанні майбутніх соціальних працівників *від педагогічної парадигми, сконцентрованої на процес навчання, до орієнтації на вміння навчатись*. Встановлено, що ефективність практичного навчання майбутніх соціальних працівників багато в чому залежить від змісту й характеру соціальної *взаємодії студента і його викладача-наставника* вищої школи (у ролі ментора, тьютора, коуча, фальсифікатора, едвайзера, консультанта) на засадах студентоцентризму; від технологій навчання та практичного застосування в освітньому процесі методів соціальної роботи, здійснення супроводу зростання майбутнього фахівця за індивідуальною програмою навчання і вмотивованої оцінки результатів діяльності; результативних умов проходження практики.

За результатами дослідження простежено тенденції науково-методичного супроводу кафедр соціальної роботи щодо практичної підготовки соціальних працівників у Польщі : відповідність загальноєвропейській спрямованості до ранньої спеціальної підготовки всіх фахівців соціальної сфери; двосторонній зв'язок між розвитком наукової школи соціальної роботи та системою організації практичної підготовки; підготовка соціального працівника в навчальних закладах церкви; децентралізація управління професійною підготовкою; швидке реагування системи на зміни соціального характеру, запити регіонального ринку праці. Отже, структурно-системний аналіз джерельної бази наукового

дослідження дозволив виявити, що суповід (нагляд) у теорії та на практиці підготовки соціальних працівників у Польщі має свою специфіку, потребує вивчення та прогнозує можливості впровадження позитивного досвіду у професійну підготовку соціальних працівників в Україні.

В освітній процес ЗВО активно впроваджується європейський підхід щодо використання інноваційних, мультимедійних форм і методів освіти та залучення студентів до участі в європейських освітніх програмах. Як свідчать результати дослідження в Україні переважна більшість європейських і, зокрема польських нововведень у освіту, на сьогодні повністю прийнятна і процес їх впровадження уже розпочався і триває. Активно впроваджується дворівнева підготовка фахівців «бакалавр-магістр». У рамках міжнародної програми ТЕМПУС-TACIS виконується ряд пілотних проектів, які стосуються автономії ЗВО, впровадження магістратури та докторантури за європейськими стандартами, формування системи внутрішнього контролю ЗВО за якістю освіти тощо.

Результати дослідження дозволяють зауважити про активне впровадження професійно зорієнтованих сучасних *видів навчальних занять і методів навчання* у вищій школі Польщі, спрямованих на розвиток у майбутніх соціальних працівників практичних умінь та навичок: лекції (інтерактивні, інформативні, проблемні, мультимедійні), конфераторіуми, семінари, колоквиуми, практичні, лабораторні, лабораторіуми, тренінги, транзакційні ігри, соціальні ситуації тощо; підтримка високого рівня кваліфікації і педагогічної майстерності викладачів польських закладів освіти із міжнародним досвідом соціальної роботи та спрямованістю на практичну діяльність із студентом. Вартий для адаптації у вітчизняній вищій школі є тренінгові та наглядові сесії, спрямовані на ознайомлення майбутніх соціальних працівників з міжособистісними відносинами, особливостями організації супервізії, найхарактернішими способами вирішення проблем.

Однією з детермінант професіоналізації професії соціального працівника у вищій школі Польщі в соціологічному плані є теоретичні знання та практика. Закон про вищу освіту Польщі (2018) передбачає підготовку

висококваліфікованого спеціаліста для різних галузей і сфер діяльності у вищій школі Польщі. Із цією метою у Законі вказано чіткі вимоги до проходження студентом практики щонайменше 50 % [389]. На законодавчому рівні визначено *діапазон обов'язкових практичних навичок* (практики) (240 год.) для майбутніх соціальних працівників та узгоджено до Рамкових вимог вмінь, навичок та соціальних компетенцій, етичних принципів діяльності, професійного та особистісного рівнів зростання. У вищій школі Польщі, де відбувається підготовка соціальних працівників, проходження студентом практики – це своєрідна форма практичного навчання, отримання знань через свій особистий досвід. У результаті наукового пошуку простежено тенденцію впровадження *професійного навчання на практиці* польських соціальних працівників на прогресивних підходах практичного досвіду у соціальній сфері міжнародного виміру [171].

Великий науковий доробок і численні пропозиції модернізації практичної підготовки соціальних працівників не можуть поки що знайти масового використання у ЗВО. Тому побудова системи практик не зазнала істотних змін, а тенденції удосконалення помітні у спробах експериментів з перенесенням найкращих зразків закордонного досвіду (зі США, Англії, Німеччини, Швеції тощо) до Польщі. Зокрема, спостерігається реалізація трьох моделей підготовки соціального працівника із включенням до неї видів практик та стажування: вивчення теорії з наступним формуванням практичних навичок; паралельне засвоєння теорії і проведення практик; передує практика, теоретичне навчання відбувається пізніше. Разом з тим, відзначимо належний рівень інтеграції теоретичної та практичної підготовки соціальних працівників у Польщі, яка досягається завдяки: тісній співпраці вищої школи і агентств та соціальних інституцій; спільній розробці навчальних планів; проведенню наглядових сесій та тренінгів для керівників практики на базі вишу; поділу навчального тижня на аудиторні заняття та відвідування агентства; проходженню практики паралельно з теорією.

Вартим для запозичення є досвід організації практичного навчання студентів через досвід на практиці. Цілі практики студентів визначено Радою з освіти в галузі соціальної роботи, які враховуються в освітніх програмах вищої школи Польщі. Основним вмінням після проходження професійної практики у Польщі має бути здатність студента зібрати матеріали, необхідні для написання соціальних проектів (Додаток Т. 1). Робота над соціальними проектами майбутніх соціальних працівників корелюється із діючими програмами соціального забезпечення, регіональними проектами щодо необхідності дослідження актуальних соціальних проблем у регіоні. Такий досвід практикується в Україні, але не набув системного характеру.

Досліджено, що суб'єктами практичного навчання майбутніх соціальних працівників є : *практикант* (*praktykant*) – студент, *опікун практики* (*opiekun praktyk*) – викладач, *координатор практики* факультету (*wydziałowy koordynator praktyk*) – співробітник факультету, *наставник студентів (ментор)* (*mentor praktykanta*) – особа, призначена приймаючою установою і соціальне агентство. Результати проведеного дослідження дозволяють зауважити, що у соціальних агентствах Польщі велика увага почала приділятися навчання і підтримці співробітників, які виконують функції наставника практики. Практикується повністю звільнення від практичної роботи з клієнтами і прикріплення до трьох або більше студентів. Під час проходження практики майбутніми соціальними працівниками у вітчизняних соціальних закладах і службах, функції керівника практики виконує особа із штату соціальних працівників, призначена базовим закладом практики. При цьому соціальний працівник у повному обсязі виконує свої професійні завдання, а керівництво практикантами здійснюється як додаткове навантаження на безоплатній основі. Природньо, що це знижує ефективність не лише керівництва практикою студентів, а й надання послуг клієнтам закладу. Вважаємо, що часткове звільнення керівника практики від основної роботи, як це відбувається в Польщі, забезпечило б вищий рівень практичної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Встановлено, що тотожною з вітчизняною є документація для проходження практики польських студентів. Проте на відміну від України, ще до початку практики студентів ЗВО Польщі повідомляють про керівника на базі практики, який проводить співбесіду і визначає придатність студента до роботи з тією чи іншою категорією осіб. Необхідно акцентувати увагу на підвищення кваліфікації керівників практики або їхній перепідготовці через проведення семінарів, тренінгів при університетах та школах соціальної роботи Польщі та стажування за рубежом.

Вважаємо, що критичний розбір досягнень і прорахунків інших держав дасть змогу оптимізувати процес підготовки соціальних працівників в Україні, яка розвиває власну систему соціальної освіти. Таким чином, удосконалення системи практичної підготовки соціальних працівників в Україні, її розвиток адекватно до європейських стандартів можливий за умови активного вивчення прогресивних ідей зарубіжного досвіду підготовки відповідних фахівців у практику роботи ЗВО.

Відзначимо роль і значення *державних програм, а також міжнародних фондів та громадських організацій і комітетів* у Республіці Польща, позитивний досвід яких має усі можливості для вивчення та можливого впровадження у вітчизняну систему соціальної політики та вищої освіти (Додаток Я. 1, Додаток Я. 2, Додаток Я. 3, Додаток Я. 4, Додаток Я. 5). Серед них: польсько-американський фонд свободи (2000), стипендія імені Лейна Кіркланда (2000), «Зміни в регіоні» – RITA (2000), програма навчальних візитів до Польщі (Study tours to Poland – STP) (2004), Варшавська літня євроатлантична академія (WEASA) (2013) тощо.

Для предметного поля наукового дослідження важливо вказати на досвід Державного фонду реабілітації осіб з обмеженими можливостями (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych) – це цільовий фонд, ресурси якого призначені для професійної та соціальної реабілітації, трудового працевлаштування осіб з обмеженими можливостями та Фонд стипендій на навчання (Fundusz Stypendialny i Szkoleniowy KUL) [227; 306], (Додатки Я. 6,

Я. 7). Метою першого Фонду є сприяння соціальній та професійній реабілітації і активізація осіб з обмеженими можливостями. Основна мета діяльності – забезпечення, становлення та розвиток сприятливих соціальних умов для соціалізації осіб з обмеженими можливостями. Найуспішнішими програмами Фонду є: *«Студент II – продовження освіти осіб з обмеженими можливостями»*; *«Дистанційна та інші форми зайнятості осіб з обмеженими можливостями»*; *«Комп'ютер для Гомера» та ін.*

Вважаємо, що цілеспрямоване, консолідуюче вирішення основних завдань, передбачених статутами фондів та громадських організацій осіб з обмеженими можливостями, можливе лише за умови здійснення ефективного управління. Тому органи виконавчої влади соціального захисту повинні бути зорієнтовані на взаємодію з фондами та громадськими та благодійними організаціями.

Висновки до третього розділу

У розділі подано особливості практичного спрямування освітнього процесу підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності на рівні ліценціату та магістерських студій; представлено результати ретроспективного аналізу організації і змісту їх підготовки на практиці; виявлено прогресивні ідеї досвіду Польщі щодо практичної підготовки соціальних працівників та встановлено можливості творчого використання позитивного досвіду в сучасних реаліях вітчизняної вищої школи України.

З'ясовано особливості практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі досліджуваного періоду у теорії й на практиці, яка базується на концепції саморегульованого та студентоцентрованого навчання, реалізації практичного спрямування освітнього процесу в процесі професійної підготовки на засадах демократичності і мобільності у відповідності до траєкторії зацікавлень студента; обов'язковим проходженням практики в соціальному агентстві та освітніх закладах різних типів з обов'язковим оцінюванням наставника та керівника практики.

Досліджено, що особливістю практичного спрямування підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі забезпечується через різновекторне впровадження поряд із традиційними інноваційних форм навчання на засадах інтерактивної взаємодії та комунікації викладача і студента під час *застосування сучасних професійно зорієнтованих технологій навчання* для розв'язання соціальних проблем на практиці тощо.

У теорії і практиці польських вишів у практичному спрямуванні освітнього процесу простежено застосування комплексу сучасних *технологій навчання соціальної роботи* майбутніх працівників соціальної сфери у суб'єкт-суб'єктній взаємодії з викладачем ЗВО з прогнозованою орієнтацією на майбутню співпрацю соціального працівника і клієнта. Простежено тенденцію впровадження практичного навчання через досвід на практиці польських соціальних працівників на прогресивних підходах практичного досвіду у соціальній сфері європейських країн та США. Встановлено, що практична підготовка буде успішною, якщо здійснюватиметься згідно з моделлю неперервної практичної підготовки, зміст і логіка якої обумовлені функціональним призначенням майбутнього фахівця.

Досліджено, що практична підготовка соціальних працівників значною мірою забезпечується завдяки інтеграції практичного компонента в освітні програми і плани, є складним і динамічним процесом. Виявлено тенденції розвитку сучасної системи ППСП у Польщі: відповідність загальноєвропейській спрямованості до ранньої спеціальної підготовки всіх фахівців соціальної сфери; двосторонній зв'язок між розвитком наукової школи соціальної роботи та системою практичної підготовки; підготовка соціального працівника в навчальних закладах церкви; децентралізація управління практичною підготовкою; швидке реагування системи на зміни соціального характеру, запити регіонального ринку праці.

За результатами дослідження виокремлено прогресивні ідеї досвіду Польщі щодо ППСП та окреслено можливості їх творчого використання у вітчизняній вищій школі.

Основний зміст розділу відображено у публікаціях автора : [11; 133; 162; 164; 165; 171; 175; 176; 177; 178].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження надало можливість проаналізувати теоретичні й практичні аспекти проблеми практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

1. У ході дослідження висвітлено цілісну картину особливостей започаткування, становлення й розвитку процесу практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі й окреслено можливості використання позитивних надбань польського досвіду в освітньому процесі України.

2. Проведене дослідження надало змогу *виокремити організаційно-педагогічні передумови процесу* практичної підготовки соціального працівника у Польщі (поч.1920 – 1990 рр.) на двох етапах генези: перший – *зародження практичної підготовки фахівців соціально-педагогічної діяльності* (поч. 1920-х – 1945 рр.); другий – *становлення практичної підготовки фахівців соціальної роботи* (1945 – поч. 1990-х) за визначальними якісними характеристиками (відкриття й розвиток мережі закладів соціальної допомоги та підготовки соціальних працівників, становлення й розвиток теорії і практики соціальної роботи як науки у працях науковців і діяльності практиків, зародження педагогічної науки із соціальних проблем і відкриття кафедр соціальної педагогіки, становлення соціальної педагогіки як навчальної дисципліни на кафедрах вищої школи; закладення підвалин систематичного навчання персоналу для надання соціальної допомоги дітям і молоді в різних типах державних і недержавних навчальних закладах Польщі) тощо.

3. Здійснений ретроспективний аналіз за визначеними автором (суспільно-історичним, нормативно-законодавчим, змістовим, дидактичним, науково-теоретичним) критеріями дозволив *виокремити два періоди* генези практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі *та схарактеризувати*

інтегративну структуру досліджуваного феномену в означених хронологічних межах (1990 – 2018 рр.):

1) **I період** – *розвиток* практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі – 1990 – 2004 рр.: (1990 – 1995 рр. – *актуалізація та професіоналізація*); (1995 – 1999 рр. – *уніфікація та спеціалізація*); (1999 – 2004 рр. *диверсифікація та інституціоналізація*);

2) **II період** – *інтенсифікація* практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (2004 – 2018 рр.): (2004 – 2008 рр. – *модернізація та стандартизація*); (2008 – 2018 рр. – *інтеграція та інтернаціоналізація*).

Встановлено, що кожен період визначається об'єктивними соціально-економічними й організаційно-педагогічними умовами, особливостями розвитку вищої школи як важливого соціального інституту, суб'єктами реалізації мети й завдань вищої освіти Польщі.

4. Здійснено *аналіз практичних здобутків упровадження практичної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі на рівні ліценціату та магістерських студій в умовах сьогодення, яка забезпечується комплексом базисних засад навчання на концепції саморегульованого та студентоорієнтованого підходів і принципів академічної свободи, регулюється законодавчим забезпеченням і конституюється на реалізації:*

– *практичного спрямування освітнього процесу з електронною системою обслуговування (USOS) та практичного навчання на практиці через досвід, мобільним зв'язком і співпрацею між закладами освіти, школами соціальної роботи і соціальними агенціями для проходження практики студентами; проходження практики в соціальному агентстві та освітніх закладах різних типів з обов'язковим оцінюванням супервізора та керівника практики, зустрічі студентів на базі агентства з майбутніми працедавцями («кар'єрне бюро»), ведення робочих зошитів, аудіо- і відеозаписів супервізора роботи студентів на практиці);*

– *упровадження сучасних форм навчання на засадах демократичності й мобільності відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії й зацікавлень студента: стаціонарна (studia stacjonarne), нестаціонарна (studia niestacjonarne),*

заочна (*studia niestacjonarne, zaoczne*), вечірня (*niestacjonarne, wieczorowe*), екстернатна (*studia niestacjonarne, eksternistyczne*) та дистанційна (E-Learning, або електронне навчання, Інтернет-навчання) форми навчання; вільне (неформальне) (*bezpłatne szkolenia*), індивідуальне (*indywidualna organizacja studiow (IOS), szkolenia indywidualne*), дуальне (*studia dualne*), додаткове (*dodatkowe szkolenie*), інтегроване (інклюзивне) (*zintegrowane szkolenie*) навчання;

– уведення *практико-зорієнтованих форм і методів навчання*, спрямованих на розвиток у майбутніх соціальних працівників практичних умінь та соціальних компетентностей (лекції: інтерактивні, інформативні, проблемні, мультимедійні; конверсаторіуми, дискусійні семінари, колоквіуми, кооперативне навчання (*cooperative learning*), навчання взаємодопомоги (*collaborative learning*), активні перегонітні і тренінгові технології, наглядові сесії, транзакційні ігри, драмотерапевтичні техніки й театралізовані ігри-вистави (лялькотерапія, маскотерапія, групові психодрами, казкотерапія), відео-метод, семінар-майстерня, робота в дискусійних групах, кейс-метод, анімації та студійні засідання) тощо;

– моделювання *методів соціальної роботи* (індивідуальна, групова і робота в громаді) в умовах застосування інтерактивних *технологій соціальної роботи* в суб'єкт-суб'єктній взаємодії з викладачем вищої школи (гейткіпінг, сторітелінг, тимбілдинг, тьюторство, стрітвокер; коучинг, кейс-метод тощо) як форм соціальної підтримки; високого рівня кваліфікації викладачів польських ЗВО із міжнародним досвідом соціальної роботи та спрямованістю на практичну взаємодію зі студентом на внутрішньо вмотивовану самостійну діяльність, самореалізацію на досягнення успіху.

5. У ході дослідження виявлено *позитивний досвід* і здійснено *аналіз практичних здобутків* упровадження практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі на рівні ліценціату та магістерських студій, яка забезпечується конфігурацією системного підходу від упровадження польської системи профорієнтації на навчання за фахом «соціальна робота» (EPPSOZ) до реалізації практичної підготовки з упровадженням сучасних практико-зорієнтованих форм і методів навчання в умовах застосування інтерактивних

технологій соціальної роботи в суб'єкт-суб'єктній взаємодії з викладачем вищої школи та спрямованістю на самореалізацію, досягнення успіху на етапах фахової реалізації; окреслено можливості творчого використання позитивних надбань в освітньому процесі України.

У результаті проведеного дослідження виокремлено елементи позитивного польського досвіду практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі і розроблено рекомендації щодо їх використання у вітчизняній освіті:

– *Міністерству освіти і науки України* – щодо розроблення Положення про організацію практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО із визначенням єдиних регуляторів в організації й управлінні практичною підготовкою в *освітньому процесі та на практиці*; введення до галузевого стандарту соціальної роботи обов'язкового компонента практики в обсязі 50 % професійної підготовки; офіційного затвердження у навантаженні викладача часу на консультативну роботу зі студентами;

– *місцевим органам влади* – узгодженої соціальної політики на законодавчому та виконавчому рівнях влади; мобільності й підтримки щодо регіонального замовлення на потреби у фахівцях соціальної сфери; стимулювання відкриття соціальних центрів та агенцій (у т. ч. для реабілітації осіб з обмеженими можливостями) різних форм власності; залучення меценатів для розвитку й підтримки соціальних ініціатив територіальних громад щодо розвитку соціального забезпечення в умовах децентралізації;

– *зкладам вищої освіти* – відносно розроблення інструментарію науково-методичного супроводу практичної підготовки соціальних працівників з урахуванням їх диверсифікації та спеціалізації; системної організації, керівництва й наставництва у проходженні практики у соціальних агенціях та установах; розширення спектру консультативної діяльності з числа провідних фахівців соціальної сфери; стимулювання й заохочення обдарованої студентської молоді до участі в наукових соціальних проектах і грантових програмах, участі в роботі громадських організацій і волонтерства, як засобу допрофорієнтаційної роботи; заснування стипендіальних фондів; розвитку мобільності викладачів і студентів

(проходження міжнародних стажувань; участь у роботі науково-практичних конференцій і семінарів задля обміном досвідом).

Здійснене дослідження не претендує на всебічне та вичерпне розкриття всіх аспектів означеної проблеми. До напрямків подальшої роботи відносимо здійснення компаративного аналізу підготовки соціальних працівників в Україні й країнах ЄС, забезпечення професійного самовдосконалення фахівців заявленої спеціальності засобами сучасних інноваційних технологій соціальної роботи тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович Т. В. Розвиток професійної компетентності соціального педагога в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2018. 310 с.
2. Адаменко О. В. Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 10–13.
3. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/modelj> (дата звернення: 17.03.2016).
4. Алексеєнко Т. Технології реалізації стратегії гейткіпінгу в соціально-педагогічній підтримці дитини і сім'ї. *Соціальна педагогіка. Рідна школа*. 2016. № 11-12. С. 25–30.
5. Андрушкевич Ф. Глобализационный концепт современных образовательных инноваций (философско-компаративный анализ модернизационных процессов в образовательных системах Украины и Польши: *монография*. Нац. пед. ун-т имени М. П. Драгоманова. Киев : Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2011. 342 с.
6. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти в країні в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*. 2014. № 1. С. 6–10.
7. Бадора С. Теорія і практика опікунства в Польщі. Івано-Франківськ. 2000. 252 с.
8. Безпалько О. В. Реалии и перспективы развития социальной педагогики в Украине. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/3366/1/O_Vezpalko_SPZH_6_IL.pdf (дата звернення: 22.01.2015).
9. Бенера В. Є. Науково-методичний супровід студентів на педагогічній практиці з використання портфоліо на уроках української літератури. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2018. № 9. С. 70–80.

10. Бенера В. Є. Самостійна робота студентів у вищій школі України: історичні трансформації (друга половина XIX – кінець XX ст.): *монографія* Рівне : ПП ДМ, 2011. 640 с.
11. Бенера В. Є., Шевченко Ж. М. До питання професійної підготовки соціальних працівників в Україні. *International Journal of innovative technologies in social science*. (Польща, Варшава). 4 (8), Vol. 1. 2018. С. 59–62.
12. Березівська Л. Основоположні засади історико-педагогічних досліджень: теорія і методологія. *Шлях освіти*. 2010. № 1. С. 37–42.
13. Бех І. Д. Виховання особистості в сучасній соціально-освітній ситуації. URL: <http://www.schools.kiev.ua/meeting/forum2/13.shtml> (дата звернення: 15.01.2014).
14. Бондаренко З. П. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 2. С. 43–53.
15. Борисова Ю. В. Методологія та методи соціальних досліджень: *навч. посібник*. Київ : ДЦССМ, 2003. 216 с.
16. Браунс Х., Крамер Д. Обучение социальной работе и социальной педагогике в Европе. Школа социальных педагогов и социальных работников. Москва, 1991. С. 3–9.
17. Белова О. Коуч в освіті: чи може педагог стати коучем для своїх учнів? *Соціальний педагог*. 2018. № 4. С. 36–38.
18. Василюк А. Педагогічна практика в системі професійно-педагогічної підготовки вчителів у Польщі. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29. С. 41–49.
19. Варшавський університет (м. Варшава, Польща) URL: sumdu.edu.ua/images/stories/gen_info/structure (дата звернення: 15.01.2014).
20. Вишнеvsька Е. Удосконалення підготовки вчителів у Польщі відповідно до вимог ринку праці. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 4. URL: <http://pps.udpu.org.ua/article/view/18824/16548> (дата звернення: 03.07.2014).

21. Вільш І. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного консультування в Польщі. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія / за ред. І. Я. Зязюна. Київ : Віпол, 2000. 636 с.
22. Все про соціальну роботу: *Навчальний енциклопедичний словник-довідник* 2-ге видання, перероблене та доповнене / за наук. ред. д. с. н., проф. В. М. Пічі. Львів : Новий світ 2000, 2013. 616 с.
23. В Европе создано единое образовательное пространство. *Обозреватель*. URL: <http://obozrevatel.com/news/2010/3/17/356728.htm> (дата звернення: 05.07.2014).
24. Гайдук Н. М. Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 26 с.
25. Галус О. М. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / О. М. Галус, Л. М. Шапошнікова. Київ : Вища школа, 2006. 215 с.
26. Гейткіпінг. Результати упровадження. URL: <http://www.everychild.org.ua> (дата звернення: 03.07.2018).
27. Голубнича Л. О. Класифікація джерел педагогічної історіографії. URL: http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2012_26/files/P2612_30.pdf (дата звернення 20.03.2014).
28. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
29. Гончаренко С. Фундаментальність професійної освіти – потреба часу. *Педагогічна газета*. 2004. № 12. С. 3.
30. Горішна Н. М. Концептуальні засади навчання соціальних працівників: аналіз зарубіжного досвіду. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту*. Серія : Педагогіка. 2011. № 2. С. 230–235.
31. Гофрон А. Культурно-епістемологічні положення освітніх концепцій у вибраних країнах Європи : *монографія*. Київ : Вища школа, 2003. 152 с.

32. Гриневич Л. Польша та Україна: децентралізація управління освітою як елемент переходу до суспільства знань. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2004. № 5. С. 195–203.
33. Гришук Ю. Педагогічна освіта у республіці Польша як об'єкт міждисциплінарного дослідження. *Неперервна професійна освіта: Теорія і практика*. Серія : Педагогічні науки. 2016. Вип. № 3–4. С.109–115.
34. Громов Є. В. Подібності та відмінності у передумовах для реформування національних освітніх систем Польщі та України. *Szkola w perspektywie XXI wieku: Terazniejszosc-Przyszlosc.* / pod redakcja Zdzislawa Ratajka. Kielce : UJK, 2008. Tom 1. S.102–108.
35. Даль В. И. Толковый словарь великорусского языка. Москва: Русский язык, 1998. 688 с.
36. Данилюк І. Г. Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 576 с.
37. Декларація про права інвалідів (проголошена резолюцією генеральної асамблеї ООН від 09.12.1975 р.). *Дистанційне і віртуальне навчання*, 2010. № 6. – С. 26.
38. Державний університет ім. Марії Склодовської-Кюрі в Любліні. Факультет педагогіки і психології (Люблін, Польша). URL: <https://umcs.lublin.pl> (дата звернення: 03.07.2014).
39. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения. URL: www.evolkov.net/case/case.study.html (дата звернення: 10.01. 2017).
40. Дороніна Т. О. Державна соціальна політика та розвиток соціальної освіти: зарубіжний досвід та вітчизняний контекст. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 11. С. 15–21.
41. Дороніна Т. О. Розгалуження педагогічних спеціалізацій як відображення соціального спрямування педагогічної освіти. *Науковий вісник Кременецької*

- обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка. 2018. № 10. С. 41–48.
42. Доуэл М., Шадлоу С. Практика социальной работы / пер. с англ. / под ред. Б. Ю. Шапиро. Москва : АО «Аспект Пресс», 1995. 237 с.
43. Джанетто К., Уиллер Э. Управление знаниями. Руководство по разработке и внедрению корпоративной стратегии управления знаниями / пер. с англ. Е. М. Пестеревой. Москва : Добрая книга, 2005. С. 27–30.
44. Енциклопедія освіти / головн. ред. В. Г. Кремень. Київ : Хрінком Інтер, 2008. 1040 с.
45. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект: *колективна монографія* / за заг. ред. проф. Н. А. Сейко ; відп. ред. Н. П. Павлик. Житомир : Волинь, 2014. 220 с.
46. Етика соціальної роботи: принципи та стандарти» (ухвалено Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП) (Коломбо, Шрі Ланка, 6-8 липня 1994 р). *Соціальна політика та соціальна робота*. 1998. № 4. С. 68–75.
47. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: *навч. посіб. для ВНЗ*. Київ : Слово, 2008. 240 с.
48. Звіт про науково-дослідну роботу вивчення практики щодо волонтерської діяльності в країнах Європейського союзу з метою її запровадження в Україні. Центр перспективних соціальних досліджень [державної реєстрації № 0114U006156]. Київ, 2014.
49. Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика: *монографія*. Київ : Правда Ярославичів, 1998. 333 с.
50. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : *монографія* / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444 с.
51. Історія безробіття в Польщі. URL: <https://www.forbes.pl/.../stopa-bezrobocia...2018-r...r/gcbn9> (дата звернення: 10.01.2019).
52. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти. *Рукопис*: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008.

53. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника : *навч.-метод. посіб.* Київ : ДЦССМ, 2004. 164 с.
54. Карпенко О. Г. Деякі аспекти практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах: *збірник наукових праць* за матеріалами міжнар. наук.-практ. 18 квітня 2007 р. Соціальна робота в Україні: вектор розвитку в третьому тисячолітті: *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Київ : НПУ, 2007. Серія 11. Вип. 5 (Ч. 1.). С. 23.
55. Карпуленко О. М. Модернізація системи управління вищою освітою в Польщі в контексті інтеграції до європейського освітнього простору. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2009_99/99-8.pdf (дата звернення: 13.12.2018).
56. Каплун А. В. Проблеми та перспективи розвитку професійної освіти у Болгарії та Польщі в умовах глобалізації. *Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції.* Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. С. 80-81. URL: <http://www.tnpu.edu.ua/php1/index.php?page=наука/conferenc/t3&sub=yes> (дата звернення: 12.05. 016).
57. Капська А. Й. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів. Київ, 2000. 260 с.
58. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / заг. ред. І. Зверєвої та Г. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2001. 129 с.
59. Кафедра суспільної педагогіки (Katedra Pedagogiki Społecznej) Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині. Режим доступу: <http://wns.uwm.edu.pl/ps> (дата звернення 13.12.2016).
60. Келли Дж. Теория личности. Психология личных конструктов. Санкт-Петербург : Речь, 2000. 104 с.
61. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. Москва, 1989. 222 с.

62. Клос Л. Є. Практична складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності. *Вісник ЛДУ БЖД*. 2013. № 8. С.14–29. URL: <https://www.google.com.ua/url> (дата звернення 17.03.2017).
63. Клясен Н. Післядипломна педагогічна освіта: зарубіжний досвід та сучасна практика. URL: file:///D:/Downloads/Npd_2014_2_56%20.pdf (дата звернення: 04.06.2018).
64. Коваль Л. Г., Зверєва І. Д., Хлебик С. Р. Соціальна педагогіка. Соціальна робота: *навч. посібник*. Київ : ІЗМН, 1997. 392 с.
65. Когут С. Я. Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз) : дис. ... к. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 2004. 240 с.
66. Колков В. В. Методологические аспекты формирования теории работы. *Работник социальной службы (АРСС)*. 1997. № 1. С. 15.
67. Коляденко С. М. Wsparcie socjalne jako technologia socjalna. *Суспільно-політичні та психологічні студії*. / за ред. К Гавриловської, Н. Портницької, С. Рудницького. Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2018. Вип.2. 104 с.
68. Коляденко С. М. Транзактний аналіз у системі соціальної підтримки студентської молоді: соціальні аспекти. *Суспільно-політичні та психологічні студії* / за ред. В Климчука, С.Лодзинського, С.Рудницького. Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2017. Вип. 1. С. 65–71.
69. Контни У. Психологічні аспекти підготовки соціальних працівників у Польщі. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2010. Т. 12. Ч. 6. С. 138–148.
70. Кремень В. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : *монографія*. Київ : Педагогічна думка, 2007. 257 с.
71. Кубіцький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах: *навчальний посібник*. Київ : ДАКККіМ, 2009. 298 с.

72. Лесіна Т. М. Анімація як інноваційний напрям соціально-педагогічної роботи в Польщі: соціальна педагогіка за кордоном. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 2. С. 101–106.
73. Литвак О. Й. Правові основи організації соціальної роботи у Польщі. *Актуальні проблеми соціальної сфери : збірник наукових робіт викладачів і студентів / за заг. ред. Н. П. Павлик*. Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2015. Вип. 4. С. 45–48.
74. Лоренц Уолтер. Социальная работа в изменяющейся Европе. *Серия: «Социальная работа»*. Амстердам – Київ, 1997. 199 с.
75. Люблінський Католицький Університет Яна Павла II. Соціальна робота (Люблін, Польща). URL: <http://study.lublin.eu/ua> (дата звернення: 09.07.2014).
76. Майборода В. С. Розвиток університетської освіти та науки в Польщі (кінець XX – початок XXI століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2011. 24 с.
77. МакКензі Б. До питання проведення ефективної практичної соціальної роботи в Україні: існуючі можливості та проблеми освіти в галузі соціальної роботи. *Реформування соціальних служб: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф.* Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2003. С.10–15.
78. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. Москва : Эксмо Пресс, 2002. 272 с.
79. Мей Р. Новый взгляд на свободу и ответственность / пер. А. Лызлова : / под ред. Д. Леонтьева in: May R. *Psychology and the Human Dilemma*. Princeton : Van Nostrand. 1967. P. 168-181.
80. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 585 с.
81. Меркулова Ю. Сторітелінг – ефективний метод навчання та виховання: *Соціальна педагогіка: практика*. Соціальний педагог. 2016. № 12. С.4–7.

82. Мигович І. І. Теоретичні й організаційно-методичні аспекти підготовки фахівців для соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики*: м-ли доп. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Держ. цент соціал. служб для молоді, 2002. С. 48–58.
83. Мицишин І. Удосконалення професійної підготовки вчителів у Польщі в контексті інтеграційних змін URL: http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/19_1/20_myshchyshyn.pdf (дата звернення: 18.08.2015).
84. Міжнародний досвід в діяльності волонтерських організацій. URL: <http://diplomukr.com.ua/news/2009/08/17/1305> (дата звернення: 09.06.2016).
85. Міщенко Н. І. Соціально-педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців засобами студентської субкультури. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. Луганськ : Вид-во Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». 2012. № 2. С. 78–83.
86. Мушинські А. Організаційно-педагогічні умови професійного навчання у центрах неперервної освіти Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2004. 22 с.
87. Мушкета Р. Підготовка вчителів фізичного виховання у Польщі до оцінювання навчальних досягнень учнів : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2007. 42 с.
88. Некрасов А. Я. Международный опыт социальной работы: учеб. пособие. Москва : Государственная академия сферы быта и услуг, 1994. 96 с.
89. Нероба Е. Професійна підготовка інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 24 с.
90. Ничкало Н. Соціальна педагогіка: перспективи досліджень. *Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан та перспективи*: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред Неллі Ничкало, Бреда МакКензі. Львів, 2003. 257 с.
91. Ніколаї Г. Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття) : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 46 с.

92. Новацка У. Організація педагогічних практик студентів математично-природничого відділу вищої педагогічної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2002. 24 с.
93. Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 1991-2015. Edukacja i nauka pedagogiczna Ukrainy i Polski : *бібліогр. покажч.* / уклад. : Н. І. Тарасова, Л. І. Самчук, Л. Н. Штома, Н. А. Стельмах; наук. конс. Н. Г. Ничкало, О. С. Падалка ; Мін-во освіти і науки України, Нац. академія пед. наук України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Держ. наук.-пед. бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 344 с.
94. Обучение практике социальной работы: международный взгляд и перспектива / под ред. М. Доуэла и С. Шадлоу / пер. с англ. под ред. Ю. Б. Шапиро. Москва : Аспект Пресс, 1997. 223 с.
95. Обучение социальной работе: приемственность и инновации / под ред. Ш. Рамон, Р. Сарри / перевод с англ. под ред. Ю. Б. Шапиро. Москва : Аспект, 1996. 157 с.
96. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Д. Шведовой. 18-е изд. Москва : Русский язык, 1986. 797 с.
97. Павловський К. Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд : *монографія*. Консорціум із удоскон. менеджменту освіти в Україні. Київ, 2005. 228 с.
98. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.
99. Педагогика: словарь системы основных понятий. Москва : Издательский центр ИЭТ, 2013. 268 с.
100. Перфільєва М. В. Соціальне виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями у Польщі : *монографія* / рец. Н. М. Коляда, І. П. Рогальська-Яблонська, С. В. Совгіра. Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. 216 с.
101. Петрикiна Ю. Тимбiлдинг у соціально-педагогічному супроводі навчально-виховного процесу: тренінгове заняття для викладачів. *Соціальний педагог*, 2016. № 8. С.44–46.

102. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія* / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Видавництво «Віпол», 2000. С. 274–297.
103. Пинкус А., Минахан А. Практика социальной работы (форма и методы) / пер. с англ. Москва: Союз, 1993. 223 с.
104. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні. *Рукопис: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.05.* Луганськ : Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, 2006. 261 с.
105. Поліщук В. Аналіз професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів у Польщі й Україні: *Вісник ЛНУ. Серія педагогічна.* Львів. 2002. Вип. 16. Ч. 2. С. 98–108.
106. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: *монографія* / за ред. Н. Г. Ничкало. Тернопіль : ТНПУ, 2006. 424 с.
107. Поліщук В. А., Янкович О. І. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи: *курс лекцій.* Тернопіль, 2009. 256 с.
108. Поліщук В. Інтеграція як провідна тенденція міжнародного розвитку соціальної роботи і соціальної освіти у XXI столітті. *Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку XXI століття* : зб. наук. пр. / редкол.: Василь Кремень (голова), Анатолій Кузьмінський, Франтішек Шльосек та ін., ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2011. С. 212–218.
109. Поморська Академія в Слупську (Польща). URL: [https://www.google.com/search?q=поморська+академія+в+слупську+\(Польща\)](https://www.google.com/search?q=поморська+академія+в+слупську+(Польща)) (дата звернення: 07.03.2014).
110. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. Київ : АПН України, ІПППО, 2000. 368 с.

111. Професійна освіта: *Словник*: навч. посіб. / укладач С. У. Гончаренко та ін. / за ред. Н. Г.Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
112. Профілактична соціальна робота / за ред. П. Картера, Т. Джеверса, Марка К. Сміта. Амстердам – Київ, 1996. 183 с.
113. Психологічний словник / за ред. члена-кореспондента АПН СРСР В. Войтко. Київ : Вища школа. 1982. 218 с.
114. Пуховська Л. П., Тименко В. М. Навчальна програма спецкурсу «Соціальна робота за кордоном». Київ : Автореферат, 2003. 27 с.
115. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва : Когнито-Центр, 2002. 396 с.
116. Розвиток медіації в Україні: польсько-українська співпраця: *збірник статей* / За ред. І. А. Войтюк. Київ : Арт-Бюро, 2004. 228 с.
117. Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ століття : *збірник наук. пр.* / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. акад. пед. наук України, ЧНУ. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011. 740 с.
118. Роджерс Г. Сравнительный подход к практической подготовке студентов к социальной работе. *Обучение практике социальной работы: международный опыт и перспективы*. Москва, 1997. С. 150–170.
119. Роджерс К. Взгляды на психологию становления человека / Перевод с англ. / Общая редакция Е. И. Исениной. Москва : Прогресс, 1994. 480 с.
120. Романовська Л. І. Система підготовки фахівців із соціальної роботи за кордоном на прикладі розвинених країн. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби. Педагогічні науки Хмельницький*. 2013. Вип. 3. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 10.03.2018).
121. Сіроштан О. В. Інтерактивні методи навчання в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: професійна підготовка соціального педагога. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 1. С. 85–89.

122. Сітарська Б. Теоретичні і методологічні засади дидактичних завдань з педагогіки у процесі підготовки та вдосконалення вчителів : *монографія* / пер. з пол. мови Ігор Родюк. Київ : Основа, 2005. 363 с.
123. Сластенин В. А. Социальный работник: готовность к профессиональной деятельности. *Научные труды МГПУ*. Москва : Прометей, 1995. 130 с.
124. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних сполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство. Київ : Довіра, 2000. 1017 с.
125. Словник психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівнику сільської школи) / укл. Ю. В. Буган, В.І. Урусський. Тернопіль : ТОКІППО, 2001. 179 с.
126. Словник: Польсько-український. Українсько-польський / укл. А. Малецька, З. Ландовські. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 848 с.
127. Смірнова Л. Л. Соціокультурна компетентність у структурі підготовки учителів іноземної мови в Польщі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Кіровоград, 2010. 22 с.
128. Собчак Н. Концептуальні засади навчання соціальних працівників: аналіз зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. Ужгород. 2004. № 7. С.334–339.
129. Соколова Е. И. Анализ терминологического ряда «коуч», «ментор», «тьютор», «фасилитатор», «эдвайзер» в контексте непрерывного образования. Петрозаводск: XXI. 2013. 4. URL: <http://LLL21.petrso.ru> (дата звернення: 10.10.2018).
130. Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В. І. Полтавця. Київ : КМ Академія, 2000. 236 с.
131. Соціальна робота: підручник / В. А. Поліщук, О. П. Бартош-Пічкара, Н. М. Горішна, Г. В. Лещук, О. Ю. Пришляк / за ред. Н. Г. Ничкало. Тернопіль : ВАТ «ТВПК Збруч», 2010. 330 с.

132. Соціальна робота: Практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр»: *навч. посібник* / Н. М. Гайдук, Л. Є. Клос, С. Г. Ставкова та ін. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 164 с.
133. Соціальна робота у Республіці Польща: *навчально-методичний посібник* / авт.-упор. В. Є. Бенера, Ж. М. Шевченко. Кременець: КОГПА, 2019. 248 с.
134. Соціальна робота в Україні: *навч. посіб.* / І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
135. Степанець І. О. До проблеми оновлення системи педагогічної освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи. URL: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu/Filos/2009_29/14.html (дата звернення: 05.07.2017).
136. Суріна І. А. Професійна підготовка вчителів у контексті реформи вищої освіти в Польщі. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_65/51.pdf (дата звернення: 11.08.2018).
137. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : АПН, 2003. 68 с.
138. Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. Харків : Прапор, 2006. 546 с.
139. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції : досвід європейських країн. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : Науково-методичний збірник* / ред. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. Київ : Контекст, 2000. 336 с.
140. Тетерский С. В. Введение в социальную работу: *Учебное пособие*. Москва : Академический Проект, 2000. 296 с.
141. Технологія роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді: *методичний посібник* / О. В. Вакуленко, В. Г. Захарченко, О. Г. Карпенко та ін. Київ, 2003. 86 с.

142. Тименко В. М. Тенденції розвитку європейської системи професійної освіти соціальних працівників: соціальна педагогіка за кордоном. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 1. С. 99–103.
143. Тлумачний словник української мови / укл. Ковальова Т. В., Коврига Л. П. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.
144. Факультет соціальної роботи в Польщі. URL: <https://www.osvitarol.info/fakulteti/fid/202> (дата звернення: 19.11.2015).
145. Факультет соціальної роботи в Польщі. Лодзінський університет (Лодзь, Польща). URL: <https://www.uni.lodz.pl/> (дата звернення: 24.11.2014).
146. Факультет Суспільних Наук (Wydział Nauk Społecznych) Кафедра суспільної педагогіки (Katedra Pedagogiki Społecznej) Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині. URL: <http://wns.uwm.edu.pl/ps> (дата звернення: 24.11.2014).
147. Форми навчання в польських університетах. Освіта.UA. URL: http://osvita.ua/abroad/higher_school/poland/42747/ (дата звернення: 14.06.2015).
148. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2006. 24 с.
149. Философский словарь / под. ред. М. М. Розенталя. Изд. 3-е. Москва : Политиздат, 1975. 496 с.
150. Френе С. Избранные педагогические произведения. Москва : Прогресс, 1990. 304 с.
151. Франк С. Л. Реальность и человек. Москва, 1997. 479 с.
152. Фром З. Бегство от свободы. Москва : Прогресс, 1989. 280 с.
153. Харченко С. Я. Значення категорії «Соціальність» у пошуках методологічної основи розвитку сучасної соціально-педагогічної науки: методологія й методи соціально-педагогічної роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №3. С.4–13.
154. Хартия про права инвалидов. Резолюция Сейма Польской Республики от 01.08.1997. URL: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/uprawnienia-osob-niepelnosprawny> (дата звернення: 03.05.2014).

155. Хауляк Я. Волонтеріат та його функціонування ЄС та Польщі. URL: <http://www.studua.org/articles> (дата звернення: 14.06.2015).
156. Хиц К. Соціальні та політичні аспекти реформи школи демократичної Польщі. *Рідна школа*. 2001. № 4. С. 37–40.
157. Цибулько Л. Г. Організація соціально-педагогічної роботи з вихованцями-сиротами в педагогічній спадщині Я. Корчака / Л. Г. Цибулько. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2012. № 1. С. 108–112.
158. Чалий О. В. Синергетика: інтеграційні тенденції в освіті. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Віпол, 2000. С. 158–175.
159. Чеховська-Белуга М. Підвищення рівня задоволеності життям студентів – пропозиція програм втручання. *Вісник Житомир : Держ. ун-т імені Івана Франка*. 2012. Вип. 64. С. 88–93.
160. Чеховська-Белуга М. Якість життя студентів – майбутніх соціальних працівників. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. пр. Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка / за ред. Василя Кременя і Тадеуша Левовицького / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Вища пед. школа Польської спілки вчителів у Варшаві, Житомир, 2012. С. 552–560.
161. Чубук Р. В. Професійна компетентність соціальних працівників в умовах парадигмальних змін. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2016. № 133. С. 254–258. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 11.03.2018).
162. Шевченко Ж. М. Практична спрямованість професійної підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка / за заг. ред. А. М. Ломаковича. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2018. Вип. 9. С. 183–193.

163. Шевченко Ж. М., Клос Л. Є. Підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'єзберезувальної діяльності у контексті глобальних стандартів освіти. *Психолого-педагогічний журнал «Професійне становлення особистості»*. Хмельницький : ХНУ. 2015. № 4. С. 204–212.
164. Шевченко Ж. М. Актуалізація досвіду практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Slovak international scientific journal*. Bratislava (Slovakia), 2018. Р. 2. № 15. С. 21–25.
165. Szewczenko Żanna. Katedralne odprowadzenie praktycznego pracownika socjalnego na wydziale nauk społecznych Uniwersytetu Warmińskiego-mazurskiego (Polska). *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка* / за заг. ред. А. М. Ломаковича. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2018. Вип. 10. С. 194–199.
166. Шевченко Ж. М. Підготовка соціальних працівників у Польщі як історико-педагогічна проблема. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків : 2019. Вип. 44. С. 306–314.
167. Шевченко Ж. М. Законодавче забезпечення підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*: спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» Київ : Гнозис, 2018. № 6. Кн. 2. Том 1 (79). С.49–63.
168. Шевченко Ж. М. Особливості практичного навчання соціальних працівників на практиці у вищій школі Польщі. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 11. С. 22–35.
169. Шевченко Ж. М. Особливості професійного спілкування в діяльності соціального працівника. *Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем*: тези матеріалів IV Всеукраїнської конференції молодих науковців (Львів 24-25 квітня 2014 року). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 229–232.

170. Шевченко Ж. М., Шевченко О. А. Інтернет в користуванні комунікативного суспільства. *Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем*: тези матеріалів VI Всеукраїнської конференції молодих науковців (Львів, 21-22 квітня 2016 р.) Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 130–132.
171. Шевченко Ж. М. Тенденції практичної підготовки соціальних фахівців у вищій школі Польщі. *Litteris et Artibus: нові горизонти. Випуск. II* / за заг. ред. Р. О. Дубровського. Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2017. С.116–128.
172. Шевченко Ж. М. Історія соціологічної думки. Навчальний енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі. Львів : Новий Світ – 2000» 2016. 687 с. (авт. внесок – 4 терміни; С. 9–10, С. 40–41, С. 460–462, С. 515–516).
173. Шевченко Ж. М. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I- IV рівнів акредитації. 3-тє видання, виправлене і доповнене / укладач В. М. Піча, наук. редакція Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми: навчальний посібник – Львів : Новий Світ – 2000, 2014. 516 с. (авт. внесок – 9 термінів; С. 25, 26, 31, 82, 219, 283, 339, 343, 361).
174. Шевченко Ж. М. Все про соціальну роботу. Навчальний енциклопедичний словник-довідник. 2-ге видання, перероблене та доповнене / за наук. ред. д. с. н., проф. В. М. Пічі – Львів : «Новий Світ – 2000», 2013. 616 с. (авт. внесок – 5 термінів; С. 5, 7, 21, 62, 63).
175. Шевченко Ж. М. Трансформації технологій навчання у практичній підготовці соціального працівника у Польщі. *Історико-педагогічні студії: Науковий часопис* / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11-12. С. 186–193.
176. Шевченко Ж. М. Соціокультурні чинники практичного спрямування до професійної підготовки соціальних працівників у Польщі. *Litteris et Artibus: нові горизонти. Випуск II* / за заг. ред. Р. О. Дубровського. Кременець : КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2018. Вип. II. С.215–226.

177. Шевченко Ж. М. Соціальна освіта і соціальна робота у Польщі: програма варіативної навчальної дисципліни для студентів спеціальності «Соціальна робота». Кременець: ВЦ КОГПА, 2018. 30 с.
178. Шевченко Ж. М. До питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Соціологія – соціальна робота та соціальне забезпечення – регулювання соціальних проблем* : матеріали VIII Міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю професора В. М. Пічі (м. Львів, 19–20 квітня 2018 р.). Львів. 2018. С. 180–183.
179. Шемпрух І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918–1999 рр.) : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 44 с.
180. Швалб Ю. Система професійної підготовки соціальних працівників: концептуальні підстави розробки. *Вища школа*. 2010. № 5–6. С. 55–67.
181. Швець Т. Е. Тьюторські практики індивідуалізації: досвід українських та польських шкіл. *Історико-педагогічні студії*: науковий часопис / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11-12. С. 12–20.
182. Шльосек Франтішек «Реформа системи освіти в Польщі». Харків : Шлях освіти. 1998. № 3. С.20–22.
183. Юридично-соціальний портал (із звіту про волонтерство) URL: <http://www.pilga.in.ua/node/18> (дата звернення: 24.08.2014).
184. Яковлев М. В., Кабаченко Н. В. Освіта та професійна підготовка соціальних працівників: стислий огляд світової практики. *Наукові записки НаУКМА: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2011. Том 123. С. 54–60.
185. Якса Н. Аналіз деяких важливих аспектів професійної підготовки та діяльності соціального педагога в Україні й Польщі. *Українська полоністика*. 2013. Вип. 10. С. 141–149.
186. Albirini A. The crisis of educational technology, and the prospect of reinventing education. *Educational Technology and Society*. 2007. № 10. P. 227– 236.
187. Arnold L. Learning to learn through real world inquiry in the virtual paradigm. *Faculty of Education, Anglia Ruskin University*. 2007.

- URL: www.ceilidhfolk.co.uk/arnold_thompson_2007.pdf (дата звернення: 14.11.2014).
188. Arnold L. Understanding and Promoting Autonomy in UK Online Higher Education. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*. 2006. Vol. 3. № 7. P. 33–45.
189. Auleytner J. *Polityka społeczna czyli ujarzmianie chaosu socjalnego*, WSP TWP, Warszawa, 2002, P. 34–35.
190. Auleytner J., Grewiński M., *Budżet socjalny w Niemczech i implikacje dla Polski*. Warszawa: «*Polityka Społeczna*» 2/2003. S. 7–11.
191. Baran Alina. Edukacja w Polsce wobec zmian systemowych i demograficznych. Warszawa : *Polityka społeczna*. 2004. № 5–6. P. 5–9.
192. Barbara Bray, Kathleen McClaskey. Make Learning Personal. URL : <http://ebook.lib.hku.hk/CADAL/B3140909X/http://info.itslearnina.net/rs/itslearnina/imaaes/itsleaming-make-learnina-personal11.pdf> (дата звернення: 17.08.2014).
193. Badora K. P. Rozwój pracy socjalnej i opieki zastępczej na Ukrainie / Krzysztof Piotr Badora. Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia. *Професійна освіта : педагогіка і психологія* : пол-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало, Ченстохова, Київ, 2001. Вип. III. S. 137–146.
194. Badora S. Poszukiwanie nowych koncepcji pracy socjalnej i opiekunczo-wychowawczej na Ukrainie. Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* : пол-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Ченстохова ; Київ, 2001. Вип. III. S. 127–135.
195. Banach Cz., Nauczyciel [w:] T. Pilch (red.), Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. III, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie «Żak», 2004. S. 548–553.
196. Bańko M. Kompetencja czy kompetentność. URL: <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/kompetencja-czy-kompetetnosc;16174.html> (дата звернення: 22.11.2017).

197. Baldi G. Ch. The politics of differentiation: education reform in postwar Britain and Germany: A Dissertation of Doctor of Philosophy / G. Ch. Baldi – Washington, DC, 2010. 306 p.
198. Balcerek M. Szkolnictwo specjalne i pedagogika specjalna w pierwszej połowie XX wieku [w]. *Dzieje szkolnictwa i pedagogiki specjalnej* / Mauersberg S. (red.). Warszawa: PWN, 1990. S. 207–211.
199. Benson P. Measuring autonomy: should we put our ability to the test? *Testing the untestable in language education* / A. Paran, L. Sercu. Bristol: Multilingual Matters, 2010. С. 77–97.
200. Bezpłatne szkolenia – I i II stopień specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny. URL: <https://ops.pl/2018/11/bezplatne-szkolenia-ii-stopien-specjalizacji-zawodzie-pracownik-socjalny/> (дата звернення: 09.01. 2018).
201. Bednarczyk H. Aktywizacja zawodowa studentów – problemy i doświadczenia akademickich biur karier / Henryk Bednarczyk, Mirosław Żurek. *Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia. Професійна освіта : педагогіка і психологія* : пол-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Ченстохова, Київ, 2008. Вип. X. S. 164–173.
202. Borutka T. Jan Paweł II jako obrońca godności i praw osoby sprawnej inacze. T. Borutka. Niepełnosprawni wśród nas. O dostęp do edukacji i prawo do rozwoju / red. D. Gzubala, J. Lach-Rosocha. Biesko-Biała : wyd.: ATN w Bielsku-Białej, 2004. S. 170–176.
203. Cable V. Higher Education: Students at the Heart of the System / V. Cable, D. Willetts. *Crown copyright.*
2011. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/31384/11-944-higher-education-students-at-heart-of-system.pdf (дата звернення: 19.09. 2015).
204. Cooperative learning. Кооперативне навчання URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Cooperative_learning (дата звернення: 12. 05. 2014).

205. Collaborative learning. Навчання взаємодопомоги
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Collaborative_learning (дата звернення: 10. 05. 2014).
206. Czerniachowska R. Rozwój pedagogiki społecznej w Polsce i świecie. *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. / за ред. Миколи Євтуха, Дмитра Герцюка, Казімежа Шмида, НАПН України, Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, Жешувський ун-т (Польща). Львів, 2013. Т. 3. С. 180–183.
207. Czekierda P., Fingas B., Szate M. Tutoring. Teoria, praktyka, studia przypadkow. Warszawa. 2015, 335 с.
208. Denek K. Kształcenie zawodowe nauczycieli w kontekście reformy edukacji. *Problemy pedeutologii na przełomie XX i XXI wieku* / pod red. Z. Jasińskiego i T. Lewowickiego. Opole, 2000. S. 121–130.
209. Duksik W. Pedagogika specjalna. Poznań : wyd. UAM, 1997. 211 s.
210. Dąbrowski Z., Kulpiński F. Pedagogika opikuńcza: Historia, teoria, terminologia. Olsztyn : Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2000. 209 s.
211. Doroszevska J. Pedagogika specjalna: rozdział 4. Torun . 2001. 636 s.
212. Davies M. What We Have to Learn About Social Work Education. *Communiti Care*. 1981. № 15. P. 18–22.
213. Doel M. The Practice Curriculum. *Social Work Education*. 1987. № 6. P. 6-9.
214. Decyzja №7 Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 4 października 1995 r. w sprawie dokumentacji programowej dla zawodu pracownik socjalny. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej*. 1995. № 6. poz.
215. Dryżałowska G. Integracja edukacyjna a integracja społeczna. *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych* / pod red. Grażyny Dryżałowskiej, Hanny Zuraw. Warszawa : Zak, 2004. S. 215–225.
216. Eadie T., Lymbery M. Promoting Creative Practice through Social Work Education. *Social Work Education*. 2007. Vol. 26. №. 7. P. 670–683.
217. Edukacja i nauka w Narodowym Planie Rozwoju. URL: www.men.waw.pl/szk-wyz/strategia/strategia_rozwoju.php (дата звернення: 09. 11. 2014).

218. Edukacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej.
URL: <http://www.lomza.caritas.pl> (дата звернення: 11. 10. 2014).
219. Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych / pod red. Kazimierz Wojciechowski.
Wrocław: Wyd. Zakład Narodowy imienia Ossolinskich, 1986. 456 s.
220. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T. 3, M-O / red. prowadzący Ewa RoZycka; red. nauk i prze-wodn. kom. red. Tadeusz Pilch. Warszawa : Zak, 2004.
221. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T. 2, G-L / red. prowadzący Ewa RoZycka ; red. nauk. i prze- wodn. kom. red. Tadeusz Pilch. Warszawa : Zak, 2003.
222. Evans D. The Centrality of Practice in Social Work Education. *I suces in Social Work Education*. 1987. №. 7. P. 83–101.
223. European language portfolio: feasibility study / I. Christ, R. Schärer, F. Debyser, A. Dobson. Strasbourg: Council of Europe, Document CC-LANG, 1996. 30 p.
224. European Portfolio for Student Teachers of Languages / D.Newby, R.Allan, A. B. Fenner та ін. Strasbourg : Council of Europe, 2007. 90 p.
225. Electronic Portfolios: Emerging Practices in Student, Faculty, and Institutional Learning. Edited by Barbara L. Cambridge. Washington, DC : American Association for Higher Education. 2001. 230 p.
226. Fudala Jadwiga. Poza paradygmatem abstynencji – ograniczanie picia alkoholu jako cel terapii. Książka wydana pod patronatem PARPA. Druk i oprawa : Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk. Warszawa, 2017. 112 p.
227. Fundusz Stypendialny i Szkoleniowy KUL <https://www.kul.pl/fundusz-stypendialny-i-szkoleniowy,13654.html> (дата звернення: 15.12. 2014).
228. Gasik W. Rozwój praktyki i teorii pedagogiki specjalnej w XIX iw początkach XX wieku. *Dzieje szkolnictwa i pedagogiki specjalnej* / red.Mauersberg S. Warszawa : PWN, 1990. S. 14–18.
229. Gulda M. Socjalizacja osób niepełnosprawnych. *Między wsparciem doraźnym a wspieraniem racjonalnym, czuli o uwarunkowaniach socjalizacji społecznej osób niepełnosprawnych*. Kraków, 2008. 135 s.
230. Gofron B. Edukacja a reprodukcja struktury społecznej i zawodowej. *Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia. Професійна освіта: педагогіка і психологія :*

- пол.-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Нічкало. Київ, 2001. Вип. III. S. 113–126.
231. Golebniak D., Teusz G. Studiowanie praktyki. *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*. Lublin, 1997. S. 43–55.
232. Granosik M. *Profesjonalny wymiar pracy socjalnej*. Katowice : Śląsk. 2006. S. 23-46.
233. Greenwod E., *Pracownik socjalny jako profesjonalista: materiały konferencji*, 1957, za: Gąsior H. (red.), Katowice 1998. S. 45–55.
234. Grzegorzewska M. APS. URL: <http://www.aps.edu.pl/index.php?md=6176> (дата звернення: 15.08. 2016).
235. Grewiński M., A. Karwacki, *Pluralizm i międzysektorowa współpraca w realizacji usług społecznych*, Warszawa 2010; M. Grewiński, J. Tyrowicz (red.), *Aktywizacja, partnerstwo, partycypacja – o odpowiedzialnej polityce społecznej*, Warszawa, 2007.
236. Gołubiew M. Pedagog specjalny w szkole integracyjnej. *Konteksty pedagogiki specjalnej* / red. Teresa Żółkowska. Czhesin, 2007. T. II. S. 345–352.
237. Hees G. van, Geissler-Piltz, B. (red.) *Supervision meets education. Supervision in the bachelor of Social Work in Europe*, CESRT Research Centre Social Integration, Faculty of Social Work Zuyd University. 2010.
238. Howe David. An Introduction to SW Theory. *Aldershot Honts*. England: Wildwood House, 1987. P. 166.
239. Harris R. Social Work Education and Transfer of Learning. *Issues in Social Work Edukation*. 1983. No. 3 (2). P. 103–117.
240. Hrynkiewicz J. *Zakres i kierunki zmian w pomocy społecznej*, w: *Reformy społeczne – bilans dekady* / red. M. Rymsza, Warszawa : WSP TWP. 2004. S. 97–98.
241. Hutchison E. Social Work Education: A View From the Fleid. *Social Work Today*. 1977. № 2. P. 10–12.
242. Hulek A. *Uczeń niepełnosprawny w szkole masowe*. Kraków, 1992. 195 s.

243. Hosmer W. Self-education: or The philosophy of mental improvement. URL: <https://archive.org/stream/selfeducationorp00hosm#page/n0/mode/2up> (дата звернення: 26.07.2017).
244. INFO-EPPSOZ. NR 1, Warszawa, 1 luty 1999 r.
245. Jak zadbać o jakość w profilaktyce – System Rekomendacji Programów Profilaktycznych i Promocji Zdrowia Psychicznego /Redakcja merytoryczna: Janina Węgrzecka-Giluć. Warszawa: ETOH Fundacja Rozwoju Profilaktyki, Edukacji i Terapii. 2016. 240 p.
246. Jan E. Visual impairment in children and adolescents. New York : Grune and Stratton, 1977. 45 p.
247. Janowski A. Polish Education: changes and prospects. *Oxford Studies in Comparative Education*. 1992. Vol. 2 (1). 72 p.
248. Jezierski R. Poglądy etyczne E. Abramowskiego. Poznań, 1970. P. 16.
249. Jonassen D. Theoretical foundations of learning environments. S. Land. London : Routledge, 2014. 272 p.
250. Jordan P. Animator społeczny katalizator zmiany. Warszawa : CAL. 2005. 88 s.
251. Jedlewska B. Animator kultury zawod przyszłości, [w:] *Animacja społeczno kulturna wobec przemian cywilizacyjnych* / red. K. Hrycyk. Warszawa, 2000. 104 s.
252. Kantowicz E. Kultura profesjonalizacji pracowników socjalnych i jej kształtowanie w procesie edukacji / w: K. Piątek, K. Szymańska-Zybertowicz (red.), *Profesjonalna praca socjalna*. Nowy paradygmatyczny niedokończone zadanie, Toruń 2011. S.35.
253. Kantowicz E. *Paradygmat pracy socjalnej w obszarze nauk humanistyczno-społecznych a kształcenie do profesji społecznych*, w: *Pomoc społeczna, praca socjalna* / red.K. Marzec-Holka, Bydgoszcz, 2003. S. 115.
254. Kamiński A. Pedagogika społeczna Heleny Padlińskiej w okresie krakowskim (1908-1914). «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne». Łódź, 1965, Seria I, S.40.
255. Kamiński A. Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna. Wydanie czwarte. *Państwowe Wydawnictwo Naukowe*. Warszawa, 1980. 426 p.

256. Karasowska Aleksandra, Szulirz Alina. Ocalić więzi. Praca socjoterapeutyczna z rodziną zagrożoną. Książka wydana pod patronatem PARPA. Wydawca ETOH Fundacja Rozwoju Profilaktyki, Edukacji i Terapii Problemów Alkoholowych. Warszawa, 2015. 224 p.
257. Karasowska Aleksandra. Jak wychowywać i uczyć dzieci z zaburzeniami zachowania. Książka wydana pod patronatem PARPA. Warszawa : ETOH Fundacja Rozwoju Profilaktyki, Edukacji i Terapii Problemów Alkoholowych. 2016. 232 p.
258. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. URL: <http://www.kul.pl/> (data звернення: 09. 07. 2015).
259. Kodeks Etyki. Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych (www.ifsw.org/policies/code-of-ethics dostęp. Warszawa, 12. 03. 2012) URL: http://ipsir.uw.edu.pl//UserFiles/File/M.C./Miedzynarodowy_Kodeks_Etyki_Pracy_Socjalnej.pdf (data звернення: 12. 06. 2017).
260. Kowolik P. Rozwoj zawodowy nauczycieli placówek opiekuńczo-wychowawczych. Radziewicz-Winnicki A. *Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku* (Wybrane zagadnienia), Katowice, 1992. S. 22–24.
261. Kolb D. A. *Experiential Learning: experience as the source of learning and development*. NJ: Prentice Hall, 1983. 256 p.
262. Kolaczek B. Dostęp młodzieży do edukacji Zrównoważonej. Uwarunkowania. Wyrownanie szans. Warszawa: IPiSS, 2004. S. 19.
263. Komorska M. Kształcenie ustawiczne w pracy socjalnej i jego funkcje w kształtowaniu społeczności lokalnych . *Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., (22–24 квіт. 2009 р., Київ, Житомир) / Вища пед. шк. Польської спілки вчителів, Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка та ін. Київ, Житомир, 2009. С. 426–434.
264. Kompetencja. URL: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kompetencja> (data звернення: 24. 12. 2016).

265. Kłoskowska A. Socjologia kulturi / A. Kłoskowska. Warszawa : PWN, 1993. 109 s.
266. Książkowski M. *Polska polityka społeczna na tle modeli występujących w Europie*, w: *Europa Socjalna – iluzja czy rzeczywistość?*, W. Anioł, M. Duszczyk, P. Zawadzki (red.), Warszawa 2011. S. 261–262.
267. Kwiatkowska H. Kierunki przemian funkcji zawodowych nauczyciela / H. Kwiatkowska. *Ruch Pedagogiczny*. Warszawa, 1990. № 1-2. S. 13–23.
268. Kwiatkowska-Kowal B. Kanon treści pedagogicznej edukacji akademickiej nauczycieli. *Studia Pedagogiczne*. LXI. Warszawa, KNP PAN, 1995. S. 159–189.
269. Kwiecinski Z. Edukacja jako wartosc odzyskiwana wspolnie (Glos w dyskusji o uspołecznieniu szkoły), «Edukacja», 1991. Nr 1. S. 89.
270. Kwalifikacje pracowników socjalnych wskazane ustawą z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.) oraz ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 48, poz. 320). URL: <https://www.portaloswiatowy.pl/bezpieczenstwo-w-szkole/ustawa-z-dnia-12-marca-2004-r.-o-pomocy-spoecznej-tekst-jedn.-dz.u.-z-2018-r.-poz.-1508-9735.html> (дата звернення: 14. 06. 2014).
271. Latoszek P. M. Selekcja i rekrutacja na studia medyczne a przygotowanie do roli zawodowej lekarza, w: *Socjologia zawodów medycznych: wybór problematyki* / red. M. Sokołowska, S. Kosiński, Warszawa, 1978. S. 73.
272. Leksykon Pedagogika / pod red. B. Milerski, B. Sliwerski. Warszawa : PWN, 2000. S. 45.
273. Learning and Teaching in Social Work. Towards Reflective Practice / ed. by Yelloly M., Henkel M. London : Jessica Kingsley Publishers, 2005. S. 15–18.
274. Lepalczyk I., E. Murynowicz-Hetka. Tradycje i sytuacje aktualne w kształceniu pracowników socjalnych w Polsce . *Praca socjalna*, 1990. № 1–2. S. 9.
275. Link do opisu specjalności WMU w Olchtuni. URL: https://usosweb.uwm.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/programy/pokazProgram&prg_kod=5401-SL-PrSoc_KRK (дата звернення: 08.07.2014).

276. Link do sylabusów. Wydział Nauk Społecznych.
URL: https://informatore.uwm.edu.pl/prg/5401-SL-PrSoc_KRK/2018z/ (дата звернення: 10.09.2018).
277. Littlewood W. Autonomy: an anatomy and a framework. *System*. 1996. № 24. P. 427–435.
278. Lizoń-Szłapowska D. Wybrane problemy socjalizacji młodeży z niepełnosprawnością intelektualną w środowisku lokalnym . *O trudnej sztuce bycia razem, czyli różne oblicza integracji* / pod red. A. Stankowskiego i M. Balukiewic. Kraków : Impuls, 2006. S. 52–58.
279. Lipkowski O. Pedagogika specjalna. Łódź : PWN, 1979. 267 s.
280. Łodyga O. Gry decyzyjne jako aktywna metoda kształcenia doradców zawodowych. *Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia. Професійна освіта: педагогіка і психологія* : пол-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Нічкало. Ченстохова, Київ, 2001. Вип. III. S. 338–343.
281. Łuka Magdalena. Osoba ludzka a bezrobocie. Analiza Filozoficzno-Pedagogiczna. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wydział zamiejscowy nauk o społeczeństwie w stalowej woli katedra pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej i pracy socjalnej. Wydawnictwo KUL. Lublin, 2011. 302 s .
282. Matusz M. Kompetencje informacyjne uczniów. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%/matusz.pdf> (дата звернення: 12. 03. 2018).
283. Marynowicz-Hetka E. Kształcenie do profesji społecznych – przygotowanie do pola praktyki. Przypadek: kształcenie do pola pracy socjalnej. *Педагогічна освіта в Україні і Польщі: реалії та перспективи. Pedagogiczna oświata na Ukrainie i w Polsce : realia i perspektywy* : зб. наук. пр. / за ред. Дмитра Герцюка, Ришарда Кухи. Львів, 2008. С. 248–264.
284. Marszałek L. Integracja w grupie przedszkolnej zróżnicowanej wiekowo. Inkluzja i ekskluzja społeczna osób z niepełnosprawnością. Warszawa : Wyd. Salezjańskie, 2009. S. 38–45.

285. Medyczne aspekty uzależnienia od alkoholu / pod redakcją prof. Marcina Wojnara. Druk i oprawa: READ ME. Warszawa, 2017. 172 p.
286. Międzynarodowa definicja pracy socjalnej.
URL: http://www.ipsir.uw.edu.pl/UserFiles/File/Rekrutacja/Miedzynarodowa_definicja_pracy_socjalnej.pdf (дата звернення: 13. 10. 2014).
287. Migracji zarobkowej młodzieży. URL : <http://wilnoteka.lt>, data publikacji 13 sierpnia 2013 (дата звернення: 19. 08. 2014).
288. Mikulski J. *Służby socjalne: stan, potrzeby, kształcenie*. Warszawa, 1974. S. 98.
289. Ministerstwo Pracy i polityki Społecznej Polskiej. URL: <http://www.mpips.gov.pl>. (дата звернення: 18.09. 2018).
290. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina> (дата звернення: 11. 12. 2018).
291. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego Rzeczypospolitej Polskiej URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 14. 08. 2018).
292. Model Organizowania Społeczności Lokalnej opracowany przez zespół Laboratorium Innowacji Społecznej. URL: www.cal.org.pl (дата звернення: 07. 06. 2017).
293. Monitor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. URL: <https://www.kul.pl/files/733/zarzadzenie.pdf> (дата звернення: 07. 06. 2017).
294. Mozdzen S. I. Historia wychowania 1918-1945. Kielce, 2000.
295. Nixon S., Mur A. Practice Learning and the Development of Professional Practice. *Social Work Education*. Vol. 25. №8. 2006. P. 798–811.
296. Nocuń A., Szmagański J., Podstawowe umiejętności w pracy socjalnej i ich kształcenie. Porozumiewanie się, rozwiązywanie problemów i konfliktów. Warszawa: BPS, Wydawnictwo Interart. 1996. P. 97–99.
297. Oświata w otoczeniu burzliwym. Migotliwe konteksty i perspektywy rozwoju współczesnej edukacji / pod. red. h. Rusek, A. Gorniok-Naglik, J. Oleksy. Katowice, 2008. P. 48–52.
298. O sytuacji w naukach pedagogicznych. Pod red. W.Okonia. Monografie pedagogiczne. Wrocław, 1985. t. XLIX. P. 17–19.

299. Ostrowska A. *Osoby niepełnosprawne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*. Warszawa, 2001. 191 s.
300. Organizacja programu aktywności lokalnej dla rodziców dzieci niepełnosprawnych URL: http://www.przetargi.egospodarka.pl/157489_Organizacja-programu-aktywnosci-lokalnej-dla-rodzicow-dzieci-niepelnosprawnych_2012_2.html (дата звернення: 10. 12. 2014).
301. Okon W. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa : Zak, 2001.
302. Olech A. Gry transakcyjne w superwizji, [w:] J. Szmagański (red.), *Superwizja pracy socjalnej. Zastosowania i dylematy.*, Warszawa : IRSS. 2005. S. 78–91.
303. Organizacja praktyk Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. URL: <https://www.kul.pl/praktyki,18510.html> (дата звернення: 11. 01. 2014).
304. Pachociński R. *Współczesne systemy edukacyjne* / R.Pachociński. Warszawa : Instytut Badan Edukacyjnych, 2000. 293 s.
305. Pachociński Ryszard. *Pedagogika porównawcza. Podręcznik dla studentów pedagogiki*. Białystok, 1995. 228 s.
306. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. URL: <http://www.pfron.org.pl> (дата звернення: 19. 12.2014).
307. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie. URL: <http://nk.pl/school/60778/61> (дата звернення: 11. 01.2019).
308. Parker J. Developing Effective Practice Learning for Tomorrow's Social Workers. *Social Work Education*. 2007. Vol. 26. № 8. P. 763–779.
309. *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie.* / pod red. T.Pilcha i Ireny Łepalczyk. Wydanie drugie rozszerzone i poprawione. Warszawa: Żak, 1995.
310. *Pedagogika Marii Grzegorzewskiej*. *Wychowawca*. 2007. № 6. S. 22–23.
311. *Pedagogika specjalna № 1 : podręcznik akademicki* / redakcja naukowa Anna Firkowska-Mankiewicz, Grzegorz Szumski. Warszawa : PWN, 2008. 404 s.
312. *Pedagogika specjalna № 2 : podręcznik akademicki* / redakcją naukową Anna Firkowska-Mankiewicz, Grzegorz Szumski. Warszawa : APS, 2008. 404 s.

313. Pedagogika specjalna dla pracowników socjalnych / pod redakcją Danuty M. Piekut-Brodzkiej, J. Kuczyńskiej-Kwapisz. Warszawa : Wydawnictwo Akademii Pedagogiki specjalnej, 2004. 214 s.
314. Pedagogika specjalna – wybrane problemy edukacyjno-wychowawcze / pod redakcją Aleksandry Siedlaczek-Szwed. Częstochowa, 2007. 306 s.
315. Pedagogika specjalna – koncepcje i rzeczywistość. Socjopedagogiczne aspekty rehabilitacji osób niepełnosprawnych / redakcją Teresa Żótkowska. Szczecin : Wydawca ZAPOL, 2008. T. III. 775 s.
316. Pietrulewicz B. Problemy edukacyjno-społeczne rozwoju zawodowego pracowników. *Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia. Професійна освіта : педагогіка і психологія* : пол-укр., укр.- пол. щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Нічкало. Ченстохова : Київ, 2009. Вип. XI. S. 35–42.
317. Piwowarski R. Dziecko – nauczyciel – rodzice / R. Piwowarski. Warszawa : WsiP, 2001. 243 s.
318. Pisz Z. *Wartości i paradygmaty w polityce społecznej*, w: *Wymiary polityki społecznej* / red. O. Kowalczyk, S. Kamiński Wrocław, 2009. S. 208.
319. Podstawy Edukacji. Wydawnictwa Naukowego im. Stanisława Podobirskiego AJD. Sarnat-Ciastko A. Tutoring, coaching i mentoring w polskiej szkole? Miedzy chaosem a autentyczna potrzeba. Czestochowo. 2015. № 8. S 141–152 .
320. Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem. URL : www.twk.org.pl. (дата звернення: 03. 01. 2016).
321. Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. URL: www.psouu.org.pl. (дата звернення: 05. 01. 2016).
322. Praca socjalna. URL: <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-i-i-ii-stopnia/praca-socjalna> (дата звернення: 20. 12. 2018).
323. Pracownik socjalny wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej / Iwona Dąbrowska – Jabłońska, Alicja Kulcz, Piotr Sikora oraz inni; pod redakcją Józefy Brągiel i Alicji Kulcz. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002. 177 s.

324. Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.
URL: <https://eko-tur.pl/szkolenia/1,Szkolenia-Otwarte;399>,
Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (дата звернення: 07. 08. 2017).
325. Praktyki obowiązkowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
URL: https://www.kul.pl/praktyki-obowiazkowe,art_79457.html (дата звернення: 14.07.2016).
326. Praktyki nadobowiązkowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
URL: https://www.kul.pl/praktyki-nadobowiazkowe,art_79458.html (дата звернення: 14. 07. 2016).
327. Praktyka pedagogiczna IPSiR UW. URL: <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-i-i-ii-stopnia/zasady-odbywania-praktyk-w-ipsir/praktyka-pedagogiczna> (дата звернення: 10. 08. 2017).
328. Przedsiębiorczość społeczna a praca socjalna. Nowa Praca Socjalna. Autorzy: Tomasz Barszczewski, Wojciech Duranowski, Magdalena Omen, Olga Pankiv, Agnieszka Rymsza. Przedsiębiorczość społeczna a praca socjalna / Pedakcja naukowa: Olga Pankiv, Wojciech Duranowski. Warszawa, 2014. 200 p.
329. Raport o stanie edukacji 2010. URL: <http://eduentuzjasci.pl/pl/component/content/article/126-informacje/arttykul/233-raport-o-stanie-edukacji-2010.html> (дата звернення: 08.05. 2014).
330. Raskin M. Skolnik L. Wayne J. An International Perspective of Field Education. *Journal of Social Work Education*. 1991. № 27. P. 258–270.
331. Raław M. Ludzie instytucji i ludzie w instytucji. Pracownicy socjalni o swojej pracy, w: M. Dutkiewicz, Pracownicy socjalni: pomiędzy instytucją pomocy społecznej a środowiskiem lokalnym. Raport z badań. Warszawa: ISP 2011. P. 12–15.
332. Radlinska H. Pedagogika społeczna. Warszawa, 1961.
333. Regulamin organizacji i realizacji praktyk pedagogicznych realizowanych w ramach projektu «Nowa jakość praktyk pedagogicznych».
URL: <http://www.praktyki.awf.wroc.pl/Stronka/REGULAMIN> (дата звернення: 10. 09. 2014).

334. Rehabilitacja w domach pomocy społecznej / redakcja: Stanisław Kowalik, Zbigniew Gordziej. Jakogniewice, 2005. 174 s.
335. Reymont S. Studium Pracy Społeczno-Oświatowej WWP. Przypomnienie programu i metody. *Praca Socjalna*, 1986. S. 47.
336. Rogers G., Mc Donald L. *Field Instruction Methods for Agent Supervisors*. Queity. 1989. P. 34–37.
337. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 5 marca 1997. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej*. 1997. № 24. P. 125.
338. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 czerwca 2006 r. w sprawie nazw kierunków studiów. *Dziennik Ustaw*. 2006. № 121. P. 838.
339. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a take trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełnia uczelnia, by prowadzi studia międzykierunkowe oraz makrokierunki. *DziennikUstaw*. 2007. № 164. P. 1166.
340. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 stycznia 2008 r. w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego realizowanej w szkołach wyższych. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej*. 2008. № 27. P. 158.
341. Sakowicz-Boboryko A. Rodzina jako realizator potrzeb rehabilitacyjnych dzieci niepełnosprawnych. Białystok : wyd.: Trans Hamana, 2005. 119 s.
342. Sękowska Z. Pedagogika specjalna. Warszawa : PWN, 1985. 330 s.
343. Sheldon D. Theory and Practice in Social Work: A Pre-Examination of a Tenujus Relationship. *British Jornal of Social Work*. 1978. № 8. P. 1–22.
344. Sideon R. Comments on the Structure and Formes of Social Work Knowledge. *Social Work and Social Sciences Review*. 1989–1990. № 1. P. 29–44.
345. Słownik języka polskiego. Wydanie III. Warszawa : PWN SA. Druk i oprawa : Jydzka Drukarnia Dzieiowa SA. Druk ukoczono w kwietniu, 2006 r. 1360 p.
346. Słownik pedagogiczny. Wincenty Okon. Warszawa : Zak, 1981. S. 85–89.

347. Słownik pedagogiczny / Czesław Kupisiewicz, Małgorzata Kupisiewicz. Warszawa : PWN, 2009. S. 4749.
348. Socjalizacja – Osobowość – Wychowanie. Materiały konferencji naukowej, XII. 1982; UAM, 1989. *Trempała E.*: Rozwój, kierunki i ośrodki pedagogiki społecznej w Polsce. / red. E.T.Wcźniak: Myśl społeczna A.Kamińskiego. Jelenia Góra, 1986. S. 238.
349. Strategie reform oświatowych w Polsce na tle porównawczym / pod red. Wojnar J., Bogaj A., Kubina J. Warszawa: Komitet Prognoz. *Polska 2000 Plus*, ELIPSA, 1999. S. 25–27.
350. Standards in social work practice meeting human rights, (2010) / red Agius, A., International Federation of Social Workers European Region. URL : http://cdn.ifsw.org/assets/Standards_meeting_Human_Rights-Final_Report_.pdf (дата звернення: 18. 06. 2014).
351. Studia Podyplomowe «Zachowania problemowe młodzieży – profilaktyka, wsparcie, interwencja». URL : <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studiapodyplomowe/zachowania-problemowe-mlodziezy---profilaktyka--wsparcie--interwencja> (дата звернення: 13. 12. 2018).
352. Studenckie praktyki zawodowe na specjalizacji Rewitalizacja i innowacje społeczne (studia I stopnia) UW URL : <http://www.olkusz.spoleczna.pl/index.php?id=102> (дата звернення: 3. 12. 2018).
353. Studia dualne. Дуальне-навчання-у-Вроцлаві. URL: <https://mojaedukacja.com/news/%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%> (дата звернення: 23. 01. 2019).
354. Strykowski W. Kompetencje współczesnego nauczyciela. Neodidagmata, 27–28. Poznań, 2005. S. 15–29.
355. Superwizja Pracy Socjalnej / Pod redakcją Mirosława Grewińskiego i Bohdana Skrzypczaka. Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiego Funduszu Społecznego. Warszawa, 2013. 426 p.

356. Swierkoszova J. Kompetencje nauczycieli . Edukacja jako proces socjalizacji osób niepełnosprawnych. Problemi edukacji, rehabilitacji osób niepełnosprawnych / pod redakcją naukową Anny Klinik. Kraków, 2009. T. 10. S. 98–110.
357. Syson L. Baginsky M. Learning to Practice: A study of practice placements in courses leading to the Certificate of Qualifications in Social Work. London: *Central Council for Education and Training in Social Work*. 1981). P. 60–66.
358. Szczepański J. Czynniki kształtujące zawód i strukturę zawodową, w: *Socjologia zawodów* / red A. Sarapata, Warszawa 1965. S. 21.
359. Szumski G. Przez kształcenie integracyjne do integracji społecznej. *Ruch Pedagogiczny*. 2003. № 5–6. S. 22–29.
360. Szumski G. Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych: sens i granice zmiany edukacyjnej. Warszawa : PWN, 2006. 290 s.
361. Szmagański J. (red.) *Superwizja pracy socjalnej. Zastosowania i dylematy*. IRSS Warszawa 2005. Porównaj także uwagi na ten temat w opracowaniach: K. Wódz, E. Leśniak-Berek *Superwizja w pomocy społecznej*, [w:] Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych. *Materiały pomocnicze dla słuchaczy specjalizacji II stopnia w zawodzie pracownik socjalny*. Wydawnictwo Edukacyjne Akapit. Toruń 2007. S. 36–37.
362. Szmagański J. *Koncepcje superwizji pracy socjalnej* / red Szmagański J. *Superwizja pracy socjalnej. Zastosowania i dylematy*. Warszawa: Instytut Rozwoju Służb Społecznych, 2011. S. 26–28.
363. Syrek E.: Główne ośrodki naukowo-badawcze pedagogiki społecznej w Polsce (1945-1991) / W: *Radziejewicz-Winnicki A. Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku (Wybrane zagadnienia)*, Katowice, 1992.
364. Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie / pod. red. Jelenia Góra. Wydawnictwo Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa, 2012. S.16 –29.
365. Tchorzewski A. M. Współczesne konteksty wychowania. Bydgoszcz, 2002. 215 s.
366. Terapia pedagogiczna : Zagadnienia praktyczne i propozycje zajęć / pod redakcją naukową Ewy Halgorzaty Skorek. Kraków : Impuls, 2007. Tom II. 179 s.

367. Thompson N., Osada M., Anderson B. *Practice Teaching in Social Work*. Birmingham. PEPAR, 1990. P. 30–35.
368. Trawkowska D. Wprowadzenie. Zmiany w pomocy społecznej i w pracy socjalnej – czego i dlaczego mamy się bać? *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje*, 2012. № 19. S. 215–224.
369. Trawkowska D. *Superwizja w pomocy Społecznej w Polsce. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, [w:] System pomocy społecznej w Polsce. Wybrane aspekty instytucjonalne i praktyczne / pod. red. M. Bąkiewicza i M. Grewińskiego. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2010. S. 246–247.
370. Trawkowska D. Konsultanci w pomocy społecznej – w świetle wyników badań empirycznych / w red.: E. Marynowicz-Hetka, M. Granosik, D. Wolska- Pyrlńska. *Badania w pracy socjalnej / społecznej – przegląd dokonań i perspektywy*. Łódź: Wydawnictwo UŁ, 2007. S. 215–233.
371. Tyszkowa M. *Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną*. Poznań : UAM, 1985. 245 s.
372. Wieczorek G. Indywidualny plan działania jako metoda pracy doradcy zawodowego. *Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia. Професійна освіта : педагогіка і психологія : пол-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Т.Лєвовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Нічкало. Ченстохова; Київ, 2006. Вип. VIII. S. 195–206.*
373. Wiśniewski W. Wykształcenie w systemie wartości społeczeństwa polskiego, *Studia socjologiczne*, 1/1988, s. 90.
374. Woroniecki Z. Teoretyczno-praktyczny charakter kwalifikacji nauczycieli *Ruch Pedagogiczny*. 1990. №5–6. S. 18–29.
375. Wright V. Promoting and evaluating the use of the European Language Portfolio. URL : <https://www.llas.ac.uk/resources/gpg/2569#ft7> (дата звернення: 18.09.2014).
376. Wroczyński R. *Dzieje oświaty polskiej (1795-1945)*. Państwowe wydawnictwo naukowe. Warszawa, 1980. 375 p.
377. Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej. Praca zbiorowa pod redakcją Mirosława Grewińskiego i Jerzego Krzyszковского. Publikacja

- przeznaczona jest do bezpłatnej dystrybucji. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego. 2011. 126 p.
378. Wyrobkowi-Pawłowska W. *Studium Pracy Społeczno-Oświatowej*. Praca Socjalna». 2/1986. S. 48–52.
379. Wyczesany J. Idea integracji w nowych strukturach edukacyjnych – szanse i zagrożenia. *Dylematy pedagogiki specjalnej*. Kraków : AP, 2000. S. 37–42.
380. Ustawa o szkolnictwie wyższym z dnia 12 września 1990 r. *Dziennik Urzędowy*. 1990. № 65. P.385 z późn. zm.
381. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 29 listopada 1990 r. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej*. 1993. № 13. P. 60.
382. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (1997 r.) . URL : <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/1808> (дата звернення: 05. 07. 2014).
383. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej*. 2004. № 64. P. 593. S. 3738–3780.
384. Uchwała Nr 205/2005 Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 października 2005 r. URL: <http://www.rgsw.edu.pl/?q=node/555> (дата звернення: 9. 08. 2016).
385. Uchwała Nr 93/2006 Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 października 2006 r. URL: <http://www.rgsw.edu.pl/?q=node/716> (дата звернення: 15. 04. 2015).
386. Ustawa o spółdzielniach socjalnych (2006 r.) URL: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU200609_40651 (дата звернення: 14. 07. 2015).
387. Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (2004 r.) URL: <http://prawo.legeo.pl/prawo/ustawa-z-dnia-20-kwietnia-2004-r-o-promocji-zatrudnienia-i-instytucjach-rynku-pracy> (дата звернення: 19. 06. 2016).
388. Ustawa o pomocy społecznej, Dz.U. z 2013 poz. 182, brzmienie od 7 lutego 2013.

389. Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. (Kancelaria Sejmu s. 1/104 04.09.2018 Dz.U. 2018 poz. 1669 USTAWA z dnia 3 lipca 2018 r.) URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/O/D20181668.pdf> (дата звернення: 08. 09. 2018).
390. Zasady studiowania w IPSiR Szczegółowe zasady studiowania w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego. URL: <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-i-i-ii-stopnia/zasady-studiowania-w-ipsir> (дата звернення: 12. 07. 2016).
391. Zasady stażu i praktyki IPSiR UW. URL: <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-i-i-ii-stopnia/zasady-odbywania-praktyk-w-ipsir/studia-i-stopnia---profilaktyka-spoeczna-i-resocjalizacja> (дата звернення: 02. 06. 2017).
392. Zacharuk T. Edukacja włączająca szansą dla wszystkich uczniów. *Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny*. 2011. № 1. S. 2–7.
393. Zacharuk T. *Wprowadzenie do edukacji inkluzyjnej*. Siedlce : wydawnictwo Akademii Podlaskiej SIEDLCE, 2008. 190 s.
394. Zalewski D. Opieka i pomoc społeczna – dynamika instytucji, Warszawa 2005. S. 72–77.
395. *Założenia do reformy systemu integracji społecznej oraz służb społecznych*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Warszawa, czerwiec 2006. S. 13.
396. Żuraw H. Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym. Warszawa : wydawnictwo Akademickie Żak, 2008. 398 s.
397. Żółkowska T. Pedagogika specjalna – koncepcje i rzeczywistość. *Konteksty pedagogiki specjalnej* / red. Teresa Żółkowska. Czhesin, 2007. T. II. S. 472–481.

ДОДАТКИ

№	Зміст	
1.	Додаток А. 1. Довідки про впровадження результатів дисертації	250
2.	Додаток А. 2 Тематика дисертаційних досліджень	258
3.	Додаток Б. Соціальна робота (періодика)	263
4.	Додаток В. 1. Закон про соціальну роботу Польщі (2004)	265
5.	Додаток В. 2. Значення термінів із «Закону про соціальну допомогу» Польщі від 12.03.2004 р.	267
6.	Додаток В. 3. Кодекс етики соціального працівника / Kodeks Etyki	269
7.	Додаток В. 4. Кваліфікації соціального працівника / Kwalifikacje pracowników socjalnych	273
8.	Додаток В. 5. Положення із «Закону про вищу освіту» Польщі (2018)	282
9.	Додаток В. 6. Перелік обов'язкових навчальних дисциплін підготовки соціального працівника у вищих навчальних закладах Польщі	284
10.	Додаток Г. Поняття «oswiata», «edukacja» та «kształcenie» у дослідженнях польських вчених	285
11.	Додаток Д. Змістові характеристики дефініцій «практична соціальна робота»	287
12.	Додаток Е. Стратегії соціальної роботи в Польщі	289
13.	Додаток Ж. 1. Генеза становлення соціальної допомоги та системи соціального забезпечення в Польщі	290
14.	Додаток Ж. 2. Зародження теорії і практики соціальної педагогіки як науки	292
15.	Додаток Ж. 3. Започаткування систематичного навчання персоналу для надання соціальної допомоги	293
16.	Додаток Ж. 4. Становлення соціальної педагогіки як самостійної наукової дисципліни у вищій школі Польщі	294
17.	Додаток Ж. 5. Фактори впливу на становлення і розвиток практичної підготовки соціальних працівників у Польщі	295
18.	Додаток Ж. 6. Організаційно-педагогічні передумови становлення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1920–1990)	296
19.	Додаток Ж. 7. Змістова характеристика <i>першого періоду</i> становлення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі	298
20.	Додаток Ж. 8. Змістова характеристика <i>другого періоду</i> розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі	300
21.	Додаток Ж. 9. Система вищої освіти в Польщі	302
22.	Додаток Ж. 10. Основні моделі практичного навчання соціальних працівників у вищих навчальних закладах	303
23.	Додаток З. 1. Засади навчання у Варшавському університеті	305
24.	Додаток З. 2. Програма підготовки соціальна робота у Поморській Академії в Слупську / Program kształcenia dla kierunku praca socjalna (PA)	310
25.	Додаток И. Витяг із навчальної програми підготовки	316
26.	Додаток К. 1. Праця соціальна /Praca socjalna – studia pierwszego stopnia – licencjackie stacjonarne (WMU)	322
27.	Додаток К.2. Витяг із загального плану навчання (WMU)	329
28.	Додаток Л. Форми навчання майбутніх соціальних працівників у вищій школі Польщі	330
29.	Додаток М. Студія I ступеня Варшавського університету Studia I stopnia praca socjalna stacjonarne (2017)	332
30.	Додаток Н. 1. Витяг з навчального плану (WU)	335
31.	Додаток Н. 2 Вибіркові навчальні дисципліни напряму соціальна робота	338

	(РА в Слупську)	
32.	Додаток П. 1. Поморська Академія в Слупську (2017–2020)	339
33.	Додаток П. 2. Організація семінару з методологією соціальної роботи у підготовці до практики (РА в Слупську)	340
34.	Додаток П. 3. Основні характеристики виконання модулів проходження практики. Напрямок: соціальна робота (на прикладі WMU в Ольштині)	341
35.	Додаток Р. 1. Виконання модулів навчальних дисциплін у вищій школі Польщі. Напрямок: Соціальна робота	342
36.	Додаток Р. 2. Література для самостійної роботи студента за програмами навчальних дисциплін (WMU)	344
37.	Додаток Р. 3. Супервізія в соціальній роботі/Superwizja w pracy socjalnej (WMU)	346
38.	Додаток Р. 4. Використання практичних методів застосування супервізії	347
39.	Додаток С.1. Опис модуля навчальної дисципліни Opis modułu / przedmiotu kształcenia	348
40.	Додаток С. 2. Організація дипломного семінару і виконання дипломної роботи (на прикладі WMU в Ольштині)	354
41.	Додаток С. 3. Рівень підготовленості фахівця соціальної сфери до майбутньої професійної діяльності (WMU)	355
42.	Додаток С. 4. Вимоги до виконання дипломної роботи (IPSiR WU)	356
43.	Додаток С. 5. Силабус курсу «Дипломний семінар і дипломна робота»	357
44.	Додаток Т. 1. Тематика соціальних проектів	358
45.	Додаток Т. 2. Характеристика технологій навчання соціальної роботи	360
46.	Додаток Т. 3. «Самоаналіз» – етап інтеграційно-мотиваційного тренінгу	362
47.	Додаток У. Застосування методичних дій соціального працівника	363
48.	Додаток Ф. 1. Післядипломна освіта / Studia Podyplomowe Zachowania problemowe młodzieży – profilaktyka, wsparcie, interwencja	365
49.	Додаток Ф. 2. Навчання соціальних працівників за програмою «Пенітенціарні студії» (WU)	369
50.	Додаток Х. 1. Загальна індикаторна характеристика програми навчання: соціальна робота (2015/2018)	370
51.	Додаток Х. 2. Засади навчання у Католицькому університеті Яна Павла II /Zarządzenie NR ROP-0101-116/17 rektora Katolickiego uniwersytetu lubelskiego Jana Pawła II	375
52.	Додаток Х. 3. Контракт /Kontrakt superwizyjny	383
53.	Додаток Х. 4. Права та обов'язки університету щодо організації та проведення практики (KUL)	384
54.	Додаток Ц. 1. Силабуси модулів практики /Sylabusy praktyk WU	386
55.	Додаток Ц. 2. Результати проходження безперервної практики з методологією соціальної роботи та безперервної (професійної) практики майбутнього соціального працівника (РА в Слупську)	392
56.	Додаток Ц. 3. Права і обов'язки приймаючої установи для проходження практики (KUL)	393
57.	Додаток Ш. 1. Виконання модулів практики у Польщі	394
58.	Додаток Ш. 2. Модуль практики / Moduł praktyki: praktyka zawodowa I 2018L WMU	395
59.	Додаток Ш. 3. Модуль практики / Moduł praktyki: praktyka śródroczna 1 2018L	396
60.	Додаток Ш. 4. Модуль практики / Moduł praktyki: praktyka śródroczna 2 2019Z	397
61.	Додаток Ш. 5. Модуль практики / Moduł praktyki: praktyka zawodowa II	398

	2019L	
62.	Додаток Ш. 6. Модуль практики / Moduł praktyki: praktyka śródroczna 3 2019L	399
63.	Додаток Щ. 1. Засади проходження практик WU /Studia I stopnia – profilaktyka społeczna i resocjalizacja	400
64.	Додаток Щ. 2. Умови дипломної практики WU / REGULAMIN PRAKTYKI DYPLOMOWEJ Studia I stopnia – praca socjalna III rok	404
65.	Додаток Щ. 3. Практики додаткові /Praktyki nadobowiązkowe	412
66.	Додаток Щ. 4. Навчальні ефекти студентів за результатами проходження практики	413
67.	Додаток Щ. 5. Основні компетентності підготовки бакалавра соціальної роботи у вищій школі Польщі (WMU в Ольштині)	414
68.	Додаток Щ. 6. 1. Установи та об'єкти для проходження практики соціальних працівників (РА в Слупську)	416
69.	Додаток Щ. 6. 2. Установи та сфери компетентностей соціальних працівників за результатами стажування (WU)	417
70.	Додаток Щ. 7. Права та обов'язки практиканта (KUL)	419
71.	Додаток Щ. 8. Кваліфікаційна характеристика магістра соціальної роботи (РА в Слупську)	420
72.	Додаток Щ. 9. Соціальні компетенції за результатами проходження практики бакалаврів соціальної роботи у вищій школі Польщі	422
73.	Додаток Щ. 10. Застосування європейського досвіду через ПРАКТИКИ в ЕРАЗМУС +	423
74.	Додаток Щ. 11. Шкала, форми та критерії оцінювання практики	424
75.	Додаток Ю. 1. Використання практичних методів супервізії	425
76.	Додаток Ю. 2. Модель циклічної співпраці супервізії	426
77.	Додаток Ю. 3. Наглядові сесії у супервізії	427
78.	Додаток Ю. 4. Стратегії транзакційних ігор	428
79.	Додаток Я. 1. Польсько-Американський фонд свободи	430
80.	Додаток Я. 2. Стипендія імені Лейна Кіркланда	432
81.	Додаток Я. 3. «Зміни в регіоні» – RITA	433
82.	Додаток Я. 4. Фонд /Study tours to Poland (STP)	434
83.	Додаток Я. 5. Варшавська літня євроатлантична академія (WEASA)	435
84.	Додаток Я. 6. Державний фонд реабілітації осіб з обмеженими можливостями	436
85.	Додаток Я. 7. Фонд стипендій та навчання	437
86.	Додаток Я. 8. Список опублікованих праць за темою дисертації	438
87.	Додаток Я. 9. Відомості про апробацію результатів дослідження	440

ДОДАТОК

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Додаток А. 1

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Шевченко Жанни Михайлівни

«Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі»

Зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

СКАНОВАНІ КОПІЇ

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс (03422) 3-15-74
e-mail inst@pu.if.ua Код СДРПОУ 02125266

18.10.2018 № 01-15/04/1733

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Шевченко Жанни Михайлівни на тему

«Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі»
зі спеціальності 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

На базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника упродовж 2016-2018 рр. здійснювалося впровадження результатів дисертаційного дослідження Шевченко Ж. М.

Актуальність теми дослідження обумовлено умовами світової інтеграції й посилення взаємодії країн, набувають вагомості питання поглиблення міжнародної співпраці, вивчення й запровадження досвіду вищих закладів освіти і наукових установ міжнародного освітньо-наукового простору в професійній підготовці фахівців соціальної сфери.

Дисертанткою Шевченко Ж. М. досліджено практичну значущість польського досвіду в галузі розвитку вищої освіти та науки наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., новітніх тенденцій практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі, досвіду шляхів її оновлення у європейському освітньому просторі. Виявлення прогресивних ідей практичного досвіду професійної підготовки соціальних працівників у Польщі сприятиме науковому обґрунтуванню стратегії розвитку професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Україні на етапі її трансформації та інтеграції у європейський і світовий освітній простір.

Здобувач Шевченко Ж. М. обґрунтувала теоретичні підходи до реалізації моделей практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі та визначила шляхи впровадження під час розроблення широкого спектру нормативних і спеціалізованих навчальних дисциплін, елективних курсів, спецсемінарів, навчальних посібників і підручників.

Теоретико-методичні засади та досвід практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі знайдуть втілення у подальших наукових дослідженнях з історії і теорії педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, теорії і практики соціальної освіти, а також у створенні програм бакалаврської, магістерської й докторської підготовки.

Результати дисертаційного дослідження Шевченко Ж. М. успішно пройшли апробацію та впроваджені у практику освітнього процесу педагогічного факультету (зокрема, використовуються як матеріали до курсу “Моделі соціальної роботи в зарубіжних країнах”). Матеріали дисертації Шевченко Ж. М. можуть бути використані при підготовці підручників, навчально-методичних посібників із соціальної роботи, а також при вивченні курсів “Педагогіка”, “Соціальна педагогіка”, “Порівняльна педагогіка” у вищих закладах освіти, підготовці методичних рекомендацій для студентів, магістрів та аспірантів вищих закладів освіти.

Програму варіативної навчальної дисципліни «Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі» апробовано для студентів соціальної роботи

викладачами кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи університету на практиці при розробці моделей взаємодії ВЗО й соціального середовища; висновки й положення дисертації зможуть знайти втілення безпосередньо у практиці фахової практичної підготовки соціальних працівників в Україні.

Використання матеріалів дисертаційного дослідження Шевченко Ж. М. у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери засвідчило високий науковий рівень виконання дослідження, його теоретичну та практичну цінність.

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження Шевченко Ж. М. на тему: *«Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі»* обговорено, схвалено і затверджено на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи (протокол № 2 від 20 вересня 2018 р.).

Проректор з наукової роботи,
доктор фізико-математичних наук,
професор

Завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи, кандидат педагогічних наук,
професор

А.В.Загороднюк

Б.І.Ковбас

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: coffice@lpnu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

22.10.2018 № 64-01-1787

на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Шевченко Жанни Михайлівни

«Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

Видана Шевченко Жанні Михайлівні в тому, що результати дисертаційного дослідження «Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі» знайшли застосування у період з 2016 до 2018 н. р. у виконанні теми науково-дослідної роботи Національного університету «Львівська політехніка»: «Дослідницька ініціатива та практична реалізація соціально-політичних проектів щодо врегулювання соціальних проблем сучасної України» (номер державної реєстрації 0118U000886, затверджена у 2018 році), яку виконує кафедра соціології та соціальної роботи.

Актуальність проблеми професійної підготовки соціальних працівників в Україні як складової загальноєвропейського підходу до унітаризації стандартів вищої освіти щодо підготовки фахівців соціального профілю зумовлена прагненням адаптувати вітчизняну вищу освіту до європейських стандартів, а глибоке вивчення й аналіз польського досвіду сприятиме подоланню недоліків і суперечностей у системі вищої освіти країни.

На кафедрі соціології та соціальної роботи під час розробки робочих навчальних програм «Вступ до спеціальності «соціальна робота» та етика соціальної роботи» (тема 11. «Практика соціальної роботи у контексті соціальної політики»), «Історія соціальної роботи» (тема 1. «Основні етапи становлення та розвитку соціальної роботи.»), «Теорії та методи соціальної роботи» (тема 1.1 «Соціальна побудова теорії соціальної роботи та її застосування на практиці») та проведення лекційних і семінарських занять з навчальних дисциплін були використані матеріали дослідження, пов'язані з теоретико-методологічними засадами практичної підготовки соціальних працівників та методичними аспектами реалізації завдань соціальної роботи у Польщі. Практичну доцільність вбачаємо й у вивченні чинників розвитку і функціонування сучасних систем практичної підготовки соціального працівника під час проходження майбутніми фахівцями видів практик у закладах і установах Польщі.

Результати дослідження Шевченко Ж.М. можуть бути реалізовані у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та у системі післядипломної педагогічної освіти; сприятимуть кращому розумінню сутності проблеми практичної сфери діяльності соціальних працівників за рубежом, збагатять вітчизняну теорію і

практику соціальної освіти сучасними європейськими технологіями навчання, що може стати основою для подальших досліджень в означеному напрямі.

Актуальність наукового дослідження здобувачки полягає у визначенні можливостей адаптації позитивного польського досвіду при підготовці соціальних працівників в Україні; використання новітніх технологій практичної підготовки майбутніх соціальних працівників та врахування специфіки підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі.

Результати дисертаційного дослідження Шевченко Жанни Михайлівни обговорено, позитивно оцінено і схвалено на засіданні кафедри соціології та соціальної роботи (протокол № 2 від 4 жовтня 2018 р.).

Проректор

О.Р. Давидчак

Виконавець: Климанська Л.Д.

(032)2-58-31-85

УКРАЇНА
Тернопільська обласна рада
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Вул. Ліцейна, 1, м. Кременець,
Тернопільська обл., 47003
тел/факс: (035-46) 2-19-91
ел. пошта: kgpa@ukrpost.ua

UKRAINE
Ternopil Regional Council
Taras Shevchenko Regional
Humanitarian-Pedagogical
Academy of Kremenets
1, Litseina St. Kremenets,
Ternopil Region, 47003
phone/fax: (035-46) 2-19-91
e-mail: kgpa@ukrpost.ua

№ 05-16/101

«26» 10 2018 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Шевченко Жанни Михайлівни
«Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі»
зі спеціальності 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

У Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії імені Тараса Шевченка у період з 2014 р. по 2018 р. в освітній процес впроваджено результати дисертаційного дослідження **Шевченко Жанни Михайлівни «Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі»**.

В умовах світової інтеграції й посилення взаємодії країн набувають актуальності питання вивчення й запровадження досвіду закладів вищої освіти і наукових установ міжнародного освітньо-наукового простору у професійній підготовці фахівців соціальної сфери.

Здобувачем Шевченко Ж. М. досліджено, що для удосконалення практичної підготовки соціальних працівників в Україні може стати досвід сусідньої Польщі, яка сьогодні відповідає запитам сучасного ринку праці в розвинених європейських країнах. Виявлення прогресивних ідей практичного досвіду професійної підготовки соціальних працівників у Польщі сприятиме науковому обґрунтуванню стратегії розвитку професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Україні на етапі її трансформації та інтеграції у європейський і світовий освітній простір.

Теоретичні, науково-методологічні та практичні результати дисертаційного дослідження Шевченко Ж. М. отримали позитивну оцінку викладачів педагогічного факультету, а також використані викладачами кафедри педагогіки та психології для розширення змісту навчальних курсів підготовки соціальних працівників «Вступ до спеціальності», «Інноваційні моделі та основи професійної творчості в наданні соціальних послуг», «Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах» та ін.

Практична значимість результатів впровадження дисертаційного дослідження Шевченко Жанни Михайлівни дає змогу зробити висновки про те, що запропоновані рекомендації щодо підготовки майбутніх соціальних працівників в освітній практиці Польщі є своєчасними та актуальними, можуть бути основою для розроблення навчальних і навчально-методичних посібників з проблеми удосконалення практичного компоненту професійної освіти соціальних працівників в Україні.

Використання матеріалів за результатами дисертаційного дослідження Шевченко Ж. М. успішно пройшли апробацію та впроваджені у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на педагогічному факультеті академії та засвідчило високий науковий рівень виконання дослідження, його теоретичну та практичну цінність, що сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери та підвищує рівень їх загальної культури.

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження Шевченко Жанни Михайлівни на тему: «*Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі*» обговорено, схвалено і затверджено на засіданні кафедри педагогіки та психології (протокол № 6 від 25.10. 2018 р.).

Ректор,
професор

А. М. Ломакович

Підпис Ломаковича А. М. засвідчую
Начальник відділу кадрів

О. В. Присяжнюк

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
 e-mail: post@eenu.edu.ua, web: http://www.eenu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125102

29.10.2018/ № 03-28/02/5039 Г

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ШЕВЧЕНКО ЖАННИ МИХАЙЛІВНИ
на тему «Практична підготовка соціальних працівників
у вищій школі Польщі» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

Результати наукового дослідження Шевченко Жанни Михайлівни знайшли практичне втілення в освітньому процесі факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки упродовж 2016-2018 рр.

Дисертанткою Ж. М. Шевченко у науковому дослідженні визначена доцільність врахування вимог до практичної підготовки фахівців для соціальної роботи у контексті континентальної інтеграції, мобільності на європейському ринку праці, необхідності актуалізації провідних тенденцій у розвитку соціальної освіти за кордоном, а також запровадження інноваційних підходів у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні.

Розроблені авторкою дослідницькі матеріали практичної підготовки соціальних працівників у Польщі було включено в програму підготовки фахівців соціальної роботи під час проходження студентами педагогічної практики.

Окремі положення дисертаційної роботи Ж. М. Шевченко щодо волонтерської роботи майбутніх фахівців соціальної сфери та співпраці із громадськими організаціями для подолання дискримінаційних освітніх практик та забезпечення рівного доступу всіх дітей до навчання використані при викладанні навчальних курсів: «Система соціальних служб», «Соціальна робота в громаді», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах».

Використання матеріалів за результатами дисертаційного дослідження дисертантки успішно пройшли апробацію та впроваджені у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери та засвідчили про належний науковий рівень виконання дослідження, його теоретичну та практичну цінність.

Перший проректор,
 проректор з адміністрації та розвитку

Гусак Петро
 (0332)241100

А. Цюсь

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
 e-mail: post@eenu.edu.ua, web: http://www.eenu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125102

29.10.2018/ № 03-28/02/5039 Г

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ШЕВЧЕНКО ЖАННИ МИХАЙЛІВНИ
на тему «Практична підготовка соціальних працівників
у вищій школі Польщі» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

Результати наукового дослідження Шевченко Жанни Михайлівни знайшли практичне втілення в освітньому процесі факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки упродовж 2016-2018 рр.

Дисертанткою Ж. М. Шевченко у науковому дослідженні визначена доцільність врахування вимог до практичної підготовки фахівців для соціальної роботи у контексті континентальної інтеграції, мобільності на європейському ринку праці, необхідності актуалізації провідних тенденцій у розвитку соціальної освіти за кордоном, а також запровадження інноваційних підходів у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні.

Розроблені авторкою дослідницькі матеріали практичної підготовки соціальних працівників у Польщі було включено в програму підготовки фахівців соціальної роботи під час проходження студентами педагогічної практики.

Окремі положення дисертаційної роботи Ж. М. Шевченко щодо волонтерської роботи майбутніх фахівців соціальної сфери та співпраці із громадськими організаціями для подолання дискримінаційних освітніх практик та забезпечення рівного доступу всіх дітей до навчання використані при викладанні навчальних курсів: «Система соціальних служб», «Соціальна робота в громаді», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах».

Використання матеріалів за результатами дисертаційного дослідження дисертантки успішно пройшли апробацію та впроваджені у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери та засвідчило про належний науковий рівень виконання дослідження, його теоретичну та практичну цінність.

Перший проректор,
 проректор з адміністрації

Гусак Петро
 (0332)241100

А. Цюсь

Тематика дисертаційних досліджень

№ з/п	Тематика дисертаційних досліджень	Автор	Рік
Тематика дисертаційних досліджень підготовки фахівців на прикладі досвіду Польщі			
<i>Дослідження українських вчених</i>			
1.	Тенденції розвитку освітньої політики Польщі на регіональному рівні (1989–2009 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Оксана Іванівна Альперн ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2013. – 20 с.	Альперн О. І.	2013
2.	Розвиток вищих педагогічних шкіл у Республіці Польща (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Катерина Миколаївна Біницька; Тернопіл. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – 19 с.	Біницька К. М.	2013
3.	Організаційно-педагогічні засади діяльності університетських осередків культури в Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Ольга Олександрівна Бондаренко; Сумський держ. пед. ун-т імені А. С.Макаренка. – Суми, 2012. – 20 с.	Бондаренко О. О	2012
4.	Розвиток професійної орієнтації учнівської молоді в Республіці Польща в умовах європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Михайлівна Бордакова ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2015. – 20 с.	Бордакова О. М.	2015
5.	Соціально-педагогічна підтримка обдарованих школярів у Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Анатоліївна Бочарова; Східноукраїнський нац. ун-т імені Володимира Даля. – Луганськ, 2013. – 40 с.	Бочарова О. А.	2013
6.	Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Польщі (1989-1997 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Алла Володимирівна Василюк ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1998. – 20 с.	Василюк А. В.	1998
7.	Тенденції реформування шкільної освіти Польщі (ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Алла Володимирівна Василюк ; Тернопіл. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 40 с.	Василюк А. В.	2011
8.	Розвиток теорії і практики музичного виховання учнів основних шкіл Польщі (1980–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Вільчковська Анастасія Едуардівна ; Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ, 2004. – 20 с.	Вільчковська А. Е.	2004
9.	Тенденції розвитку вищої освіти недержавної форми власності в Польщі та Україні : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Мар'яна Іванівна Гавран ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т імені Івана Франка. – Дрогобиц, 2013. – 21 с.	Гавран М. І.	2013
10.	Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Лілія Михайлівна Гриневич ; Львів. нац. ун-т імені Івана Франка; Інституту педагогіки АПН України. – Київ, 2005. – 20 с.	Гриневич Л. М.	2005
11.	Сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти у Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Євген Володимирович Громов; Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2010. – 20 с.	Громов Є. В.	2010
12.	Підготовка учнівської молоді до життя в сім'ї у Республіці Польща : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.07 – теорія та методика виховання / Ірина Миколаївна Даценко ; Тернопіл. нац. пед. ун-т імені	Даценко І. М.	2008

	Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2008. – 20 с.		
13.	Теоретичні і методичні засади екологічної освіти майбутніх фахівців аграрної галузі в університетах Польщі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Наталія Андріївна Демешкант ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2013. – 41 с.	Демешкант Н. А.	2013
14.	Проблеми формування особистості у педагогічній спадщині Януша Корчака. 1878–1942 рр. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Світлана Василівна Денисюк ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2000. – 19 с.	Денисюк С. В.	2000
15.	Професійна підготовка вчителів англійської мови в Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Світлана Петрівна Деркач ; Уман. держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань, 2011. – 20 с.	Деркач С. П.	2011
16.	Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Тимофій Михайлович Десятов ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 2006. – 35 с.	Десятов Т. М.	2006
17.	Опіка і виховання дітей- сиріт у діяльності благодійних товариств Польщі (ХІХ – початок ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Христина Анатоліївна Дзюбинська; Дрогобиц. держ. пед. ун-т імені Івана Франка. – Дрогобич, 2015. – 20 с.	Дзюбинська Х. А.	2015
18.	Модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі (1991-2011 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Наталія Олександрівна Долгова ; Сумський держ. пед. ун-т імені А. С. Макаренка. – Суми, 2014. – 20 с.	Долгова Н. О.	2014
19.	Просвітницька діяльність та педагогічна спадщина Антона Лотоцького (1881–1949 рр.) : автореф. дис.... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Надія Зеновіївна Дудник ; Дрогобич. держ. пед. ун-т імені Івана Франка. – Дрогобич, 2008. – 19 с.	Дудник Н. З.	2008
20.	Проблема полікультурної освіти в Республіці Польща : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Анатоліївна Івашко ; Маріупол. держ. ун-т. – Київ, 2012. – 22 с.	Івашко О. А.	2012
21.	Реформування загальної середньої і педагогічної освіти в Польщі у 80–90-х роках ХХ ст. / Дис... канд. пед. наук. – К., 1997. – 158 с.	Ковчина І. М.	1997
22.	Розвиток сільськогосподарської професійної школи у Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Андрій Володимирович Каплун ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 1998. – 19 с.	Каплун А. В.	1998
23.	Розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець ХІХ–ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Андрій Володимирович Каплун ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2011. – 42 с.	Каплун А. В.	2011
24.	Підготовка майбутніх вчителів англійської мови в університетах України і Польщі (порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Світлана Петрівна Каричковська; Нац пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – 20 с.	Каричковська С. П.	2011
25.	Розвиток моніторингу якості освіти у навчальних закладах Польщі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Марія Ярославівна Кічула ; Тернопіл. нац. екон. ун-т. – Дрогобич, 2013. – 20 с.	Кічула М. Я.	2013
26.	Освітні, наукові та культурні українсько- польські зв'язки (2000–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : [спец.] 07.00.01 – історія України / Оксана Миколаївна Коваленко ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 20 с.	Коваленко О. М.	2014

27.	Реформування загальної середньої і педагогічної освіти в Польщі у 80–90-х роках ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ірина Михайлівна Ковчина ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1997. – 19 с.	Ковчина І. М.	1997
28.	Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Світлана Ярославівна Когут ; Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. – Івано-Франківськ, 2005. – 21 с.	Когут С. Я.	2005
29.	Альтернативна освіта в Польщі в кінці ХХ – на початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Ірина Леонідівна Кравець ; Ін-т вищої освіти НАПН України. – Київ, 2014. – 20 с.	Кравець І. Л.	2014
30.	Формування професійної компетенції вчителів інформатики у вищих навчальних закладах Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Олександр Володимирович Кучай ; Черкас. нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2011. – 20 с.	Кучай О. В.	2011
31.	Розвиток дошкільної освіти в Польщі (середина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Віталіївна Лугіна ; Черкас. нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 20 с.	Лугіна О. В.	2013
32.	Розвиток університетської освіти та науки в Польщі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Вікторія Сергіївна Майборода ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – Київ, 2011. – 20 с.	Майборода В. С.	2011
33.	Організаційно-педагогічні засади здоров'язбережувального виховання молодших школярів у сучасній Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Інна Віталіївна Мордвінова ; Сумський держ. пед. ун-т імені А. С. Макаренка. – Суми, 2015. – 20 с.	Мордвінова І. В.	2015
34.	Модернізація змісту вищої педагогічної освіти в Польщі за умов європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Інна Борисівна Нестеренко ; Сумський держ. пед. ун-т імені А. С. Макаренка. – Суми, 2014. – 20 с.	Нестеренко І. Б.	2014
35.	Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Галина Юріївна Ніколаї ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2008. – 43 с.	Ніколаї Г. Ю.	2008
36.	Професійна орієнтація школярів у гімназіях Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.07 – теорія та методика виховання / Пьотр Ян Ольхувка ; Тернопіл. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2014. – 18 с.	Ольхувка П. Я.	2014
37.	Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Володимир Романович Пасічник ; НПУ імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 36 с.	Пасічник В. Р.	2010
38.	Система підготовки вчителя історії у Польщі 80–90-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Володимир Романович Пасічник ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – Київ, 2001. – 20 с.	Пасічник В. Р.	2001
39.	Професійна підготовка менеджерів туризму в Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Леся Василівна Польова ; ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди”. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – 20 с.	Польова Л. В.	2011

40.	Соціальне виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями у Польщі [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Перфільєва Майя Володимирівна; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2012. – 20 с.	Перфільєва М. В.	2012
41.	Соціокультурна компетентність у структурі підготовки учителів іноземної мови в Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Ліна Леонідівна Смірнова; Кіровоград. держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2010. – 20 с.	Смірнова Л. Л.	2010
42.	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання мультимедійних технологій у Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / Вадим Миколайович Чичук ; Черкас. нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 20 с.	Чичук В. М.	2013
43.	Іншомовна підготовка студентів технічних університетів Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Надія Володимирівна Шеверун ; Ін-т педагогіки НАПН України. – Умань, 2012. – 20 с.	Шеверун Н. В.	2012
44.	Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів у вищих навчальних закладах Республіки Польща : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Леся Олексіївна Шевчук ; Уман. держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань, 2011. – 20 с.	Шевчук Л. О.	2011
45.	Стан і тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти у Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Людмила Миколаївна Юрчук ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – Київ, 2003. – 20 с.	Юрчук Л. М.	2003
46.	Виховання дітей-сиріт у польській педагогіці міжвоєнного періоду : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Юрій Васильович Яким ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т імені Івана Франка. – Дрогобич, 2012. – 20 с.	Яким Ю. В.	2012
Дослідження польських вчених			
47.	Теорія і практика підготовки дітей до школи в умовах розвитку польського довкілля (друга половина XIX віку – 1918 р.). Teoria i praktyka przygotowania dzieci do szkoły w warunkach rozwoju polskiego przedszkola (druga połowa XIX wieku – 1918 rok.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Ірена Ададек; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2001. – 52 с.	Ададек І.	2001
48.	Концептуалізація освітніх інновацій України та Польщі в умовах глобалізації суспільства : автореф. дис. ... д-ра пед. наук.: [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Фабіан Андрушкевич; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 40 с.	Андрушкевич Ф.	2012
49.	Дидактичні основи технології підготовки викладачів технічних дисциплін (за матеріалами технічної освіти у Польщі) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Тадеуш Барський ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1999. – 43 с.	Барський Т.	1999
50.	Теоретичні і методичні основи підвищення ефективності праці вчителів фізичного виховання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Януш Бельський ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 2000. – 46 с.	Бельський Я.	2000
51.	Структура, зміст і функції сталих індивідуальних якостей учня у процесі допрофесійного навчання і виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – професійна педагогіка / Іоланта Вільш ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1997. – 53 с.	Вільш І.	1997
52.	Проблеми гуманістичного виховання особистості в педагогічній спадщині Януша Корчака та Антона Макаренка : автореф. дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Йоанна	Гайда Й.	2004

	Гайда; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 2004. – 19 с.		
53.	Теорія і практика застосування комп'ютерних технологій у загальноосвітніх і професійних навчальних закладах Польщі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Гжегож Кедровіч ; Ін-т педагогіки і психології профосвіти АПН України. – Київ, 2001. – 46 с.	Кедровіч Г.	2001
54.	Наукові основи техніки як складова загальної освіти у початковій школі Польщі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Криштоф Крашевські; Нац пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2003. – 41 с.	Крашевські К.	2003
55.	Теоретико-методологічне обґрунтування та ефективність педагогічних інновацій вчителів молодших класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – професійна педагогіка, 13.00.01 – теорія та історія педагогіки / Євгенія Івона Ляска; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1995. – 56 с.	Ляска Е.	1995
56.	Система професійної підготовки вчителя і шляхи її оптимізації в умовах розвитку сучасної освіти в Польщі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Януш Морітз; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2004. – 43 с.	Морітз Я.	2004
57.	Організаційно-педагогічні умови професійного навчання у центрах неперервної освіти Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Адам Мушинські; Тернопіл. держ. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, Зеленогурський університет (Польща). – Тернопіль, 2004. – 20 с.	Мушинські А.	2004
58.	Підготовка вчителів фізичного виховання у Польщі до оцінювання навчальних досягнень учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Радослав Мушкета; Познанська Вища школа педагогіки і адміністрування. – Тернопіль, 2007. – 40 с.	Мушкета Р.	2007
59.	Професійна підготовка інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ева Нероба ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 2003. – 22 с.	Нероба Е.	2004
60.	Організація педагогічних практик студентів математично-природничого відділу Вищої педагогічної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Уршула Новацка ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 2002. – 22 с.	Новацка У.	2002
61.	Теоретичні і методологічні засади дидактичних завдань з педагогіки у процесі підготовки та вдосконалення вчителів [на тлі педагогічно-психологічної освіти в Польщі на зламі ХХ і ХХІ століть] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / Барбара Сітарська ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Київ, 2005. – 46 с.	Сітарська Б.	2005
62.	Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів Польщі (1918 – 1999 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Іоланта Шемпрух ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 2001. – 40 с.	Шемпрух І.	2001
63.	Дидактика професійно-технічної освіти (на матеріалах профтехосвіти Польщі): автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Франтішек Шльосек ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1997. – 62 с.	Шльосек Ф.	1997

Соціальна робота (періодика)

1	Бібліотека. Завуч : додаток до газети " Завуч". №1, січень. Потоцька Ю., Зайкіна О. Соціальний педагог у школі. Рекомендації для початківця [Текст] / Ред. рада Т. Шаповал та ін. – Науково-виробниче видання. – К. : Шкільний світ, 2017. – 126 с.
2	Діти вимушені мігранти [Текст] : діти, що втекли від війни // Школа. – 2014. – №7, липень. – С.2-96. – Спецвипуск.
3	Социально-педагогическая поддержка детей - мигрантов и их семей // Социальная педагогика. – 2011. – №2. – С.65-80.
4	Соціальна реклама в школі виховні можливості [Текст] : методичні рекомендації щодо використання соціальної реклами як засобу профілактики шкідливих звичок учнівської молоді // Шкільний світ. – 2017. – №6, березень. – С.5-33. – Спецвипуск.
5	Алексєєнко, Т. Технології реалізації стратегії гейткіпінгу в соціально-педагогічній підтримці дитини і сім'ї [Текст] : соціальна педагогіка / Т. Алексєєнко // Рідна школа. – 2016. – №11-12. – С.25-30.
6	Батюк, Н. Заклад тимчасового перебування [Текст] : соціально-виховна та психологічна робота з дітьми, позбавленими батьківського піклування / Н. Батюк // Соціальний педагог. – 2017. – №8, серпень. – С.16-36.
7	Бондаренко, Г. Соціальний захист дітей пільгових категорій [Текст] : організація роботи навчальних закладів / Г. Бондаренко, Н. Альшина // Соціальний педагог. – 2017. – №2, лютий. – С.31-39. – Спецвипуск.
8	Дошкіна, Н. Маркетингова діяльність центру практичної психології і соціальної роботи [Текст] : практична психологія / Н. Дошкіна // Психолог. – 2012. – №15-16(496), серпень. – С.4-8.
9	Єфименко, О. Психологічна підтримка населення [Текст] : відкритий психологічний майданчик як ефективний засіб допомоги / О. Єфименко // Соціальний педагог. – 2016. – №12, грудень. – С.8-11.
10	Караман, О. Л. Ресоціалізація особистості неповнолітнього засудженого в контексті соціалізаційного процесу / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – №4. – С.65-71.
11	Кириленко, В. Корекційна робота психолога та соціального педагога / соціального працівника з профілактики й подолання агресивної поведінки молодших школярів [Текст] : дослідження / В. Кириленко // Початкова школа. – 2018. – №1. – С.54-56.
12	Кириленко, В. Корекційна робота психолога та соціального педагога/соціального працівника з профілактики й подолання агресивної поведінки молодших школярів [Текст] : робота психолога / В. Кириленко // Початкова школа. – 2018. – №2. – С.50-53. – Закінчення. Початок у № 1, 2018 р.
13	Коленіченко, Т. І. Особливості міжособистісної взаємодії між людьми похилого віку в закладах соціального обслуговування [Текст] : соціально-педагогічна робота з людьми похилого віку / Т. І. Коленіченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – №4. – С.70-75.
14	Коленіченко, Т. І. Соціальна робота з людьми похилого віку / Т. І. Коленіченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – №4. – С.20-25.

15	Костючек, М. Ф. Віктимність дітей, постраждалих від торгівлі людьми, як наслідок несприятливих умов соціалізації / М. Ф. Костючек // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – №4. – С.35-42.
16	Лесіна, Т. М. Анімація як інноваційний напрям соціально-педагогічної роботи в Польщі [Текст] : соціальна педагогіка за кордоном / Т. М. Лесіна // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – №2. – С.101-106.
17	Лецишин, Т. Після третьої [Текст] : проект соціальної підтримки дітей соціально незахищених категорій / Т. Лецишин // Соціальний педагог. – 2016. – №11, листопад. – С.44-49.
18	Лисенко, Л. Твоя безпека - у твоїх руках [Текст] : підлітковий вік / Л. Лисенко // Соціальний педагог. – 2016. – №1, січень. – С.16-21.
19	Литовченко, О. В. Соціальне становлення особистості: соціально-педагогічний потенціал позашкільних навчальних закладів / О. В. Литовченко // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №12(153). – С.50-56.
20	Логвиненко, Т. О. Особливості організації соціальної роботи в Італії: структурно-змістовий аспект : соціальна педагогіка за кордоном / Т. О. Логвиненко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – №1. – С.88-94.
21	Лютий, В. П. Профілактика правопорушень неповнолітніх як напрям соціальної роботи [Текст] : соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки / В. П. Лютий // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – №2. – С.54-61.
22	Московчук, Н. Соціально-психологічний супровід дітей і сімей, які потрапили в складні життєві обставини [Текст] : соціальна робота / Н. Московчук, І. Лавренчук // Соціальний педагог. – 2016. – №12, грудень. – С.12-16.
23	Поляк, О. Проблеми ідентичності фахівців спеціальності " Соціальна робота " та " Соціальна педагогіка " в Україні [Текст] : освіта і соціологія / О. Поляк // Вища школа. – 2012. – №12. – С.81-86.
24	Рогальчук, В. Хвороби домашніх улюбленців, або Як уберегти себе [Текст] : профілактика / В. Рогальчук // Соціальний педагог. – 2017. – №8, серпень. – С.37-49.
25	Роганова, М. В. Соціальне проектування у вищому навчальному закладі інноваційного типу [Текст] : соціальна педагогіка / М. В. Роганова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – №3. – С.76-81.
26	Скрипник, А. В. Соціально-педагогічна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування: змістовий аспект : Проблеми виховання / А. В. Скрипник // Педагогіка і психологія. – 2010. – №3(68). – С.33-41.
27	Юрків, Я. І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями [Текст] : соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю / Я. І. Юрків // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – №1. – С.21-28.
28	Бібліотека . Соціальний педагог. №1, січень. Потоцька Ю., Зайкіна О. Соціальний педагог у школі. Рекомендації для початківця [Текст] / Ред. Л. Царенко. – Науково-виробниче. – К. : Шкільний світ, 2017. – 106 с. – 128-70.

USTAWA

z dnia 12 marca 2004 r. o

pomocy społecznej**DZIAŁ I****Przepisy ogólne**

Rozdział 1

Zasady ogólne i zakres podmiotowy ustawy**Art. 1.** Ustawa określa:

- 1) zadania w zakresie pomocy społecznej;
- 2) rodzaje świadczeń z pomocy społecznej oraz zasady i tryb ich udzielania;
- 3) organizacje pomocy społecznej;
- 4) zasady i tryb postępowania kontrolnego w zakresie pomocy społecznej.

Art. 2. 1. Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

2. Pomoc społeczna, organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi.

Art. 3. 1. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka.

2. Zadaniem pomocy społecznej jest zapobieganie

scia w zycie ustawy staja. sie zawodowymi niespokrewnionymi z dzieckiem rodzinami zastepczymi o charakterze pogotowia rodzinnego.

4. Zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastepcze otrzymuja. pomoc, o ktorej mowa w art. 78 ust. 7, na dzieci przyjete przed dniem wejscia w zycie niniejszej ustawy.

5. Przepisu art. 73 ust. 2 nie stosuje sie do osob, ktore przed dniem wejscia w zycie ustawy tqczyty funkcje rodziny zastepczej z prowadzeniem placowki rodzinnej.

6. W 2004 r. opłaty za pobyt dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych ustala starosta powiatu prowadzącego placówkę opiekuńczo-wychowawczą.

7. Placówki opiekuńczo-wychowawcze, ktore nie osigaja. wymaganego standardu, sq obowiazane do opracowania i realizacji programu naprawczego do kohca 2006 r.

8. Do pomocy przyznanej na podstawie art. 33p ust. 1 ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy spotecznej stosuje sie przepisy dotychczasowe.

9. Osoby, ktore z przyczyn od siebie niezaleznych nie otrzymywaly pomocy, o ktorej mowa w art. 88 ust. 1 pkt 1, 2 i 5, moga. wystqpic do starosty wtasciwego ze wzgledu na miejsce zamieszkania osoby usamodzielnianej przed umieszczeniem w rodzinie zastepczej lub skierowaniem do placowki z wnioskiem o przyznanie pomocy w terminie 3 lat od dnia wejscia w zycie niniejszej ustawy.

Art. 155. 1. Do osob umieszczonych w domu pomocy spotecznej na podstawie skierowania wydanego przed dniem 1 stycznia 2004 r. stosuje sie dotychczasowe przepisy o wtasciwosci miejscowej gminy.

2. Kwota dotacji celowej z budzetu pahstwa na domy pomocy spotecznej wyliczona zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorzqdu terytorialnego moze byc w uzasadnionych przypadkach zmniejszona lub zwiekszona, nie wiecej jednak niz o 10 %, w zalezności od znajdujących sie w powiecie typow domow oraz uzyskanych dochodow z tytutu odpłatności za pobyt w domu.

Art. 156. 1. Osoby, ktore w dniu wejscia w zycie niniejszej ustawy byly zatrudnione na stanowisku pracownika socjalnego na podstawie dotychczasowych

przepisow, zachowujq uprawnienia do wykonywania zawodu.

2. Osoby kierujce placówkami opiekuńczo-wychowawczymi i osrodkami adopcyjno-opiekuńczymi powinny ukończyc specjalizacje nie pozniej niz do kohca 2005 r.; osobom tym zalicza sie staz pracy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i osrodkach adopcyjno-opiekuńczych.

Art. 157. Rada Pomocy Spotecznej powotana w 2003 r. dziala przez okres kadencji, ktory wynosi 3 lata.

Art. 158. Dodatek pielagnacyjny nie przystuguje osobom przebywającym w domu pomocy spotecznej, skierowanym do domu pomocy spotecznej przed dniem 1 stycznia 2004 r.

Art. 159. Dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy spotecznej zachowujq moc do czasu wydania przepisow wykonawczych na podstawie tej ustawy.

Art. 160. Traci moc ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy spotecznej (Dz. U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414, Nr 106, poz. 668, Nr 117, poz. 756 i Nr 162, poz. 1118 i 1126, z 1999 r. Nr 20, poz. 170, Nr 79, poz. 885 i Nr 90, poz. 1001, z 2000 r. Nr 12, poz. 136 i Nr 19, poz. 238, z 2001 r. Nr 72, poz. 748, Nr 88, poz. 961, Nr 89, poz. 973, Nr 111, poz. 1194, Nr 122, poz. 1349 i Nr 154, poz. 1792, z 2003 r. Nr 7, poz. 79, Nr 44, poz. 389, Nr 122, poz. 1143, Nr 128, poz. 1176, Nr 135, poz. 1268, Nr 137, poz. 1304, Nr 203, poz. 1966 i Nr 228, poz. 2255 oraz z 2004 r. Nr 64, poz. 593).

Art. 161. Ustawa wchodzi w zycie z dniem 1 maja 2004 r., z wyjatkiem:

- 1) art. 135, ktory wchodzi w zycie z dniem ogłoszenia, z mocq od dnia 1 stycznia 2004 r.;
- 2) art. 5 pkt 3, ktory wchodzi w zycie z dniem uzyskania przez Rzeczpospolitq Polska[^] czlonkostwa w Unii Europejskiej;
- 3) art. 86 ust. 2 i art. 140, ktore wchodzi. w zycie z dniem 1 stycznia 2005 r.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej: *A. Kwasniewski*

Значення термінів із «Закону про соціальну допомогу» Польщі від 12.03.2004 р.

№ з/п	Терміни (Użyte)	Значення термінів, що використовуються в Законі (ст. 6.) (Art. 6. Użyte w ustawie określenia oznaczają)
1).	повна непрацездатність (całkowita niezdolność do pracy)	повна неможливість у роботі у відповідності з положенням про пенсії Фонду Соціального Страхування або зарахування до I або II групи інвалідів або узаконення значним або помірним ступенем інвалідності відповідно до положень про професійну реабілітацію та соціальну допомогу і працевлаштування людей з обмеженими можливостями;
2).	дохід дитини (dochód dziecka)	дохід, до якого відносяться квота одержуваної пенсії разом з додатком для повних сиріт, грошова допомога, догляд, додатковий догляд, отримувані аліменти, а також суму, що відповідає отримуваним із статку дитини;
3).	дохід на душу населення в сім'ї (dochód na osobę w rodzinie)	дохід сім'ї, поділений на кількість осіб в сім'ї;
4).	сімейний дохід (dochód rodziny)	сума щомісячного доходу членів сім'ї;
5).	організаційний підрозділ соціальної допомоги (jednostka organizacyjna pomocy społecznej)	регіональний центр соціальної політики, районний центр допомоги сім'ї, центр соціальної допомоги, будинок соціальної допомоги, установа спеціалізованого консультування, в тому числі сімейного, опікунсько-педагогічного закладу, центр усиновлення та опіки, Центр підтримки та Центр кризового втручання;
6).	соціальний контракт (kontrakt socjalny)	письмова угода з заявником про допомогу, визначає права і зобов'язання сторін договору, в рамках спільно здійснюваних дій, спрямованих на подолання важкої життєвої ситуації людини або сім'ї;
7).	непрацездатність за віком (niezdolność do pracy z tytułu wieku)	жінки, старші 60 років і чоловіки, старші 65 років;
8).	бездомна особа (osoba bezdomna)	особа, яка не проживає в житловому приміщенні за законом «Про захист прав орендарів і житлового фонду муніципалітету» і не зареєстрована на постійне місце проживання, за змістом положень про громадянство і особистих доказах, а також особа, що не проживає в житловому приміщенні і зареєстрована на постійне проживання в приміщенні, в якому немає можливостей для проживання;
9).	самотня особа (osoba samotna)	особа самотньо господарююча, яка не має

		подружніх відносин;
10).	самотня господарююча особа (osoba samotnie gospodarująca)	особа, яка веде самотійно домашнє господарство;
11).	працевлаштована особа (osoba zatrudniona)	особа, яка перебуває у працевлаштуванні відповідно до положень про працевлаштування та протидію безробіттю або здійснює господарську діяльність відповідно до положень про економічну діяльність;
12).	соціальна робота (praca socjalna)	професійна діяльність, спрямована на допомогу людям і сім'ям у зміцненні чи відновленні здатності до життєдіяльності в суспільстві через виконання відповідних соціальних ролей і створення умов, сприятливих для цієї мети;
13).	пенсія (renta)	пенсія польської або зарубіжної системи соціальних забезпечень, структурна пенсія або соціальна пенсія;
14).	сім'я (rodzina)	споріднені особи або неспоріднені особи, що залишаються у фактичному зв'язку, спільно проживають і господарюють;
15).	середня місячна вартість утримання в домі суспільної допомоги або опікунсько-виховальному представництві (średni miesięczny koszt utrzymania w domu pomocy społecznej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej)	квота річних видатків на діяльність дому або опікунсько-виховального представництва виникаюча з утримання мешканців або дітей, з попереднього року, без інвестиційних видатків, збільшена до прогнозованого середньорічного показника цін товарів і споживчих послуг, прийнятому у бюджетному законі на даний календарний рік, поділену на кількість місць в домі або представництві на 12 місяців;
16).	свідчення, неналежно одержане (świadczenie nienależnie pobrane)	грошове свідчення, отримане на підставі представленої неправдивої інформації або не надання інформації про зміну матеріальної або особистої ситуації.

Tekst poniższy został przetłumaczony z oryginału udostępnianego na portalu Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych (www.ifsw.org/policies/code-of-ethics dostęp 12.03.2012) przez studentów III r. pracy socjalnej w IPSiR UW: Weronikę Abramczuk, Jakuba Brozio, Justynę Czyczuk, Małgorzatę Grocholską, Klaudię Korzeniecką, Martę Lasecką, Natalię Markowską, Luizę Mazur, Izabelę Ostapowicz, Michała Szymańskiego, Annę Ulanowską, Emilię Urbanowską i Katarzynę Zajączkowską na konwersatorium „Praca socjalna w międzynarodowej perspektywie” a zredagowany przez prof. Jerzego Szmagalskiego.

KODEKS ETYKI

3 marca 2012

1. Wstęp

Podstawą profesjonalnej praktyki pracowników socjalnych jest ich świadomość etyczna. Zdolność i zobowiązanie do etycznego postępowania jest esencją jakości świadczonych przez nich usług. Celem starań Międzynarodowego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej (*International Association of Schools of Social Work, IASSW*) oraz Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych (*International Federation of Social Workers, IFSW*) w jest promowanie dyskusji i refleksji nad etyką w należących do nich organizacjach, pośród pracowników socjalnych w krajach członkowskich, jak również w szkołach pracy socjalnej i wśród studentów tych szkół. Pewne wyzwania i problemy etyczne, które stają przed pracownikami socjalnymi są specyficzne dla poszczególnych krajów, inne są wspólne dla wszystkich. Pozostając na poziomie ogólnych zasad wspólne stanowisko IASSW i IFSW zmierza do zachęcenia pracowników socjalnych na całym świecie, aby zastanawiali się nad wyzwaniami i dylematami, które napotykają i podejmowali przemyślane etycznie decyzje o tym jak działać w każdym konkretnym przypadku. Główne przyczyny wywołujące te dylematy to:

- Fakt, że pracownicy socjalni winni być lojalni wobec wszystkich stron konfliktów interesów.
- Fakt, że pracownicy socjalni funkcjonują jednocześnie w rolach pomocników i kontrolerów.
- Konflikt pomiędzy obowiązkiem chronienia przez pracowników socjalnych interesów ludzi, z którymi pracują a wymaganiami skuteczności i użyteczności stawianymi przez społeczeństwo.
- Fakt, że zasoby społeczeństwa są ograniczone.

Dokument ten przyjmuje za punkt wyjścia definicję pracy socjalnej przyjętą oddzielnie przez IFSW i IASSW na ich Walnych Zgromadzeniach w Montrealu, w Kanadzie w lipcu 2000, a następnie zatwierdzoną wspólnie w Kopenhadze w maju 2001 (część 2). Definicja ta podkreśla zasady praw człowieka i sprawiedliwości socjalnej. Kolejna część (3) odsyła do różnych deklaracji i konwencji praw człowieka, które są istotne w pracy socjalnej, a po niej następują postanowienia ogólnych zasad etycznych przedstawione w dwóch szerokich zakresach praw i godności człowieka oraz sprawiedliwości społecznej (część 4). Część końcowa przedstawia główne wskazówki dotyczące postępowania etycznego w pracy socjalnej, co do których oczekuje się, że zostaną rozwinięte poprzez doradztwo etyczne i w różnych kodeksach i wskazówkach organizacji członkowskich IFSW i IASSW.

Definicja pracy socjalnej

Praca socjalna jest profesją wspierającą zmianę społeczną, rozwiązywanie problemów powstających w relacjach międzyludzkich oraz wzmacnianie (*empowerment*) i wyzwalamie

ludzi dla wzbogacenia ich dobrostanu. Wykorzystując teorie ludzkich zachowań i systemów społecznych, praca socjalna interweniuje w miejscach, gdzie ludzie wchodzą w interakcje ze swoim środowiskiem. Fundamentalnymi dla pracy socjalnej są zasady praw człowieka i sprawiedliwości społecznej.

2. Konwencje międzynarodowe

Międzynarodowe deklaracje i konwencje praw człowieka kształtują wspólne standardy osiągnięć i uznają prawa zaakceptowane przez światową społeczność. Dokumentami szczególnie istotnymi dla praktyki pracy socjalnej są;

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka
- Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych
- Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet
- Konwencja o prawach dziecka
- Konwencja Nr 169 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca ludności tubylczej i plemiennej w krajach niezależnych

3. Zasady

Prawa człowieka i godność ludzka

Praca socjalna bazuje na poszanowaniu przyrodzonej wartości i godności wszystkich ludzi oraz praw, które z tego wynikają. Pracownicy socjalni powinni strzec i bronić fizycznej, psychologicznej, emocjonalnej integralności i dobrostanu każdej osoby. Oznacza to:

1. Poszanowanie prawa do samostanowienia – pracownicy socjalni powinni szanować i promować ludzkie prawa do podejmowania własnych wyborów i decyzji, niezależnie od ich wartości i wyborów drogi życiowej, pod warunkiem, że to nie zagraża prawom i uprawnionym interesom innych.
2. Promowanie prawa do uczestnictwa – pracownicy socjalni powinni promować pełne zaangażowanie i uczestnictwo ludzi korzystających z ich usług, tak by umożliwić im wpływ na wszelkie aspekty decyzji i działań, które dotyczą ich życia.
3. Traktowanie każdej osoby holistycznie – pracownicy socjalni winni być skupieni na całej osobie uwzględniając jej rodzinę, społeczność, społeczne i naturalne środowisko oraz powinni dążyć do rozpoznania wszelkich aspektów jej życia.
4. Identyfikowanie i rozwijanie mocnych stron – pracownicy socjalni powinni skupiać się na mocnych stronach wszystkich osób, grup i społeczności i promować ich empowerment.

Sprawiedliwość społeczna

Pracownicy socjalni ponoszą odpowiedzialność za promowanie sprawiedliwości społecznej w odniesieniu do społeczeństwa oraz do ludzi, z którymi pracują. Znaczy to: Przeciwdziałanie się negatywnej dyskryminacji* – pracownicy socjalni są zobowiązani do przeciwdziałania negatywnej dyskryminacji ze względu na takie cechy jak niepełnosprawność, wiek, kultura, płeć kulturowa i biologiczna, stan cywilny, status społeczno-ekonomiczny, opinia polityczne, kolor skóry, rasowe czy inne cechy fizyczne, orientację seksualną, oraz przekonania duchowe. *W niektórych krajach termin „dyskryminacja” może być używany zamiast „negatywna dyskryminacja”. Określenie „negatywna” używane jest tutaj dla odróżnienia od terminu „pozytywna dyskryminacja” również używanego w niektórych krajach. Pozytywna dyskryminacja bywa określana także jako „akcja afirmatywna”. Pozytywna dyskryminacja lub

akcja afirmatywna oznacza pozytywne kroki podejmowane dla naprawienia skutków historycznej dyskryminacji wobec ludzi z powyżej wymienionych grup.

1. Uznawanie różnorodności – pracownicy socjalni winni uznawać i szanować etniczne i kulturowe zróżnicowanie społeczeństw, w których praktykują, biorąc pod uwagę różnice indywidualne, rodzinne, grupowe i pomiędzy społecznościami.
2. Sprawiedliwe dystrybuowanie zasobów – pracownicy socjalni powinni dbać o to, aby zasoby, którymi dysponują były dzielone sprawiedliwie i według potrzeb.
3. Przeciwdziałanie się niesprawiedliwej polityce i praktyce – pracownicy socjalni mają obowiązek zwracać uwagę swoich pracodawców, decydentów, polityków i opinii publicznej na sytuacje, w których zasoby są niewystarczające lub gdy dystrybucja zasobów, polityka czy praktyki są opresyjne, nieuczciwe lub szkodliwe.
4. Pracę na rzecz solidarności – pracownicy socjalni mają obowiązek przeciwdziałania się warunkom socjalnym, które przyczyniają się do wykluczenia społecznego, stygmatyzacji lub ucisku oraz pracy na rzecz włączającego społeczeństwa.

5. Profesjonalne postępowanie

Obowiązkiem krajowych organizacji należących do *IFSW* i *IASSW* jest opracowywanie i regularne aktualizowanie własnych kodeksów lub wskazówek etycznych zgodnych ze stanowiskiem *IFSW/IASSW*. Do zadań organizacji krajowych należy również dostarczanie informacji pracownikom socjalnym i szkołom pracy socjalnej na temat tych kodeksów czy wskazówek. Pracownicy socjalni powinni postępować zgodnie z kodeksami czy wskazówkami etycznymi obowiązującymi w ich krajach. Zawierają one zazwyczaj bardziej szczegółowe dyrektywy etycznej praktyki specyficzne dla kontekstu krajowego. W nich powinny być uwzględnione następujące wytyczne profesjonalnego postępowania:

1. Od pracowników socjalnych oczekuje się rozwoju i utrzymywania wymaganych w ich pracy umiejętności i kompetencji.
2. Pracownicy socjalni nie powinni pozwalać, aby ich umiejętności były wykorzystywane w celach niehumanitarnych, takich jak tortury czy terroryzm.
3. Pracownicy socjalni powinni postępować uczciwie. Obejmuje to nienadużywanie relacji zaufania z osobami korzystającymi z ich usług, uznawanie granic pomiędzy pracą a życiem osobistym oraz nienadużywanie swojej pozycji dla osobistych korzyści i zysków.
4. W relacjach z klientami pracownicy socjalni winni zachowywać się ze współczuciem, empatią i troską.
5. Pracownicy socjalni nie powinni podporządkowywać potrzeb i interesów osób, które korzystają z ich usług swoim własnym potrzebom i interesom. Pracownicy socjalni mają obowiązek dbać o siebie samych zarówno w aspekcie profesjonalnym jak i osobistym w miejscu pracy jak i w społeczeństwie, tak aby mieć pewność, że są w stanie należycie świadczyć odpowiednie usługi.
6. Pracownicy socjalni powinni zachowywać poufność posiadanych informacji o ludziach, którzy korzystają z ich pomocy. Wyjątek mogą stanowić tylko sytuacje uzasadnione podstawowymi etycznymi wartościami (takimi jak ochrona życia).
7. Pracownicy socjalni powinni mieć świadomość, że odpowiadają za swoje działania wobec użytkowników ich usług, współpracowników, pracodawców, profesjonalnych organizacji i prawa, oraz że te odpowiedzialności mogą być względem siebie konfliktowe.
8. Pracownicy socjalni powinni być chętni do współpracy ze szkołami pracy socjalnej, celem wspierania studentów pracy socjalnej w zdobywaniu praktycznego przygotowania dobrej jakości i aktualnej wiedzy praktycznej.
9. Pracownicy socjalni powinni zabiegać o debatę dotyczącą kwestii etycznych sięwraz ze swoimi współpracownikami i pracodawcami i brać odpowiedzialność za podejmowanie etycznie świadomych decyzji.

10. Pracownicy socjalni powinni być przygotowani do określenia powodów swych decyzji bazując na uzasadnieniach etycznych oraz do brania odpowiedzialności za swoje wybory i działania.
11. Pracownicy socjalni powinni pracować na rzecz tworzenia warunków w zatrudniających ich instytucjach oraz w zamieszkiwanych przez nich krajach do dyskusji, ewaluacji i u podtrzymywania zasad zawartych w tym stanowisku oraz w swoich krajowych kodeksach, jeśli takie istnieją.

Dokument *Ethics in Social Work, Statement of Principles* został zaakceptowany na Walnych Zgromadzeniach Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych oraz Międzynarodowego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej w Adelaide, w Australii w październiku 2004 roku.

Кваліфікації соціального працівника

KWALIFIKACJE PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH wskazane ustawą z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.) oraz ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 48, poz. 320).

Omówienie regulacji prawnych obowiązujących z dniem 1 stycznia 2014 roku, z uwzględnieniem ostatniej nowelizacji przepisów dotyczących uprawnień do wykonywania zawodu (Dz. U. z 2010 r. Nr 40, poz. 229) oraz wszystkich przepisów ustawy o pomocy społecznej dotyczących zachowania praw nabytych odnoszących się do wykonywania zawodu pracownika socjalnego.

Począwszy od dnia 1 stycznia 2014 roku kwalifikacje do wykonywania zawodu pracownika socjalnego można uzyskać podejmując naukę na studiach wyższych pierwszego stopnia (licencjackich) o kierunku praca socjalna lub studiach wyższych drugiego stopnia (uzupełniających magisterskich) o kierunku praca socjalna lub w pomaturalnym kolegium pracowników służb społecznych kształcącym w zawodzie pracownik socjalny:

Art. 116 ust. 1 pkt 1 i pkt 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.)

"1. Pracownikiem socjalnym może być osoba, która spełnia co najmniej jeden z niżej wymienionych warunków:

1) posiada dyplom ukończenia kolegium pracowników służb społecznych* (ust. 1 pkt 1);

* trzyletnie kolegium pracowników służb społecznych, po ukończeniu którego absolwenci otrzymują dyplom – tytuł zawodowy pracownika socjalnego lub

2) ukończyła studia wyższe na kierunku praca socjalna** (ust. 1 pkt 1)".

** tj. studia wyższe pierwszego stopnia (licencjackie) o kierunku praca socjalna albo studia wyższe drugiego stopnia (uzupełniające magisterskie) o kierunku praca socjalna.

ZACHOWANIE PRAW NABITYCH W ZAKRESIE UPRAWNIEN DO WYKONYWANIA ZAWODU PRACOWNIKA SOCJALNEGO NA PODSTAWIE INNYCH ANIŻELI OMÓWIONE POWYŻEJ PRZEPISÓW USTAWY O POMOCY SPOŁECZNEJ

Art. 116 ust. 1 pkt 3 i ust. 1a ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.)

Art. 116 ust. 1. pkt 3

„Pracownikiem socjalnym może być osoba, która do dnia 31 grudnia 2013 r. ukończyła studia wyższe o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego na jednym z kierunków*:

- a) pedagogika,
- b) pedagogika specjalna,
- c) politologia,
- d) polityka społeczna,
- e) psychologia,
- f) socjologia,
- * g) nauki o rodzinie.”

AGAW TREŚĆ PRZEPISU art. 116 ust. 1 pkt 3 należy czytać łącznie z treścią przepisu art. 116 ust. 1a. Przepis art. 116 ust. 1 pkt 3 dotyczy wyłącznie studentów,

którzy rozpoczęli realizację wskazanej wyżej specjalności począwszy od dnia 01 października 2008 r., a dyplom ukończenia studiów uzyskali w nieprzekraczalnym terminie do dnia 31 grudnia 2013 roku. Szczegółowe omówienie poniżej:

Art. 116 ust. 1a ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.)

„1a. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego określi, w drodze rozporządzenia, wymagane umiejętności, wykaz przedmiotów, minimalny wymiar zajęć dydaktycznych oraz zakres i wymiar praktyk zawodowych dla specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego, realizowanej w szkołach wyższych na kierunkach wymienionych w ust. 1, kierując się koniecznością odpowiedniego przygotowania absolwentów do wykonywania zawodu pracownika socjalnego.”

Powołany wyżej przepis art. 116 ust. 1a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej stanowi upoważnienie do wydania rozporządzenia. Upoważnienie to ma charakter obligatoryjny, więc przepis art. 116 ust. 1 pkt 3 ustawy nie może być stosowany niezależnie od aktu wykonawczego. Przepis art. 116 ust. 1a ustawy wprost odsyła do kierunków studiów wymienionych w ust. 1, stąd też nie ma wątpliwości, że rozporządzenie wydane na podstawie ust. 1a wykonuje właśnie treść przepisu ust. 1 pkt 3.

Specjalność przygotowująca do zawodu pracownika socjalnego była realizowana począwszy od roku akademickiego 2008/2009, zgodnie z wydanym w porozumieniu z Ministrem Nauki i Szkolnictwa Wyższego na podstawie art. 116 ust. 1a rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 stycznia 2008 r. w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego realizowanej w szkołach wyższych (Dz. U. z 2008 roku Nr27, poz. 158). Rozporządzenie określa wykaz godzin przedmiotów oraz praktyk zawodowych, niezbędnych do zaliczenia w celu uznania kwalifikacji do zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego (patrz niżej).

Warunkiem uznania uprawnień do wykonywania zawodu pracownika socjalnego uzyskanych na podstawie przepisów art. 116 ust. 1 pkt 3 i ust. 1a - jest zrealizowanie w toku nauki wymaganej liczby 330 godzin przedmiotów oraz odbycie 240 godzin praktyk zawodowych w zakresie wskazanym rozporządzeniem.

Treść załącznika do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 stycznia 2008 roku w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego realizowanej w szkołach wyższych (Dz. U. z 2008 roku Nr 27, poz. 158

– data wejścia rozporządzenia w życie – 1 października 2008 r.) określiła szczegółowo wykaz obowiązkowych godzin przedmiotów oraz praktyk zawodowych do realizacji podczas specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego:

	godzin zajęć
1. Aksjologia pracy socjalnej	15
2. Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej	15
3. Podstawy wiedzy o rozwoju biopsychicznym człowieka w cyklu życia	30
4. Elementy teorii organizacji i zarządzania	20
5. Struktura i organizacja pomocy społecznej	15
6. System prawny pomocy społecznej w Polsce – pomoc świadczona obywatelom polskim oraz cudzoziemcom	15
7. Prawo rodzinne i opiekuńcze w Polsce, system świadczeń rodzinnych i postępowanie wobec dłużników alimentacyjnych	15
8. Teoretyczne podstawy pracy socjalnej	25
9. Metodyka pracy socjalnej	60
10. Projekt socjalny	30
11. Promocja zatrudnienia, instytucje rynku pracy i zatrudnienie socjalne - organizacja i podstawy prawne	15

12. Działalność pożytku publicznego i wolontariat - podstawy prawne i charakterystyka socjologiczna	15
13. Wspieranie zatrudnienia oraz rehabilitacja osób niepełnosprawnych - organizacja i podstawy prawne	15
14. Organizowanie społeczności lokalnej oraz zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego	15
15. Superwizja pracy socjalnej	30
Razem	330 godzin

Zakres praktyk zawodowych (240 godzin):

- 1) zapoznanie się ze specyfiką funkcjonowania jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz instytucji i organizacji zajmujących się pomocą i pracą socjalną na rzecz osób i rodzin wymagających wsparcia, w tym:
  - a) strukturą i organizacją placówek, w których student odbywa praktyki,
  - b) rodzajem świadczonych usług,
  - c) specyfiką osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej pod względem demograficzno-ekonomicznym oraz psychologiczno-społecznym,
  - d) potrzebami osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej,
  - e) stopniem zaspokojenia przez placówki i poza nimi potrzeb osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej;
- 2) aktywne uczestnictwo w działaniach podejmowanych w placówkach, na podstawie umów zawartych z przedstawicielami placówek;
- 3) nawiązanie kontaktów z osobami i rodzinami korzystającymi z pomocy społecznej świadczonej przez placówki;
- 4) współdziałanie w rozpoznawaniu, zaspokajaniu oraz uaktywnianiu potrzeb indywidualnych i społecznych osób i rodzin wymagających wsparcia;
- 5) zebranie materiałów umożliwiających opracowanie i realizację projektów socjalnych.

Każda uczelnia zainteresowana przedmiotowym kształceniem pracowników socjalnych miała prawo określić nazwę takiej specjalności we własnym zakresie, natomiast absolwent musiał uzyskać dyplom ukończenia studiów najpóźniej do dnia 31 grudnia 2013 roku.

W celu potwierdzenia zrealizowania minimum programowego podczas odbytego cyklu studiów, niezależnie od formy kształcenia - dziennej, zaocznej czy wieczorowej studiów wyższych o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego, wszystkie wskazane w rozporządzeniu przedmioty (ich nazwy), praktyki zawodowe oraz liczby godzin przeznaczonych na ich realizację powinny być uwidocznione w indeksie/suplemencie odnoszącego się do konkretnego dyplomu ukończenia studiów wyższych (pierwszego stopnia/licencjackich/ lub drugiego stopnia/uzupełniających studiów magisterskich lub jednolitych studiów magisterskich).

O ile, w ramach specjalności wybranej przez studenta na jednym z kierunków wskazanych w ustawie o pomocy społecznej (nazwa specjalności jak zaznaczono powyżej jest wyłączną kompetencją uczelni), zostały zrealizowane wszystkie przedmioty i praktyki w liczbie godzin wskazanych ww. rozporządzeniem, to po ukończeniu nauki i otrzymaniu dyplomu student uzyskał dodatkowe uprawnienia, tj. prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego na podstawie przepisu art. 116 ust. 1 pkt 3 i ust. 1a ustawy o pomocy społecznej.

Należy zaznaczyć, że w treści rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 stycznia 2008 roku w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego realizowanej w szkołach wyższych (Dz. U. z 2008 roku Nr 27, poz. 158) nie wskazano możliwości zwolnienia z odbycia praktyk zawodowych. Tym samym każdy student realizujący kształcenie w ramach specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego był zobowiązany w ramach jednego cyklu studiów (licencjackich lub magisterskich) do realizacji całości minimum programowego – zarówno 330 godzin przedmiotów, jak i 240 godzin praktyk wskazanych w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 stycznia 2008 roku w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego realizowanej w szkołach wyższych.

Udokumentowanie zrealizowania przez absolwenta wymaganych przepisami ww. rozporządzenia 330 godzin przedmiotów (zgodnie z wykazem przedmiotów i godzin przeznaczonych

na ich realizację) oraz 240 godzin praktyk zawodowych, uwidocznionych w treści indeksu/ suplementu do dyplomu ukończenia studiów jest dla pracodawców podstawą potwierdzenia kwalifikacji do wykonywania zawodu pracownika socjalnego w oparciu o przepis art. 116 ust. 1 pkt 3 i ust. 1a ustawy o pomocy społecznej. Niezrealizowanie podczas jednego cyklu ww. studiów całości minimum programowego określonego rozporządzeniem, a w konsekwencji niewskazanie w indeksie/suplemencie do dyplomu ukończenia studiów wszystkich wymaganych rozporządzeniem przedmiotów i praktyk, skutkuje brakiem nabycia dodatkowych uprawnień przez studenta, to jest prawa do zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego na podstawie przepisów art. 116 ust. 1 pkt 3 i ust. 1a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Przepisy rozporządzenia, wydanego na podstawie przepisów art. 116 ust. 1 pkt 3 i ust. 1a, miały charakter przepisów przejściowych ponieważ odnoszą się do studentów, którzy dyplom ukończenia studiów na podstawie rzeczonych przepisów uzyskali w nieprzekraczalnym terminie do dnia 31 grudnia 2013 roku.⁶

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej absolwenci ww. studiów, którzy zrealizowali rzeczone minimum programowe i nabyli uprawnienia do wykonywania zawodu pracownika socjalnego na podstawie przepisów art. 116 ust. 1 pkt 3 i ust. 1a ustawy, posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

Przepisy art. 5 ust. 1, 2 i 3 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 48, poz. 320)

Art. 5 ust. 1

„1. Osoby, które przed dniem 1 stycznia 2007 r. otrzymały dyplom wyższej szkoły zawodowej o specjalności praca socjalna, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Przepis dotyczy osób, które przed rokiem 2007 ukończyły wyższą szkołę zawodową prowadzącą kształcenie o specjalności „praca socjalna”. Absolwent takiej szkoły posiada dyplom, którego treść nie wskazuje nazwy kierunku studiów, a jedynie ukończenie specjalności „praca socjalna”

Wyższe Szkoły Zawodowe, o których mowa w przepisie art. 5 ust. 1 działały w latach 1997 – 2005 na podstawie przepisów odrębnej ustawy z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz. U. Nr 96, poz. 590, z późn. zm.). Ustawa ta utraciła moc na podstawie przepisu art. 276 pkt 3 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U.05.164.1365).

podstawie art. 5 ust. 1, jedynie absolwent wyższej szkoły zawodowej, który przed dniem 1 stycznia 2007 roku uzyskał dyplom ukończenia studiów o specjalności praca socjalna (kierunek studiów nie jest w tym przypadku wskazany w treści dyplomu), zachowuje bezterminowo, na zasadach praw nabytych, prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej absolwenci ww. studiów posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Art. 5 ust. 2

„Art. 5 ust. 2. Osoby, które do dnia 1 stycznia 2008 r. otrzymały dyplom uzyskania tytułu zawodowego w zawodzie pracownik socjalny, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Osoby, które do dnia 1 stycznia 2008 r. (we wszystkich poprzedzających ten rok latach) otrzymały dyplom potwierdzający uzyskanie kwalifikacji w zawodzie pracownik socjalny, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego. Oznacza to, że każdy z absolwentów szkoły policealnej

(publicznej lub niepublicznej o uprawnieniach szkoły publicznej), posiadający dyplom potwierdzający uzyskanie kwalifikacji w zawodzie

pracownik socjalny, zachowuje bezterminowo prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego oraz zatrudnienia i awansowania na tym stanowisku, na zasadach praw nabytych.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej ww. absolwenci szkół policealnych

posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego posiadacz ww. dyplomu nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Art. 5 ust. 3

„3. Osoby, które przed dniem 1 stycznia 2008 r. ukończyły lub kontynuowały studia wyższe o specjalności praca socjalna na jednym z kierunków: pedagogika, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia lub nauki o rodzinie, po uzyskaniu dyplomu ukończenia tych studiów mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Osoby, które w roku 2007 lub we wszystkich poprzedzających ten rok latach ukończyły studia wyższe (licencjackie lub magisterskie) o specjalności praca socjalna na wyżej wskazanych kierunkach studiów wyższych, z dniem uzyskania dyplomu ukończenia tych studiów nabyły bezterminowo prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego oraz zatrudnienia na tym stanowisku, na zasadach praw nabytych. Także i osoby, które przed dniem 1 stycznia 2008 roku dopiero były w trakcie realizacji specjalności praca socjalna w ramach wskazanych wyżej kierunków studiów, z dniem uzyskania dyplomu ukończenia tych studiów na zasadach praw nabytych nabyły bezterminowo prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego oraz zatrudnienia na tym stanowisku.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej wszyscy ww. absolwenci wskazanych kierunków studiów o specjalności praca socjalna posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Z kolei należy wskazać, że ukończenie ww. studiów wyższych (licencjackich lub magisterskich) na kierunkach: pedagogika, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia lub nauki o rodzinie, lecz o innej specjalności niż „praca socjalna” (przykładowo specjalności „pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i praca socjalna”, „praca socjalna i terapia społeczna”, „praca socjalna i opiekuńczo-wychowawcza”, „pracownik socjalny”, „usługi socjalne”, „praca socjalna i resocjalizacja”, „polityka socjalna”, itp.) nie jest równoważne ze specjalnością wskazaną wprost w ustawie, a tym samym nie uprawnia do wykonywania zawodu pracownika socjalnego na podstawie przepisu art. 5 ust. 3 ustawy z dnia 16 lutego o zmianie ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 48, poz. 320).

Uprawnienia do wykonywania zawodu pracownika socjalnego na podstawie przepisu art. 5 ust. 3 nie dotyczą również – bez względu na ukończoną specjalność absolwentów kierunku studiów pedagogika specjalna, kierunku studiów administracja, jak i absolwentów innych niewymienionych w ww. przepisie kierunków studiów. Kierunki tych studiów nie zostały wskazane zarówno w treści ww. przepisu, jak również we wcześniej obowiązujących przepisach ustawy o pomocy społecznej.

Przepisy art. 156 ust. 1, 1a, 3, 4 i 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.)

Art. 156 ust. 1

„1. Osoby, które przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy były zatrudnione na stanowisku pracownika socjalnego na podstawie dotychczasowych przepisów, zachowują uprawnienia do wykonywania zawodu.

Dotyczy to osób zatrudnionych na stanowiskach pracowników socjalnych przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, tj. przed dniem 1 maja 2004 roku i w latach poprzednich (przed 2004 r.) - pod warunkiem, że osoby te były zatrudnione zgodnie z wcześniej obowiązującymi przepisami, to znaczy że posiadały w okresie zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego kwalifikacje wymagane wcześniejszymi przepisami.

Przepis dotyczy zatem osób, zatrudnionych na podstawie przepisów ustawy o pomocy społecznej na stanowisku pracownika socjalnego przed dniem 1 maja 2004 roku i wcześniej:

- na podstawie umowy o pracę (zawartej także na czas określony),
- niezależnie od okresu zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu na tym stanowisku i zmiany pracodawcy,
- na podstawie umowy o odbycie stażu na stanowisku pracownika socjalnego, jednak pod warunkiem że za okres stażu otrzymały świadectwo pracy.

Osoby te zachowują bezterminowo prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, na zasadach praw nabytych.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia i przerw w zatrudnieniu, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej absolwenci ww. studiów, bez względu na ukończoną podczas studiów specjalność, posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Art. 156 ust. 1a

„1a. Osoby, które przed dniem 1 maja 2004 r. ukończyły studia wyższe na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia, politologia i nauki społeczne lub socjologia, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Przepis ten wszedł w życie z dniem 1 kwietnia 2007 roku (Dz.U.07.48.320). Na podstawie tego przepisu uprawnienia do wykonywania zawodu pracownika socjalnego posiadają osoby które przed dniem 1 maja 2004 roku oraz w latach poprzednich ukończyły studia wyższe (licencjackie lub magisterskie) na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia, politologia i nauki społeczne lub socjologia i z różnych powodów nie mogły podjąć pracy w zawodzie, a w momencie ukończenia studiów – zgodnie z poprzednio obowiązującymi przepisami ustawy o pomocy społecznej (tj. przepisami obowiązującymi przed dniem 1 maja 2004 roku) posiadałyby uprawnienia do zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego.

Osoby te, począwszy od dnia 01 kwietnia 2007 roku, bez względu na ukończoną podczas studiów specjalność, zachowują bezterminowo prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, na zasadach praw nabytych. W przypadku tej grupy osób nie ma również znaczenia fakt, iż wcześniej nie pracowały na stanowisku pracownika socjalnego.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej absolwenci ww. studiów

posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego. O prawie tych osób do zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego decyduje w tym przypadku jedynie fakt ukończenia - przed dniem 1 maja 2004 roku, tj. przed dniem wejścia w życie przepisów nowej ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej - studiów wyższych licencjackich lub magisterskich na jednym z kierunków: pedagogika, psychologia, politologia, politologia i nauki społeczne lub socjologia.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto

zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Art. 156 ust. 3

„ 3. Osoby, które w okresie 3,5 roku od dnia wejścia w życie ustawy ukończą studia wyższe magisterskie na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Osoby, które w dniu wejścia w życie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, tj. w dniu 1 maja 2004 roku kontynuowały studia magisterskie na wyżej wymienionych kierunkach i ukończyły te studia do dnia 31 października 2007 roku

- bez względu na ukończoną podczas studiów specjalność - mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.

Przepis dotyczy zatem osób, które rozpoczęły ww. studia magisterskie przed wejściem w życie w dniu 1 maja 2004 r. przepisów nowej ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, kontynuowały te studia w dniu wejścia w życie nowej ustawy i uzyskały dyplom ich ukończenia w nieprzekraczalnym terminie do dnia 31 października 2007 roku.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmianymiejsc zatrudnienia,przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej absolwenci ww. studiów rozpoczętych przed dniem 1 maja 2004 roku, bez względu na ukończoną podczas studiów specjalność, posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Art. 156 ust. 3a

„ 3a. Osoby, które przed dniem 1 maja 2004 r. rozpoczęły studia wyższe licencjackie lub wyższe magisterskie na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia, po uzyskaniu dyplomu ukończenia tych studiów mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Przepis art. 156 ust. 3a umożliwia wykonywanie zawodu pracownika socjalnego przez wszystkie osoby, które przed dniem 1 maja 2004 r., tj. przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, rozpoczęły lub kontynuowały studia wyższe licencjackie lub magisterskie na jednym z kierunków uprawniających do wykonywania zawodu pracownika socjalnego przed wejściem w życie przepisów nowej ustawy: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia. Dotyczy to zatem osób, które w dniu wejścia w życie ustawy, tj. w dniu 1 maja 2004 roku kontynuowały już ww. studia licencjackie lub magisterskie, a następnie ukończyły te studia.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej, absolwenci ww. studiów, bez względu na ukończoną podczas studiów specjalność, posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Art. 156 ust. 4

„4. Osoby zatrudnione przed dniem wejścia w życie ustawy na stanowisku aspiranta pracy socjalnej, które w okresie 3,5 roku od dnia wejścia w życie ustawy ukończą studia wyższe na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia i uzyskają tytuł licencjata, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Osoby, które przed dniem wejścia w życie ww. ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, tj. przed dniem 1 maja 2004 r. były zatrudnione na stanowisku aspiranta pracy socjalnej, o ile:

- w dniu 1 maja 2004 roku kontynuowały studia licencjackie na kierunkach wskazanych ww. przepisem ustawy, jednocześnie
- ukończyły ww. studia w nieprzekraczalnym terminie do dnia 31 października 2007 roku, to począwszy od dnia uzyskania dyplomu ukończenia studiów i bez względu na ukończoną podczas studiów specjalność mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.

Przepis dotyczy zatem aspirantów pracy socjalnej, którzy kontynuowali ww. studia w dniu wejścia w życie nowej ustawy o pomocy społecznej, tj. w dniu 1 maja 2004 roku i uzyskali dyplom ukończenia tych studiów w okresie od dnia 2 maja 2004 do dnia 31 października 2007 roku. Osoby te począwszy od dnia uzyskania dyplomu zachowują bezterminowo prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, na zasadach praw nabytych.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej absolwenci ww. studiów posiadają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Uwaga: Przepis ten nie odnosi się do osób zatrudnionych na stanowisku aspiranta pracy socjalnej, które podjęły pracę na stanowisku aspiranta pracy socjalnej już po wejściu w życie przepisów ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, tj. po dniu 01 maja 2004 roku.

Art. 156 ust. 5

„ 5. Osoby zatrudnione przed dniem wejścia w życie ustawy na stanowisku aspiranta pracy socjalnej, które w okresie 5,5 roku od dnia wejścia w życie ustawy ukończą studia wyższe magisterskie na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.”

Osoby, które przed dniem wejścia w życie ww. ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, tj. przed dniem 1 maja 2004 r. były zatrudnione na stanowisku aspiranta pracy socjalnej, o ile:

- w dniu 1 maja 2004 roku kontynuowały studia magisterskie na kierunkach wskazanych przepisem ust. 5, a jednocześnie
- ukończyły studia w nieprzekraczalnym terminie do dnia 31 października 2009 roku, począwszy od dnia uzyskania dyplomu ukończenia studiów i bez względu na ukończoną podczas studiów specjalność mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego. Osoby te począwszy od dnia uzyskania dyplomu zachowują bezterminowo prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, na zasadach praw nabytych.

Niezależnie od stażu pracy w zawodzie, zmiany miejsc zatrudnienia, przerw w zatrudnieniu, a nawet braku stażu pracy w zawodzie, na podstawie obecnie obowiązujących przepisów ustawy o pomocy społecznej absolwenci ww. studiów mają nieograniczone terminem prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, podejmowania zatrudnienia na tym stanowisku oraz awansu zawodowego.

W przypadku nabycia uprawnień na podstawie ww. przepisu ustawy, aby podjąć zatrudnienie na stanowisku pracownika socjalnego absolwent przedmiotowych studiów nie jest ponadto zobowiązany spełnić dodatkowych warunków związanych z koniecznością uzupełnienia już posiadanego wykształcenia.

Uwaga: Przepis ten nie odnosi się do osób zatrudnionych na stanowisku aspiranta pracy socjalnej, które podjęły pracę na stanowisku aspiranta pracy socjalnej już po wejściu w życie przepisów ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, tj. po dniu 1 maja 2004 roku.

INFORMACJE DODATKOWE:

Zawód pracownika socjalnego w Polsce jest zawodem regulowanym, podlegającym szczególnym uregulowaniom prawnym w zakresie dopuszczenia do jego wykonywania. Określenie uprawnień do wykonywania zawodu pracownika socjalnego wynika wyłącznie i wprost z przepisów ustawy o pomocy społecznej. Na stanowisku pracownika socjalnego nie można było, jak i nie można obecnie zatrudnić zarówno osoby dopiero rozpoczynającej studia wyższe lub kontynuującej studia, jak również absolwentów szkół wyższych, którzy nie spełniają wymogów kwalifikacyjnych do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, określonych przepisami ustawy o pomocy społecznej.

Osoby, które nie posiadają kwalifikacji wskazanych w ustawie o pomocy społecznej nie mogą być zatrudnione na stanowisku pracownika socjalnego i wykonywać jego zadań, w tym w szczególności przeprowadzać rodzinnych wywiadów środowiskowych oraz na tej podstawie ustalać czy proponować formy pomocy. Zgodnie z obowiązującymi przepisami art. 107 ustawy o pomocy społecznej wywiady środowiskowe, jak i praca socjalna należą do kompetencji pracownika socjalnego, natomiast inni pracownicy nie mają w tym zakresie stosownych uprawnień. W przypadku braku uprawnień do wykonywania zawodu i zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego niezgodnie z wymaganymi kwalifikacjami, brak jest ponadto podstaw prawnych do zastosowania przepisu art. 156 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.), odnoszącego się do zachowania uprawnienia do wykonywania tego zawodu na zasadach praw nabytych, jak i do zastosowania innych przepisów ustawy. Osoby nie posiadające prawa do zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego nie mogą pracować na tym stanowisku, a fakt zatrudnienia niezgodnego z prawem nie powoduje z kolei nabycia przez pracownika uprawnień do dalszego zatrudnienia w zawodzie. Oznacza to ponadto brak podstaw prawnych do zaliczenia okresu, w którym pracownik był zatrudniony na stanowisku pracownika socjalnego niezgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o pomocy społecznej, do stażu pracy wymaganego do podjęcia szkolenia I lub II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny.

Osoba zatrudniona na stanowisku pracownika socjalnego niezgodnie z prawem, tj. osoba która nie posiada uprawnień do wykonywania tego zawodu nie może przystąpić do szkolenia specjalizującego w tym zawodzie.

Staż pracy na stanowisku pracownika socjalnego dotyczy wyłącznie okresu/okresów zatrudnienia w oparciu o zgodność z przepisami ustawy o pomocy społecznej, z jednoczesnym uwzględnieniem daty wprowadzenia i obowiązywania danego przepisu.

Uzyskanie specjalizacji z zakresu organizacji pomocy społecznej w toku studiów podyplomowych nie jest równoważne z nabyciem kwalifikacji pracownika socjalnego. Specjalizacja z zakresu organizacji pomocy społecznej jest przeznaczona dla osób, które mają zamiar ubiegać się o kierowanie jednostką organizacyjną pomocy społecznej (art. 122 ust. 1 i 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej) i nie dotyczy uprawnień pracownika socjalnego.

Uprawnień do wykonywania zawodu pracownika socjalnego nie można nabyć poprzez ukończenie studiów podyplomowych, kursów oraz szkoleń. Jak wynika z treści przepisów ustawy o pomocy społecznej, żadne studia podyplomowe, kursy i szkolenia - nie zostały wskazane jako równoważne z takimi uprawnieniami.

Положення із «Закону про вищу освіту» Польщі (2018)

	Зміст статті Закону	Стаття
1.	Реформа розширює університетську автономію та забезпечує гнучкість у внутрішній організаційній структурі.	ст. 12
2.	Збільшено повноваження ректора рішенням колегіальних органів, таких як, наприклад, рада університету.	ст. 17, 18
3.	У навчальних закладах створюють нові структури «Рада вузу» або «Консультативний орган». Їх склад вибиратимуть самі студенти. До складу можуть входити особи з числа не університетського складу (6-8 осіб). Відсоток дозволяється керівництвом вишу.	ст. 19
4.	Студенти забезпечені участю в колегіальних органах університету - разом з аспірантами вони складають мінімум 20% складу. Таким чином, президент студентського уряду має законні гарантії участі в будь-якому важливому процесі університету.	ст. 25
5.	Закон передбачає підготовку висококваліфікованого спеціаліста. З цією метою у законі вказані чіткі вимоги проходження студентом практичних занять щонайменше 50%.	ст. 73.2
6.	Будь-які побори зі студентів передбачають законом суттєві штрафи. Так, якщо зі студента університет буде стягувати раніше не окресленні суми, то штраф може сягати близько 50 тис. злотих. Або якщо студенту не вчасно (із запізненням у 30 днів) видадуть диплом то штраф може скласти 5 тис. злотих.	ст. 77.2, 431
7.	Вагітна студентка має право перейти на індивідуальний план навчання, а після народження дитини як мати, так і батько дитини можуть взяти відпустку. До цього це було за рішенням комісії.	ст. 85.2
8.	Вчені працівники вищої школи матимуть змогу бути науковими, педагогічними чи науково-педагогічними працівниками.	ст. 114
9.	Внесено змінені до наукового ступеня «доктор». Змінено кількість навчальних дисциплін, з яких можна отримати цей ступінь. Також «доктор» не є обов'язковою вимогою для роботи професором у вищому закладі освіти.	ст. 116.4.2
10.	При першому працевлаштуванні викладач мусить пройти конкурс на фахові знання і надалі приймається на роботу на невизначений трудовий термін.	ст. 119

11.	Прирівнюються наукові напрацювання викладачів із різних навчальних закладів за відповідними дисциплінами. Запровадженні єдині критерії порівняння. Відтепер основним є якість та важливість публікації, кількість патентів. Важливість окремих критеріїв буде залежати від специфіки окремих наукових дисциплін (різні для гуманітарних наук та інші для технічних наук). Вчений обирає, на його думку, найкращі чотири публікації за 4 роки. Основний принцип нововведення якість, а не кількість.	ст. 128
12.	До захисту докторської дисертації допускається особа, коли є принаймні 2 позитивних відгуки на роботу.	ст. 190
13.	Незважаючи на динамічне збільшення кількості докторів після 2008 року, кількість отриманих докторських ступенів змінилася у незначній мірі. Саме тому в законі вводяться докторські школи, якими будуть керувати університети та наукові інститути, які повністю відновлюють модель докторської освіти в Польщі. Докторська школа (докторантура) може бути створена суб'єктом, що має принаймні наукову категорію на рівні В+ у двох дисциплінах, а також суб'єктами, які мають право надавати ступінь доктора наук.	ст. 198
14.	Оприлюдненні та надруковані монографії та наукові статті підлягають перевірці на унікальність. Уся інформація вноситься до бази даних про осіб, що ведуть науково-дослідну роботу.	ст. 265.11
15.	Міністр народної освіти керує Єдиною системою Антиплагіат. Система є обов'язковою для усіх вищих навчальних закладів та наукових установ, є державною та безкоштовною системою.	ст. 351
16.	Змінено спосіб фінансування вищої школи. Фінанси напряму надходять до закладів вищої освіти.	ст. 365
17.	Для університетів існує конкурс «Ініціативи передового досвіду науково-дослідні університети», в рамках якого будуть обрані провідні університети, які можуть конкурувати з іноземними університетами. Університети з менших міст також претендують на програму науково-дослідних університетів.	ст. 387, 388
18.	Нововведенням Закону є конкурс «Регіональна ініціатива Досконалості». Суть конкурсу полягає у захисті регіональних університетів. Законодавчі органи надали університетам із меншою академічною підтримкою більше можливостей. Тепер їм не потрібно конкурувати з університетами із більш високим потенціалом.	ст. 396
19.	Окреме фінансування також надано державним професійним училищам (тобто колишнім державним вищим професійним училищам). Вони також можуть взяти участь в програмі «Освітні ініціативи досконалості», в рамках якої буде нагороджений заклад освіти, чиї випускники добре влаштовуються на ринку праці.	ст. 400
20.	Підтримка видавничої сфери. Нові вимоги до наукових журналів. Основна мета зробити їх такими, щоб ті відповідали вимогам та були внесені до списку міжнародних наукових видань.	ст. 401

Перелік обов'язкових навчальних дисциплін підготовки соціального працівника у вищих навчальних закладах Польщі
[джерело: 270]

Предмети підготовки до професії соціального працівника у вищій школі Польщі	К-сть годин
Аксіологія соціальної роботи (Aksjologia pracy socjalnej)	15
Міжособистісний зв'язок у соціальній роботі (Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej)	15
Основи знань про біопсихологічний розвиток людини в життєвому циклі (Podstawy wiedzy o rozwoju biopsychicznym człowieka w cyklu życia)	30
Елементи теорії організації і управління (Elementy teorii organizacji i zarządzania)	20
Структура та організація соціальної допомоги (Struktura i organizacja pomocy społecznej)	15
Правова система соціальної допомоги у Польщі надання допомоги польським громадянам та іноземцям (System prawny pomocy społecznej w Polsce – pomoc świadczona obywatelom polskim oraz cudzoziemcom)	5
Сімейне та опікунське право в Польщі, система сімейних пільг та судочинство щодо боржників по обслуговуванню (Prawo rodzinne i opiekuńcze w Polsce, system świadczeń rodzinnych i postępowanie wobec dłużników alimentacyjnych)	15
Теоретичні основи соціальної роботи (Teoretyczne podstawy pracy socjalnej)	25
Методика соціальної роботи (Metodyka pracy socjalnej)	60
Соціальний проект (Projekt socjalny)	30
Реклама працевлаштування, заклади ринку праці і соціальне працевлаштування (Promocja zatrudnienia, instytucje rynku pracy i zatrudnienie)	15
Громадська діяльність і волонтерат правові основи та соціологічні характеристики (Działalność pożytku publicznego i wolontariat podstawy prawne i charakterystyka socjologiczna)	15
Підтримка в працевлаштуванні та реабілітація неповносправних осіб (Wspieranie zatrudnienia oraz rehabilitacja osób niepełnosprawnych organizacja i podstawy prawne)	15
Організація місцевої спільноти та засади функціонування територіального самоуправління (Organizowanie społeczności lokalnej oraz zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego)	15
Супервізія соціальної роботи (Superwizja pracy socjalnej)	30
Усього (Razem)	330 год.

Поняття «oswiata», «edukacja» та «kształcenie» у дослідженнях польських вчених

Визначення поняття	Автор, джерело
Дефініція «oswiata» (укр. просвіта)	
<ul style="list-style-type: none"> стан і процес поширення освіти (освіченості) і культури в суспільстві; 	Milerski B., Sliwerski B., 2000, s. 142
<ul style="list-style-type: none"> дії, спрямовані на поширення знань та культури в суспільстві через школи, культурно-освітні установи, книги, журнали, радіо, телебачення, виставки тощо; 	Wojciechowski K., 1986.
<ul style="list-style-type: none"> система освіти; діяльність, що полягає в поширенні загальної і професійної освіти, реалізації виховних завдань з метою забезпечення всебічного розвитку особистості та її сприятливого (благополуччя) існування, а для суспільства – культурних зв'язків, що поєднують його історичне минуле із сьогоденням, будування сприятливого майбутнього; 	Okon W., 2001, s. 279
<ul style="list-style-type: none"> процес, який зміцнює національну єдність; 	Janke I., 1930, s. 32
<p>1) великий комплекс інститутів, соціальних спільнот, організацій, матеріально-технічного забезпечення, а також ідей і ціннісних систем, що слугують трансляції знань про світ, людей і цінності, членів суспільства, особливо дітей та молоді;</p> <p>2) сукупність найрізноманітніших і складних видів діяльності; передача знань і цінностей представникам громадськості через установи і організації;</p> <p>3) освіченість (інтелектуальність) членів суспільства, сукупність знань окремих громадян, яка виявляється у їх професійній діяльності, у різних сферах суспільного життя, в активній участі у культурних, політичних та економічних процесах.</p>	Szczepanski J., 1974, s.7
Дефініція «edukacja» (укр. освіта, виховання)	
<ul style="list-style-type: none"> «edukacja» (лат. educatio – виховання) – сукупність процесів, метою яких є зміна людей, перш за все дітей і молоді, відповідно до панівних у даному суспільстві ідеалів і виховних цілей; 	Okon W., 1981, s. 66
<ul style="list-style-type: none"> сукупність освітньо-виховних процесів, що охоплюють навчання і виховання; 	Okon W., 2001, s. 87
<ul style="list-style-type: none"> метою освіти, відповідно до ієрархії своїх цілей, є не тільки трансляція знань, але й формування соціальних відносин; 	Kolaczek B., 2004, s. 16
<ul style="list-style-type: none"> це вплив процесів (або взагалі інститутів і соціальних практик) і їх наслідків на розвиток людського потенціалу; 	Kwiecinski Z., 1991
<ul style="list-style-type: none"> це колективне утворення, оскільки передача необхідних знань відбувається через членів певної соціальної групи; відтворення знань є невід'ємною частиною повсякденного життя; 	Bulinski T., 2002, s. 16)
<ul style="list-style-type: none"> це безперервний процес передачі знань, навичок, системи цінностей і соціальних норм, культурної спадщини за допомогою конкретних соціальних інститутів; 	Rajkiewicz A., Supinska J., Ksiezopolski M., 1998
<ul style="list-style-type: none"> це взаємодія між поколіннями, спрямована на формування сукупності життєвих здібностей людини (пізнавальних, естетичних, моральних тощо), які реалізуються у певній культурі; 	Milerski B., Sliwerski B., 2000

<ul style="list-style-type: none"> це процес, метою якого є створення необхідних умов для повноцінного життя людини відповідно до соціальних норм; 	Skalska E., 2008, s. 93
<ul style="list-style-type: none"> процес виховання, який спрямований на формування всебічно розвиненої особистості; 	Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., 2009, s. 40.
<ul style="list-style-type: none"> цілеспрямований виховний вплив є сприятливим для розвитку окремих осіб і груп людей та дозволяє виступати їм у ролі свідомих і творчих членів спільноти (соціальної, культурної та національної), здатних до активної самореалізації; 	Kwiecinski Z., 1991, s. 89
<ul style="list-style-type: none"> як соціальна цінність, капітал, а також як своєрідна місія; 	Banach Cz., 1998
Дефініція «kształcenie» (укр. навчання, формування, підготовка)	
<ul style="list-style-type: none"> <i>сукупність дій і процесів</i>, що дозволяють людям пізнати природу, суспільство і культуру, брати участь у їх трансформації; досягненні всебічного розвитку фізичних навичок і розумових здібностей, талантів, зацікавленості і захоплення, переконань і поглядів, а також здобутті бажаних професійних кваліфікацій. В останні роки все частіше під даним терміном розуміють викладання та навчання. Розрізняють навчання загальне (основне і середнє) і спеціальне, тобто професійне. Виокремлюють навчання: дорослих, формальне, приватне, заочне тощо; 	Okon W., 1981, s. 146
<ul style="list-style-type: none"> <i>система дій</i>, спрямованих на те, щоб особистість, яка навчається: 1) пізнавала світ; 2) була підготовлена до зміни світу; 3) сформувалася як індивідуальність; 	Okon W., 2001, s. 191
<ul style="list-style-type: none"> <i>сукупність таких дій</i>, заходів, процесів і методів впливу на окремих осіб, груп, що забезпечує отримання ними загальної освіти, або отримання кваліфікації і компетентності. 	Pomyłko W., 1997, s. 246
Дефініція «kształcenie nauczycieli» (укр. підготовка педагогів)	
<ul style="list-style-type: none"> <i>це комплекс освітніх, формальних і неформальних процесів</i>, які незалежно від змісту, рівня і методів сприяють розвитку здібностей особистості того, хто навчається; поповненні та систематизації знань; формуванні професійних умінь і навичок; удосконаленні професійної кваліфікації або здобутті нової професії; 	Polturzycki J., 1991
<ul style="list-style-type: none"> сучасна дійсність вимагає врахування : 1) сучасного контексту функціонування освіти; 2) змін у площині професійних функцій вчителя; 3) обумовленості перетворення концепції навчання соціальними змінами; 	Pilch T., 2003, s. 879
<ul style="list-style-type: none"> <i>це єдиний і нерозривний цілеспрямований процес</i> розвитку системи фахових знань, мотивації, здатності відчувати більш високі моральні та естетичні емоції, контролювати негативні емоції; здобуття навичок ефективних дій у різних видах професійної діяльності 	Gora J., 2012, s. 7
<ul style="list-style-type: none"> <i>це підготовка кандидатів до професії</i> шляхом формування у них відповідної системи компетентностей, фізичної культури, що гарантує соціальний і моральний розвиток особистості. 	Milerski B., Sliwerski B., 2000, s. 106.

Змістові характеристики дефініцій «практична соціальна робота»
[складено за словником «Все про соціальну роботу» (22, с. 317–319)]

Категорія	Зміст та характеристика
Предмет соціальної роботи як науки	<p>- соц. відносини, що виникають у процесі взаємодії людей, соц. спільнот, розроблення моделей і механізмів надання населенню соц. допомоги. У літературі з соц. роботи наголошується, що відносини є сутністю соц. роботи, будучи як її ціллю, так і засобами, оскільки метою є встановлення і підтримка прийнятних відносин між клієнтом і суспільством, а засобами – ті відносини, які встановлює соц. працівник із клієнтом.</p>
Практична соціальна робота	<p>- використання знань, умінь та навичок у галузі соц. роботи для виконання доручення суспільства щодо надання соц. послуг т. ч., щоб вони відповідали цінностям соц. роботи. Практична робота передбачає корекцію, відновлення (реабілітація людей, у яких послаблене соц. функціонування) та профілактику.</p> <p>Найважливіші ролі соц. працівника у П.с.р.: <i>клініцист, адміністратор, представник, посередник, піклувальник, менеджер індивід. роботи, людина, яка вміє добре спілкуватися, консультант, інформаційний менеджер, оцінювач, людина, яка впроваджує пошук клієнтів, планувальник, захисник, дослідник, людина, що підтримує соц. стосунки, керівник, вчитель, прибічник справедливих соц. цінностей</i>. П.с.р. може проводитися на мікро-, мезо- та макрорівнях.</p>
Практична соціальна робота, базована в громаді	<p>- поєднання безпосередніх послуг, що надаються соц. працівниками, з умінями та навиками, які традиційно асоціюються з організацією та розвитком громади. Напр., соц. працівник, який надає індивід. дорадництво чи проводить роботу з групою у центрі, що працює в конкретному районі, може також сприяти зусиллям членів громади покращити умови в цьому районі, організувати заходи на рівні громади та створити групу лідерів громади.</p>
Практична соціальна робота з урахуванням культурних характеристик клієнтів	<p>- у соц. роботі: процес проф. втручання, коли соц. працівник виявляє відповідні знання, сприйняття, співпереживання та майстерність стосовно як унікальних, так і спільних характеристик клієнтів, що мають расові, етнічні, релігійні, гендерні, вікові, соціально-економічні відмінності та відмінності, пов'язані із сексуальною орієнтацією. Теорет. вся проф. практика соц. роботи проводиться з урахуванням культ. характеристик клієнтів.</p>
Практична соціальна робота, спрямована на соціальну політику	<p>- у соц. роботі: проф. робота, що проводиться з метою впливу на розроблення, прийняття, впровадження, вдосконалення чи оцінювання соц. політики здебільшого для забезпечення соц. справедливості і рівного доступу до базових соц. благ.</p>
Практичне навантаження	<p>- усі клієнти, за яких соц. працівник несе відповідальність у конкретний період часу чи згідно з</p>

соціального працівника	прийнятими вимогами навантаження. Це включає роботу з індивідами, подружжями і сім'ями.
Працівники соціальної служби (соціальний працівник)	- професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соц. роботи і надає соц. послуги.

Стратегії соціальної роботи в Польщі (W.B. Hansen)

Стратегії, що допомагають вийти з кризи, сприяють стабілізації особистого внутрішнього стану, розвитку психічного здоров'я, внутрішнього балансу (W.B. Hansen)		
1. Стратегія «нормативних переконань» («przekonania normatywne»)		– це виклик неправильних норм, переконання і соціальні очікування (наприклад, всі агресивні.) Протистояння шляхом кадрування цих переконань із фактами і на цій основі вибудовування норм, вірування й очікування реальних і позитивних реакцій
2. Стратегія «особистих рішень» («osobiste postanowienia»)		полягає у прийнятті особистих і єдиних положень, які вони регулюють щодо важливих життєвих виборів. Це зміцнює самооцінку, почуття відповідальності та самоконтроль
3. Стратегія «формування системи цінностей» («kształtowanie systemu wartości»)		– полягає у виявленні, іменуванні та прийнятті цінностей, які для нас є найбільш важливими. Вона захищає від ризику поведінки, яка порушує вагомі цінності, такі, як здоров'я та життя
4. Стратегія «інформація про реальні наслідки» («informowanie o realnych konsekwencjach»)		– це передача інформації про реально пошкоджені, прямі та віддалені наслідки ризикованих рішень
5. Стратегія «конструктивного навчання декламації» («uczenie konstruktywnego odmawiania»)		полягає у формуванні вміння впоратися з внутрішніми впливами і впливом інших людей або груп, щоб прийняти колективну поведінку як ризиковану
6. Стратегія «альтернативні шляхи життя» («alternatywne sposoby życia»)		– це виявлення інших, альтернативних форм дозвілля та надихання і розвиток талантів
7. Стратегія «встановлення цілей» («wyznaczanie celów»)		полягає у визначенні цілей, вимог, мотивації до досягнень
8. «Стратегія прийняття рішень» («uczenie podejmowania decyzji»)		полягає в підвищенні здатності приймати раціональні рішення при здійсненні вибору
9. Стратегія «підвищення самооцінки» («zwiększanie poczucia własnej wartości»)		вивчає способи боротьби з негативним ставленням до себе, для того, щоб підвищити самооцінку
10. Стратегія «здатності контролювати стрес» («umiejętność opanowania stresu»)		полягає у підвищенні навичок подолання ситуації в умовах фрустрації та стресу
11. Стратегія «доступності допомоги» («dostępność pomagania»)		полягає у збільшенні знань про наявні місця та форми допомоги, а також спрямовується на отримання соціальної підтримки
12. Стратегія «набуття соціальних навичок» («nabywanie umiejętności społecznych»)		полягає у підвищенні здатності встановлювати позитивні міжособистісні контакти

Гене́за становлення соціальної допомоги та системи соціального забезпечення в Польщі

Етапи змін системи соціального забезпечення після 1990 р. [377 за Я. Хрінкевич]	Історія становлення соціальної допомоги та системи соціального забезпечення [377, с.68 за Б.Скржипчак]
<p>а) <i>перший етап</i> – попередній етап 1989--1990 рр.– характеризувався роботою над новим законом про соціальну допомогу та організацією та підготовкою інституцій та соціальних служб для вирішення нових викликів.</p>	<p><i>I етап</i> – 1990–1994 рр. Перед соціальною допомогою постає надзвичайно складне завдання пом'якшення негативних наслідків змін. Кількість клієнтів, які зростали з кожним днем, тоді як персонал центрів соціальної допомоги не був готовий, неефективність інших сфер соціальної політики, підхід керівників, які, з метою запобігання соціальним заворушенням, в першу чергу ставилися до матеріальних благ. Така ситуація означала, що функціонування соціальної допомоги почало зосереджуватися переважно на наданні фінансової допомоги. Дії, вжиті соціальними працівниками, були скоріше рятувальним чи турботливим характером. Проте, це що варто згадати також період ентузіазму та переконання, що на основі створених центрів соціального забезпечення та нових неурядових організацій можна буде побудувати сучасну соціальну допомогу з урахуванням світових стандартів.</p>
<p>б) <i>другий етап</i> – 1991–1998 рр. – прийняття нового Закону про соціальну допомогу розпочало новий період діяльності органів соціальної допомоги. Створено нову адміністративну структуру, створено місцеве самоврядування, створено комунальні центри соціальної допомоги як основний інститут соціальної допомоги. Створені воєводські групи соціальної допомоги, які слугували програмуванням, координацією та контролем функцій над установами соціального забезпечення у воєводстві.</p>	<p><i>II етап</i> – 1995–1998 рр. Цей етап припадає на той час, коли вже було відомо, що пройшов перший найскладніший період, стабілізувалися соціально-економічні умови, і люди повільно звикали до нової ситуації. Однак основний напрям соціальної допомоги, орієнтований на захисну функцію, залишався незмінним. Нові правові норми (наприклад, посилення критеріїв надання допомоги по безробіттю) та прогресуючі наслідки безробіття сприяли значному збільшенню кількості соціальних клієнтів. Вони зверталися до центрів переважно для фінансової допомоги. У відповідь на такі потреби і очікування держава запровадила додаткові види пільг, але лише матеріальні. Центри соціальної допомоги в цей період почали нагадувати "слідчі відділення", які не тільки збирали величезні документи для надання пільг, але й наполегливо стали шукати причини, які могли б бути підставою для відмови від надання пільг. Протягом цього періоду фінансова допомога була відносно високою, що викликало дуже тривожне явище, що ставши клієнтом соціального забезпечення, стало способом життя. У 1997 році перша волонтерська програма була представлена в Центрі соціального захисту в Лоліборзі у Варшаві.</p>
<p>в) <i>третій етап</i> – 1999–2003 рр.</p>	<p><i>III етап</i> – 1999–2002 рр. Пов'язаний з</p>

<p>розпочався з адміністративної та самоврядної реформи. Створення нових рівнів місцевого самоврядування – округів і реорганізація провінцій змусили новий поділ завдань і обов'язків між суб'єктами соціальної допомоги. На повітовому рівні, з'явилися нові установи роваіат-центри підтримки сім'ї, які отримали нові завдання, пов'язані з інституційною організацією спеціалізованої допомоги та освітніх послуг. У райони передані всі житлові установи, прийомні сім'ї, центри соціальної та професійної реабілітації людей з обмеженими можливостями, ветеранів та допомоги біженцям.</p>	<p>другою реформою самоврядування, створенням посад та переходом їх на виконання завдань у сфері соціальної допомоги. Це початок нового етапу фінансування соціальної допомоги, в якому цей тягар значно переноситься на муніципалітети. Більшість з них не в змозі задовольнити цей виклик, тому суми пільг і частота їх виплати суттєво скорочуються. Результатом є необхідність майже щомісячного інтерв'ювання і збору документів для цілеспрямованого призначення, що означає, що інші нематеріальні види діяльності залишаються в тіні. У 1999 році перша пілотна група соціальних працівників почала працювати над впровадженням моделі Центру місцевої діяльності для установ соціальної допомоги воєводства. Мазовецького.</p>
<p>г) <i>четвертий етап</i> – 2004-2011 рр. сучасний етап розвитку соціального забезпечення та соціальної допомоги.</p>	<p><i>I Veman</i> – 2003–2006 рр. У 2004 році соціальній допомозі був наданий новий комплексний акт, який в основному не відрізнявся від попередника, але були деякі дуже важливі елементи. До них відносяться, серед іншого, обмеження каталогу матеріальних послуг для нематеріальних благ (ст.36), поява нового важливого завдання соціальної допомоги, а саме: «розробка нових форм соціальної допомоги та самопомоги в рамках визначених потреб» (ст.15).</p>
	<p><i>V етап</i> – 2007 – 2011 рр.– Вказана програма значною мірою вплинула на положення операційної програми людського капіталу та документів системи її реалізації. Система витрат Європейського соціального фонду, започаткована в 2007 році, почала, як пише С. Міжеєвський, відігравати роль «специфічного» джерела права для суб'єктів, що здійснюють системні проекти. Там було місце для фінансування різних інструментів активації, включаючи також важливі для природоохоронної діяльності, наприклад, організація та фінансування послуг, що підтримують місцеву анімацію, включаючи витрати на працевлаштування місцевого аніматора, керівника клубу соціальної інтеграції або працівника вулиці. Фінансові рішення також стимулювалися інтеграційними та екологічними ініціативами у сфері.</p>

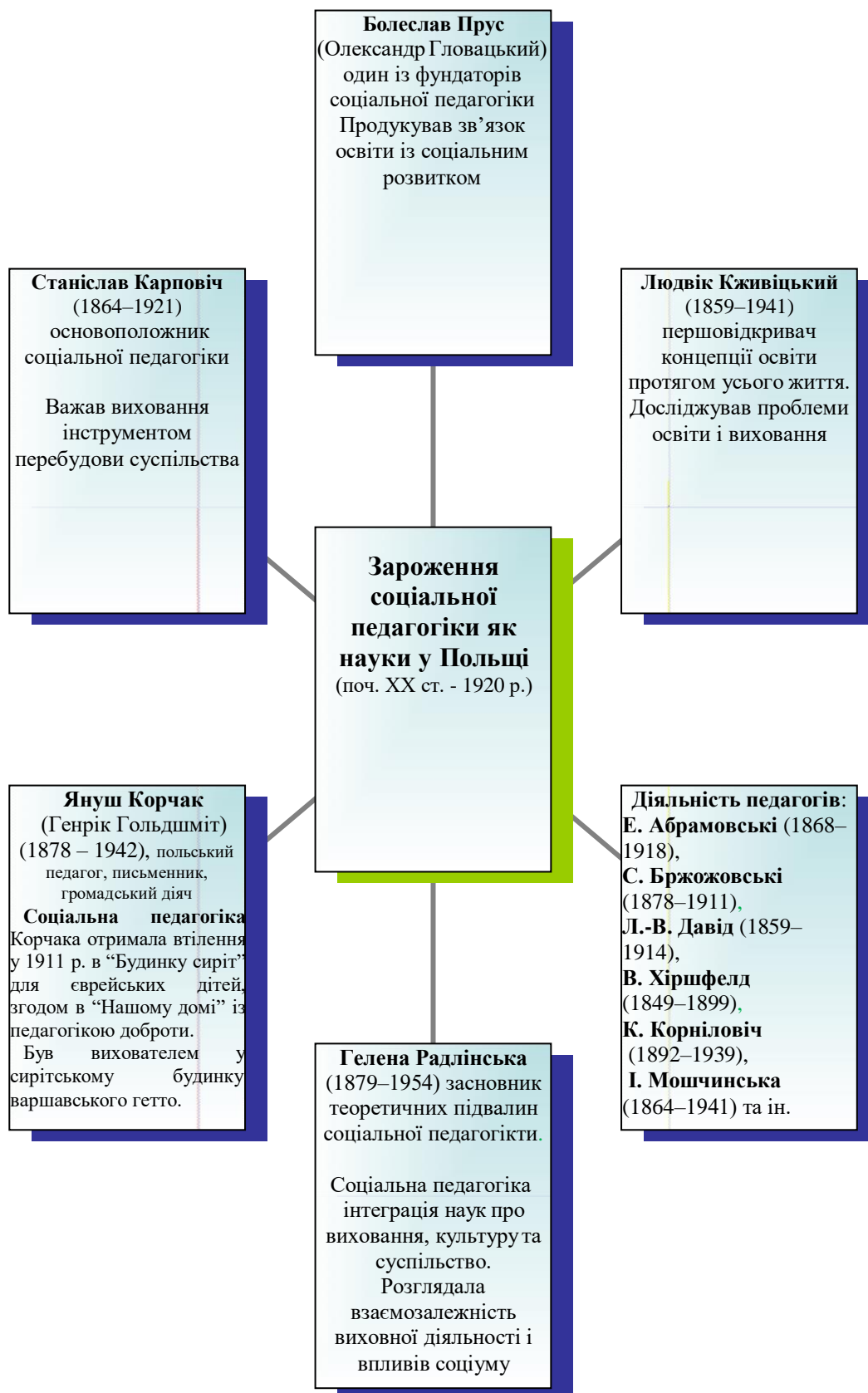

Схема 2.1. Зародження теорії і практики соціальної педагогіки як науки

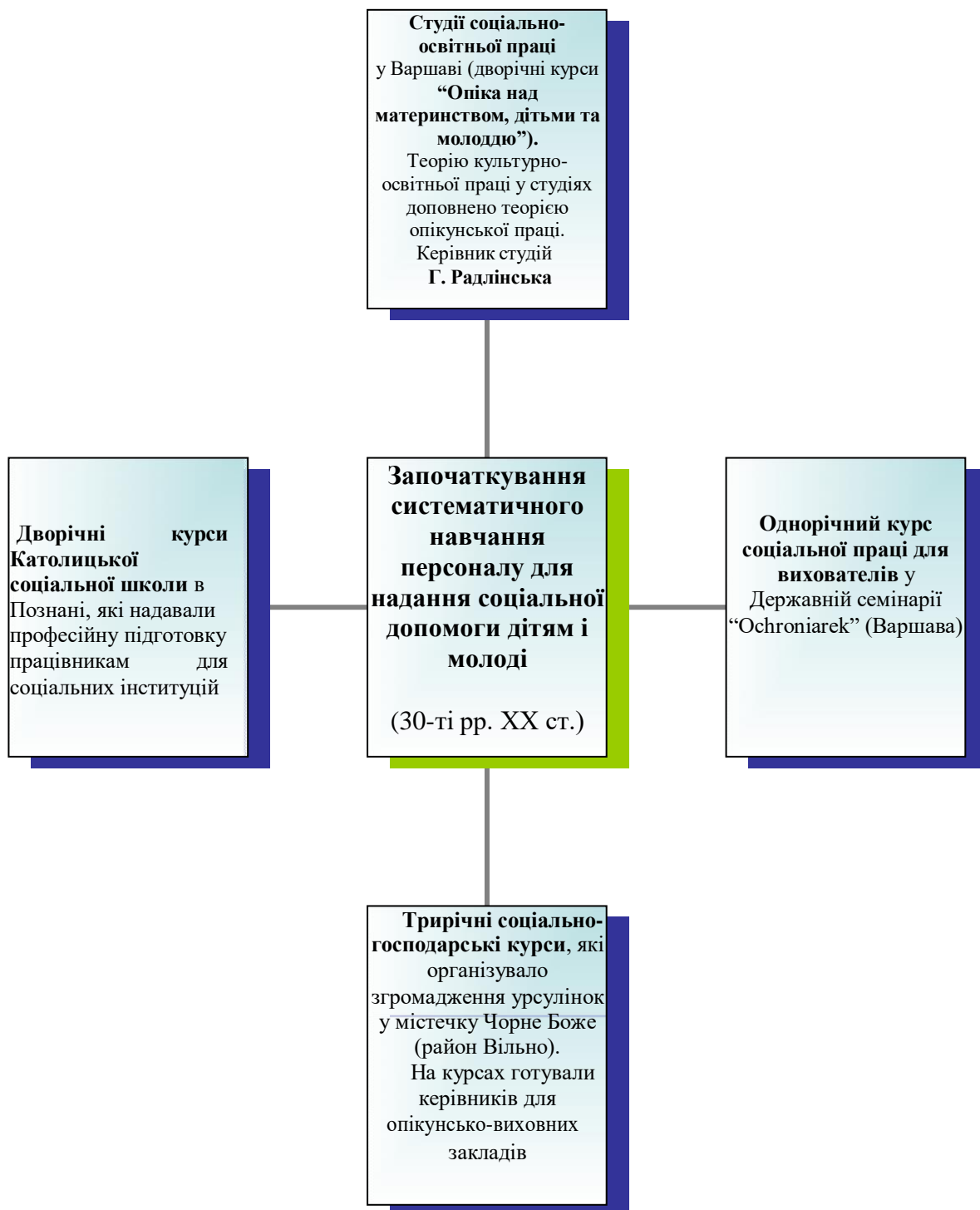

Схема 2. 2. Започаткування систематичного навчання персоналу для надання соціальної допомоги

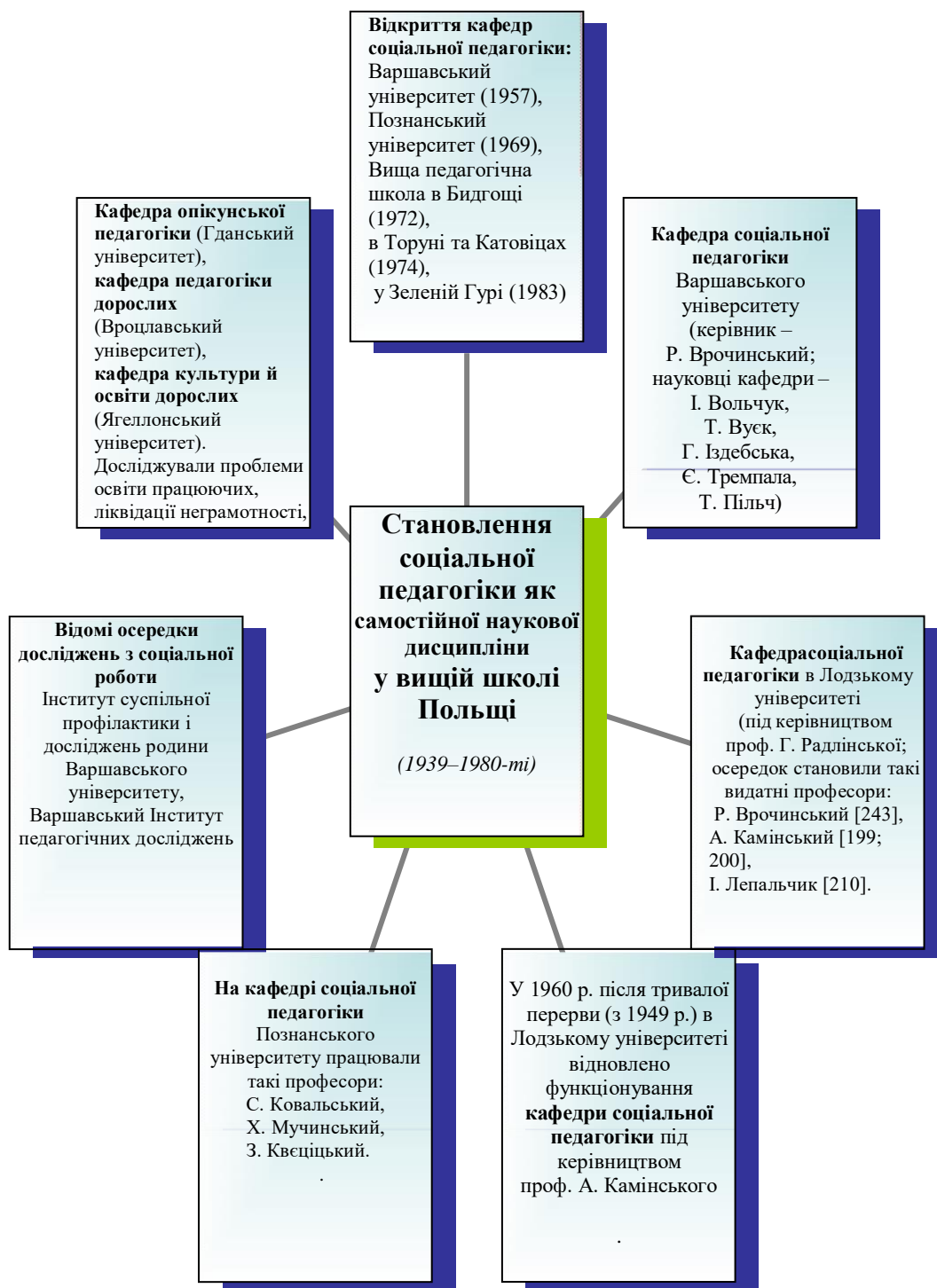

Схема 2.3. Становлення соціальної педагогіки як самостійної наукової дисципліни у вищій школі Польщі

Схема 2.4. Фактори впливу на становлення і розвиток практичної підготовки соціальних працівників у Польщі

Організаційно-педагогічні передумови становлення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1920–1990)

Організаційно-педагогічні передумови становлення практичної підготовки фахівців для соціальної роботи (1920–1990 рр.)	
(1920–1945)	(1945–поч. 1990-х)
Загальна характеристика	
<p>Виникнення та розвиток перших елементів майбутньої системи професійної підготовки фахівців з функціями соціального працівника в державній і недержавній сферах.</p> <p>У цей час виникали перші елементи професійної підготовки соціальних фахівців поза системою вищої освіти.</p>	<p>Характерний розвиток існуючих елементів у системі професійної підготовки як цілісний для діяльності соціально-педагогічного характеру.</p> <p>Організація елементів у цілісну систему професійної підготовки педагогічних працівників до соціально-педагогічної діяльності як у вищій, так і поза вищою школою.</p>
<p>Відсутність у школах та інших навчально-виховних закладах фахівців для надання зростаючій кількості адресантів соціально-педагогічної допомоги у шкільному та інших виховних середовищах.</p> <p>Назрівала потреба у виокремленні службової особи для соціально-педагогічної роботи.</p>	<p>Новий виток соціальної нестабільності та розширення адресантів соціально-педагогічної допомоги збігся із завершенням етапу самоорганізації наукової школи соціальної педагогіки (відкриття кафедр)</p>
Підготовка фахівців	
<p>Підготовка фахівців ведеться у різних типах державних і недержавних навчальних закладах, вирізняючись різним змістом і термінами навчання :</p> <p>дворічних курсах соціально-освітньої праці;</p> <p>однорічних курсах соціальної праці у державних семінаріях; дворічних курсах Католицької соціальної школи;</p> <p>соціально-господарських трирічних соціально-господарських курсах.</p> <p>Зміст, спрямованість і тривалість підготовки не мають єдиних стандартів.</p> <p>Підготовку виховників для позашкільних виховних закладів розпочато у державних учительських курсах, семінаріях (згодом ліцеях).</p>	<p>Запроваджується класична професійна підготовка спеціалістів для соціально-педагогічної діяльності (40–50 рр.), яка охоплює загальноосвітню, загальнотехнічну і професійну із формуванням практичних навичок.</p> <p>Розширення мережі та формування загальнодержавних систем професійної підготовки соціальних працівників.</p> <p>У 70-х роках починається безпосередня підготовка шкільного соціального педагога до роботи у школі, позашкільних та опікунсько-виховних закладах.</p> <p>Розпочато професійну підготовку фахівця для соціально-педагогічної роботи (для школи, позашкільних та опікунсько-виховних закладів) шкільного педагога.</p>
Тенденції	

<p>Зародження теорії і практики соціальної педагогіки як науки визначальний суб'єкт впливу на еволюційний початок становлення перших елементів практичної підготовки соціальних працівників в державній і недержавній сферах.</p> <p>Приклад впровадження досвіду дитячого самоврядування, організованого Янушем Корчаком в «Будинку сиріт», а згодом в «Нашому домі», для теорії і практики соціально-педагогічної роботи.</p>	<p>Становлення наукових напрямів діяльності кафедр соціальної педагогіки; розроблення авторських варіативних програм, зорієнтованих на зміст, форми і методи соціальної роботи тощо.</p> <p>Розвиток паралельного вектору – професійна підготовка в навчальних закладах Церкви (без базової загальної) спеціалістів до роботи за напрямками: сімейний соціальний педагог, соціальний педагог-ресоціалізатор, спеціаліст з роботи із дітьми-інвалідами.</p>
<p>Домінуючим акцентом у спрямованості підготовки й професійної діяльності фахівців соціальної сфери були опіка і підтримка, соціалізація та національно-державні і релігійні цінності.</p>	<p>Характерна тенденція цього періоду – це формування спеціальної підготовки до діяльності соціального характеру як базової освіти, але спеціалізованої щодо дошкільного, шкільного і дорослого середовищ у вищих закладах країни.</p>

Змістова характеристика *першого періоду* становлення практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990–2004)

Перший період – розвиток практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990–2004 рр.) включає три етапи динамічних змін у відповідних хронологічних межах: (1990–1995 рр.), (1997–1999 рр.), (1999–2004 рр.). Цей період характеризується подоланням кризових явищ у суспільстві та системі освіти та входженням вищої школи Польщі в європейський простір вищої освіти. Нове реформування структури системи професійної підготовки соціальних працівників, яка діє досі, пов'язане з подоланням кризових явищ у суспільстві та у системі освіти у Польщі [167].

Динамічні зміни, характерні для *I-го етапу*, – *актуалізація та професіоналізація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (1990–1995 рр.)*:

- законодавче забезпечення практичної підготовки соціальних працівників (Закон «Про вищу освіту» (1990), Закон «Про соціальну допомогу» (1990) тощо;
- робота над розробкою нової професійної ролі соціальних працівників з метою не тільки переформування даної групи працівників, але і соціальної системи держави загалом;
- окреслення високих кваліфікаційних вимог до осіб, що працюють на посадах соціальних працівників, обумовило необхідність отримання та надання освітніх послуг із підготовки соціальних працівників та забезпечення бази для практичної підготовки, зокрема, під час проходження спеціальних видів практики;
- створення фахівцями соціальної сфери Польської Спілки Шкіл Соціальної роботи (Polskie Stowarzyszenie Szkół Pracy Socjalnej) з метою удосконалення якісної підготовки соціальних кадрів та забезпечення взаємозв'язку теорії з практикою (1991);
- узгодженість дій Міністерства освіти і Міністерства соціального забезпечення щодо визначення рівнів спеціалізацій в даній професії; необхідного програмного мінімуму; шляхів досягнення соціальними працівниками рівнів професійної спеціалізації; вимог до навчальних закладів, що хочуть отримати згоду Міністра праці і соціальної політики на проведення підготовки за даною спеціалізацією.

Динамічні зміни *II-го етапу* – *уніфікація та спеціалізація практичної підготовки соціальних працівників зі створенням можливості їх неперервної освіти у Польщі (1997–1999 рр.)*:

- відбулася структурна реформа у системі вищої школи, що мала на меті узгодити організацію вищої системи освіти Польщі з європейськими системами освіти. Це привело до впровадження системи трирівневої підготовки – ліценціат, магістратура, аспірантура / докторантура (1997–1998);
- законодавче утвердження професії «Соціальний працівник» (Рішення Міністра праці і соціальної політики «У справі програмної документації для професії соціальний працівник» (decyzja nr 7 Ministra Pracy i Polityki Socjalnej) (№ 7 від 04.10.1995). Рішення Міністра праці і соціальної політики (№ 7 від 05.05.1997) про спеціалізації у професії «Соціальний працівник» та надання можливості отримати професійну спеціалізацію I-го (ліценціат) і II-го (магістр) рівня);
- затверджено програмний мінімум для професії «Соціальний працівник», визначено загальний план навчання, обов'язковий для шкіл, які ведуть підготовку молоді і дорослих до професії «Соціальний працівник», а також програмний мінімум, який значно вплинув на створення університетської системи підготовки соціальних працівників;
- розвиток нових форм навчання в університетах і вищих школах на рівні ліценціату та магістрату з активізацією досвіду практичного спрямування професійної підготовки фахівців соціальної сфери на перше робоче місце. Надана можливість неперервного навчання на вищому рівні освіти, що охоплює найчастіше заочні та вечірні

форми навчання, а також післядипломну освіту та спеціалізовані курси тощо.

Для *III-го етапу характерні диверсифікація та інституалізація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі у відповідності до вимог Болонського процесу (1999–2004 рр.)* із наступними динамічними змінами:

- відкриття в широкому обсязі спеціалізованого післядипломного навчання для соціальних працівників (Рішення Міністра праці і соціальної політики (№8 від 17.04.1999 р.) про введення у систему вищої освіти спеціалізованого післядипломного навчання для соціальних працівників);
- відбувається процес укорінення місця і ролі навчання соціальних працівників у вищій школі як автономної спеціальності на академічному, університетському рівні, та на рівні післядипломної освіти;
- система вищої освіти організаційно виглядає таким чином: I-й рівень – вища професійна освіта – трирічний ліценціатський курс навчання; II-й рівень – дворічний додатковий магістерський курс або неперервний п'ятирічний магістерський курс навчання (1999);
- у Міністерстві народної освіти Польщі розроблено Європейський проект польської системи професійної орієнтації (EPPSOZ) (1999), який виступив соціокультурним чинником цілеспрямованого виявлення та спрямування майбутніх абітурієнтів зі шкільного віку на професію, в т. ч. соціального працівника. Він передбачає використання існуючого на сьогодні досвіду країн Європейського Союзу та напрямами розвитку в країнах спільноти в галузі шкільної професійної орієнтації;
- із Входом Польщі до ЄС система професійної підготовки відповідає відкриттям у різних навчальних закладах нових напрямків соціально-педагогічної підготовки. Упровадження до класифікації професій трьох спеціальностей зі сфери соціальної роботи: опікун у локальному середовищі, опікун у будинку соціальної допомоги, асистент неповноправної особи (2001 р.). Навчальні заклади, що відповідають за підготовку соціальних кадрів, оперативно розробляли навчальні стандарти, що стосуються зазначених спеціальностей;
- за результатами аналізу змісту Комюніке Комісії ЄС від 5 лютого 2003 р. «Роль університетів в Європі знань» визначено, що фундаментальною складовою європейського майбутнього є функціонування «європейського суспільства знань».

Змістова характеристика *другого періоду* розвитку практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (2004–2018)

Другий період – інтенсифікація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі (2004–2018 рр.) у відповідності до європейських систем освіти та кваліфікацій включає два етапи динамічних змін у відповідних хронологічних межах: (2004–2008 рр.), (2008–2018 рр.).

Відповідно до положень Болонського процесу, входженням Польщі до ЄС, система професійної підготовки відповідає відкриттям у різних навчальних закладах нових напрямків соціальної підготовки. Професійна підготовка фахівців соціальних працівників у вищій школі Польщі здійснюється: на рівні ліценціату, магістерських та докторантських студій (аспірантура). Формуються нові напрямки соціально-педагогічної підготовки, спеціальності та спеціалізації; розвиваються нові вектори підготовки, зумовлені потребою урівняння європейських освітніх стандартів та кваліфікацій.

Досліджено, що для *I-го етапу є характерними модернізація та стандартизація практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі відповідно до кваліфікаційних вимог соціальної роботи Європейського Союзу (2004–2008 рр.)*. Серед найвагоміших динамічних змін відзначимо такі:

- із входженням Польщі в Болонський процес продовжуються зміни в системі вищої освіти: підготовка проводиться на двох рівнях (ліценціат, магістр); оцінювання якості навчання проводиться обов'язково у всіх закладах освіти Державною Атестаційною Комісією (створено з 1 січня 2002 р.), оскільки Польща ратифікувала 17 березня 2004 року Лісабонську «Конвенцію про визнання освіти інших країн» (1997);

- прийнято Закон «Про соціальну допомогу» від (12 березня 2004 р.), рішенням Головної Ради Вищої Освіти (№ 205/2005 від 13 жовтня 2005 р.) до нових напрямів навчання було додано «Соціальну роботу». Відтоді соціальна робота визначена як окремий напрям освіти і академічна дисципліна;

- розроблено та представлено на засіданні Головної Ради Вищої Освіти галузеві стандарти для I-го освітнього рівня напряму «Соціальна робота» (ухвалено рішення № 93/2006 від 19 жовтня 2006 р.);

- затверджено галузеві стандарти: загальні вимоги, освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника, освітньо-професійну програму, обсяг практик тощо (Розпорядження Міністра Науки і Вищої Освіти від 12 липня 2007 р.);

- прийнято етичний кодекс соціального працівника («Codeks Etyki ICN dla Pielegniarek», Варшава, 2007 р.).

Другий етап (сучасний) період – інтеграції та інтернаціоналізації практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі відповідно до національних соціальних запитів та світових тенденцій (2008–2018 рр.). Динамічні зміни:

- інтеграція вищої освіти і науки з практикою, інтернаціоналізація практичної підготовки (Розпорядження Міністра праці і соціальної політики Польщі у погодженні з Міністром науки і вищої освіти від 25 січня 2008 р. про новий програмний мінімум навчальних предметів (330 годин), а також професійні практики (240 годин) з початку 2008–2009 н. р.);

- надано можливість вищим закладам освіти, які зацікавлені підготовкою соціальних працівників у перехідний період, включати назву спеціальності «Соціальна робота» в освітню пропозицію ЗВО;

- запроваджено обов'язкове включення у залікову книжку студента (index) та в додаток до диплома про закінчення закладу вищої освіти усіх навчальних предметів і видів практик усіх польських освітніх закладів;

- прийнято «Кваліфікації соціальних працівників» (Kwalifikacje pracowników socjalnych);
- визначено права, обов'язки, вимоги до кваліфікації соціального працівника тощо;
- надано автономність та можливість університету, зацікавленому в підготовці соціальних працівників, самостійно вибирати напрям підготовки, спеціальності та спеціалізації;
- врегульовано вимоги до претендентів на посаду соціального працівника, на яку може претендувати випускник ЗВО Польщі;
- прийнято «Закон про діяльність громадської користі та волонтерство» (від 24.04.2003 р., з останніми поправками від 2010 р.), що регулює діяльність неурядових організацій в Польщі та включає в себе окремий розділ із врегулювання волонтерської діяльності;
- нормативно-правове забезпечення системи вищої освіти, в тому числі професійної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі, оновлено прийняттям «Закону про вищу освіту» (2018 р., що вступив у дію із 01.10.2018 р.). Відповідно до нових стратегічних ліній розвитку вищої освіти Польщі, у Законі прописано університетську автономію та визначено забезпечення гнучкості у внутрішній організаційній структурі, узаконено соціальний захист прав та обов'язків викладачів і студентів тощо.

Система вищої освіти в Польщі

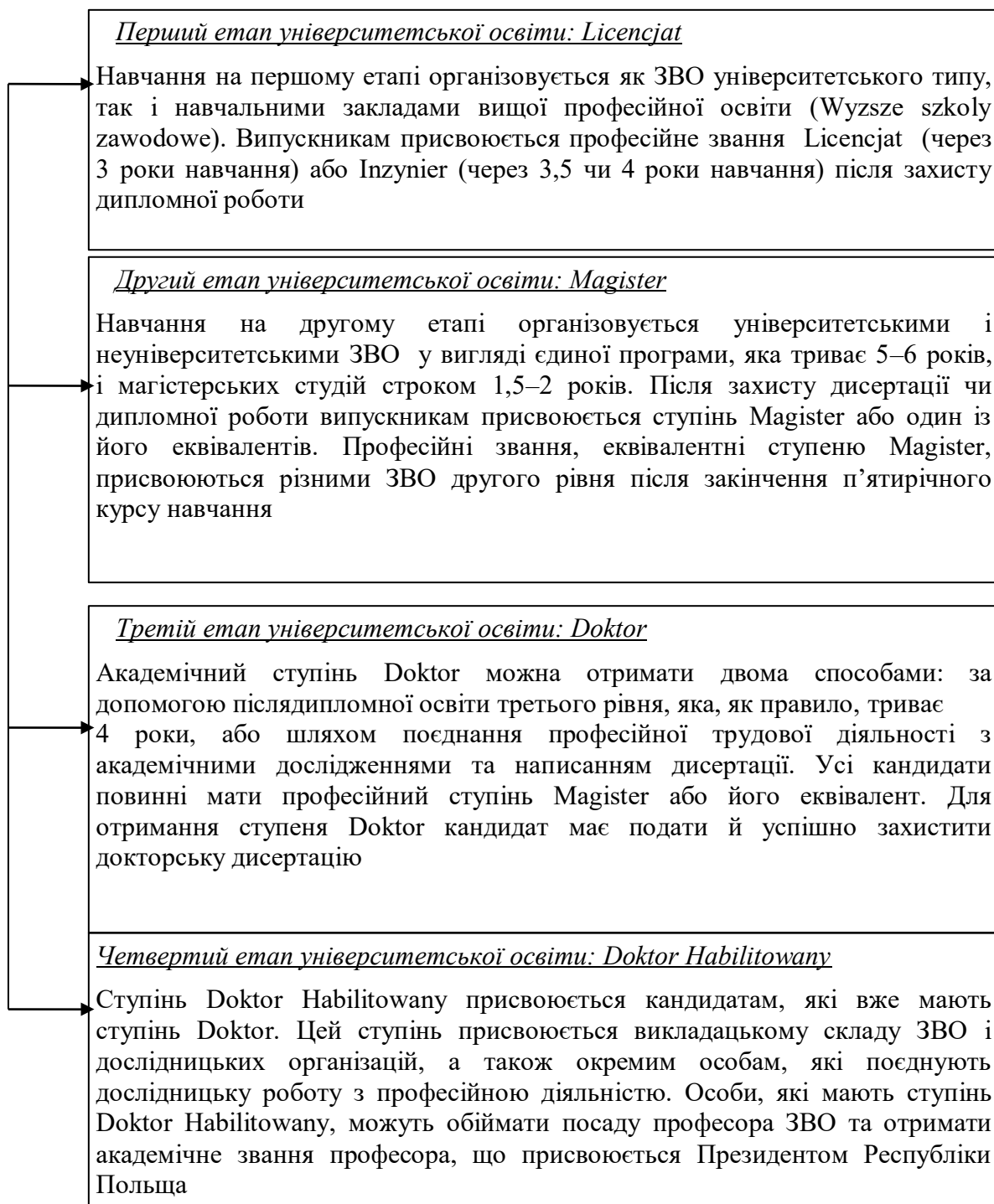

Рис. 2.1. Система вищої освіти в Польщі [Джерело: 76, с. 11]

Основні моделі практичного навчання соціальних працівників у вищих навчальних закладах

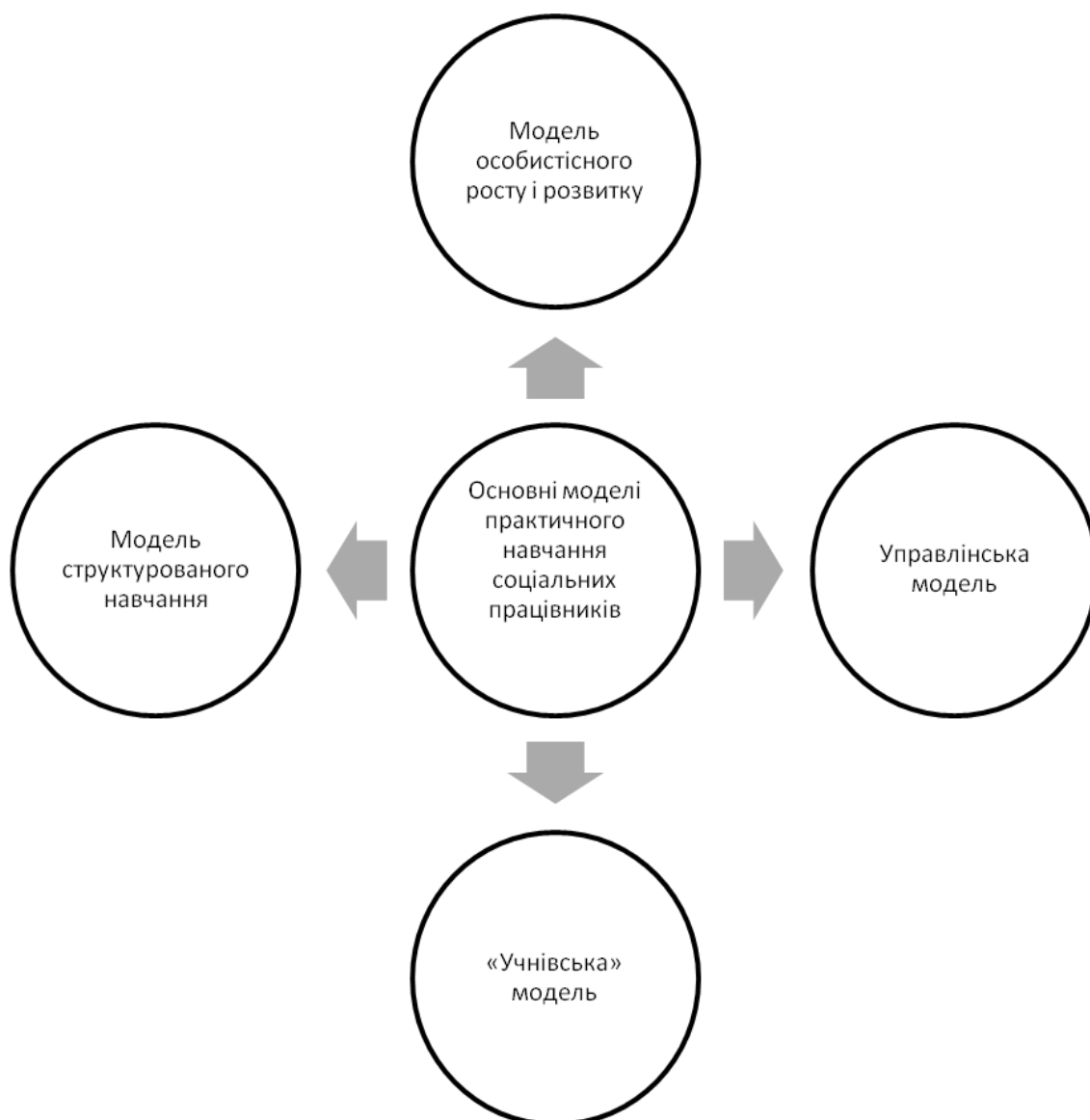

Схема 3.2. Основні моделі практичного навчання соціальних працівників у ЗВО Польщі

Коротко їх проаналізуємо.

Модель особистісного росту і розвитку базується на використанні терапевтичних моделей практики і навчання. Студент стає «клієнтом» супервізора. Особистісний ріст розглядається як передумова професійного зростання. Навчання в основному індивідуальне. Практикується конфіденційність безпосередньої роботи студента з клієнтом. Для супервізора більше значення має процес навчання, ніж його результати. Наголос робиться на психологічній теорії.

«Учнівська» модель, яку іноді називають «поруч із Неллі», є аналогією до моделі навчання в промисловості, де учні спостерігають за роботою досвідчених фахівців за верстатами. Професійний ріст студента оцінюється на основі стандартів керівництва. Навчання відбувається в процесі реальної діяльності шляхом спостережень студента за практичною роботою супервізора і копіювання його моделей і стилю роботи. Для супервізора однаково важливі і процес, і результати практики. Акцентується увага на біхевіористичній теорії.

Управлінська модель передбачає ставлення до студента як до будь-якого співробітника агентства, а основна функція керівника практики – управління процесом практичного навчання. Підхід зосереджений більшою мірою на отриманні практичних навичок, при цьому критерії оцінки результатів практики співвідносяться з політикою агентства, головним показником є результат роботи студента з клієнтом. Дана практична модель вимагає суворого дотримання правил, інструкцій та режиму. Тут звертається увага на трудову та професійну дисципліну студента, оскільки найважливіше – це захист клієнтів і якість роботи агентства. Наголос робиться на теорії управління.

Модель структурованого навчання базується на використанні навчального плану за модульним принципом. Застосовуються різні методи навчання, особливо імітаційні та діяльнісні (навчання в «команді»). Ні процес практики, ні її результати не визнаються пріоритетними. Однаково важлива і набуття навичок, і засвоєння ціннісних основ роботи студента. Оцінка здійснюється на основі критеріїв компетентності. Студент працює під безпосереднім наглядом і контролем керівника практики. Наголос робиться на *теорії навчання* [125; 126]. За результатами аналізу досвіду соціальної роботи та спостереження можемо зазначити, що в останні роки зазначена модель набуває все більшого поширення і вважається найбільш ефективною. У даному контексті важливо підкреслити, що питання інтеграції теорії і практики знаходиться в центрі уваги Ради з освіти в галузі соціальної роботи.

Zasady studiowania w IPSiRS szczegółowe zasady studiowania w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego

Na podstawie Regulaminu Studiów na Uniwersytecie Warszawskim, stanowiącego załącznik do uchwały nr 351 Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 22 kwietnia 2015 r. w sprawie uchwalenia Regulaminu Studiów na Uniwersytecie Warszawskim Rada Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji postanawia, co następuje:

§ 1

1. Uchwała określa szczegółowe zasady studiowania w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, zwanym dalej „Instytutem”.
2. W sprawach nieuregulowanych w uchwale mają zastosowanie przepisy uchwały nr 351 Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 22 kwietnia 2015 r. w sprawie uchwalenia Regulaminu Studiów na Uniwersytecie Warszawskim, zwane dalej „Regulaminem Studiów na UW”.

§ 2

W Instytucie prowadzone są studia stacjonarne i niestacjonarne na kierunkach:

1. Profilaktyka społeczna i resocjalizacja:
  - 1) studia stacjonarne: 3-letnie studia pierwszego stopnia i 2-letnie studia drugiego stopnia;
  - 2) studia niestacjonarne zaoczne: 3-letnie studia pierwszego stopnia i 2-letnie studia drugiego stopnia;
  - 3) studia niestacjonarne wieczorowe: 3-letnie studia pierwszego stopnia i 2-letnie studia drugiego stopnia.
2. Praca socjalna:
  - 1) studia stacjonarne: 3-letnie studia pierwszego stopnia;
  - 2) studia niestacjonarne zaoczne: 3-letnie studia pierwszego stopnia.
3. Kryminologia:
  - 1) studia stacjonarne: 2-letnie studia drugiego stopnia
  - 2) studia niestacjonarne zaoczne: 2-letnie studia drugiego stopnia

§ 3

1. Osoba skreślona z listy studentów może ubiegać się o wznowienie studiów. Podjęcie studiów w trybie wznowienia może nastąpić od II roku studiów.
2. Student może uzyskać zgodę na wznowienie studiów tylko raz w trakcie toku studiów.
3. Wznowienie następuje na te same studia, z których student został uprzednio skreślony. Dyrektor może podjąć decyzję o wznowieniu na innych studiach, z tym że wznowienie studiów stacjonarnych przysługuje wyłącznie byłemu studentowi studiów stacjonarnych lub niestacjonarnych, które nie są już prowadzone.
4. Wniosek o wznowienie studiów wraz z uzasadnieniem składa się nie później niż 15 września.
5. Decyzję w sprawie wznowienia studiów podejmuje Dyrektor biorąc pod uwagę w szczególności:
  - 1) różnice programowe
  - 2) sytuację osobistą osoby ubiegającej się o wznowienie
6. Wznowienie nie może nastąpić później niż miesiąc po rozpoczęciu roku akademickiego.
7. Wznowienie studiów następuje na zasadach odpłatności za powtarzanie roku studiów 972/5000

§ 4.

1. Podjęcie studiów w trybie przeniesienia z innej uczelni może nastąpić od II roku studiów.
2. Przeniesienia z innej uczelni odbywają się w ramach tego samego lub pokrewnego kierunku studiów, oraz w ramach tej samej formy studiowania, z tym, że studenci studiujący dotychczas stacjonarnie mogą być przyjęci na studia niestacjonarne.

3. Wniosek o przyjęcie na studia w Instytucie w trybie przeniesienia z innej uczelni wraz z uzasadnieniem składa się nie później niż do dnia 15 lipca.
4. Decyzję w sprawie przyjęcia na studia w trybie przeniesienia z innej uczelni podejmuje Dyrektor Instytutu, biorąc pod uwagę w szczególności:
  - 1) dotychczasowe osiągnięcia osoby ubiegającej się o przyjęcie na studia w trybie przeniesienia, w tym średnią ocen – minimum 4.0 poświadczoną przez sekretariat macierzystej uczelni;
  - 2) różnice programowe;
  - 3) sytuację osobistą osoby ubiegającej się o przyjęcie na studia w trybie przeniesienia;
  - 4) limit przyjęć.
5. Limit przyjęć na studia w Instytucie w trybie przeniesienia z innej uczelni wynosi 15 osób na studia stacjonarne i 25 osób na studia niestacjonarne. Decyduje ranking średnich ocen uzyskanych przez kandydatów w toku studiów w macierzystej uczelni.
6. W przypadkach uzasadnionych szczególną sytuacją osobistą osoby ubiegającej się o przyjęcie na studia w trybie przeniesienia z innej uczelni, Dyrektor Instytutu może uwzględnić wnioski złożone po terminie, o którym mowa w § 5 ust. 3.

§ 5

1. O przyjęcie na studia równoległe w Instytucie w trybie rekrutacji wewnętrznej mogą ubiegać się studenci Uniwersytetu Warszawskiego, którzy spełniają następujące warunki:
  - 1) ukończyli co najmniej I rok studiów;
  - 2) uzyskali w jednostce macierzystej średnią ocen co najmniej 4.0;
  - 3) wypełnili wszystkie zobowiązania związane z tokiem studiów w jednostce macierzystej.
2. Wniosek o przyjęcie na studia równoległe wraz z uzasadnieniem składa się nie później niż do dnia 15 lipca.
3. Decyzję w sprawie przyjęcia na studia równoległe podejmuje Dyrektor Instytutu, biorąc pod uwagę w szczególności:
  - 1) ranking średnich ocen uzyskanych przez kandydata w toku studiów w macierzystej jednostce;
  - 2) różnice programowe;
  - 3) sytuację osobistą osoby ubiegającej się o przyjęcie na studia równoległe;
  - 4) limit przyjęć.

§ 6

1. Student po ukończeniu I roku studiów, który uzyskał średnią co najmniej 4.0 może ubiegać się o podjęcie indywidualnego toku studiów (ITS).
2. Opiekunem naukowym dla studenta studiującego według ITS powinien być samodzielny pracownik naukowy lub pracownik ze stopniem doktora o znaczącym dorobku dydaktycznym i naukowym.
3. Wniosek o ITS wraz z uzasadnieniem oraz wskazaniem proponowanego opiekuna naukowego składa się w terminie do 15 września. Do wniosku dołącza się projekt programu kształcenia i plan studiów, który miałyby być realizowany w ramach ITS.
4. Dyrektor wyznacza opiekuna naukowego dla studenta studiującego według ITS i zatwierdza indywidualny program kształcenia.
5. Student wraz z opiekunem ustalają program kształcenia i plan studiów, tak aby:
  - 1) spełniał wymagania wynikające z efektów kształcenia dla danego kierunku studiów;
  - 2) liczba przedmiotów, ich wymiar oraz liczba przypisanych im punktów ECTS były takie same jak dla pozostałych studentów i wynosiły 60 ECTS w każdym roku studiów.

§ 7.

1. Zmiana formy studiów przez studenta może nastąpić wyłącznie w przypadku zmiany formy studiów stacjonarnych na niestacjonarne po rozliczeniu danego etapu studiów.
2. Wniosek o zmianę formy studiów wraz z uzasadnieniem składa się nie później niż dwa tygodnie przed rozpoczęciem kolejnego etapu studiów.
3. Decyzję o zmianie formy studiów podejmuje Dyrektor biorąc pod uwagę w szczególności sytuację osobistą studenta.

4. W przypadku zmiany formy studiów student uzupełnia różnice w planach studiów i w programach kształcenia, jeżeli takie występują.

§ 8.

Dyrektor Instytutu określa na dany rok akademicki zasady ustalania różnic programowych w związku ze wznawianiem studiów, przenoszeniem się na studia na Uniwersytecie z innej uczelni, odbywaniem części studiów w innej uczelni, zmianą kierunku lub specjalności studiów albo zmianą formy studiów.

§ 9

Limit zajęć ponadplanowych w Instytucie, za które nie pobiera się opłat wynosi 18 punktów ECTS na studiach pierwszego stopnia i 12 punktów ECTS na studiach drugiego stopnia.

§10

Opiekun wymiany jest powoływany przez Dyrektora Instytutu.

§ 11.

1. Wybitnie uzdolnieni uczniowie mogą uczestniczyć w zajęciach przewidzianych tokiem studiów na kierunkach zgodnych z uzdolnieniami.
2. Zaliczenie zajęć, o których mowa w ust. 1, odbywa się na zasadach zaliczenia ich jako zajęć fakultatywnych i/lub ogólnouniwersyteckich w wymiarze godzin przewidzianych planem studiów.

§ 12.

1. Nie określa się liczby zajęć, które student może opuścić bez konsekwencji dla zaliczenia danego przedmiotu.
2. O usprawiedliwieniu nieobecności studenta na zajęciach (innych niż wykłady, czyli na ćwiczeniach, konwersatoriach, lektoratach, seminariach) i egzaminach decyduje prowadzący zajęcia. Student może odwołać się od tej decyzji do Dyrektora.
3. Nieobecności spowodowane chorobą potwierdzoną zwolnieniem lekarskim są usprawiedliwiane przez prowadzącego zajęcia. Prowadzący zajęcia decyduje o tym, jaka liczba tego rodzaju nieobecności powoduje niezaliczenie przedmiotu.
4. Prowadzący zajęcia podejmuje decyzję o konieczności i formie zaliczenia zajęć, na których student był nieobecny.

§ 13.

1. Warunkiem zaliczenia przedmiotu jest uprzednie zapisanie się na zajęcia z tego przedmiotu zgodnie z planem studiów i zasadami tych zapisów.
2. Studenci mogą dokonywać zmiany swoich zapisów na poszczególne zajęcia po rozpoczęciu roku akademickiego w przypadku:
  - 1) braku miejsc na wybranym przedmiocie;
  - 2) nieuruchomienia przedmiotu z powodu zbyt małej liczby chętnych.
3. Student zgodnie z §28 ust. 10 Regulaminu Studiów na UW może skorzystać z prawa do rezygnacji z zaliczenia przedmiotu, na który został zapisany w danym cyklu dydaktycznym, złożonej Dyrektorowi Instytutu. W trakcie trwania studiów studentowi studiów pierwszego stopnia i studentowi studiów drugiego stopnia takie prawo przysługuje tylko raz.

§ 14.

1. Warunkiem otwarcia w danym roku specjalizacji jest zgłoszenie się na nią co najmniej 10 osób.
2. W przypadku nie uruchomienia w danym roku którejsz ze specjalizacji, studenci którzy na nią się zapisali mogą ponownie dokonać wyboru specjalizacji spośród tych, które zostały uruchomione.

§ 15.

1. Okresem zaliczeniowym jest rok akademicki.
2. Warunkiem zaliczenia etapu studiów jest spełnienie wszystkich wymagań przewidzianych planem studiów danego etapu studiów.

§ 16.

1. Do egzaminu w terminie przed sesją egzaminacyjną może przystąpić student, który uzyskał:

- 1) zaliczenie, o ile jest to niezbędne do przystąpienia do egzaminu z danego przedmiotu;
  - 2) zgodę prowadzącego przedmiot na wcześniejsze zdawanie egzaminu.
2. Termin egzaminu przed sesją egzaminacyjną wyznacza prowadzący przedmiot.

§ 17.

Do egzaminu w sesji poprawkowej nie może przystąpić student, który uzyskał wcześniej z danego przedmiotu ocenę pozytywną.

§ 18.

Student, który nie uzyskał zaliczenia danego przedmiotu może go powtarzać co najwyżej jeden raz.

§ 19.

1. Student, który nie spełnił wszystkich wymagań przewidzianych planem studiów danego etapu studiów może ubiegać się o przyznanie warunkowego zaliczenia i wpis na kolejny etap studiów, jeżeli nie uzyskał zaliczenia z nie więcej niż dwóch przedmiotów przewidzianych planem studiów, z wyjątkiem II roku studiów pierwszego stopnia, na który student może zostać warunkowo wpisany, jeśli nie zaliczył nie więcej niż jednego przedmiotu objętego planem I roku studiów.

2. Wniosek o warunkowe zaliczenie i wpis na kolejny etap studiów wraz z uzasadnieniem składa się nie później niż 15 września.

3. Decyzję o przyznaniu warunkowego zaliczenia i wpisaniu na kolejny etap studiów podejmuje Dyrektor biorąc pod uwagę w szczególności:

- 1) sytuację osobistą osoby ubiegającej się o wpis warunkowy na kolejny etap studiów;
- 2) liczbę nie zaliczonych przedmiotów.

§ 20.

1. Student może zostać skierowany na powtarzanie etapu studiów, z zastrzeżeniem, że możliwość ta nie dotyczy studenta pierwszego roku ani studenta, który już raz był skierowany na powtarzanie tego samego roku.

2. Wniosek o skierowanie na powtarzanie etapu studiów wraz z uzasadnieniem składa się nie później niż 30 września.

3. Decyzję o skierowaniu na powtarzanie etapu studiów podejmuje Dziekan biorąc pod uwagę w szczególności:

- 1) sytuację osobistą osoby ubiegającej się o skierowanie na powtarzanie etapu studiów;
- 2) liczbę niezaliczonych przedmiotów.

§ 21.

1. Praca dyplomowa powinna być sporządzona w sposób właściwy dla opracowań naukowych, z uwzględnieniem w szczególności:

- 1) zgodności treści z tematem pracy;
- 2) układu pracy;
- 3) logiki wywodu, sposobu formułowania tez i ich argumentacji;
- 4) wkładu autora;
- 5) doboru i wykorzystania źródeł;
- 6) techniki pisarskiej i poprawności językowej.

2. Pracę dyplomową składa się w formie papierowej w 4 egzemplarzach oraz w formie elektronicznej na informatycznym nośniku danych.

§ 22.

1. W przypadku pracy dyplomowej obejmującej szczególnie obszerną lub złożoną problematykę, w tym wymagającą prowadzenia pracochłonnych badań, dopuszcza się wspólne napisanie pracy przez nie więcej niż dwóch studentów.

2. Wspólnie napisana praca dyplomowa powinna wyraźnie wskazywać autorów poszczególnych jej części, których wkład w pracę powinien być proporcjonalny.

§ 23.

Praca dyplomowa powinna być złożona nie później niż na miesiąc przed planowanym terminem ukończenia studiów.

§ 24.

1. Egzamin dyplomowy składany jest przed komisją egzaminacyjną składającą się z Przewodniczącego oraz dwóch członków: promotora i recenzenta pracy dyplomowej.
2. Podczas egzaminu dyplomowego należy zadać co najmniej dwa pytania, w tym minimum jedno pytanie z zakresu pracy dyplomowej.
3. Wynik egzaminu dyplomowego ustalany jest na podstawie średniej arytmetycznej ocen odpowiedzi na pytania egzaminacyjne zgodnie z zasadą:
  - 1) do 3,40 – dostateczny;
  - 2) powyżej 3,40 do 3,80 – dostateczny plus;
  - 3) powyżej 3,80 do 4,20 – dobry;
  - 4) powyżej 4,20 do 4,90 – dobry plus;
  - 5) powyżej 4,90 – bardzo dobry;
3. Z egzaminu dyplomowego sporządza się protokół, który podpisują członkowie komisji egzaminacyjnej.

§ 25.

Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 października 2015 r.

Akademia Pomorska w Słupsku
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki i Pracy Socjalnej (PA w Słupsku)

PROGRAM KSZTAŁCENIA DLA KIERUNKU
PRACA SOCJALNA

specjalność: praca socjalna w pomocy społecznej i środowisku wielokulturowym

STUDIA PIERWSZEGO STOPNIA
2017-2020

Słupsk 2017

SPIS TREŚCI:

I. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROWADZONYCH STUDIÓW

Nazwa kierunku studiów

Poziom kształcenia

Profil kształcenia

Tytuł zawodowy uzyskiwany przez absolwenta

Przyporządkowanie do jednego lub większej liczby obszarów kształcenia

Wskazanie związku z misją Uczelni i jej strategią rozwoju

Cele kształcenia

Możliwość zatrudnienia absolwentów

Możliwość kontynuacji kształcenia przez absolwentów

1.10 Sylwetka absolwenta

1.11. Miejsce absolwenta na rynku pracy

II. OPIS ZAKŁADANYCH EFEKTÓW KSZTAŁCENIA

Wykaz kierunkowych efektów kształcenia

Przyporządkowanie efektów kierunkowych do opisu charakterystyk uniwersalnych pierwszego stopnia oraz charakterystyk drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji dla poszczególnych obszarów kształcenia w ramach szkolnictwa wyższego

II. OPIS PROGRAMU STUDIÓW

Opis modułów zajęć

Plany studiów

Wskaźniki charakteryzujące program studiów

Moduły zajęć do wyboru

Moduły zajęć powiązane z prowadzonymi badaniami naukowymi (dla kierunków o profilu ogólnoakademickim)

I. Ogólna charakterystyka prowadzonych studiów**Nazwa kierunku studiów:** PRACA SOCJALNA**Poziom kształcenia:** studia pierwszego stopnia**Profil kształcenia:** ogólnoakademicki**Tytuł zawodowy uzyskiwany przez absolwenta:** licencjat pracy socjalnej**Przyporządkowanie do jednego lub większej liczby obszarów kształcenia****Ogólna charakterystyka prowadzonych studiów**

Obszar/ obszary kształcenia oraz dziedzina/dziedziny nauki i dyscyplina / dyscypliny naukowe, do których odnoszą się efekty kształcenia

L.p.	Nazwa obszaru	Dziedziny nauki	Dyscypliny naukowe	Punkty ECTS ¹	
				Liczba	%
1.	Obszar nauk humanistycznych	Dziedzina nauk humanistycznych	Filozofia (9 ECTS)	34	18,9
			Kulturoznawstwo (5 ECTS)		
			Nauki o rodzinie (4 ECTS)		
			Religioznawstwo (4 ECTS)		
			Językoznawstwo (12 ECTS)		
2.	Obszar nauk społecznych	Dziedzina nauk społecznych	Pedagogika (50 ECTS)	146	81,1
			Psychologia (17 ECTS)		
			Socjologia (17 ECTS)		
			Nauki o poznaniu i komunikacji społecznej (40 ECTS)		
			Nauki o mediach (2 ECTS)		
		Dziedzina nauk ekonomicznych	Ekonomia (2 ECTS)		
			Nauki o zarządzaniu (7 ECTS)		
		Dziedzina nauk prawnych	Prawo (8 ECTS)		
			Nauki o administracji (3 ECTS)		

Wskazanie związku z misją Uczelni i jej strategią rozwoju:

Prowadzenie studiów na kierunku Praca socjalna jest zgodne z misją i strategią rozwoju uczelni, w szczególności w zakresie dostosowania oferty edukacyjnej, badawczej i kulturalnej do potrzeb regionu oraz zdobywania, interpretowania, przechowywania i przekazywania wiedzy zgodnie z kanonem wiedzy uniwersalnej. Koniecznym elementem tego procesu jest podejmowanie wyzwań dydaktycznych w trosce o wysoką jakość kształcenia, dopasowywanie oferty edukacyjnej do wymogów szybko zmieniającego się rynku pracy, współpracy międzynarodowej, kształcenia na wysokim poziomie z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, w szczególności – informacyjnych, wyposażających absolwenta w wiedzę i umiejętności niezbędne do rozpoczęcia pracy zawodowej lub kariery naukowej, promowanie absolwentów kierunku Praca socjalna i udzielanie pomocy w znajdowaniu miejsc pracy, jak również prowadzenie badań wnoszących istotny wkład w rozwój nauki, edukacji, kultury i gospodarki, wspieranie rozwoju Słupska

i regionu prowadzoną działalnością dydaktyczną, badawczą i kulturalną oraz promocją regionu w kraju i za granicą.

Cele kształcenia:

Głównym celem kształcenia na kierunku Praca socjalna jest wyposażenie absolwenta w wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie naukowej Praca socjalna, w celu ich wykorzystania w pracy zawodowej oraz pełnienia aktywnej roli w społeczeństwie.

Cele szczegółowe:

- przygotowanie teoretyczne o charakterze interdyscyplinarnym;
- wykształcenie umiejętności rozwiązywania problemów społecznych w zakresie prowadzonej specjalności;
- wykształcenie umiejętności dokonywania analizy i diagnozy sytuacji i zjawisk trudnego położenia jednostek i grup społecznych;
- wykształcenie umiejętności praktycznego stosowania metod, technik i środków interwencji socjalnej oraz ewaluacji podejmowanych działań służących rozwiązywaniu problemów z zakresu pomocy i integracji społecznej;
- wykształcenie umiejętności pobudzania zaradności indywidualnej osób, rodzin, grup i środowisk społecznych;
- wykształcenie umiejętności inspirowania zmian społecznych, inicjowania nowych form pomocy osobom i rodzinom;
- wykształcenie umiejętności powoływania instytucji świadczących pomoc, zwłaszcza w najbliższym środowisku lokalnym;
- wykształcenie umiejętności kierowania służbami społecznymi;
- wykształcenie umiejętności projektowania społecznego;
- wykształcenie umiejętności formułowania i weryfikowania twierdzeń o charakterze prognostycznym i socjotechnicznym, umiejętności komunikacyjnych.

Wskaźniki charakteryzujące program studiów

Wskaźniki dotyczące programu studiów	Liczba punktów ECTS
Przyporządkowana do zajęć dydaktycznych wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów	171
Przyporządkowana zajęciom z obszarów nauk humanistycznych lub nauk społecznych (w przypadku kierunków studiów przypisanych do obszarów innych niż odpowiednio nauki humanistyczne lub nauki społeczne)	Nie dotyczy
Przyporządkowana praktykom/stażom zawodowym (jeżeli program przewiduje praktyki)	9

Moduły zajęć do wyboru

Moduły zajęć do wyboru		
Nazwa modułu zajęć	Łączna liczba godzin	Liczba punktów ECTS
Języki obce	90	9
Metodologia badań społecznych/Warsztat umiejętności badawczych pracownika socjalnego	30	3
Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej/Coaching w pracy socjalnej	30	3
Praca socjalna w środowisku wielokulturowym/Praca socjalna w warunkach globalizacji	30	3
Praca socjalna z rodziną wieloprotblemową/Dysfunkcje społeczne w pracy socjalnej	65	7

Seminarium dyplomowe	90	15
Służby społeczne w środowisku lokalnym/Pracownik socjalny jako integrator działań w środowisku lokalnym	18	2
Socjoterapia/Metodyka pracy świetlicy socjoterapeutycznej	30	3
Poradnictwo rodzinne w pracy socjalnej/Praca z kryzysem w pracy socjalnej	30	3
Wybrane elementy religioznawstwa/DIALOG międzykulturowy	40	4
Razem:	363	55

Moduły zajęć powiązane z prowadzonymi badaniami naukowymi (dla kierunków o profilu ogólnoakademickim)

Moduły zajęć związane z prowadzonymi badaniami naukowymi w dziedzinie nauki lub sztuki związanej z kierunkiem studiów, służące zdobywaniu przez studenta pogłębionej wiedzy oraz umiejętności prowadzenia badań naukowych			
Nazwa modułu zajęć	Forma/formy zajęć ¹	Łączna liczba godzin	Liczba punktów ECTS
Technologia informatyczna	CL	20	2
Podstawy rozwoju biopsychicznego rozwoju	W/CAU	18	2
Podstawy socjologii	W/CAU	20	2
Antropologia kulturowa	W/CAU	20	2
Pedagogika społeczna	W/CAU	30	3
Psychologia społeczna	W/CAU	30	3
Prawo administracyjne i samorządowe	CAU	10	1
Ekonomia	W/CAU	30	2
Podstawy organizacji i zarządzania	W/CAU	30	2
Coaching w dialogu międzykulturowym	W	10	1
Socjologia rodziny	W/CAU	35	4
Teoretyczne podstawy pracy socjalnej	W/CAU	30	3
Filozofia	W/CAU	40	6
Pedagogika specjalna	W/CAU	20	2
Psychologia kliniczna	W/CAU	30	4
Rozwój człowieka w cyklu życia	W/CAU	18	2
Gerontologia społeczna	W/CAU	30	2
Polityka społeczna w Polsce i UE	W/CAU	25	2
Patologie społeczne	W/CAU	27	2
Diagnozowanie problemów społecznych	W/CAU	27	2
Metodologia badań społecznych/Warsztaty umiejętności badawczych pracownika socjalnego	W/CAU	30	3
Prawo pracy i system zabezpieczenia społecznego	CAU	10	1
Aksjologia pracy socjalnej	W/CAU	26	3
Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej/Coaching w pracy socjalnej	W/CAU	30	3
Etyka zawodowa pracownika socjalnego	W/CAU	15	1
Praca socjalna w środowisku wielokulturowym/Praca socjalna w warunkach globalizacji	W/CAU	30	3
Promocja zatrudnienia i instytucje rynku pracy	W/CAU	10	1

Praca socjalna z rodziną wieloprotblemową/Dysfunkcje społeczne w pracy socjalnej	W/CAU	40	5
Superwizja w pracy socjalnej	W/CAU	40	4
Prawo rodzinne i opiekuńcze	CAU	20	2
Animacja społeczna i kulturalna	CAU	30	2
Instytucje porządku i bezpieczeństwa	W/CAU	22	2
Wybrane elementy religioznawstwa/Dialog międzykulturowy	W/CAU	20	2
System prawny pomocy społecznej w Polsce	CAU	20	2
Opieka w środowisku zastępczym	W/CAU	34	3
Organizacja i zarządzanie w pomocy społecznej	CAU	13	1
Doradztwo psychospołeczne	CAU	40	3
Praca socjalna w rodzinie wieloprotblemowej/Dysfunkcje w pracy socjalnej	CAU	25	2
Interwencja kryzysowa	W/CAU	40	3
Projekt socjalny w pracy socjalnej	W/CAU	30	3
Działalność organizacji pozarządowych	CAU	12	1
Programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie	CAU	10	1
Służby społeczne w środowisku lokalnym/Pracownik socjalny jako integrator działań w środowisku lokalnym	W/CAU	18	2
Socjoterapia	W/CAU	30	3
Poradnictwo w pracy socjalnej/Praca z kryzysem w pracy socjalnej	W/CAU	30	3
Praca socjalna z rodziną osoby niepełnosprawnej – wsparcie dla rodziny	CAU	12	1
Streetwork	CAU	12	1
Mediacje i negocjacje	CAU	12	1
Prawa i wolności człowieka	CAU	15	1
Socjologia zdrowia i choroby	W/CAU	22	2
Marginalizacja i wykluczenie społeczne	CAU	12	1
Praca socjalna z osobami z zaburzeniami psychicznymi	CAU	12	1
Praca socjalna z osobami opuszczającymi zakład karny	CAU	12	1
Praca socjalna z osobami uzależnionymi i ich rodzinami	CAU	12	1
Praca socjalna z osobami starszymi	CAU	12	1
Praca socjalna z trudnym klientem	CAU	12	1
Pracownik socjalny jako organizator środowiska wychowawczego	CAU	15	1
	Razem:	1295	121

¹zgodnie z obowiązującym zarządzeniem Rektora AP w sprawie rodzajów zajęć dydaktycznych

Витяг із навчальної програми підготовки

Дисципліна (предмет)	ECTS	Тип зарахування	Тип навчання	Години
Семестр I				
I. Загальні				
Іноземна мова	2	Зал	Практичні	30
Інформаційні технології	2	Зал	Практичні	30
II. Основні				
Соціальна психологія	4	Екз Зал	Лекція Практичні	30 15
Соціологія	4	Екз Зал	Лекція Практичні	30 30
Вступ до соціальної економіки та підприємництва	2	Екз Зал	Лекція Практичні	15 15
III. Спрямовані				
Соціальна геронтологія	3	Екз Зал	Лекція Практичні	30 15
Міжособистісний зв'язок у соціальній роботі	3	Зал	Практичні	45
Художні майстерні з елементами драматургії	2	Зал	Практичні	30
Знання про розвиток людини в життєвому циклі	2	Зал	Практичні	30
Впровадження в соціальну роботу	5	Екз Зал	Лекція Практичні	30 30
IV. Інші				
Етикет	0,5	Зал	Практичні	4
Навчання в галузі охорони здоров'я та безпеки на роботі	0,5	Зал	Практичні	4
Сума ECTS	30,0			

Дисципліна (предмет)	ECTS	Тип зарахування	Тип навчання	Години
Семестр II				
I. Загальні				
Іноземна мова	2	Зал	Практичні	30
II. Основні				
Андрагогіка	2	Зал	Лекція	15
		Зал	Практичні	15
Філософія з етикою	2	Зал	Лекція	15
		Зал	Практичні	15
Сімейна педагогіка	2	Зал	Лекція	15
		Зал	Практичні	15
Соціальна педагогіка	5	Екз	Лекція	30
		Зал	Практичні	30
Сімейне та опікунське право	2	Екз	Практичні	30
Психологія розвитку особистості	3	Екз	Лекція	15
		Зал	Практичні	15
III. Спрямовані				
Структура та організація соціальної допомоги в Польщі	3	Екз	Лекція	30
		Зал	Практичні	15
IV. Практика				
Практичний модуль: професійна практика I	7	Зал	Практика	160
Практичний модуль: тимчасова практика 1	1,5	Зал	Практичні	15
V. Інші				
Ергономіка	0,25	Зал	Практичні	2
Захист інтелектуальної власності	0,25	Зал	Практичні	2
Сума ECTS	30,0			

Дисципліна (предмет)	ECTS	Тип зарахування	Тип навчання	Години
Семестр III				
I. Загальні				
Іноземна мова III	2	Зал	Практичні	30
Фізичне виховання	0	Зал	Фізичне виховання	30
II. Основні				
Методологія соціальних досліджень	4	Екз Зал	Лекція Практичні	15 30
Спеціальна педагогіка	2	Зал Зал	Лекція Практичні	15 15
III. Спрямовані				
Соціокультурна анімація в місцевому середовищі	4	Екз Зал	Лекція Практичні	30 30
Методика соціальної роботи 1	3	Зал Зал	Лекція Практичні	15 30
Соціальна політика	4	Екз Зал	Лекція Практичні	30 15
IV. Спеціалізовані				
Модуль соціальної роботи з сім'єю /Модуль соціальної роботи з дорослими I	5	Екз Зал	Лекція Практичні	30 30
Модуль соціальної роботи з сім'єю /Модуль соціальної роботи з дорослими II	4	Зал Зал	Лекція Практичні	30 30
V. Практика				
Практичний модуль: стажування 2	2	Зал	Практичні	30
Сума ECTS	30,0			
Дисципліна (предмет)	ECTS	Тип зарахування	Тип навчання	Години

Семестр IV				
I. Загальні				
Іноземна мова IV	2	Екз	Практичні	30
II. Основні				
Клінічна психологія	3	Екз Зал	Лекція Практичні	15 15
III. Спрямовані				
Методика соціальної роботи 2	4	Екз Зал	Лекція Практичні	15 30
Дипломний семінар та дипломна робота 1	4	Зал	Практичні	30
IV. Спеціалізовані				
Модуль соціальної роботи з сім'єю /Модуль соціальної роботи з дорослими III	3	Зал Зал	Лекція Практичні	30 15
Модуль соціальної роботи з сім'єю /Модуль соціальної роботи з дорослими IV	5	Екз Зал	Лекція Практичні	30 30
V. Практика				
Практичний модуль: професійна практика II	7	Зал	Практика	160
Практичний модуль: практика тимчасова 3	2	Зал	Практичні	30
Сума ECTS	30,0			
Дисципліна (предмет)	ECTS	Тип зарахування	Тип навчання	Години

Семестр V				
I. Загальні				
Предмет в контексті загально-навчального модулю	2	Зал	Практичні	30
II. Основні				
Елементи теорії організації та управління	2	Екз Зал	Лекції Практичні	15 15
Трудове право	1			
Ресоціалізація	3	Екз Зал	Лекції Практичні	15 15
III. Спрямовані				
Соціальні проблеми	3	Зал Зал	Лекції Практичні	15 30
Міжнародна соціальна робота	3	Екз Зал	Лекції Практичні	15 15
Основи медіації та переговорів	2	Зал Зал	Лекції Практичні	15 15
Соціальна робота та інвалідність	1	Зал	Лекції	15
Дипломний семінар та дипломна робота 2	5	Зал	Практичні	30
IV. Спеціалізовані				
Модуль соціальної роботи з сім'єю / Модуль соціальної роботи з дорослими V	3	Зал Зал	Лекції Практичні	30 15
Модуль соціальної роботи з сім'єю / Модуль соціальної роботи з дорослими VI	5	Екз Зал	Лекції Практичні	30 30
Сума ECTS	30,0			
Дисципліна (предмет)	ECTS	Тип зарахування	Тип навчання	Години

Семестр VI				
I. Загальні				
Предмет в контексті загально-навчального модуля	2	Зал	Лекція	30
II. Основні				
Культурна антропологія	2	Зал	Лекція	30
III. Спрямовані				
Аксіологія соціальної роботи	2	Зал Зал	Лекція Практичні	15 15
Активізація середовища та місцевого партнерства	2	Зал Зал	Лекція Практичні	15 15
Оцінка в галузі соціальної роботи	2	Зал Зал	Лекція Практичні	15 15
Маркетинг соціальних послуг	2	Зал	Практичні	30
Мультикультура у соціальній роботі	2	Зал Зал	Лекція Практичні	15 15
Соціальне право в Польщі	2	Зал Зал	Лекція Практичні	15 15
Соціальна профілактика в соціальній роботі	3	Екз Зал	Лекція Практичні	15 30
Дипломний семінар та дипломна робота 3	5	Зал	Практичні	30
Супервізія в соціальній роботі	4	Екз Зал	Лекція Практичні	15 30
IV. Спеціалізовані				
Модуль соціальної роботи з сім'єю / Модуль соціальної роботи з дорослим VII	2	Зал Зал	Лекція Практичні	15 15
Сума ECTS	30,0			

Praca socjalna - studia pierwszego stopnia – licencjackie stacjonarne

Wydział Nauk Społecznych WMU

Czas trwania	Uzyskiwany dyplom
3-lata (6 semestrów)	Licencjat kierunek Praca Socjalna

Oferta rekrutacyjna

Warunki przyjęcia na studia:

Wymagania programowe:

Dostęp do dalszych studiów:

Posiadane kwalifikacje oraz uprawnienia zawodowe(o ile to możliwe):

Więcej szczegółów na rekrutacja.uwm.edu.pl

Plan studiów

Semestr 1

I - Wymagania ogólne

Język obcy I 2 ZAL-O Ćwiczenia 30

Technologie informacyjne 2 ZAL-O Ćwiczenia 30

II - Podstawowe

Psychologia społeczna 4 EGZ Wykład 30
ZAL-O Ćwiczenia 15

Socjologia 4 EGZ Wykład 30
ZAL-O Ćwiczenia 30

Wprowadzenie do ekonomii społecznej i przedsiębiorczości 2 ZAL Wykład 15
ZAL-O Ćwiczenia 15

III - Kierunkowe

Gerontologia społeczna 3 EGZ Wykład 30
ZAL-O Ćwiczenia 15

<u>Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej</u>	3	ZAL-O	Ćwiczenia	45
<u>Warsztaty artystyczne z elementami dramy</u>	2	ZAL-O	Ćwiczenia	30
<u>Wiedza o rozwoju człowieka w cyklu życia</u>	2	ZAL-O	Wykład	30
<u>Wprowadzenie do pracy socjalnej</u>	5	EGZ	Wykład	30
		ZAL-O	Ćwiczenia	30

VII - Inne

<u>Etykieta</u>	0,5	ZAL	Wykład	4
<u>Szkolenie w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy</u>	0,5	ZAL	Wykład	4

SUMA **30,0**

Semestr 2

I - Wymagania ogólne

<u>Język obcy II</u>	2	ZAL-O	Ćwiczenia	30
----------------------	---	-------	-----------	----

II - Podstawowe

<u>Andragogika</u>	2	ZAL	Wykład	15
		ZAL-O	Ćwiczenia	15
<u>Filozofia z etyką</u>	2	ZAL	Wykład	15
		ZAL-O	Ćwiczenia	15
<u>Pedagogika rodziny</u>	2	ZAL	Wykład	15
		ZAL-O	Ćwiczenia	15
<u>Pedagogika społeczna</u>	5	EGZ	Wykład	30
		ZAL-O	Ćwiczenia	30

Prawo rodzinne i opiekuńcze 2 EGZ Wykład 30

Psychologia rozwoju i osobowości 3 EGZ Wykład 15
ZAL-O Ćwiczenia 15

III - Kierunkowe

Struktura i organizacja pomocy społecznej w Polsce 3 EGZ Wykład 30
ZAL-O Ćwiczenia 15

VI - Praktyka

Moduł praktyki: praktyka zawodowa I 7 ZAL-O Praktyki 160

Moduł praktyki: praktyka śródroczna 1 1,5 ZAL-O Ćwiczenia 15

VII - Inne

Ergonomia 0,25 ZAL Wykład 2

Ochrona własności intelektualnej 0,25 ZAL Wykład 2

SUMA 30,0

Semestr 3

I - Wymagania ogólne

Język obcy III 2 ZAL- Ćwiczenia 30
O

Wychowanie fizyczne 0 ZAL- Wychowanie 30
O fizyczne

II - Podstawowe

Metodologia badań społecznych 4 EGZ Wykład 15
ZAL- Ćwiczenia 30
O

<u>Pedagogika specjalna</u>	2	ZAL ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	15 15
III - Kierunkowe				
<u>Animacja społeczno-kulturalna w środowisku lokalnym</u>	4	EGZ ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	30 30
<u>Metodyka pracy socjalnej 1</u>	3	ZAL ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	15 30
<u>Polityka społeczna</u>	4	EGZ ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	30 15
V - Specjalizacyjne				
<u>Moduł praca socjalna z rodziną / Moduł praca socjalna z dorosłym I</u>	5	EGZ ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	30 30
<u>Moduł praca socjalna z rodziną / Moduł praca socjalna z dorosłym II</u>	4	ZAL ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	30 30
VI - Praktyka				
<u>Moduł praktyki: praktyka śródroczna 2</u>	2	ZAL- O	Ćwiczenia	30
SUMA				30,0

Semestr 4

I - Wymagania ogólne

<u>Język obcy IV</u>	2	EGZ	Ćwiczenia	30
----------------------	---	-----	-----------	----

II - Podstawowe

<u>Psychologia kliniczna</u>	3	EGZ ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	15 15
------------------------------	---	------------------	---------------------	----------

III - Kierunkowe

<u>Metodyka pracy socjalnej 2</u>	4	EGZ ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	15 30
-----------------------------------	---	------------------	---------------------	----------

<u>Seminarium dyplomowe i praca dyplomowa 1</u>	4	ZAL- O	Ćwiczenia	30
---	---	-----------	-----------	----

V - Specjalizacyjne

<u>Moduł praca socjalna z rodziną / Moduł praca socjalna z dorosłym III</u>	3	ZAL ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	30 15
---	---	------------------	---------------------	----------

<u>Moduł praca socjalna z rodziną / Moduł praca socjalna z dorosłym IV</u>	5	EGZ ZAL- O	Wykład Ćwiczenia	30 30
--	---	------------------	---------------------	----------

VI - Praktyka

<u>Moduł praktyki: praktyka zawodowa II</u>	7	ZAL- O	Praktyki	160
---	---	-----------	----------	-----

<u>Moduł praktyki: praktyka śródroczna 3</u>	2	ZAL- O	Ćwiczenia	30
--	---	-----------	-----------	----

SUMA

30,0

Semestr 5

I - Wymagania ogólne

<u>Przedmiot w ramach modułu ogólnouczeniowego</u>	2	ZAL-O	Wykład	30
--	---	-------	--------	----

II - Podstawowe

<u>Elementy teorii organizacji i zarządzania</u>	2	EGZ ZAL-O	Wykład Ćwiczenia	15 15
--	---	--------------	---------------------	----------

<u>Prawo pracy</u>	1			
--------------------	---	--	--	--

<u>Resocjalizacja</u>	3	EGZ ZAL-O	Wykład Ćwiczenia	15 15
-----------------------	---	--------------	---------------------	----------

III - Kierunkowe

<u>Kwestie społeczne</u>	3	ZAL	Wykład	15
		ZAL-O	Ćwiczenia	30
<u>Międzynarodowa praca socjalna</u>	3	EGZ	Wykład	15
		ZAL-O	Ćwiczenia	15
<u>Podstawy mediacji i negocjacji</u>	2	ZAL	Wykład	15
		ZAL-O	Ćwiczenia	15
<u>Praca socjalna a niepełnosprawność</u>	1	ZAL-O	Wykład	15
<u>Seminarium dyplomowe i praca dyplomowa 2</u>	5	ZAL-O	Ćwiczenia	30

V - Specjalizacyjne

<u>Moduł praca socjalna z rodziną / Moduł praca socjalna z dorosłym V</u>	3	ZAL	Wykład	30
		ZAL-O	Ćwiczenia	15
<u>Moduł praca socjalna z rodziną / Moduł praca socjalna z dorosłym VI</u>	5	EGZ	Wykład	30
		ZAL-O	Ćwiczenia	30

SUMA**30,0****Semestr 6****I - Wymagania ogólne**

<u>Przedmiot w ramach modułu ogólnouczelnianego</u>	2	ZAL-O	Wykład	30
---	---	-------	--------	----

II - Podstawowe

<u>Antropologia kulturowa</u>	2	ZAL-O	Wykład	30
-------------------------------	---	-------	--------	----

III - Kierunkowe

<u>Aksjologia pracy socjalnej</u>	2	ZAL	Wykład	15
		ZAL-O	Ćwiczenia	15

<u>Aktywizacja środowisk i lokalne partnerstwo</u>	2	ZAL ZAL- O	Wykład 15 Ćwiczenia 15
<u>Ewaluacja w pracy socjalnej</u>	2	ZAL ZAL- O	Wykład 15 Ćwiczenia 15
<u>Marketing usług socjalnych</u>	2	ZAL- O	Ćwiczenia 30
<u>Multikulturowość w pracy socjalnej</u>	2	ZAL ZAL- O	Wykład 15 Ćwiczenia 15
<u>Prawo socjalne w Polsce</u>	2	ZAL ZAL- O	Wykład 15 Ćwiczenia 15
<u>Profilaktyka społeczna w pracy socjalnej</u>	3	EGZ ZAL- O	Wykład 15 Ćwiczenia 30
<u>Seminarium dyplomowe i praca dyplomowa 3</u>	5	ZAL- O	Ćwiczenia 30
<u>Superwizja w pracy socjalnej</u>	4	EGZ ZAL- O	Wykład 15 Ćwiczenia 30
V - Specjalizacyjne			
<u>Moduł praca socjalna z rodziną / Moduł praca socjalna z dorosłym VII</u>	2	ZAL ZAL- O	Wykład 15 Ćwiczenia 15
SUMA			30,0

Витяг із загального плану навчання (WMU)

Спеціальність соціальна робота (2017/2018 н.р.)

Профіль освіти: загальноакадемічний. Форма навчання: денна. Рівень навчання: перший цикл. Сфера освіти: соціальні та гуманітарні науки

№	Назва модуля/предмету	Семестр	Кількість кредитів ECTS			К-сть кредитів ECTS за практичні заняття	Форма зарахування	Статус предмету: обов'язковий або факультативний	Кількість годин дидактичних				Практика
			Разом	За безпосередньою участю викладача	самостійна робота студента				разом	лекції	практичні	інше	
Кількість кредитів ECTS год.дид. в навчальному плані		х	180	90,43	89,57	46,4	х	х	2172	957	1215	155	320
в цілому - зміст:													
I	Загальні вимоги												
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид.(в цілому)	х	14	7,23	6,77	5	х	х	240	60	180	7	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття практичне)	х	0	0	0	5	х	х	240	60	180	7	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття факультативне)	х	12	6,20	5,80	4	х	х	180	60	120	6	х
II	Основний												
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид.(в цілому)	х	43	24,2	18,8	9,6	х	х	555	315	240	50	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття практичне)	х	0	0	0	9,6	х	х	555	315	240	50	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття факультативне)	х	0	0	0	0	х	х	0	0	0	0	х
III	Спрямований												
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид.(в цілому)	х	75	39,92	35,08	22,2	х	х	930	375	555	68	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття практичне)	х	0	0	0	22,2	х	х	930	375	555	68	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття факультативне)	х	20	7,68	12,32	6,6	х	х	180	15	165	12	х
IV	Спеціалізаційний												
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид.(в цілому)	х	27	15,2	11,8	6,6	х	х	360	195	165	20	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття практичне)	х	0	0	0	6,6	х	х	360	195	165	20	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття факультативне)	х	27	15,2	11,8	6,6	х	х	360	195	165	20	х
VII	Інші вимоги												
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид.(в цілому)	х	1,5	0,48	1,02	0	х	х	12	12	0	0	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття практичне)	х	0	0	0	0	х	х	12	12	0	0	х
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття факультативне)	х	0	0	0	0	х	х	0	0	0	0	х
VII	Практика												
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид.(в цілому)	х	19,5	3,4	16,1	3	х	х	75	0	75	10	320
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття практичне)	х	0	0	0	3	х	х	75	0	75	10	320
	К-сть кредитів ECTS/ год.дид. (заняття факультативне)	х	19,5	3,4	16,1	3	х	х	75	0	75	10	320

Форми навчання соціальних працівників у вищій школі Польщі

Форми навчання	
Стаціонарне навчання (studia stacjonarne)	Форма навчання, в якій (відповідно до ст. 2, п. 1 (12) закону «Про вищу освіту» від 27 липня 2005 р.) не менше 50 % навчальної програми викладається у безпосередній присутності викладачів і студентів. Стаціонарне навчання проводиться в будні дні, максимум з понеділка до п'ятниці. Як правило, з 8:00–9:00 до 16:00–17:00 години. Тим не менше, багато польських університетів виділяють 1–2 дні на тиждень (крім вихідних) для самостійної роботи студентів поза стінами ЗВО. Стаціонарне навчання є пріоритетним у системі вищої освіти Польщі.
Нестаціонарне навчання (studia niestacjonarne)	Відповідно до ст. 2, п. 1 (13) закону «Про вищу освіту» від 27 липня 2005 р., це інша, ніж стаціонарна, форма навчання, особливості якої прописуються та затверджуються сенатом вищого навчального закладу. Дана форма вимагає безпосередньої присутності викладачів і студентів при реалізації мінімум 25 % навчальної програми. При цьому не менше 60 % програми повинно повністю відповідати програмі стаціонарної форми. Навчання в основному триває на один чи два семестри довше, ніж стаціонарне, і є платним як у державних, так і в приватних ЗВО Польщі. Нестаціонарна форма діє як для I (бакалаврат), так і для II (магістратура) ступеня вищої освіти
Вільне навчання/ Неформальне навчання (bezpłatne szkolenia)	Вільне навчання за I і II ступенем спеціалізації за професією соціального працівника. Заняття проходять у вихідні дні (як і на стаціонарній формі) у суботу та неділю. Навчання є безкоштовним, фінансується за проектами PO WER.
Заочна форма навчання (studia niestacjonarne, zaoczne)	Заняття проходять два рази на місяць (тобто раз на два тижні) або щотижня (рідше) у вихідні дні з ранку (з 8:00–9:00) до самого вечора (до 21:00). Як правило, вони починаються вже із п'ятниці (із 16:00–17:00). Такі нюанси вирішуються сенатом конкретного ЗВО.
Вечірня форма навчання (studia niestacjonarne, wieczorowe)	Заняття проходять у робочі дні (як і на стаціонарній формі) з понеділка до п'ятниці, але у вечірній час – після 16:00.
Екстернатна форма навчання (studia niestacjonarne, eksternistyczne).	Особлива форма навчання, дозвіл на яку можна отримати від сенату ЗВО тільки в індивідуальному порядку. Екстернат призначений для студентів заочної форми навчання, які опинились у важкій життєвій ситуації (чому має бути документальне підтвердження), і надається тим, хто вже успішно завершив перший рік навчання. Студенти екстернату продовжують навчатися за програмою заочного навчання, але тепер мають право не приходити на лекційні та практичні заняття, а засвоювати все вдома самостійно на підставі списку тем і матеріалів, виданих

	викладачами. Для таких студентів екзаменаційна сесія передбачена тільки наприкінці академічного року, причому дати іспитів не фіксуються, а встановлюються за домовленістю.
Індивідуальне навчання (indywidualna organizacja studiow (IOS), szkolenia indywidualne)	<p>Специфічна навчальна форма, на яку переводять студента після закінчення першого навчального року, розглядаючи конкретні обставини особи. Її запровадили для тих, хто блискуче закінчив рік стаціонарного навчання та має певні обставини або ж у вигляді стимулювання (навчальні програми, які фінансують міжнародні освітні фонди).</p> <p>Серед переваг такої форми можна виділити індивідуальний характер програми, ступінь важкості якої відповідає рівню конкретного студента та плану навчання, а також характеризується допомогою викладачів. Перевагами є індивідуалізований контент навчальної програми, в якому ступінь складності матеріалу співвідноситься з рівнем конкретного студента, темпом програми, строками складання іспитів і прямою й непрямою допомогою викладача.</p>
Дистанційна форма навчання або E-Learning (електронне навчання або дистанційне навчання, інтернет-навчання)	<p>Форма, яка передбачає процес викладання й навчання за допомогою персонального комп'ютера та Інтернету без фізичної присутності студента в аудиторії. Найчастіше вона є доповненням традиційної форми навчання у ЗВО або її частиною, рідше – самостійною формою отримання освіти (в основному курси). Форма навчання E-learning є економічно більш вигідною й на даному етапі активно розвивається у вищій школі Польщі.</p>
Дуальна форма навчання (Studia dualne)	<p>Форма навчання, яка пропонує студентам альтернативне рішення. Такий тип навчання передбачає заняття в університеті з понеділка по середу, а у четвер та п'ятницю – платне стажування на підприємстві. Мабуть, найбільшим бонусом такого типу навчання є те, що фірма, де працює студент, покриває оплату за навчання. Перехід на дуальну форму навчання можливий по закінченню другого семестру навчання.</p>
Додаткове навчання (Dodatkowe szkolenie)	<p>Організація навчання об'єднаних осіб з обмеженими можливостями або осіб, які працюють у галузі навчальних тренінгів, семінарів та курсів.</p>
Інтегроване (Інклюзивне) навчання / (Zintegrowane szkolenie)	<p>Форма навчання осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються із звичайними студентами або слухачами.</p>

**STUDIA I I II STOPNIA >> PRACA SOCJALNA >> STACJONARNE (PROGRAM OD X 2017)
Stacjonarne (program od X 2017) WU**

Program studiów na kierunku praca socjalna I stopnia

Plan studiów – studia I stopnia stacjonarne

I etap studiów:

Łączna liczba godzin – 818, liczba pkt. ECTS – 60, w tym:

zajęcia dydaktyczne – 728 godz. i 57 pkt. ECTS,

praktyki zawodowe – 90 godz. i 3 pkt. ECTS

Rok studiów: I

Nazwa przedmiotu	Forma zajęć – liczba godzin							Razem -liczba godzin	Punkty ECTS	Forma zaliczenia
	W	K	S	Ć	L	Wr	Pr			
Teoria społeczeństwa i problemów społecznych	30			30				60	5	E
Psychologiczne koncepcje człowieka	15			15				30	3	E
Wstęp do nauki o państwie i prawie	30			15				45	4	E
Promocja i profilaktyka zdrowia		15						15	2	Zo
Podstawowe prawa i wolności człowieka	30							30	3	E
Wprowadzenie do problematyki służb społecznych	30							30	4	E
Filozoficzne i aksjologiczne podstawy pracy socjalnej	15			15				30	2	E
Warsztat umiejętności interpersonalnych						15		15	1	Zo
Psychologia społeczna	15			15				30	3	Zo
Pedagogika społeczna	30			30				60	4	E
Psychospołeczne podstawy pracy socjalnej		30						30	3	E
Wprowadzenie do nauki o polityce społecznej i politykach publicznych	15			15				30	2	Zo
Prawo socjalne		15						15	2	Zo
Technologia informacyjna				30				30	2	Zo
BHP				4				4	0,5	Z
POWI	4							4	0,5	Zo
MODUŁ I*		30						30	2	Zo
MODUŁ OGUN*								90	10	Zo/E
WF*								60		Zo
MODUŁ Języki obce*					120			120	4	Zo
MODUŁ Praktyki zawodowe*							90	90	3	Z
suma								818	60	

Legenda:

W- wykład

K- konwersatorium

S-seminarium

Ć –ćwiczenia

Wr –warsztaty

Pr- praktyki

- zajęcia podlegające wyborowi studenta

II etap studiów:

Łączna liczba godzin – 885, liczba pkt. ECTS – 60, w tym:

- **zajęcia dydaktyczne – 765 godz. i 56 pkt. ECTS,**
- **praktyki zawodowe – 120 godz. i 4 pkt. ECTS**

Rok studiów: II

Nazwa przedmiotu	Forma zajęć – liczba godzin							Razem -liczba godzin	Punkty ECTS	Forma zaliczenia
	W	K	S	Ć	L	Wr	Pr			
Statystyka	15			15				30	3	Zo
Psychologia kliniczna i elementy psychiatrii	30			15				45	3	E
Problematyka niepełnosprawności	15			15				30	3	Zo
Nauka o społeczności lokalnej		30						30	3	Zo
Praca socjalna – umiejętności i procesy – warsztaty						60		60	5	E
Teoria i metody pracy socjalnej	15			30				45	4	E
Socjologia dewiacji i kontroli społecznej	30			30				60	4	E
Metody badań społecznych	30			30				60	5	E
Prawo rodzinne i nieletnich		15						15	2	Zo
Polityki publiczne wobec problemów rodziny		30						30	2	Zo
Praca socjalna z rodziną		45						45	4	E
Teoria poradnictwa		15						15	1	Zo
MODUŁ II*		30						30	3	Zo
MODUŁ Przedmioty fakultatywne*		60						60	6	Zo
MODUŁ OGUN*								30	2	Zo/E
WF*								60		Zo
MODUŁ Języki obce*									4	
Z egzaminem				120				120	2	Zo
MODUŁ Praktyki zawodowe*							120	120	4	Z
suma								885	60	

zajęcia podlegające wyborowi studenta

III

etap studiów:
Łączna liczba godzin – 585, liczba pkt. ECTS – 60

Rok studiów: III

Nazwa przedmiotu	Forma zajęć – liczba godzin						Razem -liczba godzin	Punkty ECTS	Forma zaliczenia	
	W	K	S	Ć	L	Wr				Pr
Gerontologia społeczna	15			15				30	3	Zo
Problematyka uzależnień – programy przeciwdziałania		30						30	2	Zo
Kliniczna praca socjalna		30						30	4	E
Socjoterapia		30						30	2	Zo
Rozwój społeczności lokalnej – projekt socjalny		45						45	4	E
Podstawy ekonomii społecznej	15			15				30	3	Zo
Diagnostyka problemów społecznych		30						30	2	Zo
Praca socjalna w perspektywie międzynarodowej		30						30	2	Zo
Psychologia faz życia	15			15				30	3	E
Praca socjalna z grupą		30						30	3	E
Etos zawodowy pracowników socjalnych		30						30	3	E
Socjologia bezrobocia i marginalizacji społecznej		30						30	2	Zo
Nauka o organizacji i zarządzaniu		30						30	2	Zo
Problematyka przestępczości i niedostosowania społecznego – programy rozwiązywania i przeciwdziałania		30						30	2	Zo
MODUŁ Przedmioty fakultatywne*		90						90	9	Zo
MODUŁ Seminarium wraz z pracą licencjacką*			60					60	14	Z
suma								585	60	

*ciażę podlegające wyborowi studenta

Витяг з навчального плану. Напрямок соціальної роботи 1-го ступеня (WU)

Дисципліна (предмет)	Години	Кредити ECTS	Форма занять			Засіб контролю
			W	K/S	L/Wr./Ć	
<i>І рік навчання</i>						
Теорія суспільства та соціальні проблеми	60	5	30		30	Е
Психологічні концепції людини	30	3	15		15	Е
Вступ до вивчення держави і права	45	4	30		15	Е
Зміцнення та профілактика здоров'я	15	2		15		Зал. з оц.
Основи права і свободи людини	30	3	30			Е
Вступ до питань соціальних послуг	30	4	30			Е
Філософські та аксіологічні основи соціальної роботи	30	2	15		15	Е
Семінар з навичок міжособистісного спілкування	15	1			15/	Зал. з оц.
Соціальна психологія	30	3	15		15	Зал. з оц.
Соціальна педагогіка	60	4	30		30	Е
Психосоціальні бази соціальної роботи	30	3		30		Е
Вступ до вивчення соціальної політики та державної політики	30	2	15		15	Зал. з оц.
Соціальне право	15	2		15		Зал. з оц.
Інформаційні технології	30	2			30	Зал. з оц.
Здоров'я та безпека на роботі	4	0,5			4	Зал
Основи захисту інтелектуальної власності	4	0,5	4			Зал. з оц.
МОДУЛЬ І*	30	2		30		Зал. з оц.
МОДУЛЬ загальноуніверситетський*	90	10			90	Зал. з оц./Е
Фізичне виховання*	60					Зал. з оц.
МОДУЛЬ Іноземні мови *	120	4			120/	Зал. з оц.
МОДУЛЬ Практики професійні*	90	3				Зал.
Всього	818	60				
І етап навчання: Загальна кількість годин – 818, кількість кредитів ECTS – 60, в тому числі: – дидактичні заняття – 728 год. і 57 кредитів ECTS, – професійні практики – 90 год. і 3 кредити ECTS						
Legenda: умовні позначення:						
W- wykład	Лекція					
K – konwersatorium	Конвесаторіум					
S – seminarium	Семінари					
L laboratorium	Лабораторіум					
Ć – cwiczenia	Практичні					
Wr – warsztaty	Лабораторні					
Pr – praktyki	Практика					

Навчальна програма за напрямком соціальної роботи 1-го ступеня (WU)

Дисципліна (предмет)	Години	Кредити ECTS	Форма занять			Засіб контролю
			W	K/S	L/Wг./С	
II рік навчання						
Статистика	30	3	15		15	Зал. з оц.
Клінічна психологія та елементи психіатрії	45	3	30		15	Е
Проблеми інвалідності	30	3	15		15	Зал. з оц.
Наука про місцеві спільноти	30	3		30		Зал. з оц.
Соціальна робота – навички та процеси – семінари	60	5			/60	Е
Теорія та методи соціальної роботи	45	4	15		30	Е
Соціологія девіантності та соціального контролю	60	4	30		30	Е
Методи соціальних досліджень	60	5	30		30	Е
Сімейне право та неповнолітні	15	2		15		Зал. з оц.
Державна політика щодо сімейних проблем	30	2		30		Зал. з оц.
Соціальна робота з сім'єю	45	4		45		Е
Теорія консультування	15	1		15		Зал. з оц.
МОДУЛЬ I*	30	3		30		Зал. з оц.
МОДУЛЬ Предмети факультативні*	60	6		60		Зал. з оц.
МОДУЛЬ загальноуніверситетський *	30	2		30		Зал. з оц./Е
Фізичне виховання*	60					Зал. з оц.
МОДУЛЬ Іноземні мови*З екзаменом	120	4 2			120	Зал. з оц.
МОДУЛЬ Практики професійні *	120	4				Зал.
Всього	885	60				
II етап навчання:						
<p>Загальна кількість годин – 885, кількість кредитів ECTS – 60, в тому числі:</p> <ul style="list-style-type: none"> · дидактичні заняття – 765 год. і 56 кредитів ECTS, · практики професійні – 120 год. і 4 кредити ECTS 						

Витяг з навчального плану (WU)

Дисципліна (предмет)	Години	Кредити ECTS	Форма занять			Засіб контролю
			W	K/S	L/Wr./C	
III рік навчання						
Соціальна геронтологія	30	3	15		15	Зал. з оц.
Проблеми залежностей - профілактичні програми	30	2		30		Зал. з оц.
Клінічна соціальна робота	30	4		30		Е
Соціотерапія	30	2		30		Зал. з оц.
Розвиток місцевої громади - соціальний проект	45	4		45		Е
Основи соціальної економіки	30	3	15		15	Зал. з оц.
Діагностика соціальних проблем	30	2		30		Зал. з оц.
Соціальна робота в міжнародній перспективі	30	2		30		Зал. з оц.
Психологія фаз життя	30	3	15		15	Е
Соціальна робота з групою	30	3		30		Е
Етика професії соціальних працівників	30	3		30		Е
Соціологія безробіття та соціальна маргіналізація	30	2		30		Зал. з оц.
Наука про організацію та управління	30	2		30		Зал. з оц.
Проблеми злочинності та соціальної дезадаптації - програми вирішення та протидії	30	2		30		Зал. з оц.
МОДУЛЬ Предмети факультативні*	90	9		90		Зал. з оц.
МОДУЛЬ Семінари, а також бакалаврська робота * («praca licencjacka»)	60	14		60		Зал.
Всього	585	60				
III етап навчання: Загальна кількість годин – 585, кількість кредитів ECTS – 60						

Вибіркові навчальні дисципліни напрямку соціальна робота
(РА в Слупську, Інститут педагогіки та соціальної роботи)

Навчальні модулі на вибір /Moduły zajęć do wyboru		
Назва Nazwa modułu zajęć	Год.	ECTS
Іноземні мови (Języki obce)	90	9
Методологія соціальних досліджень / Семінар з дослідницьких навичок соціального працівника (Metodologia badań społecznych / Warsztat umiejętności badawczych pracownika socjalnego)	30	3
Міжособистісна комунікація в соціальній роботі / Коучинг в соціальній роботі (Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej / Coaching w pracy socjalnej)	30	3
Соціальна робота в мультикультурному просторі / Соціальна робота в умовах глобалізації (Praca socjalna w środowisku wielokulturowym / Praca socjalna w warunkach globalizacji)	30	3
Соціальна робота з сім'єю / Соціальні дисфункції в соціальній роботі (Praca socjalna z rodziną wieloproblemową / Dysfunkcje społeczne w pracy socjalnej)	65	7
Дипломний семінар (Seminarium dyplomowe)	90	15
Соціальні послуги в громаді / Соціальний працівник як інтегратор діяльності в місцевому осередку громади (Służby społeczne w środowisku lokalnym / Pracownik socjalny jako integrator działań w środowisku lokalnym)	18	2
Соціотерапія / Методологія роботи соціотерапевтичної соціальної кімнати (Socjoterapia / Metodyka pracy świetlicy socjoterapeutycznej)	30	3
Сімейне консультування в соціальній роботі / Робота з кризою в соціальній роботі (Poradnictwo rodzinne w pracy socjalnej / Praca z kryzysem w pracy socjalnej)	30	3
Основи релігіознавства / Міжкультурний діалог (Wybrane elementy religioznawstwa / Dialog międzykulturowy)	40	4
Razem:	363	55

Akademia Pomorska w Słupsku Wydział Nauk Społecznych Instytut Pedagogiki i Pracy
Socjalnej studia pierwszego stopnia 2017-2020

L.p.	Назва науки Nazwa obszaru	Сфери науки Dziedziny nauki	Дисципліни Dyscypliny naukowe	Punkty ECTS ¹	
				Години Liczba	%
1.	Галузь гуманітарних наук (Obszar nauk humanistycznych)	Dziedzina nauk humanistycznych	Filozofia (9 ECTS)	34	18,9
			Kulturoznawstwo (5 ECTS)		
			Nauki o rodzinie (4 ECTS)		
			Religioznawstwo (4 ECTS)		
			Językoznawstwo (12 ECTS)		
2.	Obszar nauk społecznych	Dziedzina nauk społecznych	Pedagogika (50 ECTS)	146	81,1
			Psychologia (17 ECTS)		
			Socjologia (17 ECTS)		
			Nauki o poznaniu i komunikacji społecznej (40 ECTS)		
			Nauki o mediach (2 ECTS)		
		Dziedzina nauk ekonomicznych	Ekonomia (2 ECTS)		
			Nauki o zarządzaniu (7 ECTS)		
		Dziedzina nauk prawnych	Prawo (8 ECTS)		
			Nauki o administracji (3 ECTS)		

Організація семінару з методологією соціальної роботи у підготовці до практики (РА в Слупську)

Особливістю організації практики у РА в Слупську є організація семінару з методологією соціальної роботи – 30 годин (контакт із викладачем) та 30 годин (самостійна робота студента) у V семестрі (врегулювання стажувань: до кінця семестру проходження курсу).

Мета проведення:

- Ознайомити студентів із діяльністю обраної установи, формально-правовою основою її функціонування, завданнями, організаційною структурою, процедурами, принципами організації роботи, розподілом компетенцій тощо.
- Ознайомити студентів із сферою діяльності, яку виконують працівники певної установи, методами, формами та робочими інструментами, які вони використовують.
- Розширити знання студентів та розвиток навичок практичного використання – поєднання теорії та практики.
  - Здійснити практичну підготовку студентів до роботи соціального працівника.
  - Ознайомити студентів із специфікою професійного середовища.
  - Поглибити знання про методи, засоби та форми роботи у сфері соціальної роботи.
  - Надати студентам доступ до досвідчених практиків і можливість спостерігати за ними під час виконання своїх професійних обов'язків.
  - Надати студентам можливість контакту з потенційними роботодавцями.
  - Ознайомити студентів із комунікацією в організації та розвивати їхню здатність до співпраці з фахівцями і роботи в команді.
  - Формувати бажані міжособистісні відносини та емоційну прихильність до процесу професійної підготовки.
  - Розвивати спеціальні професійні навички, пов'язані безпосередньо з місцем проведення стажування.
  - Підвищувати спроможність організувати власну та командну роботу, ефективно управління часом, сумлінність, відповідальність за доручені завдання.
  - Підвищувати здатність використовувати іноземну мову в професійних ситуаціях.
  - Розвивати навички співпраці з різними суб'єктами, що діють у даній галузі.

**Основні характеристики виконання модулів проходження практики.
Напрямок: соціальна робота (на прикладі WMU в Ольштині)**

Модулі практики	Опис практики
Професійна практика 1	<p>Специфіка роботи установи, у якій студент проходить професійну практику, дізнається про її структуру та організацію, знайомиться з типом наданих послуг, специфікою учасників, які отримують допомогу, з точки зору демографічної, економічної, психологічної та соціальної, ступеня задоволення потреб учасників.</p> <p>Методи та засоби в роботі закладу. Роль і завдання працівників закладу. Документація на місці практики.</p>
Безперервна практика 1	<p>Організація інституційної системи допомоги і підтримки індивіда та сім'ї у місцевому середовищі – правові основи, базові знання. Практичне застосування форм, методів і засобів соціальної роботи – основні питання. Принципи, цілі, організація навчання; обов'язки та завдання студента під час професійної практики.</p>
Безперервна практика 2	<p>Організація інституційної системи допомоги і підтримки особи та сім'ї у місцевому середовищі. Специфіка роботи фахівців – соціальний працівник, пробаційний службовець (куратор), опікун-вихователь, професійний консультант, помічник сім'ї, опікун осіб похилого віку. Оцінка власної професійної практики, відображення в дії. Елементи методології соціально-підкувальної та виховної роботи з точки зору їх використання під час власної професійної практики. Роль і значення саморозвитку і самовдосконалення в допоміжних професіях.</p>
Професійна практика 2	<p>Специфіка роботи установи, в якій студент проходить професійну практику, дізнається про її структуру та організацію, знайомиться з типом наданих послуг, специфікою учасників, які отримують допомогу, з точки зору демографічної та економічної та психологічної та соціальної ситуації, ступеня задоволення соціальних потреб учасників. Методи та засоби роботи, що використовуються в роботі з учасниками закладу. Роль і завдання працівників закладу.</p> <p>Документація закладу практики.</p>
Безперервна практика 3	<p>Організація інституційної системи допомоги і підтримки особистості та сім'ї у місцевому середовищі – резюме та систематизація повідомлень із 3 семестрів. Принципи, цілі, організація стажування та обов'язки студента під час стажування. Документація безперервної практики. Вибрані соціальні проблеми та приклади практичних шляхів їх вирішення.</p>

**Виконання модулів навчальних дисциплін у вищій школі Польщі. Напрямок:
Соціальна робота**

Модулі навчальних дисциплін	Форми роботи	К-сть год.
Міжособистісна комунікація в соціальній роботі	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • участь у практичних вправах • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка до практичних колоквіумів міжособистісних навичок • підготовка до практичних занять 	47 45 2 28 20 8
Художні майстерні з елементами драми	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • участь у практичних заняттях • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка до практичних занять • підготовка та реалізація проектів артистичних 	32 30 2 18 5 13
Знання про людський розвиток у життєвому циклі	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка до участі в інтерактивних лекціях • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка літератури до теми лекції • підготовка до тестів колоквіуму 	32 30 2 18 8 10
Вступ до соціальної роботи	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • участь в лекціях (інформативних, інтерактивних, з постановкою проблеми та мультимедійною презентацією) • робота на практичних заняттях • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка до екзамену • підготовка до колоквіуму • підготовка до практичних занять 	64 30 30 4 61 25 11 25
Сімейна педагогіка	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • участь в лекціях • робота на практичних заняттях • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка до тестів колоквіуму • підготовка до практичних занять • підготовка до контрольної роботи 	32 15 15 2 18 6 5 7
Соціальна педагогіка	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • участь в лекціях • робота на практичних заняттях • консультації 3) <i>Самостійна робота студента:</i>	64 30 30 4 61

	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка до усного екзамену • підготовка до тестів колоквиуму • підготовка до роботи у проблемних командах • підготовка до практичних занять 	25 10 5 21
Методологія соціальних досліджень	<p><i>1) Контактні години з викладачем:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • практичних заняття • участь в лекціях • консультації <p><i>2) Самостійна робота студента:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • робота над дослідницьким проектом • студіювання рекомендованої літератури • підготовка до колоквиуму • підготовка до екзамену 	49 30 15 4 76 30 20 10 16
Спеціальна педагогіка	<p><i>1) Контактні години з викладачем:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • участь в лекціях • робота на практичних заняттях • консультації <p><i>3) Самостійна робота студента:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка матеріалів до дискусії • підготовка до презентації • підготовка проекту • рецензія фільму 	32 15 15 2 18 5 4 6 3
Методика соціальної роботи 1	<p><i>1) Контактні години з викладачем:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • практичних заняття • участь в лекціях • консультації <p><i>3) Самостійна робота студента:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка до колоквиуму • підготовка до письмового тесту • підготовка до практичних занять • підготовка до контрольної роботи 	47 30 15 2 28 5 5 13 5
Методика соціальної роботи 2	<p><i>1) Контактні години з викладачем:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • практичних заняття • участь в лекціях • консультації <p><i>4) Самостійна робота студента:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка до екзамену • підготовка до колоквиуму • підготовка до практичних занять • підготовка до контрольної роботи 	49 30 15 4 51 20 10 15 6

Література для самостійної роботи студента за програмами навчальних дисциплін (WMU)

Вступ до соціальної роботи

Literatura podstawowa	<p>Frysztański K. (red.(2002), Wielowymiarowość pracy socjalnej. Wyd. Akapit, Toruń;</p> <p>Kantowicz E., (2001), Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej. Wyd. UWM, Olsztyn; Kantowicz E., (red.) (2011),</p> <p>Koncepcje i praktyka działania społecznego w pracy socjalnej. Wyd. UWM Olsztyn; Kantowicz E., (red.) (2013),</p> <p>pracy socjalno-wychowawczej – wybrane zagadnienia. Wyd. UWM Olsztyn</p> <p>Kantowicz E., Olubiński A.(red.)(2003),</p> <p>Działanie społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku. Wyd. Akapit, Toruń; Marynowicz-Hetka E., Wagner A., Piekarski J. (red.) (2001),</p> <p>Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania. Wyd. Śląsk, Katowice, ss.31-63, 83-90, 229-250;</p> <p>Skidmore Rex A. Thackeray Milton G. (red.) (1996), Wprowadzenie do pracy socjalnej, Wyd. Interart Warszawa.</p>
Literatura uzupełniająca	<ol style="list-style-type: none"> 1) Radwan-Pragłowski J., Frysztański K., wyd. Interart Warszawa, Społeczne dzieje pomocy człowiekowi, 1996r., tom 2) Brągiel J., Sikora P., wyd. Uniwersytet Opolski, Praca socjalna wobec rzeczywistych i potencjalnych zagrożeń człowieka, 2005r., tom 3) Kantowicz E., wyd. UWM Olsztyn, Praca socjalna w Europie. Inspiracje teoretyczne i standardy kształcenia, 2008r., tom 4) Marzec-Holka K. (red.), wyd. AB Bydgoszcz, Pomoc społeczna - praca socjalna, 2003r., tom 5) Ruskowska M., wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich Warszawa, Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną, 2014r., tom 6) Kanios A. Czechowska-Bieluga M., wyd. Impuls Kraków, Praca socjalna. Kształcenie-działanie konteksty, 2010r., tom

Соціальна педагогіка

Literatura podstawowa	<ol style="list-style-type: none"> 1) MARYNOWICZ-HETKA EWA, 2006r., "Pedagogika społeczna : podręcznik akademicki.", wyd. PWN, t.1, 2) MARYNOWICZ-HETKA EWA, 2007r., "Pedagogika społeczna : podręcznik akademicki", wyd. PWN, t.2, 3) Pilch T, Lepalczyk I., 1995r., "Pedagogika społeczna. Wychowanie i środowisko", wyd. Żak, 4) Stanisław Kawula, 2002r., "Pedagogika społeczna. Dokonania-aktualności-perspektywy", wyd. Adam Marszałek, 5) Radziewicz-Winnicki A, 2008r., "Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności", wyd. Wydawnictwo, 6) Kawula S., Brągiel J., Janke A.W, 2007r., "Pedagogika rodziny.Obszary i panorama problematyki", wyd. Adam Marszałek.
-----------------------	--

Методологія соціальної роботи

Literatura podstawowa	<ol style="list-style-type: none"> 1) Dubois B., Miley K., Praca socjalna, zawód, który dodaje sił, t. 1/2, Śląsk, Katowice, 1999. 2) M. Mirowska (red.), Praca socjalna i wolontariat w pomocy społecznej, Akademia im. J. Długosza, Częstochowa, 2010. 3) Mikołajewicz W., Praca socjalna - jako działanie wychowawcze, Śląsk, Katowice, 1999. 4) Robertis C., Metodyka działania w pracy socjalnej, Śląsk, Katowice, 1998. 5) Skidmore A.R., Thackeray M., Wprowadzenie do pracy socjalnej, Śląsk, Katowice, 1998. 6) Kantowicz E., Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej, UWM, Olsztyn, 2001. 7) Wódcz E., Kowalczyk B., Organizowanie społeczności. Modele i strategie działania, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, 2014. 8) R. Hennessey, Umiejętności interpersonalne w pracy socjalnej, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa , 2014 9) Grudzińska E., Sędzicki M., Praktyka pracy socjalnej, Difin, 2017.
Literatura uzupełniająca	<ol style="list-style-type: none"> 1) Jarosz E., Wysocka E., , Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania, Żak, 2006. 2) E. Marynowicz-Hetka, M. Granosik, D. Wolińska-Prylińska, Badania w pracy socjalnej/społecznej-przeгляд dokonań i perspektywy, UŁ, 2007. 3) Brągiel J., Sikora P. (red.), Praca socjalna wobec rzeczywistych i potencjalnych zagrożeń człowieka, Akapit, 2005. 4) Thompson N., Praktyczna nauka pracy socjalnej, Śląsk, 1999. 5) Grotowska-Leder, K. Faliszek (red.), Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza uwarunkowania- kierunki działań, Akapit, 2005. 6) Kępczyński "Praca socjalna", - , 7) -, Aktywne społeczności. Zmiana społeczna. Katalog praktyk, Stowarzyszenie CAL, 8) Wódcz K., Instytucjonalne bariery rozwoju środowiskowej metody pracy socjalnej/organizowania społeczności lokalnej w Polsce, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, 2013. 9) M. Mikołajczyk (red.), Pomoc społeczna i praca socjalna : różne oblicza i zadania, Wydawnictwa Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, 2014. 10) Gramlewicz M., Zjawisko wypalenia zawodowego wśród pracowników zajmujących się pracą socjalną, „SPOŁECZEŃSTWO I EDUKACJA Międzynarodowe Studia Humanistyczne”, nr 1, 2012, s. 449-465.

Superwizja w pracy socjalnej (WMU)

Supervision of social work 2020L

Kod przedmiotu	1954S1-SUPS
Punkty ECTS	4
Typ zajęć	Wykład Ćwiczenia
Przedmioty wprowadzające	Komunikacja w pracy socjalnej, metodyka pracy socjalnej, poradnictwo socjalne i pedagogiczne
Wymagania wstępne	podstawowa wiedza na temat komunikacji interpersonalnej oraz specyfiki pracy socjalnej.
Opis ćwiczeń	Pomaganie jako zdystansowana troska – refleksja nad własną filozofią pomagania. Metody i techniki stosowane w superwizji. Sesja superwizyjna – zajęcia praktyczne. Relacje między superwizorem a pracownikami korzystającymi z superwizji - gry transakcyjne w superwizji. Problemy pracowników socjalnych i możliwości ich rozwiązania za pomocą superwizji – przykłady dobrych praktyk.
Opis wykładów	Superwizja – wprowadzenie w problematykę: historyczne korzenie superwizji, płaszczyzna definicyjna, Rodzaje, cele, funkcje, modele superwizji. Superwizja jako proces ciągłego uczenia się i realizacji idei refleksyjnej praktyki. Struktura sesji superwizyjnej. Superwizja jako profilaktyka wypalenia zawodowego..
Cel kształcenia	Celem przedmiotu jest przybliżenie wiedzy na temat metody podnoszenia jakości pracy jaką jest superwizja oraz okoliczności zastosowania jej w rozwiązywaniu problemów pojawiających się w pracy socjalnej. Założeniem przedmiotu jest nabycie umiejętności analizowania i rozwiązywania problemów z jakimi spotkają się pracownicy socjalni w toku swojej pracy oraz zachęcenie do rozwijania własnych umiejętności interpersonalnych oraz uświadomienie sobie własnej filozofii pomagania.
Literatura podstawowa	1) Szmagalski J.(red.), "Superwizja pracy socjalnej. Zastosowania i dylematy") , , wyd. Garmond, W eria: Ex Libris Pracownika Socjalnego,, 2005 2) Szmagalski J. (red.), "Stres i wypalenie zawodowe pracowników socjalnych", wyd. Seria: Ex Libris Pracownika Socjalneg, 2008 3) Kantowicz E. (red., "Koncepcja i praktyka działania społecznego w pracy socjalnej",. UWM, Olsztyn, 2011 4) Fengler J, "Pomaganie męczy.Wypalenie w pracy zawodowej, GWP Gdańsk, 2000 5) Willan-Horla, Superwizja jako niezbędny element kształcenia do/w pracy socjalnej" (w:) Ewaluacja w pracy socjalnej pod red. J. Szymanowska, Impuls, 2011
Literatura uzupełniająca	1) Sutton C, wyd. GWP, Gdańsk, "Psychologia dla pracowników socjalnych, 2004r., tom
Uwagi	

**Використання практичних методів застосування супервізії соціальної освіти
(M. Sosnowski)**

Розмови (бесіди) з клієнтом за методом коучингу (coachingu). Характерною рисою коучингових питань є їх простота, стислість та відсутність пропозицій варіантів відповідей. Варіанти прикладів «ланцюжка запитань», які можуть привести замовника до надихаючих відповідей, складені майбутніми соціальними працівниками:

- Яка у Вас проблема?
- Яке найкраще вирішення її на Вашу думку?
- Що ускладнює вирішити цю проблему зараз?
- У чому суть проблеми?
- Хто може допомогти Вам вирішити цю проблему?
- Що Ви вже пробували робити?
- Що стримує досягнення цієї ідеальної проблеми?
- Яка Ваша відповідальність за те, що відбувається?
- Що в цьому випадку відбувається?
- Якими є можливості дій?
- Це реально?
- Яке рішення, здаються, найкращими?
- Який буде наступний крок?
- Коли Ви це зробите?

Ось деякі так звані «енергетичні запитання», які ведуть до глибоких роздумів, що впливають на відкритість клієнта, впливаючи на мотивацію та зміну відносин:

- Що для Вас найважливіше в житті?
- Що дає вам почуття успіху в житті?
- Чим Ви захоплюєтеся?
- Що робить Вас унікальними, що Ви цінуєте в собі?
- Що Ви оцінюєте в собі?
- Якою буде Ваша найбільша користь від вибраного вами курсу?
- Які три найважливіші цінності у Вашому житті?
- Яким буде Ваше життя, якби не було обмежень, наприклад фінансових?
- Які «два кроки» призведуть до негайних змін у Вашому житті?
- Як Ваше життя виглядатиме через 10 років?

OPIS MODUŁU/PRZEDMIOTU KSZTAŁCENIA

Moduł: Aksjologia pracy socjalnej		Przedmiot: Aksjologia pracy socjalnej				
numer	nazwa	numer	nazwa			
30	Aksjologia pracy socjalnej	30	Aksjologia pracy socjalnej			
Rok akademicki	2017-2018					
Charakterystyka przedmiotu:						
kierunek studiów	specjalność	poziom kształcenia	semestr/y	forma kształcenia	forma studiowania	
Praca socjalna	Praca socjalna w pomocy społecznej i środowisku wielokulturowym	SPS	III	SS/SNS	SD	
Uwaga: używać następujących oznaczeń: poziom kształcenia: STS – studia trzeciego stopnia; SDS – studia drugiego stopnia, SPS – studia pierwszego stopnia; semestry: I – pierwszy, II – drugi itd.; forma kształcenia: SS – studia stacjonarne, SNS – studia niestacjonarne; forma studiowania: SD – studia dzienne, SW – studia wieczorowe, EL – studia e-learningowe.						
Podmioty odpowiedzialne za realizację przedmiotu:						
nazwa jednostki prowadzącej przedmiot:		osoby odpowiedzialne za przedmiot:				
Instytut Pedagogiki i Pracy Socjalnej		odpowiedzialna za realizację*:		dr hab. Wanda Kamińska, prof. ndzw. AP		
		współuczestniczące w realizacji:				
Podział czasu kształcenia z uwzględnieniem nakładu pracy studenta:						
formy zajęć/ samodzielnej pracy studenta	liczba godzin				liczba punktów ECTS	
	N (nauczyciel)		S (student)			razem
	SS	SNS	SS	SNS		
Zajęcia teoretyczne [razem]	10	9	20	21	30	1
• zajęcia wprowadzające	1	-	-	-		
• wykłady	6		-	-		
• zajęcia podsumowujące – kolokwium zaliczeniowe	2	-	-	-		
• studiowanie literatury	-	-	10	-		
• analiza przypadków (praca domowa)	-	-	5	-		
• przygotowanie do kolokwium	1	-	5	-		
Zajęcia praktyczne [razem]	16	9	44	51		
• zajęcia wprowadzające	1	-		-		
• dyskusja	3	-		-		
• analiza SWOT	2	-	2	-		
• analiza przypadków zachowań	8	-	10	-		
• przygotowanie wypowiedzi na zajęcia			2			
• przygotowanie materiałów na zajęcia		-	20	-		
• analiza transakcyjna Berne'a	2		10			

Łącznie:		26	18	64	72	90	3
N–zajęcia z nauczycielem; S–samodzielna praca studenta; SS–studia stacjonarne; SNS–studia niestacjonarne.							
Metody dydaktyczne:							
Zajęcia teoretyczne:				Zajęcia praktyczne:			
<ul style="list-style-type: none"> zajęcia z udziałem nauczycieli: 				<ul style="list-style-type: none"> zajęcia z udziałem nauczycieli: 			
wykład informacyjny, wykład problemowy, informacja, dyskusja, test wiedzy				wykład wprowadzający, informacje, nauka analizy przypadków, omówienie celu dyskusji, poznanie metod warsztatowych, wspólna analiza SWOT, pokaz sposobu wykonania prezentacji multimedialnej z omówieniem			
<ul style="list-style-type: none"> samodzielna praca studenta: 				<ul style="list-style-type: none"> samodzielna praca studenta: 			
percepcja treści wykładów, sporządzanie i gromadzenie notatek, studiowanie literatury, przygotowanie do zaliczenia przedmiotu w formie testu				analiza własnych poglądów i przekonań, analiza własnych zachowań na podstawie wyników testów, przygotowanie argumentów do dyskusji, przygotowanie materiałów i prezentacji na zajęcia			
Wymagania formalne związane z dopuszczeniem studentów do zajęć:							
Przedmioty wprowadzające:				Wymagania wstępne:			
<ul style="list-style-type: none"> filozofia z podstawami etyki podstawy psychologii 				<ul style="list-style-type: none"> znajomość typowych zachowań w pracy socjalnej znajomość podstawowych pojęć etycznych 			
Cele przedmiotu:							
<ul style="list-style-type: none"> uzyskanie świadomości studentów w zakresie aksjologii charakterystycznej dla pracy socjalnej (obszar zawodowy ujęty systemowo, strategicznie, operacyjnie w odniesieniu do przyjętych wartości) ukształtowanie umiejętności analizy sfery moralnej dotyczącej postępowania w pracy (powinność, wolność, typowe błędy w działaniu) znajomość różnych modeli aksjologicznych wykorzystywanych w pracy socjalnej oraz ich konsekwencje dla praktyki umiejętność wykorzystywania poznanych treści i technik w praktyce zawodowej, zapoznanie studentów z procesami rozwoju kompetencji moralno-etycznych pracownika socjalnego (<i>ethos</i> pracownika socjalnego) kształtowanie umiejętności działania moralnego i skutecznego w oparciu o wybrany model etyczny 							
Treści programowe:							
zajęcia teoretyczne:							
numer tematu	treści kształcenia	ilość godzin					
		SS	SNS				
1.	Zajęcia wprowadzające: cele i efekty kształcenia, treści kształcenia, organizacja zajęć, zasady zaliczenia wykładów i przedmiotu.	1	1				
2.	Przedmiot aksjologii w praktyce zawodowej: aksjologia w aspekcie prawnym, obyczajowym, moralnym – umiejętność rozróżniania tych obszarów w zawodzie pracownika socjalnego.	2	2				
3.	Zjawiska typowe i nietypowe w pracy socjalnej: sposoby ich diagnozy, biurokratyczny schemat działania a profesjonalnych schemat działania.	1	1				
4.	Dylematy moralne charakterystyczne dla pracy socjalnej: rozpoznawanie i nazywanie problemów moralnych w zawodzie – w mikroskali (płaszczyzna indywidualna) i w makroskali (płaszczyzna społeczna)	1	1				
5.	Aplikacja podstaw etyki do omawianych zagadnień: główne modele etyczne (deontologia, utylitaryzm, teoria cnót, personalizm), poglądy, struktura przekonań moralnych, pojęcia etyczne: relatywizm, utylitaryzm, fenomenologia, obiektywizm, deontologia – znaczenie modeli etycznych w	1	1				

	praktyce		
6.	Sens kształtowania zawodowych kompetencji etycznych: znaczenie <i>ethosu</i> pracownika socjalnego	1	1
7.	Zajęcia podsumowujące: podsumowanie treści, przygotowanie do kolokwium	1	1
8.	Sprawdzenie wiadomości: test	2	1
Razem zajęć teoretycznych:		10	9
zajęcia praktyczne:			
numer tematu	treści kształcenia	ilość godzin	
		SS	SNS
1.	Zajęcia wprowadzające: cele i efekty kształcenia, treści kształcenia, organizacja zajęć praktycznych, zasady zaliczenia zajęć praktycznych	1	1
2.	Kompetencje zawodowe pracownika socjalnego: tożsamość osoby a tożsamość zawodowa pracownika socjalnego, znaczenie rozróżnienia, rozumienie obszarów spójnych i różnicujących – analiza przypadków	2	2
3.	Rozpoznawanie i nazywanie problemów moralnych w zawodzie – w mikroskali (płaszczyzna indywidualna) i w makroskali (płaszczyzna społeczna) – ćwiczenia w analizie przypadków – kolokwium cząstkowe	2	1
4.	Przeprowadzenie testów – analiza transakcyjna Berne'a i inne. Analiza testów. Opis własnej potencjalności w działaniu.	3	1
5.	Płaszczyzna przekonań i ich doskonalenie (na płaszczyźnie uzasadnień) – pokaz przygotowanych prezentacji multimedialnych – wypowiedzi - oceny formułujące.	3	1
6.	Między poglądami a działaniem: skuteczność w pracy socjalnej a rozwój przekonań moralno-etycznych, <i>couching</i> jako metoda – ćwiczenia.	3	1
7.	Lobbing na rzecz zawodu: wspólne interpretowanie kodeksu etycznego pracownika socjalnego	1	1
8.	Zajęcia końcowe: podsumowanie ćwiczeń, pytania, wystawienie ocen	1	1
Razem zajęć praktycznych:		16	9
Łącznie zajęcia teoretyczne i praktyczne:		26	18
Uwaga: podział dotyczy zajęć z bezpośrednim udziałem nauczycieli lub zajęć na platformie e-learningowej. Użyte skróty: SS – studia stacjonarne; SNS – studia niestacjonarne			
Efekty kształcenia dla przedmiotu:			
kategoria	numer	treść	
wiedza	W_01	Nazywa i objaśnia elementarną terminologię etyczno-aksjologiczną niezbędną w pracy socjalnej	
	W_02	Wyodrębnia i opisuje obszary praktyki pracy socjalnej oraz jej perspektyw rozwojowych w świetle założeń aksjologicznych.	
	W_03	Zna strukturę przekonań moralno-etycznych i procesy ich doskonalenia (na płaszczyźnie uzasadnień)	
	W_04	Rozróżnia zjawiska pracy socjalnej w aspekcie prawnym, obyczajowym, moralnym	

umiejętności	U_01	Diagnostuje typowe przekonania moralno-etyczne pracowników socjalnych		
	U_02	Diagnostuje i analizuje przyczyny oraz przebieg dysfunkcji i kwestii społecznych.		
	U_03	Posiada umiejętność diagnostowania problemów społecznych.		
	U_04	Zachowuje się w sposób profesjonalny i przestrzega zasad etyki zawodowej; dostrzega i formułuje problemy moralne i dylematy etyczne związane z własną i cudzą pracą.		
	U_05	Zna i analizuje kodeks pracownika socjalnego.		
kompetencje społeczne	K_01	Potrafi doskonalić własne przekonania moralno-etyczne w aspekcie troski o profesjonalizm, kreatywność, przedsiębiorczość.		
	K_02	Samodzielnie formułuje problemy moralne i dylematy etyczne związane z własną i cudzą pracą, poszukuje optymalnych rozwiązań.		
	K_03	Posiada krytycyzm we wdrażaniu swojej wiedzy i umiejętności dla efektywnej i skutecznej pracy z jednostką, grupą i środowiskiem lokalnym.		
	K_04	Dąży do wykorzystania metod pracy socjalnej dla efektywnego organizowania i realizacji projektów społecznych, uwzględniając aspekty ekonomiczne i polityczne.		
Zaliczenie przedmiotu/weryfikacja efektów kształcenia:				
forma zaliczenia:	Zaliczenie z oceną			
warunki i kryteria zaliczenia:	<ul style="list-style-type: none"> • Student wykazuje dostateczny (3,0) stopień wiedzy/umiejętności, gdy na egzaminie lub na sprawdzianach (pracach kontrolnych) uzyskuje od 50% do 60% sumy punktów oceniających stopień wymaganej wiedzy/umiejętności. • Student wykazuje plus dostateczny (3,5) stopień wiedzy/umiejętności, gdy na egzaminie lub na sprawdzianach (pracach kontrolnych) uzyskuje powyżej 61% do 70% sumy punktów oceniających stopień wymaganej wiedzy/umiejętności. • Student wykazuje dobry stopień (4,0) wiedzy/umiejętności, gdy na egzaminie lub na sprawdzianach (pracach kontrolnych) uzyskuje powyżej 71% do 80% sumy punktów oceniających stopień wymaganej wiedzy/umiejętności. • Student wykazuje plus dobry stopień (4,5) wiedzy/umiejętności, gdy na egzaminie lub na sprawdzianach (pracach kontrolnych) uzyskuje powyżej 81% do 90% sumy punktów oceniających stopień wymaganej wiedzy/umiejętności. • Student wykazuje bardzo dobry stopień (5,0) wiedzy/umiejętności, gdy na egzaminie lub na sprawdzianach (pracach kontrolnych) uzyskuje powyżej 91% do 100% sumy punktów oceniających stopień wymaganej wiedzy/umiejętności. 			
sposób zaliczenia zajęć teoretycznych:				
forma oceny końcowej:	Ocena ze znajomości podstawowych terminów i zagadnień odnoszących się do dziedziny aksjologii wykorzystywanych w pracy socjalnej uzyskanych przez studenta w ramach testu końcowego			
kryteria oceny:				
sposób wyliczenia oceny i weryfikacji efektów kształcenia:	lp.	Sposób weryfikacji	odniesienie do efektów	waga oceny w %
	1.	Test wiedzy w ramach kolokwium	W_01, W_02, W_03, W_04, U_03, U_05, K_01, K_02	100
sposób wyliczenia oceny końcowej:	Ocena końcowa = 1 x 0,1			
sposób zaliczenia zajęć praktycznych:				
forma oceny końcowej:	średnia ważona ocen: udział w zajęciach i w dyskusji, przygotowanie prezentacji z			

	omówieniem, umiejętność analizy przypadków			
kryteria oceny:				
sposób wyliczenia oceny i weryfikacji efektów kształcenia:	lp.	sposób weryfikacji	odniesienie do efektów	waga oceny w %
	01	umiejętność analizy problemów społecznych – kolokwium cząstkowe	U_02, W_04	50%
	02	umiejętność interpretowania oraz skorygowania czyjegoś zachowania w świetle założeń etycznych	U_01, U_04, K_03	25%
	03	pokaz prezentacji multimedialnych	U_03, K-02, K-04	25%
sposób wyliczenia oceny końcowej:	Ocena końcowa = 0,5x01 + 0,25x02+0,5x03			
sposób zaliczenia przedmiotu:				
forma oceny końcowej:	średnia ważona ocen za zajęcia teoretyczne i praktyczne z uwzględnieniem wagi punktów ECTS za zajęcia teoretyczne oraz praktyczne			
przedmiot oceny i sposób weryfikacji efektów kształcenia:	lp.	sposób weryfikacji	odniesienie do efektów	waga oceny w punktach ECTS
	0t	Zajęcia teoretyczne	W_01, W_02, W_03, W_04, U_03, U_05, K_01, K_02	1
	0p	Zajęcia praktyczne	U_02, W_04, U_01, U_04, K_03, U_03, K-02, K-04	2
sposób wyliczenia oceny końcowej przedmiotu:	$OCENA \text{ za wykład i ćwiczenia} = \frac{O(w)x1 + O(\acute{c}w)x2}{2 + 1}$			
Matryca efektów kształcenia dla przedmiotu:				
Numer (symbol) efektu kształcenia	Odniesienie do efektów kształcenia dla programu		Odniesienie do charakterystyk drugiego stopnia PRK dla obszaru	
W_01	K1_W01 K1_W17		S1A_W01, S1A_W07, S1A_W05	
W_02	K1_W02, K_W03 , K1_W04		S1A_W02, S1A_W04, S1A_W08 S1A_W09, S1A_W03	
U_01	K1_U01, K1_U02, K1_U04, K1_U05 , K1_K08, K1_K02		S1A_U01 , S1A_U02,	
U_02	K_U12, K_U21,		S1A_U03, S1A_U08, S1A_U05, S1A_U10	
K_01	K_K01, K_K02, K_K07, K_K08		S1A_K01, S1A_K06, S1A_K04	
Wykaz literatury:				
A. Literatura wymagana do ostatecznego zaliczenia zajęć (zdania egzaminu):				
B. Olszak-Krzyżanowska, D.Rybczyńska (1999), <i>Aksjologia pracy socjalnej. Pracownik socjalny wobec problemów i kwestii</i>				

społecznych, Śląsk, Katowice.

H. Świda (1979) *Pojęcie wartości i jego znaczenie dla funkcjonowania osobowości*, w: Tenże (red.), *Młodość a wartości*, Warszawa, s. 68.

Olech A. (2006), *Etos zawodowy pracowników socjalnych. Wartości, normy, dylematy etyczne*, Katowice, s. 9-51; 52-95; 107-197; 199-265

B. Literatura uzupełniająca:

Kaczyńska W. (1998), *W poszukiwaniu normatywnych i aksjologicznych podstaw etyki niesienia pomocy*, w: Kaczyńska W. (red.) *O etyce służb społecznych*, Warszawa, s. 183-206.

Ossowska M. (1985), *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa, rozdział III *Normy moralne w obronie godności*, s. 51-75.

Kołąkowski L. (2009), *Mini -wykłady o maxi sprawach*, Warszawa, s. 72-130.

Kontakt:

osoba do kontaktu:	Wanda Kamińska
e-mail:	wanda.kaminska@apsl.edu.pl

Wyjaśnienia:

*osoba odpowiedzialna za realizację to osoba wyliczająca i wpisująca ocenę końcową przedmiotu/ modułu

Організація дипломного семінару і виконання дипломної роботи
(на прикладі WMU в Ольштині)

ДИПЛОМНИЙ СЕМІНАР І ДИПЛОМНА РОБОТА		
Модуль: 1	Модуль: 2	Модуль: 3
Рік / семестр: 2/4	Рік / семестр: 3/5	Рік / семестр: 3/6
Кількість годин: 30	Кількість годин: 30	Кількість годин: 30
МЕТА		
Охарактеризувати різні напрямки досліджень у сфері соціальної роботи, на основі яких будуть відібрані теми дисертацій; створення структури дипломної роботи.	Використання знань у галузі соціальної роботи та суміжних наук та методологічних знань для написання дипломної роботи; ознайомлення студентів із методологією соціальних досліджень; презентація різних дослідницьких моделей; розробка можливості вибору власної моделі дослідження.	Розвиток навичок використання методологічних знань для побудови дослідницького інструментарію; проведення дослідження, аналіз та інтерпретація результатів власних досліджень.
НАВЧАЛЬНІ ЕФЕКТИ (W)		
W1 Має елементарні знання про термінологію, що використовується при написанні дипломної роботи в галузі соціальної роботи. W2 Має базові знання про місце соціальної роботи в системі гуманітарних і соціальних наук і її об'єктивні та методологічні зв'язки з іншими науковими дисциплінами.	W1 – Має елементарні знання про термінологію, що використовується при написанні дипломної роботи в галузі соціальної роботи. W2 – Має базові знання про місце соціальної роботи в системі гуманітарних і соціальних наук та її об'єктивні і методологічні зв'язки з іншими науковими дисциплінами. W3 – Володіє базовими знаннями щодо проектування досліджень у сфері соціальної роботи, зокрема, з проблеми дослідження, методів і засобів наукової роботи.	W1 – Має базові знання про місце соціальної роботи в системі гуманітарних і соціальних наук та її об'єктивні та методологічні зв'язки з іншими науковими дисциплінами. W2 – Має елементарні знання про проведення досліджень у сфері соціальної роботи.
ФОРМИ ТА ДИДАКТИЧНІ МЕТОДИ		
Заняття (K1, U1, U2, U3, W1, W2): Семінар. Робота над вибором теми та структурою дипломної роботи.	Заняття (K1, U1, U2, U3, U4, U5, W1, W2, W3): Семінар. Робота з підготовки теоретико-методологічного розділу дипломної роботи.	Дипломна робота. Семінар. Підготовка дослідницького інструментарію, проведення дослідження.
Визначення структури та методів роботи з бібліографією (K1, U1, U2, U3, W1, W2)	Дипломна робота. Написання теоретико-методологічного розділу дипломної роботи (K1, U1, U2, U3, U4, U5, W1, W2, W3)	Підготовка емпіричної глави та інших частин роботи (K1, K2, K3, U1, U2, U3, U4, U5, W1, W2)

Рівень підготовленості фахівця соціальної сфери до майбутньої професійної діяльності (WMU)

Рівень підготовленості фахівця соціальної сфери до майбутньої професійної діяльності вимірюється рівнем сформованості у нього соціальних компетенцій. *Соціальні компетенції* (К) майбутнього соціального працівника першого рівня підготовки (пол. *ліценціат*) при виконанні першого та другого модулів дипломного семінару та виконання дипломної роботи полягають у визначенні належним чином плану роботи для написання дипломної роботи з урахуванням інструкцій викладача. Третій модуль курсу підготовки майбутнього соціального працівника під час виконання дипломного проєкту передбачає розвиток таких *соціальних компетенцій*:

К1. Здійснює роздуми з етичних питань та дотримання етики у проведенні соціальних досліджень.

К2. Розпізнає та формулює етичні дилеми, пов'язані з власною та іншою науковою роботою, прагне до оптимальних рішень, діє відповідно до принципів етики.

К3. Усвідомлює існування етичного виміру в наукових дослідженнях [146].

Поряд із засвоєнням освітніх ефектів майбутній фахівець соціальної роботи повинен оволодіти системою умінь (U). Так, виконання першого модуля курсу «Дипломний семінар і дипломна робота» передбачає розвиток *умінь* у майбутніх соціальних працівників:

U2. Здатний використовувати отримані теоретичні знання в галузі соціальної роботи та суміжних дисциплін для аналізу та інтерпретації проблем, що належать до їх власних наукових інтересів.

U3. Може самостійно здобувати знання і розвивати свої професійні навички, використовуючи різні джерела (на рідній та іноземних мовах) і сучасні технології (ІКТ) при написанні дипломної роботи.

Виконання другого модуля курсу передбачає розвиток у майбутнього соціального працівника *умінь*:

U1. Здатний спостерігати й інтерпретувати соціальні явища, що становлять інтерес для соціальної роботи і зробити вибір області власних наукових інтересів на основі цих знань.

U2. Володіє фундаментальними дослідницькими навичками, що дозволяють проводити власні дослідження в галузі соціальної роботи.

U3. Студент може використовувати етичні принципи при проведенні власних досліджень і написанні дипломної роботи.

U4. Може самостійно здобувати знання та розвивати свої навички у написанні дипломної роботи за допомогою різних джерел та сучасних технологій.

U5. Має здатність використовувати погляди інших авторів і формулювати висновки щодо побудови концепції власного дослідження.

Завершальний етап виконання дипломної роботи передбачає наявність таких *умінь* студента:

U1. Використовує елементарні теоретичні знання для отримання емпіричних даних у даній галузі наукових інтересів у сфері соціальної роботи.

U2. Вміє використовувати основні наукові парадигми для проведення досліджень у сфері соціальної роботи.

U3. Вміє будувати і проводити прості дослідження в галузі соціальної роботи.

U4. Може самостійно здобувати знання та розвивати свої навички у написанні дипломної роботи за допомогою різних джерел та сучасних технологій.

U5. Студент повинен застосовувати етичні принципи при проведенні власних досліджень і написанні дипломної роботи [146].

Вимоги до виконання дипломної роботи (IPSiR WU):

1. Дипломна робота повинна відповідати науковим дослідженням, зокрема повинні бути: відповідність змісту предмету дисертації; макет роботи; логіка аргументації, спосіб формулювання тез та їх аргументи; авторський внесок; вибір і використання джерел; техніка написання та мовна коректність.

2. Дипломна робота подається у паперовому варіанті у 4 примірниках та в електронному вигляді на інформаційному носії ІТ.

Виконання дипломної роботи можуть виконувати два студенти (§ 22). Зазначено, що спільно написана теза повинна чітко вказувати авторів окремих частин, внесок яких у роботі повинен бути пропорційним. Важливо зауважити, що регламентом передбачена складання дипломного іспиту в екзаменаційній комісії, яка складається з голови та двох членів: керівника та рецензента дипломної роботи (§ 24).

У положенні IPSiR WU зазначено, що під час іспиту студенту слід поставити принаймні два питання, включаючи принаймні одне питання за змістом дипломної роботи. За результатами захисту дипломної роботи складається протокол, який підписується членами екзаменаційної комісії. Досліджено, що у підсумку результати дипломної експертизи визначаються на підставі середнього арифметичного відповідей на екзаменаційні питання відповідно до принципу:

- 1) до 3,40 – достатньо (пол. *dostateczny*);
- 2) вище 3,40 – 3,80 – достатній плюс (пол. *dostateczny plus*);
- 3) вище 3,80 – 4,20 – добре (пол. *dobry*);
- 4) вище 4,20 – 4,90 – хороший плюс (пол. *dobry plus*);
- 5) вище 4,90 – дуже добре (пол. *bardzo dobry*) [390].

Силабус курсу «Дипломний семінар і дипломна робота»

Модулі навчальної дисципліни	Форми роботи	К-сть год.
Дипломний семінар і дипломна робота 1	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • практичні заняття • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • опрацювання структури наукової роботи з бібліографією • підготовка до дипломного семінару • студіювання наукових джерел з теми дипломної роботи 	32 30 2 68 23 15 30
Дипломний семінар і дипломна робота 2	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • практичні заняття • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • написання методологічного розділу • написання теоретичного розділу • підготовка до практичних занять • студіювання літератури 	32 30 2 93 30 30 13 20
Дипломний семінар і дипломна робота 3	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> <ul style="list-style-type: none"> • практичні заняття • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> <ul style="list-style-type: none"> • написання експериментального розділу • розробка інструменту дослідження • проведення дослідження • підготовка до практичних занять • підготовка інших частин дипломної роботи 	32 30 2 93 30 15 15 15 18

Тематика соціальних проектів

Факультет соціальних наук Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині.

Підготовку соціальних працівників забезпечує кафедра соціальної педагогіки, яка розробляє інноваційні освітні програми у таких сферах: соціальна робота (бакалаврат) та педагогіка: освіта для дорослих з соціальним консультуванням (магістр) та сприяє розвитку та впровадженні інновацій у сфері соціальної роботи в регіоні [5].

Кафедра соціальної педагогіки була заснована у 1986 р. На чолі з проф. ZW. dr. hab. Станіслав Кавула. З 1 січня 2010 року завідуючий кафедрою соціальної педагогіки - доктор фіз.-мат. Ева Кантович, Професор UWM. З існуванням собору пов'язано з запуском напрямку соціальної роботи та спеціальностей виховання дорослих з соціальним консультуванням (педагогіка). В даний час студенти отримують освіту в галузі соціальної роботи на рівні бакалавра та навчання дорослих з соціальним консультуванням на рівні магістра.

Науково-дослідна робота кафедри відрізняється кількома напрямками:

1. Функціонування системи догляду та підтримки сім'ї;
2. Сучасні парадигми соціальної роботи та їх зв'язок з педагогікою (соціальними) у порівняльній перспективі та педагогічними натхненнями в соціальній роботі;
3. Професіоналізм та підготовка педагогічної та соціальної роботи в польському та європейському контексті;
4. Вибрані сфери соціальної ізоляції, активації та включення дітей та підлітків, дорослих та людей похилого віку.

Дослідницькі інтереси команди охоплюють наступні питання:

- педагогічні та соціальні аспекти функціонування сім'ї,
- моделі професійної підготовки для соціальної роботи,
- теорія та практика соціальної роботи,
- соціальна та освітня активізація людей похилого віку,
- екологічна освіта,
- соціальні та освітні аспекти дослідження дітей та молоді.

Впровадження статутного дослідження за темою: «Соціально-педагогічні аспекти та умови процесів професіоналізації, екологічної освіти, соціальної активізації та інтеграції у сфері соціальної роботи. Польські та європейські виміри». Дослідження, що охоплюються проектом, є частиною досліджень у галузі розробки та застосування та порівняльних полів. Дослідження включає в себе вивчення теоретичних і розробки моделей діагностичних тестів з питань професіоналізації та освіти в галузі соціальної

роботи, екологічної освіти, мобілізації та соціальної інтеграції, соціальної роботи і розробки різних моделей освіти в галузі соціальної роботи, боротьби з соціальною ізоляцією і соціальної підтримки окремих категорій замовників Вармінської та Мазурської областей.

Для прикладу наведемо кафедральні цілі дослідження соціальної роботи на рік:

1. Впровадження заявки на порівняльні дослідження з екологічної освіти, анімації, постійної освіти та професійної діяльності в галузі соціально-педагогічної роботи;
2. Сприяння результатам досліджень на польських та міжнародних форумах;
3. Модернізація програм академічної освіти для постійної освіти та професійної діяльності в галузі соціальної та виховної роботи;
4. Залучення до навчальних закладів та мереж соціальної допомоги для соціальної активізації, анімації та інтеграції, а також професіоналізації соціальної роботи, розробка довготермінових навчальних, анімаційних і підтримуючих стратегій для Вармінсько-Мазурського воєводства для активізації та підтримки груп та громад, охоплених системою підтримки.
5. Індивідуальний розвиток (науково-технічний) академічного персоналу та аспірантів.

Характеристика технологій навчання соціальної роботи

Вид	Характеристика технології навчання соціальної роботи
<i>Гейткіпінг «case study»</i> та ведення випадку	<p>Стратегія гейткіпінгу реалізується під час та на основі технологій ведення випадку, оцінювання потреб дитини, втручання, вилучення із несприятливого сімейного середовища і влаштування у сприятливі сімейні середовища.</p> <p>Технологія ведення випадку у зарубіжному досвіді соціальної роботи із клієнтами визначається як базова. Її специфіка полягає у тому, що вона поєднує діагностування проблеми, розроблення індивідуальної програми, відповідно до наявної проблеми, залучення команди фахівців до її подолання, відстеження отриманих результатів у динаміці. Отже, технологія ведення випадку охоплює оцінювання потреб як діагностичну технологію, технологію кризового втручання та технологію супроводу, що забезпечують реалізацію технології ведення випадку на різних її етапах.</p>
<i>Сторітелінг</i> (англ. «story» історія,	<p>Дана технологія створення історії та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача. Види: культурний, соціальний, історичний, міфічний, сімейний, дружній, особистий.</p>
<i>Тимбілдинг</i> (з англ. «побудова команди»)	<p>Серед варіантів командотворення: соціальний, спортивний, інтелектуальний, історичний, літературний, кулінарний, екологічний.</p> <p><i>Екстремально-пригодницький тимбілдинг</i> включає болотний дайвінг, кейвінг (дослідження печер), коасерінг (пересування вздовж берегової лінії водоймищ на будь-якому транспорті), альпінізм, рафтинг (сплав по гірських річках).</p> <p><i>Психологічний тимбілдинг</i> передбачає використання психологічних ігор на розуміння один одного, виявлення лідера, тренінгові заняття на згуртування тощо. Допомагає долати бар'єри у спілкуванні, дає можливість краще пізнати один одного, допомагає проаналізувати, як конкретні дії кожного учасника вплинули на кінцевий результат.</p>
<i>Тьюторство</i>	<p>Серед найпоширеніших видів тьюторства, котрі виступають соціокультурними чинниками практичного спрямування у допрофесійній соціальній освіті, виділяють: <i>тьюторинг як метод роботи</i> в дусі взаємної інтеграції дітей з особливими потребами та працездатних учнів; <i>модель тьюторингу</i> як доповнення класичних виховних методик, циклічність якої забезпечує впровадження індивідуальних відносин з учнем, перманентне підвищення рівня розуміння кожному самого себе; <i>індивідуальний тьюторинг</i> із поетапною реалізацією побудови відносин, відкриття потреб розвитку, опрацювання плану розвитку, реалізації плану, індивідуального шляху розвитку, підсумування співпраці; <i>сімейний тьюторинг</i>, якій реалізується в початковій школі та базується на вихованні в системі цінностей у тісній співпраці з родинами; <i>тьюторинг розвивальний та науковий</i> – застосовується у старшій та вищій школі.</p> <p>У зарубіжному досвіді високо оцінюється уміння компетентно подавати (викладати) матеріал, що стосується найгостріших соціальних проблем населення, публікувати їх у професійних журналах, уміння пропагувати свої ідеї у виступах на зборах і конференціях.</p>

<p>Стрімвокер (в буквальному перекладі: робота на вулиці)</p>	<p>Технологія надає студентам знання про принципи, методи та основні цілі роботи на вулиці. Важливу роль відіграє соціальний догляд та індивідуальне консультування для окремих членів цільової групи. Із метою запобігання стигматизації та вилучення з суспільства працівники вулиці використовують метод роботи в громаді, вони звертаються до пропозиції для цілих груп.</p> <p>Форми навчальних занять майбутніх соціальних працівників: семінар, дискусія, групова робота, рольова гра, запрошення на вправи особи, що працює в цій професії.</p>
<p>Коучинг</p>	<p>Це технологія соціальної підтримки, спрямована на усунення перешкод та подолання бар'єрів, які перешкоджають клієнту реалізувати свої мрії та прагнення. Тренер використовує комунікативні навички, щоб отримати найкраще від співрозмовника та визначити перешкоди в повсякденному житті або роботі, що блокує його розвиток і самореалізацію. Активне прослуховування, правильне запитання, застосування метафори, оцінювання, піднесення, складнощі та масштабування є основними навичками, необхідними для ведення бесіди за допомогою коучингу.</p> <p>Серед <i>методів коучингу</i>: використання <i>метафор</i> (wykorzystywanie metafor), <i>черлідінг</i> (kibicowanie), <i>виклик</i> (stawianie wyzwań) (doświadczenie), <i>оцінка</i> (docenianie).</p>
<p>Кейс-метод (case study) – метод аналізу ситуацій</p>	<p>Дана технологія застосовується для розв'язання властивих йому завдань: оптимізації та технологізації, методологічного насичення, з метою оптимізації у навчанні різних типів і форм роботи, забезпечення компетентнісного підходу. <i>Види: кейс-потреби, кейс-вибір, кризовий кейс, конфліктний кейс, кейс-боротьба, інноваційний кейс.</i></p>

«Самоаналіз» – етап інтеграційно-мотиваційного тренінгу

Запитання практичного спрямування	
1.	Що Ваші ровесники цінують у Вас та чим захоплюються на практиці?
2.	Що Ваш керівник цінує і чим захоплюється у праці Вами?
3.	Що Ви цінуєте і чим захоплюєте родичів і друзів?
4.	Що Ви цінуєте в собі?
5.	За що Вас поважають у групі?
6.	За які риси характеру Вас шанують ваші родичі та друзі?
7.	Що Ви очікуєте від інших для себе?
8.	У соціальній роботі Ви можете чудово: .....
9.	Ви маєте добрі знання в наступних сферах соціальної роботи: ....
10.	Ваші особистісні схильності до роботи супервізора:....
11.	Як Ви оцінюєте свої схильності?
12.	Що говорять Ваші друзі, коли дізнаються, що ти почали цю підготовку? Як Ви оцінюєте свої схильності?
13.	Тепер читайте все, що Ви написали до цих пір. Чесно дайте відповідь, які ресурси у Вас є, які схильності у Вас наявні, щоб бути фахівцем соціальної роботи, і чого Вам потрібно ще навчитися?

Застосування методичних дій (прямих та непрямих) соціального працівника

[Джерело: Superwizja Pracy Socjalnej / Pod redakcją Mirosława Grewińskiego i Bohdana Skrzypczaka. Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiego Funduszu Społecznego. Warszawa, 2013.с.255-266].

Прямі методичні дії соціального працівника:

- *пояснення* характеризується, насамперед, початковими етапами методичної роботи. Це стосується пояснення, зокрема, причин складної життєвої ситуації особи/ сім'ї того, чим вони викликані;
- *підтримка* у соціальній роботі – це, головним чином, так звані розміщення проблеми клієнта в загальному контексті (наприклад, усвідомлення безробітним того, що безробіт я є великою соціальною проблемою і є чимало безробітних);
- *передача відповідальності*, тобто визначення разом із клієнтом зовнішніх причин її складного життєвого становища (наприклад, усвідомлення безробітним того, що втрата роботи сталася внаслідок ліквідації робочого місця, а не звиниці цієї особи);
- *робота з клієнтом в невеликій групі*, в якій він відчуває себе в безпеці і який часто є групою підтримки для нього;
- *надання інформації* полягає у наданні клієнтові знань про, наприклад, правові положення, можливості отримання підтримки в середовищі, умови отримання фінансової підтримки від соціальної допомоги;
- *ерітальна допомога* – це фінансова підтримка та матеріальна допомога, надана центром соціального забезпечення;
- *освітня діяльність* спирається на використання педагогіки в соціальній роботі. Метою цих заходів є надання клієнту знань та обладнання впевнених навичках, соціалізації, а також виявлення прихованих здібностей клієнтів. Види освітньої діяльності, що використовуються в соціальній роботі, – це, насамперед, соціалізація та соціальна адаптація;
- *консультація* – часто клієнт просить вироку соціального працівника у справі, важливій для нього. Спокуса дати пораду іншій людині велика. Часто через наш досвід ми відчуваємо експертів у прийнятті рішень про життєві справи інших людей. Коли ми консультиємо клієнта, ми беремо на себе відповідальність за можливі невдачі, викликані прийняттям неправильних рішень. При наданні консультацій клієнтові необхідно підкреслити, що це наша пропозиція, і рішення все одно належить йому;
- *конфронтація* – передбачає усвідомлення клієнтом наслідків їх дій або поведінки (наприклад, усвідомлення батьками того, що відсутність догляду за дитиною може призвести до обмеження їх батьківських прав);
- *переконання* – це заохочення клієнта діяти за пропозицією соціального працівника. У цій діяльності соціальний працівник повинен використовувати свої навички переконання та методи переговорів;

- *введення вимог та обмежень* – це визначення рамок та правил, які повинні поважатися клієнтом (наприклад, клієнт повинен надати певні документи для отримання допомоги);

- *нагляд/контроль* – це перевірка виконання завдань, які виконує клієнт (наприклад, участь у терапії наркоманії, догляд за дітьми);

- *розширення контактів* – це навчання клієнта самостійно розглядати ті ресурси, які можуть бути використані для подолання їхніх труднощів.

Непрямі методичні дії соціального працівника:

- *документування* – це запис коментарів, спостережень щодо співпраці з особою або сім'єю. Соціальний працівник також веде записи від зустрічей з клієнтом і розробляє інструменти для оцінки діяльності;

- *програмування та планування* – це, перш за все, розробка програм і планів проведення соціальної роботи з індивідами, сім'ями та групами. Прикладом цього є програма виходу з безпритульності, програма «проти виключення», програма розширення можливостей людей, які залишають центри догляду та освіти, тощо;

- *співпраця з іншими працівниками* (у тому числі фахівцями) – це, перш за все, – робота в команді – регулярні зустрічі групи соціальних працівників для обговорення індивідуальних ситуацій клієнтів центру соціального забезпечення;

- *консультації* – зустрічі соціальних працівників з фахівцями з метою отримання їхньої думки, оцінки, рекомендацій щодо конкретної ситуації особи або сім'ї у складній життєвій ситуації;

- *організація простору* – це підготовка соціальним працівником місця для зустрічі з людиною або сім'єю, наприклад, у центрі соціального забезпечення;

- *організація робочого часу* – це адаптація часу соціальної роботи з людиною або сім'єю до ситуації та потреб клієнта.

Studia Podyplomowe Zachowania problemowe młodzieży – profilaktyka, wsparcie, interwencja

<http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-podyplomowe/zachowania-problemowe-mlodziezy---profilaktyka--wsparcie--interwencja>

Organizator:

Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji WSNSiR UW

Studia mają charakter doskonalący, poszerzają kompetencje pedagogiczne i psychologiczne, wskazane szczególnie do pracy z wychowankami w wieku 12-18 zagrożonymi zachowaniami problemowymi utrudniającymi funkcjonowanie społeczne.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych, pedagodzy szkolni zatrudnieni w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych oraz w Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii, Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych, placówkach wsparcia dziennego, placówkach opiekuńczo-wychowawczych i profilaktycznych legitymujący się dyplomem ukończenia studiów licencjackich lub magisterskich, zamierzający podnieść swoje kwalifikacje zawodowe.

Cel:

Celem głównym Studiów jest:

- pogłębienie wiedzy i poszerzenie umiejętności zawodowych niezbędnych do pracy z wychowankami, szczególnie w wieku 12-18 z zagrożonymi zachowaniami utrudniającymi funkcjonowanie społeczne
- rozpoznawanie indywidualnych możliwości psychofizyczne ucznia/wychowanka
- rozwijanie umiejętności wychowawczych w celu udzielania, organizowania, zwiększania efektywności pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów/wychowanków
- przygotowanie do prowadzenia zajęć specjalistycznych (diagnozowanie, projektowanie, postępowanie terapeutyczne i profilaktyczne)
- rozwój własny słuchaczy Studiów.

Zakres tematyczny:

Psychologiczne i społeczne uwarunkowania zachowań problemowych młodzieży (m.in. depresja, osamotnienie, uzależnienia, niekonwencjonalne zachowania seksualne, trudności adaptacyjne związane z różnicami kulturowymi); aktywne i terapeutyczne metody pracy z młodzieżą; podstawy prawa dla pedagogów.

Zajęcia prowadzą pracownicy naukowcy Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW oraz wybitni specjaliści posiadający certyfikaty bogate doświadczenie zawodowe związane z problematyką studiów.

Organizacja, tryb i czas trwania:

Studia obejmują 150 godzin dydaktycznych (wykłady – 60 godzin, warsztaty – 75 godzin, seminarium dyplomowe – 15 godzin).

Warunkiem ukończenia studiów jest udział w zajęciach programowych oraz uzyskanie zaliczenia z przedmiotów zawartych w programie Studiów. Studia kończy obrona przygotowanej pracy dyplomowej.

Studia prowadzone są w trybie zaocznym.

Studia trwają dwa semestry.

Zajęcia odbywać się będą raz w miesiącu, podczas dziesięciu 2-dniowych sesji (sobota – niedziela).

Szczegółowe warunki rekrutacji:

Od kandydatów na studia będą wymagane następujące dokumenty:

1. [podanie o przyjęcie na studia](#);

2. życiorys (z podaniem przebiegu pracy zawodowej i uzasadnieniem chęci podjęcia studiów podyplomowych);

3. 1 zdjęcie;

4. odpis dyplomu licencjackiego lub magisterskiego.

Rekrutację prowadzi IPSiR UW. Termin składania wymaganych dokumentów (drogą pocztową lub osobiście): 30.11.2017 r., w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, ul. Podchorążych 20, 00-721 Warszawa

Decyduje kolejność zgłoszeń.

Liczba miejsc jest ograniczona.

Przewidywany termin rozpoczęcia zajęć – listopad/grudzień 2017 r.

Oplata za studia – 3 700 PL (jednorazowo lub w dwóch ratach)

Czesne za pierwszy semestr wynosi 2000 PLN. Dowód wpłaty czesnego należy dostarczyć do sekretariatu w terminie 7 dni od otrzymania informacji o przyjęciu na studia.

Czesne za drugi semestr wynosi 1700 PLN.

Wpłaty należy wносить na rzecz IPSiR UW (w rubryce „tytułem” należy wpisać „Studia Podyplomowe – Zachowania problemowe młodzieży”).

Nazwa odbiorcy: Uniwersytet Warszawski WSNSiR (34-00-00) – IPSiR

Ul. Krakowskie Przedmieście 26/28

00-927 Warszawa

Nr rachunku odbiorcy: 37 1160 2202 0000 0000 6084 9499

Kierownik: doc. dr Elżbieta Bielecka

e-mail: podyplomowe.ipsir@uw.edu.pl

Podyplomowe Studia Penitencjarne

Nazwa studiów podyplomowych	Podyplomowe Studia Penitencjarne
Jednostka prowadząca studia podyplomowe	Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji WSNSiR
Kierownik studiów podyplomowych	Prof. dr hab. Zbigniew Lasocik
Adres studiów podyplomowych, numer telefonu	ul. Podchorążych 20, 00-721 Warszawa tel. 0 22 55 30 731 email: e.zukowska@uw.edu.pl Emilia Żukowska-Stępniak
Dni i godziny pracy sekretariatu SP	poniedziałek - piątek 9.30 - 15.30, w piątki i soboty zjazdowe w godzinach trwania zajęć
Czas trwania studiów podyplomowych	Dwa semestry
Tryb studiów i częstotliwość zjazdów	Zajęcia odbywają się w systemie 12 weekendowych sesji. W roku akademickim 2017/2018 zajęcia odbywać się będą w następujących terminach: 16-18 II, 2-4 III, 16-18 III, 13-15 IV, 15-17 VI, 22-23 VI. Terminy kolejnych 6 spotkań (od września 2018 r. do marca 2019 r.) podamy w maju 2018 r.
Koszt za całość studiów podyplomowych	4 000 PLN
Ewentualne dofinansowanie z Funduszy Strukturalnych	Nie dotyczy

<p>Program studiów (wiodące przedmioty oraz nazwiska wykładowców)</p>	<p>Program studiów obejmuje następujące grupy zagadnień:</p> <p><u>Przedmioty ogólne:</u> Współczesne społeczeństwo polskie, Problemy społeczne i ich rozwiązywanie, Więzienie i więziennictwo w systemie administracji państwowej i samorządowej, Bezpieczeństwo i porządek publiczny w demokratycznym państwie prawnym, Współczesny terroryzm polityczny i kryminalny.</p> <p><u>Przedmioty prawne:</u> Podstawy prawa Unii Europejskiej, Europejskie standardy więziennictwa – prawo i orzecznictwo, Status prawny więźnia i pozycja prawna funkcjonariusza SW, Ostatnie zmiany prawa karnego wykonawczego, Ochrona danych osobowych.</p> <p><u>Zagadnienia kryminologiczne:</u> Współczesna przestępczość i jej społeczny kontekst, Kontrola przestępczości w Polsce, Przestępczość zorganizowana - aspekty praktyczne.</p> <p><u>Zagadnienia penitencjarne:</u> Kontrola zewnętrzna więziennictwa, Etyka służby penitencjarnej, Więźniowie "niebezpieczni" i długoterminowi, Europejskie statystyki penitencjarne, Kontrola sądowa w postępowaniu wykonawczym, Praca z toksykomanami w warunkach izolacji,</p> <p><u>Zagadnienia zarządzania:</u> Zarządzanie więzieniem jako instytucją społeczną, Zarządzanie nowoczesną instytucją publiczną, Zarządzanie sytuacją kryzysową, Zarządzanie czasem i zasobami ludzkimi, Przywództwo v. kierownictwo, Proces podejmowania decyzji w organizacji, Ocenianie i motywowanie podwładnych, Rozwiązywanie konfliktów/zarządzanie konfliktem w więzieniu, Psychologiczne mechanizmy wpływu społecznego, Zasady komunikacji interpersonalnej.</p> <p><u>Umiejętności praktyczne lidera:</u> Stres w pracy – źródła radzenie sobie ze stresem, Kontrola emocji - techniki relaksacji.</p> <p>Konsultacje dyplomowe oraz wizyty studyjne w instytucjach publicznych.</p> <p>Wykładowcami studium są czołowi polscy eksperci w dziedzinie penitencjarystyki, nauk prawnych i socjologii oraz znakomici praktycy.</p>
<p>Sposób zaliczania przedmiotów</p>	<p>Przedmioty są zaliczane według zasad ustalonych przez prowadzących. Studia kończą się obroną pracy dyplomowej.</p>
<p>Charakterystyka studiów i ich cel</p>	<p>Studia są specyficznym elementem w ofercie dydaktycznej IPSiR UW, bowiem są one kierowane głównie do pracowników i funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz innych osób zawodowo związanych z kontrolą przestępczości. Program studiów został przygotowany przez Katedrę Kryminologii i Polityki Kryminalnej w konsultacji z Centralnym Zarządem Służby Więziennej. Profil edukacyjny studiów oraz proponowany program zajęć uwzględnia fakt zasadniczych zmian systemowych, które miały miejsce dwie dekady temu. W przypadku więzienia i innych instytucji izolujących oznacza to zasadniczą zmianę ich obowiązków wobec społeczeństwa i ich społecznej percepcji. Więzienie przestaje być instytucją polityczną, a staje się instytucją społeczną funkcjonującą w ramach demokratycznego państwa prawnego. Staje się przedmiotem kontroli społecznej i funkcjonariusze muszą rozumieć sens tej zmiany i powinni być na to gotowi.</p> <p>Specyfika studiów odpowiada potrzebom nowoczesnej edukacji dorosłych, szczególnie zaś reprezentujących służby ochrony porządku prawnego. To dlatego kluczowe znaczenie ma element wymiany poglądów wspólnego rozwiązywania problemów. Tym samym nie ma (nie powinien mieć)</p>

	zastosowania tzw. klasyczny model pedagogiczny, w którym nacisk kładzie się na dyrektywną rolę nauczyciela i sprawdzanie wiedzy.
Sylwetka absolwenta	Absolwenci studiów posiadają szeroką wiedzę z zakresu ogólnej problematyki funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego. Rozumieją teoretyczne założenia i praktyczne implikacje funkcjonowania więziennictwa w rzeczywistości społecznej. Słuchacze uzyskują rozległą wiedzę z zakresu przestępczości w Polsce a dzięki temu rozumieją procesy społeczne, które z jednej strony prowadzą do naruszeń prawa a z drugiej do społecznych konsekwencji określonej polityki karnej prowadzonej przez państwo, prowadzącej np. do przeludnienia w więzieniach. Słuchacze studium zdobywają także rozległą wiedzę z zakresu zarządzania, co w przypadku funkcjonariuszy SW wyższego szczebla jest niezwykle istotne. Wreszcie uczestnicy zajęć mają szansę nabyć podstawowe umiejętności zawodowe takie jak zarządzeni czasem, czy osobiste, takie jak radzenie sobie ze stresem. Dzięki programowi studiów ich ukończenie niewątpliwie przyczynia się do podniesienia kwalifikacji słuchacza, ale także zwiększa szanse awansu zawodowego, czy to w ramach Służby Więziennej czy innej instytucji zajmującej się kontrolą przestępczości. Ukończenie studiów służy zdecydowanej poprawie pozycji absolwenta na rynku pracy związanym z kontrolą przestępczości, więziennictwem i instytucjami pokrewnymi.
Rekrutacja:	
Wszystkie wymagane dokumenty	Podanie , a także wypełniony kwestionariusz osobowy , kopia dyplomu magisterskiego, list motywacyjny, 1 zdjęcie legitymacyjne.
Termin składania dokumentów	17 lutego 2018
Termin rozpoczęcia studiów	luty 2018
Limit miejsc	30
Sylwetka kandydata	Studia przeznaczone są dla osób zawodowo związanych z wykonywaniem kar i środków karnych oraz zainteresowanych problematyką penitencjarną, głównym adresatem studium są funkcjonariusze SW z szansami na awans zawodowy oraz pracownicy sektora NGO, którzy chcą poszerzyć swoją wiedzę i udoskonalić umiejętności.
Opis rekrutacji	Rekrutacja odbywa się za pomocą systemu IRK na podstawie zgłoszeń internetowych. LINK DO REKRUTACJI - tutaj Kandydaci składają dokumenty w sekretariacie Studium. Zgłoszenia i zapytania pod adresem e.zukowska@uw.edu.pl , tel. 509 21 35 52
Dodatkowe informacje	http://www.ipsir.uw.edu.pl

Навчання соціальних працівників за програмою «Пенітенціарні студії» (WU)

Особливістю навчання за програмою «Пенітенціарні студії» є охопленість наступних груп питань:

1. *Загальні предмети: сучасне польське суспільство; соціальні проблеми та їх вирішення; тюрма і в'язниця в системі державного і місцевого управління; безпека і громадський порядок в демократичній державі права; сучасний політичний тероризм і злочинність.*

2. *Юридичні дисципліни: основи права Європейського Союзу; європейські стандарти у в'язницях; право та правознавство, правовий статус ув'язненого та правове становище офіцера СВ; останні зміни до кримінального законодавства, захист персональних даних.*

3. *Кримінологічні питання: сучасна злочинність та її соціальний контекст; боротьба зі злочинністю в Польщі; організована злочинність – практичні аспекти.*

4. *Питання пенітенціарної системи: зовнішній контроль в'язничної системи; етика пенітенціарної служби; «небезпечні» та довгострокові ув'язнені, європейська кримінальна статистика; судовий контроль у виконавчому провадженні; робота з токсикологами в ізоляції.*

5. *Питання управління: управління в'язниці як соціальний інститут; управління сучасною державною установою; управління кризами; управління часом та людськими ресурсами; лідерство; процес прийняття рішень в організації; оцінка та мотивація підлеглих; усунення конфліктів / управління конфліктами у в'язниці; психологічні механізми соціальний вплив, принципи міжособистісного спілкування.*

6. *Практичні навички керівника: стрес на роботі – джерела боротьби зі стресом; емоційний контроль – методи релаксації. Дипломні консультації та навчальні візити в державні установи здійснюються викладачами та провідними польськими експертами в галузі пенітенціарної науки, юридичних наук і соціології, а також практикуючі практики.*

**Загальна індикаторна характеристика програми навчання:
соціальна робота (2015/2018)**
(SUMARYCZNE WSKAŹNIKI ILOŚCIOWE CHARAKTERYZUJĄCE PROGRAM
STUDIÓW KIERUNEK: PRACA SOCJALNA 2015/2018)

LP	WSKAŹNIK	PRZEDMIOTY/MO DUŁY	ECTS		WARTOŚĆ WSKAŹNIKA
			RAZ EM ECTS	WS KA ŹNI K S	
1	Łączna liczba punktów ECTS, którą student musi uzyskać w ramach zajęć wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów	Seminarium dyplomowe Wykład monograficzny Praktyka zawodowa Pozostałe moduły kształcenia	15 2 7 156	3 1 - 156	15 / 8% 2 / 1,1% 7 / 3,9% 156 / 87 % Całość: 180 / 89%
2	Łączna liczba punktów ECTS, którą student musi uzyskać w ramach zajęć z zakresu nauk podstawowych właściwych dla danego kierunku studiów, do których odnoszą się efekty kształcenia dla danego kierunku, poziomu i profilu kształcenia	Nauki podstawowe Nauki kierunkowe	38 23		61 / 34%
3	Łączna liczba punktów ECTS, którą student musi uzyskać w ramach zajęć o profilu praktycznym, w tym zajęć laboratoryjnych, warsztatowych i projektowych	Ćwiczenia laboratoryjne Ćwiczenia projektowe Ćwiczenia warsztatowe Praktyka śródroczna z metodyką pracy socjalnej	2 3 128 2		135 / 75%
4	Minimalna liczba punktów ECTS, którą student musi uzyskać w ramach niezwiązanych z kierunkiem studiów zajęć ogólnouczeniowych lub zajęć na innym kierunku studiów	Moduł swobodnego wyboru Oferta SPNJO Seminarium dyplomowe Moduły alternatywne do wyboru: Metodologia badań społecznych/Warsztat umiejętności badawczych pracownika socjalnego Komunikacja interpersonalna w pracy	6 12 15 27		33 / 18% 60/33,33%

		<p>socjalnej/Coaching w pracy socjalnej Praca socjalna w środowisku wielokulturowym/Praca socjalna w warunkach globalizacji Praca socjalna z rodziną wieloproblemową/Dysfunkcje społeczne w pracy socjalnej Projekt socjalny w pracy socjalnej/Warsztat pracy pracownika socjalnego Służby społeczne w środowisku lokalnym/Pracownik socjalny jako integrator działań w środowisku lokalnym Socjoterapia/Metodyka pracy świetlicy socjoterapeutycznej Poradnictwo rodzinne w pracy socjalnej/Praca z kryzysem w pracy socjalnej</p>		
5	Liczba punktów ECTS, która student musi uzyskać w ramach zajęć z obszarów nauk humanistycznych i nauk społecznych, nie mniejszą niż 5 punktów ECTS	Wychowanie fizyczne	1	1 / 0,55%
6	Liczba punktów ECTS, którą student musi uzyskać w ramach zajęć z języka obcego			
7	Liczba punktów ECTS, która student musi uzyskać w ramach zajęć z wychowania fizycznego			
8	Liczba punktów ECTS, którą student musi uzyskać w ramach praktyk zawodowych o profilu praktycznym, a w przypadku kierunku studiów o profilu ogólnoakademickim – jeżeli program kształcenia na tych studiach przewiduje praktyki			

9	Moduły zajęć do wyboru z określeniem liczby punktów ECTS w wymiarze nie mniejszym niż 30 % ogólnej liczby punktów ECTS			
10	Moduły zajęć powiązane z prowadzonymi badaniami naukowymi w dziedzinie nauki lub sztuki związanej z tym kierunkiem studiów, którym przypisano punkty ECTS w wymiarze większym niż 50% liczby punktów ECTS, służące zdobywaniu przez studenta pogłębionej wiedzy oraz umiejętności prowadzenia badań naukowych (profil ogólnoakademicki)			

System zapewnienia i oceny jakości kształcenia na Wydziale Edukacyjno-Filozoficznym obejmuje:

Система забезпечення та оцінки якості освіти на факультеті педагогіки та філософії, напряму соціальна робота включає:

Lp.	Obszar	Działania
1.	Monitorowanie, zatwierdzenie oraz okresowy przegląd programów kształcenia	Monitorowane programów kształcenia pod kątem ewentualnych zmian
		Dokonanie zmian w programach studiów
		Opiniowanie programów i planów studiów przez Wydziałową Komisję Dydaktyczną
		Zatwierdzenie zmian przez Radę Wydziału
2.	Analiza i ocena organizacji systemu studiów	Wdrażanie i realizacja: - poszerzanej oferty edukacyjnej - umiędzynarodowienia procesu kształcenia,- zajęć praktycznych w procesie kształcenia.
		Ocena planów studiów i programów nauczania dla danego kierunku i specjalności oraz formy studiowania, uwzględniające: - charakterystykę i specyfikę kierunku, - spełnianie standardów kształcenia dla kierunku, - przewidywany rozwój kariery absolwenta.
3.	Zapewnienie odpowiedniej organizacji i realizacji procesu dydaktycznego	Pozyskiwanie informacji o wymaganiach stawianych przez rynek pracy (pracodawców)
		Ocena organizacji i realizacji praktyk studenckich
		Ocena zasad studiowania, sposoby egzaminowania i zaliczeń, zasady realizacji procesu dyplomowania
		Opracowanie sylabusu, treść którego uwzględnia wymagania zawarte w stosownej uchwale Prezydium Państwowej Komisji Akredytacyjnej.
		Stworzenie studentom możliwości korzystania z konsultacji z pracownikami naukowo-dydaktycznymi
		Zapewnienie warunków realizacji kształcenia, ocena infrastruktury dydaktycznej, biblioteki, czytelnie i dostęp studentów do baz danych.
		Ocena systemu multimedialnego wspomaganie procesu dydaktycznego
		Rozwijanie wymiany nauczycieli akademickich, studentów, organizowanej w ramach programów międzynarodowych i umów dwustronnych

4.	Ocena jakości prowadzonych zajęć dydaktycznych	Upowszechnienie zasad oceny kadry, a szczególnie nauczycieli akademickich
		Prowadzenie systematycznych hospitacji zajęć
		Ankietyzacja studentów (wynik uwzględniany podczas okresowej oceny pracownika)
5.	Zapewnienie odpowiedniej jakości kadry dydaktycznej o odpowiednich kwalifikacjach i kompetencjach, gwarantującej wysoką jakość kształcenia	Okresowe oceny kadry dydaktycznej
		Ocena działalności naukowej pracowników naukowo-dydaktycznych
6.	Rozwijanie udziału studentów w życiu Wydziału	Zwiększanie udziału studentów w kształtowaniu procesu nauczania i w podejmowaniu decyzji związanych z procesem dydaktycznym
		Zwiększanie udziału studentów w pracach badawczych
		Kształtowanie właściwych warunków do zdobywania wiedzy
7.	Zwiększanie skuteczności zarządzania programami studiów	Gromadzenie, analiza i przechowywanie informacji dotyczących działalności edukacyjnej w celu zwiększania skuteczności zarządzania oferowanymi programami studiów
8.	Tworzenie i rozwijanie związków Wydziału z otoczeniem	Rozwijanie współpracy z władzami regionu śląskiego w celu uzyskania wsparcia dla rozwoju Wydziału
		Rozwijanie współpracy z pracodawcami
		Zintensyfikowanie więzi z absolwentami

M O N I T O R**KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO JANA PAWŁA II**

Poz. 553

ZARZĄDZENIE NR ROP-0101-116/17**REKTORA****KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO JANA PAWŁA II**

z dnia 19 grudnia 2017 r.

**w sprawie określenia zasad organizacji i odbywania praktyk
obowiązkowych i nadobowiązkowych na studiach wyższych
na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II**

Na podstawie art. 66 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2183, ze zm.), dalej jako „ustawa” oraz § 29 ust. 3 pkt 2 Statutu KUL określa się zasady organizacji i odbywania praktyk objętych planem studiów oraz praktyk nadobowiązkowych na studiach wyższych (I stopnia, II stopnia i jednolitych magisterskich) na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II:

PRZEPISY OGÓLNE**§ 1**

Określa się następujące definicje dotyczące realizacji praktyk przez studentów KUL:

- 1) praktyka – działania wykonywane przez Praktykanta w wybranej Instytucji Przyjmującej, umożliwiające osiągnięcie zamierzonych efektów kształcenia, realizowane w określonym czasie i wymiarze;
- 2) Praktykant – student studiów pierwszego stopnia, studiów drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich objęty obowiązkiem realizacji praktyk wynikającym z programu studiów lub odbywający praktykę dodatkowo, w celu poszerzenia swoich kwalifikacji;
- 3) Wydziałowy Koordynator Praktyk – pracownik Wydziału powołany przez prorektora właściwego ds. praktyk na wniosek Dziekana do koordynowania i nadzorowania działań związanych z realizacją praktyk na Wydziale;
- 4) Opiekun Praktyk – nauczyciel akademicki realizujący zajęcia dydaktyczne, wyznaczony przez Dziekana do prowadzenia nadzoru nad realizacją praktyk przez studentów w ramach kierunku lub specjalności (w przypadku małej liczby studentów realizujących praktyki na Wydziale, funkcję Opiekuna Praktyk może pełnić Wydziałowy Koordynator Praktyk);
- 5) Instytucja Przyjmująca – podmiot lub jednostka organizacyjna, krajowa lub zagraniczna, w której Praktykant realizuje praktykę;
- 6) Mentor Praktykanta – osoba wyznaczona przez Instytucję Przyjmującą, odpowiedzialna za organizacyjny i merytoryczny nadzór nad realizowaną praktyką zgodnie z założonymi efektami kształcenia;
- 7) deklaracja Instytucji Przyjmującej – pisemne oświadczenie Instytucji przyjmującej o gotowości przyjęcia Praktykanta w celu odbycia przez niego praktyki (wzór deklaracji Instytucji Przyjmującej

stanowi załącznik nr 1 do zarządzenia);

PRZEPISY KOŃCOWE

§ 31

Wykładni zasad organizacji i odbywania praktyk dokonuje prorektor właściwy ds. praktyk.

§ 32

1. Traci moc zarządzenie Rektora KUL z dnia 22 marca 2006 r. w sprawie studenckich praktyk zawodowych (ROP-0101-10/06, ze zm.).
2. Traci moc zarządzenie Rektora KUL z dnia 15 kwietnia 2008 r. w sprawie organizacji praktyk oraz ~~zasad~~ zarządzania za sprawowanie opieki nad praktykami kierunkowymi prowadzonymi przez Archiwum Uniwersyteckie, Bibliotekę Uniwersytecką i Wydawnictwo KUL (ROP-0101-17/08).
3. Praktyki rozpoczęte przed dniem wejścia w życie niniejszego zarządzenia są realizowane i rozliczane według dotychczasowych zasad, jednak nie dłużej niż do dnia 30 września 2018 r.
4. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2018 r.

Rektor KUL:

ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński

Załącznik nr 1 do zarządzenia Rektora KUL z dnia 19 grudnia 2017 r. w sprawie określenia zasad organizacji i odbywania praktyk obowiązkowych i nadobowiązkowych na studiach wyższych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II (ROP-0101-116/17, Monitor KUL poz. 553)

.....
nazwa Instytucji Przyjmującej ..... miejscowość, data

.....
ulica, numer

.....
kod pocztowy, miejscowość

.....
numer telefonu

**Deklaracja przyjęcia studenta Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
w celu odbycia przez niego praktyki**

(Instytucja Przyjmująca) .....

oświadcza, że przyjmie w terminie od ..... do .....

w celu odbycia studenckiej praktyki zawodowej studenta Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Jana Pawła II:

(imię i nazwisko) ....., numer albumu .....

Wydział ....., kierunek .....

Mentorem Praktykanta będzie: (imię i nazwisko, stanowisko) .....

.....

telefon/fax: ....., e-mail: .....

Osoba upoważniona do podpisania porozumienia dotyczącego organizacji i prowadzenia studenckich praktyk zawodowych ze strony Instytucji Przyjmującej .....

.....
pieczęć i podpis

Załącznik nr 2 do zarządzenia Rektora KUL z dnia 19 grudnia 2017 r. w sprawie określenia zasad organizacji i odbywania praktyk obowiązkowych i nadobowiązkowych na studiach wyższych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II (ROP-0101-116/17, Monitor KUL poz. 553)

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział .....

kierunek: ....., studia .....

Dziennik praktyk

.....
imię i nazwisko Praktykanta

.....
numer albumu

Pieczęć Wydziału

Podpis Opiekuna Praktyk

*forma (stacjonarne, niestacjonarne) oraz poziom (I stopnia, II stopnia, jednolite magisterkie) kształcenia

Praktyka obowiązkowa

Instytucja Przyjmująca .....

adres: .....

.....

.....

Nazwa jednostki / jednostek organizacyjnych Instytucji Przyjmującej,
w której Praktykant odbywa praktykę:

.....

Mentor Praktykanta

Imię i nazwisko: .....

Funkcja / stanowisko: .....

Data rozpoczęcia praktyki: .....

Data zakończenia praktyki: .....

Pieczęć Instytucji Przyjmującej

Podpis Mentora Praktykanta

Instrukcja

Szczegółowe zasady i instrukcje odbywania praktyk wynikających z programu studiów, a także warunki zaliczenia praktyk określa Regulamin praktyk zatwierdzony przez Rektora KUL.

Wymiar godzinowy odbywanej praktyki: .....

Efekty kształcenia, które należy osiągnąć w wyniku odbycia praktyki*

Symbol efektu	Treść efektu	Odniesienie do efektu kierunkowego (symbol)
W zakresie wiedzy		
W zakresie umiejętności		
W zakresie kompetencji społecznych		

*Dla kierunku / specjalności / specjalizacji przygotowuje Opiekun Praktyk na podstawie efektów kształcenia zatwierdzonych przez Senat i udostępnia studentom do wydruku; w zależności od potrzeb należy zmienić liczbę wierszy tabeli

imię i nazwisko Praktykanta, numer albumu

KARTA PRZEBIEGU PRAKTYKI¹

Data² i liczba godzin	Opis wykonywanych prac, powierzonych obowiązków i pełnionych funkcji	Odniesienie do zakładanych efektów kształcenia³	Potwierdzenie osiągnięcia zakładanych efektów i podpis Mentora	Uwagi
1	2	3	4	5
			Potwierdzam / nie potwierdzam	

¹ Kolumny 1-3 wypełnia Praktykant, kolumny 4-5 wypełnia Mentor Praktykanta, w zależności od potrzeb należy zmienić liczbę wierszy tabeli

² Przy powtarzalności wykonywanych prac i pełnionych funkcji istnieje możliwość prezentacji powierzonych obowiązków w systemie tygodniowym

³ Realizowane zadania muszą się odnosić do wszystkich efektów kształcenia wykazanych w instrukcji

imię i nazwisko Praktykanta, numer albumu

Ocena opisowa wystawiona przez Mentora Praktykanta

.....

.....

.....

.....
data i podpis Mentora Praktykanta

Ocena opisowa wystawiona przez Opiekuna Praktyk

.....

.....

.....
data i podpis Opiekuna Praktykanta

Kontrakt superwizyjny

Załącznik 1. Wzór kontraktu dotyczący całego procesu superwizyjnego

KONTRAKT SUPERWIZYJNY НАГЛЯДОВИЙ КОНТРАКТ

Uczestnicy procesu superwizyjnego	
Imię i nazwisko superwizora	
Imię i nazwisko superwizowanego, superwizowanych	
Data podpisania kontraktu	
Cele superwizji	
Obszary/tematyka superwizji	
Metody i techniki pracy	
Przebieg spotkań superwizyjnych	
Sprawy organizacyjne superwizji	
Terminy spotkań	
Czas trwania 1 spotkania	
Miejsce spotkania	
Niezbędne pomoce	
Zasady obowiązujące w procesie superwizji	
Dodatkowe ustalenia	
Dokumentowanie superwizji	
Warunki renegotjacji kontraktu Умови для переосмислення договору	
Ewaluacja procesu superwizyjnego Оцінка супервізійного процесу	
Podpisy uczestników superwizji	
Superwizowanego/superwizowanych	
Superwizora	

**Права та обов'язки університету щодо організації та проведення практики
(на прикладі KUL)**

Відповідальні	Обов'язки
<p>Обов'язки декана факультету Obowiązki Dziekana Wydziału</p>	<ul style="list-style-type: none"> • подання заявки на призначення координатора факультету стажувань; • призначення керівників практикантів; • передача зареєстрованих списків доглядачів у відділ освіти протягом трьох тижнів з початку занять у семестрі, в якому проходять стажування; • прийняття звітів, що подаються на координатора факультету стажування керівниками студентів; • розгляд апеляцій щодо доповідей, поданих практиками. • Призначення для викладачів відбувається на факультеті або на спеціальності факультету. Кількість студентів під наглядом не повинна бути меншою за 30 студентів. Перелік опікунів, про які йдеться в п. 1 пункт 3 містить інформацію про напрямок (спеціальність) та кількість учнів, які знаходяться під опікою.
<p>Обов'язки координатора факультету практик Obowiązki Wydziałowego Koordynatora Praktyk</p>	<ul style="list-style-type: none"> • координація діяльності, пов'язаної з проведенням стажування на факультеті; • підготовка проектів договорів з приймаючими установами; • заповнення бази даних приймаючих установ; • визначення обсягу та елементів звітів викладачів учнів з питань впровадження догляду за практикою; • облік осіб, які здійснюють стажування, від виконаних робіт на підставі поданих звітів; • перерахування до Департаменту освіти переліків результатів навчання, які передбачається досягти під час стажування на всіх факультетах факультету навчання до кінця червня календарного року, до навчального року, в якому проходять стажування; • передавати Департаменту освіти копії угод з приймаючими установами та Положення про стажування.
<p>Обов'язки опікуна практиканта Obowiązki Opiekuna Praktyk</p>	<ul style="list-style-type: none"> • надання повної інформації про стажування; • направлення студентів на стажування; • підготовка проектів нормативно-правових актів та інструкцій до правил; • підготовка та обмін журналу стажування; • надання допомоги у розробці детального графіка стажувань; • нагляд за належним проведенням практики; • перевірка документації діючих Заявників; • перевірка дидактичних занять / вправ, які проводять студенти; • контроль за ходом проходження стажування; • підготовка звіту про здійснення догляду за стажуванням наприкінці навчального року та подання його координатору факультету стажувань; • подання у деканат документації про хід обов'язкової практики; • доступність для студентів, які перебувають під опікою під час консультацій; спілкування з практикантом у сфері отримання інформації про заплановані стажування; • налагодження контактів з новими приймальними установами з метою пошуку місця для практики. • Супервайзер практики має право, а в обґрунтованих випадках

		зобов'язання, контролювати стажування, яке здійснює студент на місці практики.
Обов'язки деканату Obowiązki Dziekanatu		<ul style="list-style-type: none"> • підготовка договорів про обов'язкове працевлаштування на основі інформації, отриманої від практиків; • контактувати з опікунами в межах виконання студентами усіх формальностей, що впливають з навчальних програм, пов'язаних із зобов'язанням пройти стажування; • підготовка звернень до медичних оглядів, якщо це вимагається приймаючою установою; • збір та архівування документації, пов'язаної з проведенням та впровадженням обов'язкової практики; • реєстрація стажувань у базі даних університету.
Обов'язки відділу освіти Obowiązki Działu Kształcenia		<ul style="list-style-type: none"> • координація діяльності, пов'язаної з проведенням стажування в університеті; • ведення веб-сайту щодо проведення стажування в університеті; • моніторинг та перевірка виконання положень, що впливають з цих принципів організації та виконання обов'язкової та поза обов'язкової практики; • надання висновків щодо шаблонів документів щодо обов'язкових практик; • формальна перевірка документації на виплату винагороди для студентів і координаторів від факультету; • ведення бази даних приймаючих установ (на основі інформації, наданої студентами та координаторами факультетів стажувань).
Обов'язки бюро кар'єри Obowiązki Biura Karier	бюро Biura	<ul style="list-style-type: none"> • координація діяльності, пов'язаної з впровадженням заочної практики в університеті; • ведення веб-сайту щодо впровадження заочної практики; • допомагати практикантам знайти відповідне місце для позакласної практики; • контроль за дотримання відповідності правил, за якими проходять стажування, з положеннями закону та внутрішніх правил університету; • складання договорів недержавного розміщення; • інформування практикантів про їхні права та обов'язки, що впливають з договору про заочну практику, та з прийнятих процедур під час стажування; • аналіз оціночних анкет після завершення стажування; • збір та архівування документації, пов'язаної з ходом та впровадженням факультативної практики; • реєстрація угод про факультативні практики в базі даних університету.
Обов'язки відділу міжнародного співробітництва Obowiązki Współpracy Zagranicą	Дziału z	<ul style="list-style-type: none"> • координація діяльності, пов'язаної з впровадженням практики за програмою ERASMUS +; • розробка правил і критеріїв відбору студентів для впровадження стажувань у рамках програми ERASMUS +; • розробка моделей документів, необхідних для реалізації практики за програмою ERASMUS +; • збір та архівування документації, пов'язаної з ходом та проведенням стажувань.

Силабуси модулів практики
Sylabusy praktyk
Sylabus specjalizacji Polityki Publiczne
Praktyki specjalizacji Polityki Publiczne
Sylabus praktyk specjalizacji Migracje i integracja kulturowa
 Sylabus praktyk specjalizacji prawno-kryminologicznej: studia dzienne, studia zaoczne
Studenckie praktyki zawodowe na specjalizacji Rewitalizacja i innowacje społeczne (studia
I stopnia)

Formularz opisu przedmiotu (formularz sylabusa)

A. Informacje ogólne (wypełnia koordynator przedmiotu z wyjątkiem pól <i>Kod przedmiotu, Przyporządkowanie do grupy przedmiotów</i>).	
Nazwa przedmiotu (do 200 znaków; w języku polskim i angielskim)	Studenckie praktyki zawodowe Student placements
Jednostka prowadząca	3401
Jednostka, dla której przedmiot jest oferowany	3401
Kod przedmiotu	< wypełnia pełnomocnik ds. USOS>
Kod ERASMUS	...
Przyporządkowanie do grupy przedmiotów	< wypełnia pełnomocnik ds. USOS>
Cykl dydaktyczny, w którym przedmiot jest realizowany	I rok, semestr letni
Skrócony opis przedmiotu (do 1000 znaków; w języku polskim i angielskim)	Studenckie praktyki zawodowe stanowią praktyczne uzupełnienie procesu dydaktyczno-edukacyjnego dla studentów i studentek kierunku Praca Socjalna. Odbywają się na pierwszym roku studiów w wymiarze 90h trybu stacjonarnego i niestacjonarnego. Realizowane są w placówkach i instytucjach, w których wykonywana jest praca socjalna. Podstawowym celem praktyk jest przygotowanie studentów i studentek do wykonywania zawodu pracownika socjalnego.
Forma(y)/typ(y) zajęć	Praktyki Studia stacjonarne: 90h Warsztaty przygotowujące do praktyk : 10h Praktyki w placówkach: 80h Studia niestacjonarne: 90h Warsztaty przygotowujące do praktyk: 10h Praktyki w placówkach: 80h
Pełny opis przedmiotu (do 65000 znaków; w języku polskim i angielskim)	W trakcie realizacji studenckich praktyk zawodowych studenci i studentki kierunku Praca Socjalna zdobywają doświadczenie oraz nabywają wiedzę i umiejętności przydatne w profesjonalnej praktyce zawodowej pracownika socjalnego. Zdobywają podstawowe doświadczenie w zakresie współpracy z klientem jak również poznają sposób funkcjonowania placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna. Na pierwszym roku studiów realizowane są w wymiarze 90h. Poprzedzają je warsztaty szkoleniowe, przygotowujące do nawiązywania podstawowego kontaktu pomocowego w wymiarze 10 godz. Placówkami przewidzianymi na praktyki dla pierwszego roku są ośrodki środowiskowej pracy socjalnej prowadzone przez instytucje publiczne lub organizacje pozarządowe (świetlice socjoterapeutyczne, ogniska wychowawcze).
Wymagania wstępne (w	Wymagania formalne
	Przygotowanie stosownej dokumentacji praktyki i spełnienie związanych z nią wymogów formalnych. Ubezpieczenie.

języku polskim i angielskim)	Założenia wstępne	...
Efekty uczenia się (do 4000 znaków; w języku polskim i angielskim)		<p>w zakresie wiedzy:</p> <p>uczestnicy praktyk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zapoznają się ze strukturą, organizacją, zasadami funkcjonowania oraz codzienną działalnością placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna - znają i potrafią wyjaśnić procedury, reguły oraz plan pracy, jakim podlega praktyka zawodowa pracowników socjalnych - poznają specyfikę sytuacji społecznej i problemów klientów, placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna <p>w zakresie umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafią nawiązać i rozwijać kontakt pomocowy z klientami placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna - nabywają umiejętność pracy w zespole oraz współpracy z personelem placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna <p>w zakresie kompetencji społecznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabywają kompetencje społeczne i personalne wymagane w praktyce zawodowej pracowników socjalnych - potrafią wyrażać swoje opinie odnośnie sposobu funkcjonowania placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna, oraz dyskutować o problemach i aspektach praktyki zawodowej pracowników socjalnych - nabywają zainteresowanie i wrażliwość odnośnie problemów klientów placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna
Punkty ECTS		<p>3</p> <p>bilans nakładu pracy studenta:</p> <p>Warsztaty przygotowujące do praktyk : 10h</p> <p>Bezpośredni udział w praktykach: 80h</p>
Metody i kryteria oceniania (do 4000 znaków; w języku polskim i angielskim)		<p>Warunkiem przystąpienia do praktyk jest przedłożenie w 2 egz. (nie później niż do końca maja) do akceptacji opiekunowi ds. praktyk na kierunku Praca Socjalna odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: ramowego programu praktyk i porozumienia w sprawie organizacji praktyk studenckich. Następnie uzyskanie akceptacji ze strony Pełnomocnika i Dyrekcji IPSiR oraz Instytucji, w której odbywana będzie praktyka.</p> <p>Warunkiem zaliczenia praktyk jest przedłożenie Pełnomocnikowi Dyrektora IPSiR do spraw Praktyk Studenckich odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji (w 1. egz.) w postaci: sprawozdania z przebiegu praktyk oraz zaświadczenia o odbyciu praktyk lub, gdy istnieją ku temu stosowne racje, wniosku o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia zgodnie z kierunkiem studiów. Ponadto należy dołączyć wcześniej podpisane porozumienie wraz z Ramowym programem praktyk.</p>
Sposób zaliczenia		zaliczenie zwykłe
Rodzaj przedmiotu (do 1000 znaków)		Przedmiot obligatoryjny, realizowany na I roku studiów I stopnia stacjonarnych i niestacjonarnych zaocznych
Sposób realizacji przedmiotu (do 1000 znaków)		w placówkach, w których prowadzona jest praca socjalna
Język wykładowy		polski
Literatura (do 65000 znaków)		...
Praktyki zawodowe w ramach przedmiotu (do 1000 znaków)		...
Imię i nazwisko koordynatora przedmiotu		Dr Sebastian Michalik
Prowadzący zajęcia		Dr Sebastian Michalik
Uwagi		...

B. Informacje szczegółowe (wypełnia prowadzący zajęcia, z wyjątkiem pól: <i>Limit miejsc w grupie, Terminy odbywania zajęć, Miejsce odbywania zajęć</i> – pola te prowadzący zajęcia wypełnia w porozumieniu z administracją).	
Imię i nazwisko wykładowcy (prowadzącego zajęcia/grupę zajęciową)	
Stopień/tytuł naukowy	
Forma dydaktyczna zajęć (w języku polskim i angielskim)	praktyki
Efekty uczenia się zdefiniowane dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu (w języku polskim i angielskim)	<p>w zakresie wiedzy: uczestnicy praktyk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zapoznają się ze strukturą, organizacją, zasadami funkcjonowania oraz codzienną działalnością placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna - znają i potrafią wyjaśnić procedury, reguły oraz plan pracy, jakim podlega praktyka zawodowa pracowników socjalnych - poznają specyfikę sytuacji społecznej i problemów klientów, placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna <p>w zakresie umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafią nawiązać i rozwijać kontakt pomocowy z klientami placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna - nabywają umiejętność pracy w zespole oraz współpracy z personelem placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna <p>w zakresie kompetencji społecznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabywają kompetencje społeczne i personalne wymagane w praktyce zawodowej pracowników socjalnych - potrafią wyrażać swoje opinie odnośnie sposobu funkcjonowania placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna, oraz dyskutować o problemach i aspektach praktyki zawodowej pracowników socjalnych - nabywają zainteresowanie i wrażliwość odnośnie problemów klientów placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna
Metody i kryteria oceniania dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu (w języku polskim i angielskim)	<p>Warunkiem przystąpienia do praktyk jest przedłożenie w 2 egz. (nie później niż do końca maja) do akceptacji opiekunowi ds. praktyk na kierunku Praca Socjalna odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: ramowego programu praktyk i porozumienia w sprawie organizacji praktyk studenckich. Następnie uzyskanie akceptacji ze strony Pełnomocnika i Dyrekcji IPSiR oraz Instytucji, w której odbywana będzie praktyka.</p> <p>Warunkiem zaliczenia praktyk jest przedłożenie Pełnomocnikowi Dyrektora IPSiR do spraw Praktyk Studenckich odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji (w 1 egz.) w postaci: sprawozdania z przebiegu praktyk oraz zaświadczenia o odbyciu praktyk lub, gdy istnieją ku temu stosowne racje, wniosku o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia zgodnie z kierunkiem studiów. Ponadto należy dołączyć wcześniej podpisane porozumienie wraz z Ramowym programem praktyk.</p>
Sposób zaliczenia dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu	zaliczenie zwykle
Zakres tematów (w języku polskim i angielskim)	...
Metody dydaktyczne (w języku polskim i angielskim)	...
Literatura	...
Limit miejsc w grupie	<pole wypełnia prowadzący zajęcia w porozumieniu z administracją>
Terminy odbywania zajęć	<pole wypełnia prowadzący zajęcia w porozumieniu z administracją>
Miejsce odbywania zajęć	<pole wypełnia prowadzący zajęcia w porozumieniu z administracją>.

II pik
Formularz opisu przedmiotu (formularz sylabusu)

A. Informacje ogólne (wypełnia koordynator przedmiotu z wyjątkiem pól Kod przedmiotu, Przeporządkowanie do grupy przedmiotów).	
Nazwa przedmiotu (do 200 znaków; w języku polskim i angielskim)	Studenckie praktyki zawodowe Student placements
Jednostka prowadząca	3401
Jednostka, dla której przedmiot jest oferowany	3401
Kod przedmiotu	< wypełnia pełnomocnik ds. USOS>
Kod ERASMUS	...
Przyporządkowanie do grupy przedmiotów	< wypełnia pełnomocnik ds. USOS>
Cykl dydaktyczny, w którym przedmiot jest realizowany	II rok, semestr letni
Skrócony opis przedmiotu (do 1000 znaków; w języku polskim i angielskim)	Studenckie praktyki zawodowe stanowią praktyczne uzupełnienie procesu dydaktyczno-edukacyjnego dla studentów i studentek kierunku Praca Socjalna. Odbývają się na drugim roku w wymiarze 120h trybu stacjonarnego i niestacjonarnego. Realizowane są w placówkach i instytucjach, w których wykonywana jest praca socjalna. Podstawowym celem praktyk jest przygotowanie studentów i studentek do wykonywania zawodu pracownika socjalnego.
Forma(y)/typ(y) zajęć	Praktyki Studia stacjonarne: 120h Praktyki w placówkach: 120h Studia niestacjonarne: 120h Praktyki w placówkach: 120h
Pełny opis przedmiotu (do 65000 znaków; w języku polskim i angielskim)	W trakcie realizacji studenckich praktyk zawodowych studenci i studentki kierunku Praca Socjalna zdobywają doświadczenie oraz nabywają wiedzę i umiejętności przydatne w profesjonalnej praktyce zawodowej pracownika socjalnego. Zdobywają podstawowe doświadczenie w zakresie współpracy z klientem jak również poznają sposób funkcjonowania placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna. Na drugim roku czasowy wymiar praktyk wynosi 120h. Realizowane są one w dwóch placówkach, w każdej z nich po 60h. Pierwszą kategorią placówek są placówki pobytu stałego (dom pomocy społecznej). Drugą; ośrodki pomocy społecznej. Praktyki na obydwu latach studiów odbywają się w trybie ciągłym, zaś okresem na nie przewidzianym są miesiące wakacji studenckich od lipca do początku października.
Wymagania wstępne (w języku polskim i angielskim)	Wymagania formalne
	Założenia wstępne
Efekty uczenia się (do 4000 znaków; w języku polskim i angielskim)	Przygotowanie stosownej dokumentacji praktyki i spełnienie związanych z nią wymogów formalnych. Ubezpieczenie. ...
	w zakresie wiedzy: uczestnicy praktyk: - zapoznają się ze strukturą, organizacją, zasadami funkcjonowania oraz codzienną działalnością placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna - znają i potrafią wyjaśnić procedury, reguły oraz plan pracy, jakim podlega praktyka zawodowa pracowników socjalnych - poznają specyfikę sytuacji społecznej i problemów klientów, placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna w zakresie umiejętności: - potrafią nawiązać i rozwijać kontakt pomocowy z klientami placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna - nabywają umiejętność pracy w zespole oraz współpracy z personelem placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna w zakresie kompetencji społecznych:

	<ul style="list-style-type: none"> - nabywają kompetencje społeczne i personalne wymagane w praktyce zawodowej pracowników socjalnych - potrafią wyrażać swoje opinie odnośnie sposobu funkcjonowania placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna, oraz dyskutować o problemach i aspektach praktyki zawodowej pracowników socjalnych - nabywają zainteresowanie i wrażliwość odnośnie problemów klientów placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna
Punkty ECTS	4 bilans nakładu pracy studenta: bezpośredni udział w praktykach – 120 godz.
Metody i kryteria oceniania (do 4000 znaków; w języku polskim i angielskim)	Warunkiem przystąpienia do praktyk jest przedłożenie w 2 egz. (nie później niż do końca maja) do akceptacji opiekunowi ds. praktyk na kierunku Praca Socjalna odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: ramowego programu praktyk i porozumienia w sprawie organizacji praktyk studenckich. Następnie uzyskanie akceptacji ze strony Pełnomocnika i Dyrekcji IPSiR oraz Instytucji, w której odbywana będzie praktyka. Warunkiem zaliczenia praktyk jest przedłożenie Pełnomocnikowi Dyrektora IPSiR do spraw Praktyk Studenckich odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji (w 1. egz.) w postaci: sprawozdania z przebiegu praktyk oraz zaświadczenia o odbyciu praktyk lub, gdy istnieją ku temu stosowne racje, wniosku o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia zgodnie z kierunkiem studiów. Ponadto należy dołączyć wcześniej podpisane porozumienie wraz z Ramowym programem praktyk.
Sposób zaliczenia	zaliczenie zwykłe
Rodzaj przedmiotu (do 1000 znaków)	Przedmiot obligatoryjny, realizowany na II roku studiów I stopnia stacjonarnych i niestacjonarnych zaocznych
Sposób realizacji przedmiotu (do 1000 znaków)	w placówkach, w których prowadzona jest praca socjalna
Język wykładowy	polski
Literatura (do 65000 znaków)	...
Praktyki zawodowe w ramach przedmiotu (do 1000 znaków)	...
Imię i nazwisko koordynatora przedmiotu	Dr Sebastian Michalik
Prowadzący zajęcia	Dr Sebastian Michalik
Uwagi	...
B. Informacje szczegółowe (wypełnia prowadzący zajęcia, z wyjątkiem pól: <i>Limit miejsc w grupie, Terminy odbywania zajęć, Miejsce odbywania zajęć</i> – pola te prowadzący zajęcia wypełnia w porozumieniu z administracją).	
Imię i nazwisko wykładowcy (prowadzącego zajęcia/grupę zajęciową)	
Stopień/tytuł naukowy	
Forma dydaktyczna zajęć (w języku polskim i angielskim)	praktyki
Efekty uczenia się zdefiniowane dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu (w języku polskim i angielskim)	<p>w zakresie wiedzy:</p> <p>uczestnicy praktyk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zapoznają się ze strukturą, organizacją, zasadami funkcjonowania oraz codzienną działalnością placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna - znają i potrafią wyjaśnić procedury, reguły oraz plan pracy, jakim podlega praktyka zawodowa pracowników socjalnych - poznają specyfikę sytuacji społecznej i problemów klientów, placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna <p>w zakresie umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafią nawiązać i rozwijać kontakt pomocowy z klientami placówek

	<p>i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabywają umiejętność pracy w zespole oraz współpracy z personelem placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna w zakresie kompetencji społecznych: - nabywają kompetencje społeczne i personalne wymagane w praktyce zawodowej pracowników socjalnych - potrafią wyrażać swoje opinie odnośnie sposobu funkcjonowania placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna, oraz dyskutować o problemach i aspektach praktyki zawodowej pracowników socjalnych - nabywają zainteresowanie i wrażliwość odnośnie problemów klientów placówek i instytucji, w których wykonywana jest praca socjalna
Metody i kryteria oceniania dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu (w języku polskim i angielskim)	<p>Warunkiem przystąpienia do praktyk jest przedłożenie w 2 egz. (nie później niż do końca maja) do akceptacji opiekunowi ds. praktyk na kierunku Praca Socjalna odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: ramowego programu praktyk i porozumienia w sprawie organizacji praktyk studenckich. Następnie uzyskanie akceptacji ze strony Pełnomocnika i Dyrekcji IPSiR oraz Instytucji, w której odbywana będzie praktyka.</p> <p>Warunkiem zaliczenia praktyk jest przedłożenie Pełnomocnikowi Dyrektora IPSiR do spraw Praktyk Studenckich odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji (w 1 egz.) w postaci: sprawozdania z przebiegu praktyk oraz zaświadczenia o odbyciu praktyk lub, gdy istnieją ku temu stosowne racje, wniosku o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia zgodnie z kierunkiem studiów. Ponadto należy dołączyć wcześniej podpisane porozumienie wraz z Ramowym programem praktyk.</p>
Sposób zaliczenia dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu	zaliczenie zwykłe
Zakres tematów (w języku polskim i angielskim)	...
Metody dydaktyczne (w języku polskim i angielskim)	...
Literatura	...
Limit miejsc w grupie	<pole wypełnia prowadzący zajęcia w porozumieniu z administracją>
Terminy odbywania zajęć	<pole wypełnia prowadzący zajęcia w porozumieniu z administracją>
Miejsce odbywania zajęć	<pole wypełnia prowadzący zajęcia w porozumieniu z administracją>.

Результати проходження безперервної практики з методологією соціальної роботи майбутнього соціального працівника (знання, уміння та соціальні компетенції) *та безперервної (професійної) практики* майбутнього соціального працівника (РА в Слупську)

Результати проходження *безперервної практики з методологією соціальної роботи* майбутнього соціального працівника повинні підтвердити такі *знання (W)* :

- W.01. Визнає структуру та принципи системи соціального забезпечення. Розуміє зв'язки між системою охорони здоров'я та системою соціального забезпечення.
- W.03. Резюмує основні методи і прийоми у соціальній роботі, як традиційні, так і альтернативні.

Уміння (U):

- U.01. Використовує основні теоретичні підходи в галузі соціальної роботи.
- U.02. Створює способи вирішення конкретних соціальних проблем.
- U.03. Правильно вибирає методи соціальної роботи в конкретних випадках.

Соціальні компетенції (K):

- K.01. Творчо й активно бере участь у роботі організацій та установ, що здійснюють соціальну роботу.
- K.02. Залучається до планування соціальної діяльності та може встановлювати пріоритети у виконанні конкретних завдань соціальної сфери.
- K.03. Прагне використовувати методи соціальної роботи для ефективної організації та реалізації соціальної роботи.

Результати проходження *безперервної (професійної) практики* майбутнього соціального працівника визначаються за рівнем засвоєних знань (W), сформованих умінь (U) та соціальних компетентностей (K):

Знання:

- W.01. Розуміє структуру, правові основи та принципи системи соціальної допомоги в Польщі, а також взаємини трьох основних секторів соціальної допомоги.
- W.02. Називає та пояснює структуру та сферу компетенції системи охорони здоров'я, системи соціального страхування та розуміє їх зв'язки з системою соціальної допомоги.
- W.03. Резюмує основні методи і прийоми у соціальній роботі, як традиційні, так і альтернативні.

уміння:

- U.01. Використовує основні теоретичні підходи в галузі соціальної роботи для розробки соціальної діяльності.
- U.02. Створює способи вирішення конкретних соціальних проблем.
- U.03. Правильно вибирає методи соціальної роботи в конкретних випадках.

Соціальні компетенції:

- K.01. Творчо й активно бере участь у роботі організацій та установ, що здійснюють соціальну роботу.
- K.02. Залучається до планування та реалізації соціальної діяльності; може встановлювати пріоритети у виконанні конкретних завдань.
- K.03. Прагне використовувати методи соціальної роботи для ефективної організації та реалізації соціальної роботи.

**Права і обов'язки приймаючої установи для проходження практики
(на прикладі KUL)**

Приймаюча установа має право: Instytucja Przyjmująca ma prawo:	Приймаюча установа зобов'язана: Instytucja Przyjmująca ma obowiązek:
<p>1) отримати загальний графік стажувань з обсягом очікуваних результатів навчання;</p> <p>2) інформувати практиканта про проблеми, пов'язані з процесом стажування;</p> <p>3) не зараховувати стажування, якщо студент не виконує заходів, передбачених графіком навчання.</p>	<p>1) надати можливість студенту проходити стажування відповідно до графіку з метою досягнення передбачуваних результатів;</p> <p>2) видати декларацію про готовність приймати студента з метою практичного навчання;</p> <p>3) призначити наставника для студента-практиканта;</p> <p>4) забезпечити безпечні та гігієнічні умови для практики відповідно до положень Кодексу законів про працю;</p> <p>5) інформувати практиканта про необхідність розірвання договору про організацію стажування в університеті, якщо такі обставини виникнуть.</p>

Виконання модулів практики у Польщі
Напрям: Соціальна робота, бакалавр (пол. ліценціат)

Модулі практики	ECTS	Форми роботи	Години
Модуль практики: проміжна (безперервна) практика 1	1,5	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до колоквиумів • підготовка до практики • підготовка до мультимедійної презентації	17 15 2 20,5 10 5,5 5
Модуль практики: професійна практика 1	7	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка документації до практики • участь у професійній практиці	2 2 173 13 160
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практика 2	2	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до практики • підготовка контрольних занять • вибір форм самовдосконалення / саморозвитку особистості	32 30 2 18 5 5 8
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практика 3	2	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до колоквиумів • підготовка до практики • підготовка до мультимедійної презентації	32 30 2 18 7,5 5,5 5
Практичний модуль: професійна практика II	7	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • завершення професійної практики • підготовка документації	2 2 173 160 13

Moduł praktyki: praktyka zawodowa I 2018L WMU

Kod przedmiotu	1954S1-MPPZ1
Punkty ECTS	7
Typ zajęć	Praktyki
Przedmioty wprowadzające	praktyka śródroczna
Wymagania wstępne	znajomość organizacji praktyk pedagogicznych
Opis ćwiczeń	Specyfika funkcjonowania placówki, w której Student odbywa praktykę zawodową, poznanie jej struktury i organizacji, zapoznanie się z rodzajem świadczonych usług, specyfiką uczestników korzystających z pomocy, pod względem demograficzno -ekonomicznym i psychologiczno-społecznym, stopniem zaspokojenia przez placówkę potrzeb uczestników. Metody, techniki i narzędzia pracy profesjonalistów wykorzystywane w pracy z uczestnikami placówki. Rola i zadania osób zatrudnionych w placówce. Dokumentacja w placówce.
Opis wykładów	Brak
Cel kształcenia	Celem praktyki zawodowej jest skonfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyką działania wybranej placówki, działającej w obszarze wspierania dzieci/rodzin/osób dorosłych/starszych w środowisku lokalnym. Aktywne uczestnictwo w działaniach podejmowanych w placówce, samodzielne wykonywanie prostych zadań wynikających ze specyfiki placówki, współdziałanie z opiekunem praktyk w rozpoznawaniu, zaspakajaniu oraz uaktywnianiu potrzeb indywidualnych i społecznych uczestników. Zebranie materiałów potrzebnych do sporządzenia wymaganej dokumentacji potrzebnej do zaliczenia praktyki zawodowej.
Literatura podstawowa	1) brak, brak, brak, brak
Literatura uzupełniająca	
Uwagi	

**Moduł praktyki: praktyka śródroczna 1
2018L**

Kod przedmiotu	1954S1-MPPS1
Punkty ECTS	1,5
Typ zajęć	Ćwiczenia
Przedmioty wprowadzające	wprowadzenie do pracy socjalnej
Wymagania wstępne	podstawowe wiadomości z zakresu pracy socjalnej
Opis ćwiczeń	Organizacja instytucjonalnego systemu pomocy i wsparcia jednostki oraz rodziny w środowisku lokalnym -podstawy prawne, wiadomości podstawowe. Zastosowanie w praktyce metod, technik i narzędzi pracy socjalnej-zagadnienia podstawowe. Zasady, cele, organizacja praktyk zawodowych; obowiązki i zadania Studenta podczas praktyki zawodowej.
Opis wykładów	Brak
Cel kształcenia	Celem przedmiotu jest poznanie wybranych instytucji wsparcia dziecka i rodziny/ osób dorosłych, z obszaru pomocy społecznej, pracy socjalnej, opiekuńczo-wychowawczej. Przygotowanie Studenta do świadomego wyboru miejsca własnej praktyki zawodowej; przygotowanie do wykonania prostych zadań podczas praktyki zawodowej. Nabycie umiejętności tworzenia dokumentacji wymaganej do zaliczenia praktyk zawodowych. Zintegrowanie grupy Studentów.
Literatura podstawowa	1) Kruk A.M., Instytucje społeczne: organizacja, zarządzanie, wybrane aspekty prawne i gospodarcze", Akademia Pedagogiki Specjalnej Warszawa, 2010, s. 70-113 2) Krajewska B., Instytucje wsparcia dziecka i rodziny: zagadnienia podstawowe, Impuls Kraków, 2010, s. 63-102 3) Smykowska D., Instytucje wsparcia społecznego: skrypt dla studentów, WSinf Łódź, 2007, s. 60-184 4) Matyjas B.(red.), "Formy pomocy dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym", t. I, Uczelniane Wszechnica Świętokrzyska Kielce, 2001, s. 65-76,145- 5) Żukiewicz A., "Praca socjalna Ośrodków Pomocy Społecznej, Uniwersytetu Wrocławskiego Wrocław, 2002, s. 51-144
Literatura uzupełniająca	1) Brągiel J., Badora S. (red.), wyd. Uniwersytet Opolski, Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej, 2005r., tom , 125-177s. 2) ustawa, wyd. Dz. U. z 2013, poz.182., Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, 2004r., tom 3) Kowalczyk B., wyd. [http://wrzos.org.pl/download/zalacznik%20nr9.pdf], Model realizacji usług o określonym standardzie w powiecie, tom 4) Olech A., Sobczak A.K., wyd. [http:// irss.pl/wp-content/ uploads/2011/10/jakos,, Jakość i organizacja pracy w ośrodkach pomocy społecznej. Raport z badań, tom
Uwagi	

**Moduł praktyki: praktyka śródroczna 2
2019Z**

Kodprzedmiotu	1954S1-MPPS2
Punkty ECTS	2
Typ zajęć	Ćwiczenia
Przedmioty wprowadzające	praktyka śródroczna 1, wprowadzenie do pracy socjalnej
Wymagania wstępne	podstawowe wiadomości o systemie pomocy społecznej, odbycie praktyki zawodowej po II semestrze
Opis ćwiczeń	Organizacja instytucjonalnego systemu pomocy i wsparcia jednostki oraz rodziny w środowisku lokalnym. Specyfika pracy profesjonalistów tj. pracownik socjalny, kurator sądowy, opiekun-wychowawca, doradca zawodowy, asystent rodziny, opiekun osoby starszej. Ewaluacja własnej praktyki zawodowej, refleksja w działaniu i nad działaniem. Elementy metodyki pracy socjalnej i opiekuńczo-wychowawczej, pod kątem wykorzystania ich podczas własnej praktyki zawodowej. Rola i znaczenie samorozwoju i samodoskonalenia w zawodach pomocowych.
Opis wykładów	Brak.
Cel kształcenia	Celem przedmiotu jest dalsze poznawanie pracy różnych instytucji, placówek, organizacji z obszaru pracy socjalnej, opiekuńczo-wychowawczej, socjalizacyjnej, resocjalizacyjnej, kulturalnej i terapii uzależnień oraz kompetencji i zadań osób w nich zatrudnionych, wspierających dziecko i rodzinę/osoby dorosłe. Dokonanie autoewaluacji przebiegu praktyki zawodowej/wolontariatu, analizy i interpretacji doświadczanych sytuacji i zdarzeń. Motywowanie Studenta do rozwoju osobistego.
Literatura podstawowa	1) 1) Krajewska B., "Instytucje wsparcia dziecka i rodziny: zagadnienia podstawowe", Impuls Kraków,, 2010r., s. 47-62 2) Zespół autorów, redaktorów, recenzentów,, Dzieci alkoholików. Indywidualne plany pomocy", wyd. PARPA Warszawa, , 2006r., s. 8-24, 3) Brągiel J., Badora S.(red.), Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej, wyd. Uniwersytetu Opolskiego Opole, 2005r, s. .337-516 4) Kantowicz E., "Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej", wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego Olsztyn, 2001, s. s.88-105,1
Literatura uzupełniająca	1) Kołaczkowski B., Ratajczak M., "Pomoc społeczna:wybrane instytucje pomocy rodzinie i dziecku", Wyd. Wolters Kluwer Polska, 2013, s. 191-247. 2) Kruk A.M., "Instytucje społeczne: organizacja, zarządzanie, wybrane aspekty prawne i gospodarcze", ,Akademia Pedagogiki SpecjalnejWarszawa,2010r.,,s. 70-113
Uwagi	

Moduł praktyki: praktyka zawodowa II
2019L

Kod przedmiotu	1954S1-MPPZ2
Punkty ECTS	7
Typ zajęć	Praktyki
Przedmioty wprowadzające	praktyka śródroczna
Wymagania wstępne	znajomość organizacji praktyk zawodowych
Opis ćwiczeń	Specyfika funkcjonowania placówki, w której Student odbywa praktykę zawodową, poznanie jej struktury i organizacji, zapoznanie się z rodzajem świadczonych usług, specyfiką uczestników korzystających z pomocy, pod względem demograficzno-ekonomicznym i psychologiczno-społecznym, stopniem zaspokojenia przez placówkę potrzeb uczestników. Metody, techniki i narzędzia pracy profesjonalistów wykorzystywane w pracy z uczestnikami placówki. Rola i zadania osób zatrudnionych w placówce. Dokumentacja w placówce.
Opis wykładów	Brak.
Cel kształcenia	Celem praktyki zawodowej jest skonfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyką działania wybranej placówki, działającej w obszarze wspierania dzieci/rodzin/osób dorosłych/starszych w środowisku lokalnym. Aktywne uczestnictwo w działaniach podejmowanych w placówce, samodzielne wykonywanie zadań wynikających ze specyfiki placówki, współdziałanie z opiekunem praktyk w rozpoznawaniu, zaspakajaniu oraz uaktywnianiu potrzeb indywidualnych i społecznych uczestników. Zebranie materiałów potrzebnych do sporządzenia wymaganej dokumentacji potrzebnej do zaliczenia praktyki zawodowej.
Literatura podstawowa	1) brak, Brak., brak, brak
Literatura uzupełniająca	

**Moduł praktyki: praktyka śródroczna 3
2019L**

Kodprzedmiotu	1954S1-MPPS3
Punkty ECTS	2
Typ zajęć	Ćwiczenia
Przedmioty wprowadzające	wprowadzenie do pracy socjalnej
Wymagania wstępne	podstawowe wiadomości z zakresu pracy socjalnej
Opis ćwiczeń	Organizacja instytucjonalnego systemu pomocy i wsparcia jednostki oraz rodziny w środowisku lokalnym-podsumowanie i usystematyzowanie wiadomości z 3 semestrów. Zasady, cele, organizacja praktyk zawodowych i obowiązki Studenta podczas praktyk. Dokumentacja praktyk ciągłych. Wybrane problemy społeczne i przykłady praktycznych sposobów ich rozwiązywania.
Opis wykładów	Brak
Cel kształcenia	Celem przedmiotu jest kontynuacja poznania pracy różnych instytucji, placówek, organizacji z obszaru pracy socjalnej, opiekuńczo-wychowawczej, socjalizacyjnej, resocjalizacyjnej, terapii uzależnień oraz kompetencji osób w nich zatrudnionych, wspierających dziecko i rodzinę/ osoby dorosłe. Przygotowanie do odbywania praktyki zawodowej po IV semestrze. Przygotowanie i przeprowadzenie przez Studenta dowolnych zajęć w wybranej instytucji z obszaru pracy socjalnej, opiekuńczo-wychowawczej, kulturalnej, resocjalizacyjnej.
Literatura podstawowa	1) Kruk A.M., Instytucje społeczne: organizacja, zarządzanie, wybrane aspekty prawne i gospodarcze", Akademia Pedagogiki Specjalnej Warszawa, 2010, s. 70-113 2) Marzec-Holka K. (red.), "Praca socjalna i polityka społeczna. Obszary współdziałania wobec wykluczenia społecznego., Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego Bydgoszcz, 2008, s. 191-282, 3) Szatur-Jaworska B. (red.),, Ewaluacja w służbach społecznych", Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej Warszawa, 2010 4) Staręga-Piasek J., "Raport. Bilans potrzeb pomocy społecznej. Analiza dotychczasowej polityki w regionach., [http://irss.pl/wp-content/uploads/2011/06/Bilans, 2009 5) Grewiński M., Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego, Warszawa, 2009
Literatura uzupełniająca	1) Brągiel J., Badora S. (red.), wyd. Uniwersytet Opolski, Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej, 2005r., tom , 125-177s.
Uwagi	

Studia I stopnia – profilaktyka społeczna i resocjalizacja

Zasady odbywania praktyk
na studiach pierwszego stopnia
Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji
Uniwersytetu Warszawskiego
na kierunku profilaktyka społeczna i resocjalizacja

Postanowienia ogólne

1. Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, zwany dalej „Instytutem”, organizuje w ramach programu kształcenia praktyki stanowiące integralną część studiów, działając na podstawie art. 166 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365), Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12.07.2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz Regulaminu studiów na Uniwersytecie Warszawskim.

2. Student studiów pierwszego stopnia zobowiązany jest do odbycia w trakcie studiów praktyki wynikającej ze standardów kształcenia lub z odrębnych przepisów dla poszczególnych uprawnień zawodowych w wymiarze nie krótszym niż 60 godzin na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych wieczorowych i 40 godzin na studiach niestacjonarnych zaocznych, za co otrzymuje zaliczenie i 4 punkty ECTS.

Cele praktyk

3. Studenckie praktyki mają w szczególności na celu:
poszerzenie wiedzy w zakresie profilaktyki społecznej i resocjalizacji zdobytej w trakcie dotychczasowych studiów i rozwijanie umiejętności jej wykorzystania, a szczególnie umiejętności zdobytych w dziedzinie wybranej przez studenta specjalizacji,

- zapoznanie studenta ze specyfiką środowiska zawodowego,
- kształtowanie konkretnych umiejętności zawodowych związanych bezpośrednio z miejscem odbywania praktyki,
- kształtowanie umiejętności skutecznego komunikowania się w organizacji, współpracy z innymi specjalistami, pracy w zespole interdyscyplinarnym,
- poznanie funkcjonowania struktury organizacyjnej, zasad organizacji pracy i podziału kompetencji, procedur, procesu planowania pracy, kontroli,
- doskonalenie umiejętności organizacji pracy własnej, pracy zespołowej, efektywnego zarządzania czasem, sumienności, odpowiedzialności za powierzone zadania,
- doskonalenie umiejętności posługiwania się językiem obcym w sytuacjach zawodowych.

Organizacja praktyk

4. Za nadzór nad organizacją i przebiegiem praktyk odpowiada Pełnomocnik Dyrektora IPSiR UW ds. Praktyk Studenckich.

5. Ewidencję studentów, którzy odbyli praktyki, z uwzględnieniem niezbędnych danych prowadzi wyznaczony pracownik dziekanatu ds. obsługi praktyk, wykorzystując do tego celu aplikację informatyczną.

Miejsce odbywania praktyk

6. Praktyka może się odbywać w jednostkach gospodarczych, jednostkach administracji państwowej, administracji samorządowej, instytucjach społecznych, placówkach oświatowych, służby zdrowia, kultury, instytucjach naukowo-badawczych, m.in. w instytucjach profilaktyczno-resocjalizacyjnych, zakładach karnych, Policji, zakładach wychowawczych, ośrodkach pomocy społecznej, ośrodkach dla uzależnionych, ośrodkach dla imigrantów, lub innych jednostkach organizacyjnych – zwanych dalej "Instytucją/Firmą" – jeżeli charakter

odbywanych przez studenta praktyk będzie zgodny z profilem kierunku studiów i zaakceptowany.

7. Praktyka może się odbywać w ramach realizowanych programów Unii Europejskiej, wymian zagranicznych skierowanych do studentów, zgodnych z profilem kierunku studiów, po wcześniejszym uzyskaniu akceptacji ze strony Pełnomocnika ds. praktyk.

8. Studenci mogą odbywać praktyki w samodzielnie wybranych przez siebie Instytucjach/Firmach, zgodnie z profilem kierunku studiów i w ramach liczby godzin dydaktycznych przewidzianych planem studiów.

9. Student może skorzystać z oferty praktyk, przedstawionych przez Pełnomocnika ds. praktyk lub elektronicznej bazy danych utworzonej przez działające w Uniwersytecie Biuro Zawodowej Promocji Absolwentów (BZPA). Baza jest dostępna na stronie internetowej BZPA – www.biurokarier.uw.edu.pl

Termin praktyk

10. Studenci odbywają praktyki w terminie od IV do VI semestru studiów. Zaliczenie praktyk odbywa się w VI semestrze.

Formy praktyk

11. Ustala się następujące formy praktyk:

Praktyka zorganizowana – student korzysta z przygotowanej przez Uniwersytet oferty praktyk wynikającej z zawartych umów długoterminowych i dostępnej w Biurze Zawodowej Promocji Absolwentów;

Praktyka indywidualna – student inicjuje podpisanie porozumienia z Instytucją/Firmą, a Wydział sprawuje nadzór merytoryczny i organizacyjny nad przebiegiem praktyki;

Zatrudnienie na podstawie umowy o pracę lub umów cywilnoprawnych na okres co najmniej trzech miesięcy w Instytucji/Firmie na stanowisku zgodnym z profilem kierunku studiów;

Prowadzenie własnej działalności gospodarczej zgodnej z profilem kierunku studiów, po okazaniu potwierdzających to dokumentów;

11.5 W ramach zorganizowanej przez uczelnię działalności na rzecz Uniwersytetu i poza nim, pozwalającej osiągnąć cele praktyki [zgodnie z profilem kierunku studiów](#), m.in. jak.:

- realizacja projektów w ramach działalności kół naukowych,
- udział w realizacji prac naukowo-badawczych,
- udział w zleconych Uniwersytetowi projektach, np. wdrożeniowych,
- organizacja imprez zgodnych z profilem kierunku studiów,
- organizowanie spotkań z młodzieżą szkół średnich zgodnie z profilem kierunku studiów,
- udział w akcjach promujących Uniwersytet.

12. Możliwe jest odbywanie praktyki w instytucjach Unii Europejskiej.

13. Zorganizowanie praktyki może być również wynikiem inicjatywy studenta, przy współpracy z jednostkami organizacyjnymi Uniwersytetu, wymaga jednak zaakceptowania przez Pełnomocnika ds. praktyk.

Obowiązki odbywającego praktykę

14. Przed rozpoczęciem praktyki student powinien zapoznać się z zasadami odbywania praktyki, a w szczególności z warunkami zaliczenia praktyki.

15. Przed rozpoczęciem praktyki, student powinien:

- uzgodnić program i warunki odbywania praktyki z opiekunem w Instytucji/Firmie,
- uzyskać akceptację programu i terminu praktyki u opiekuna ze strony specjalizacji IPSiR i Pełnomocnika ds. praktyk;
- dostarczyć do Instytucji/Firmy wystawione przez Uniwersytet porozumienie w sprawie organizacji praktyk.

16. W przypadku korzystania z praktyki zorganizowanej należy uzgodnić program i termin z Pełnomocnikiem ds. praktyk, a z Biura Zawodowej Promocji Absolwentów uzyskać skierowanie do odbycia praktyki.

17. Student zobowiązany jest do zrealizowania praktyki zgodnie z ustalonym programem, a ponadto do:

- przestrzegania zasad odbywania praktyki określonych przez Uniwersytet
- przestrzegania ustalonego przez organizatora praktyki porządku i dyscypliny pracy,
- przestrzegania zasad BHP i ochrony przeciwpożarowej,
- przestrzegania zasad zachowania tajemnicy służbowej i państwowej oraz ochrony poufności danych w zakresie określonym przez organizatora praktyki.

18. Ze strony internetowej Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji; zakładka: Zasady odbywania praktyk w IPSiR student powinien pobrać stosowny/e/ plik/i:

- *Porozumienie w sprawie organizacji praktyk studenckich* między Uniwersytetem i Instytucją/Firmą wraz z *Ramowym programem praktyki*
- *Zaświadczenie o odbyciu praktyki* – (wypełnia Instytucja/Firma
- *Sprawozdanie z przebiegu praktyki*
- oraz w uzasadnionych przypadkach *Wniosek o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia, prowadzenia działalności gospodarczej*, po wcześniejszym uzyskaniu akceptacji Pełnomocnika ds. praktyk.

Warunki zaliczenia praktyki

19. Zaliczenia praktyki dokonuje Pełnomocnik Dyrektora IPSiR UW ds. Praktyk Studenckich na podstawie stosownych dokumentów:

- *Porozumienia w sprawie organizacji praktyk studenckich* wraz z *Ramowym programem praktyki*,
- *Sprawozdania z przebiegu praktyki* ze szczegółowym opisem czynności i zrealizowanych celów praktyki,
- *Zaświadczenia o odbyciu praktyki* (wypełnionego przez Instytucję/Firmę),
- bądź w uzasadnionych przypadkach, wniosku o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia, prowadzenia działalności gospodarczej zgodnie z profilem studiów (jeśli ta forma praktyk została wcześniej zaakceptowana przez Pełnomocnika ds. praktyk).

20. Zaświadczenie o odbyciu praktyki w Instytucji/Firmie winno zawierać zgodnie z załączonym wzorem:

- pieczęć Instytucji/Firmy,
- dane studenta,
- dane Instytucji/Firmy,
- termin i wymiar godzin praktyki,
- zagadnienia, z jakimi zapoznał się student w trakcie praktyki,
- ogólną opinię o praktykancie,
- ogólną ocenę odbytej praktyki,
- imienną pieczęć osoby upoważnionej do potwierdzenia odbycia praktyki.

21. Zaliczenia praktyki na podstawie zatrudnienia w Instytucji/Firmie na stanowisku zgodnym z profilem kierunku studiów dokonuje Pełnomocnik ds. praktyk, opierając się na złożonym wniosku wraz z zaświadczeniem potwierdzającym zatrudnienie studenta i opisem zakresu obowiązków.

22. Zaliczenia praktyki na podstawie prowadzenia własnej działalności gospodarczej zgodnie z profilem kierunku studiów dokonuje Pełnomocnik ds. praktyk, opierając się na złożonym wniosku wraz z dokumentem potwierdzającym prowadzenie tego rodzaju działalności gospodarczej przez studenta.

23. Zaliczenia praktyki na podstawie podejmowanych innych form działalności wewnątrz uniwersyteckiej i pozauniwersyteckiej dokonuje Pełnomocnik ds. praktyk, opierając się na złożonym wniosku oraz dokumentach potwierdzających podjęcie określonej działalności, pozwalającej osiągnąć cele praktyki zgodnie z profilem kierunku studiów.

24. Warunkiem zaliczenia praktyki jest wywiązanie się z zadań i programu określonej praktyki oraz przedłożenie przez studenta stosownego zaświadczenia.

25. Formalnym wyrazem zaliczenia praktyki jest dokonanie przez Pełnomocnika ds. praktyk wpisów wg obowiązujących na Uniwersytecie zasad.

Postanowienia końcowe

26. Student musi być ubezpieczony od następstw nieszczęśliwych wypadków (NNW) w okresie odbywania praktyki.

27. Studenta odbywającego praktykę w terminie przewidzianym planem studiów ubezpiecza Uniwersytet.

28. Student decydujący się na odbycie praktyki w innym terminie niż przewidziany planem studiów, musi się ubezpieczyć i przedstawić dokument potwierdzający ubezpieczenie Pełnomocnikowi ds. praktyk przed rozpoczęciem praktyki.

29. Wydział nie zwraca studentowi kosztów odbywania praktyki.

30. W przypadku, gdy Instytucja/Firma zdecyduje o możliwości otrzymania przez studenta wynagrodzenia z tytułu wykonanej pracy w trakcie odbywania praktyki, stosowna umowa zawierana jest pomiędzy Instytucją/Firmą a studentem, bez pośrednictwa Uniwersytetu.

31. Zasady odbywania praktyki przez studenta zagranicznego przyjeżdżającego do Uniwersytetu są analogiczne jak studentów polskich, o ile dziekan zobligowany umowami międzynarodowymi nie postanowi inaczej.

32. W przypadku odbywania praktyk finansowanych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej oraz z innych krajowych i zagranicznych środków finansowych stosowane są odpowiednie przepisy i zasady wynikające z zawartych przez Uniwersytet umów.

33. Student ma prawo do odbycia praktyki nie wynikającej z planu studiów. Za organizację tych praktyk na Uniwersytecie Warszawskim odpowiada Biuro Zawodowej Promocji Absolwentów.

Załączniki do Zasad odbywania praktyk na studiach pierwszego stopnia :

(dostępne w Internecie na stronie IPSiR)

1. Porozumienie w sprawie organizacji praktyki wraz z Ramowym programem praktyki
2. Zaświadczenie o odbyciu praktyki (do wypełnienia przez Instytucję/Firmę)
3. Sprawozdanie z przebiegu praktyki i w uzasadnionych przypadkach:
4. Wniosek o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia, prowadzenia działalności gospodarczej lub podejmowania innych form działalności.

STUDIA I STOPNIA – PRACA SOCJALNA III ROK

REGULAMIN PRAKTYKI DYPLOMOWEJ

UPraktyka dyplomowaU w wymiarze nie mniejszym niż 60 godzin, odbywana jest w V semestrze studiów. Jej celem jest gromadzenie bibliografii do pracy dyplomowej, przeprowadzenie badań pilotażowych i właściwych, uporządkowanie oraz opracowanie (w tym statystyczne) materiałów badawczych, opracowywanie fragmentów pracy dyplomowej. Studenta obejmuje ubezpieczenie uniwersyteckie.

Studenci **program** praktyki dyplomowej ustalają ze swoim UpromotoremU, posługując się w tym celu załączonym niżej *Ramowym programem praktyki dyplomowej*. UPromotorU akceptuje uzgodniony program, a następnie Uzalicza praktykęU odpowiednim wpisem w indeksie i w karcie egzaminacyjnej, na podstawie wykonania przez studenta uzgodnionego wcześniej zakresu prac oraz przedłożonego przez studenta *Sprawozdania z przebiegu praktyki dyplomowej*, załączonego niżej.

Po zaliczeniu praktyki dyplomowej UstudentU zobowiązany jest złożyć w sekretariacie studiów podpisane przez promotora dokumenty: *Ramowy program praktyki dyplomowej* oraz *Sprawozdanie z przebiegu praktyki dyplomowej*, celem dołączenia tych dokumentów do akt studenta.

Propozycja odbycia praktyki dyplomowej w innym terminie musi być Uuzgodniona z promotoremU pracy, jeśli termin ten będzie dotyczył innego okresu niż rok akademicki, czyli wakacji, wówczas student zobowiązany jest Usamodzielnie ubezpieczyćU się na okres odbywania praktyki.

Generalne założenia praktyk w IPSiR znajdują się na stronie internetowej Instytutu, w zakładce: *Zasady odbywania praktyk w IPSiR*.

Niniejszy Regulamin jest uszczegółowioną formą wyłącznie w odniesieniu do Upraktyk dyplomowychU w IPSiR.

Załączniki:

1. Ramowy program praktyki dyplomowej.
2. Sprawozdanie z przebiegu praktyki dyplomowej.

Praktyka pedagogiczna

Джерело: <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-i-i-ii-stopnia/zasady-odbywania-praktyk-w-ipsir/praktyka-pedagogiczna>

Zaświadczenia potwierdzające przygotowanie pedagogiczne dla absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego - 3TU informacjaU3T

PRAKTYKA PEDAGOGICZNA I UPRAWNIENIA PEDAGOGICZNE

Począwszy od roku akademickiego 2012/2013 UPRAWNIENIA PEDAGOGICZNE mogą uzyskać studenci wszystkich specjalizacji pod warunkiem zaliczenia ogólnie obowiązujących przedmiotów z zakresu psychologii i pedagogiki przewidzianych programem studiów oraz – dodatkowo – przedmiotów: U"MetodykaU Upracy wychowawczo-korekcyjnej z grupą"U (60 godzin) oraz U"Warsztat metodyki resocjalizacji"U (60 godzin) (można je zaliczać na poczet wymaganych programem studiów przedmiotów fakultatywnych), a także odbycia Udodatkowej praktyki pedagogicznej w wymiarze 150 godzin. U Informacja o zasadach odbywania praktyki pedagogicznej poniżej.

Jednocześnie, zgodnie z obowiązującymi obecnie Krajowymi Ramami Kwalifikacyjnymi trzy zasadnicze elementy składowe procesu edukacyjnego: wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne i personalne mają również zastosowanie w odniesieniu do praktyki pedagogicznej. Dlatego podane w załączniku UKrajowe Ramy kwalifikacyjne – praktyka pedagogicznaU informacje należy wykorzystać w procesie przygotowania się do odbywania praktyki: począwszy od opracowania *Ramowego programu praktyki*, jak również w trakcie

realizacji programu praktyki oraz opracowywania dokumentów sprawozdawczych, (które są podstawą zaliczenia praktyki przez Pełnomocnika Dyrektora IPSiR UW ds. Praktyk Studenckich).

Opiekunem praktyk pedagogicznych w IPSiR UW jest dr Paweł Szczepaniak. Pełnomocnikiem Dyrektora IPSiR UW ds. Praktyk Studenckich jest dr hab. prof. UW Elżbieta Budakowska.

Zasady odbywania praktyk pedagogicznych
w IPSiR UW - w roku akademickim 2013/2014 i 2014/2015
Studia stacjonarne i niestacjonarne

W semestrze letnim roku akademickiego 2013/2014 studenci II roku mogą podjąć już praktyki pedagogiczne, niezbędne obok wymaganych przedmiotów, do uzyskania:

- uprawnień pedagogicznych zezwalających na zatrudnienie w placówkach podlegających Ministerstwu Edukacji Narodowej.

Praktykę w wymiarze 150 godzin należy zakończyć do 30 kwietnia 2015 roku, a jeśli była podjęta wcześniej do 30 kwietnia 2014 roku.

1. Student, który chce uzyskać uprawnienia pedagogiczne zezwalające na zatrudnienie w placówkach podlegających Ministerstwu Edukacji Narodowej i być w przyszłości zatrudnionym z Karty Nauczyciela, powinien (oprócz zaliczenia odpowiednich przedmiotów) odbyć praktykę w placówce podlegającej MEN, zatrudniającej osoby z Karty Nauczyciela. Opiekunem praktyki ze strony placówki powinien być pracownik zatrudniony na stanowisku nauczyciela dyplomowanego lub mianowanego. Fakt ten należy potwierdzić odpowiednim dokumentem stwierdzającym, że opiekun spełniał w/w warunek (*Poświadczenie o zatrudnieniu opiekuna praktyki z Karty Nauczyciela*).

2. Student, który chce uzyskać uprawnienia pedagogiczne może odbywać praktykę w: szkołach, przedszkolach, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii (MOS) oraz w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych (MOW).

3. Student może odbyć praktykę w jednej lub w dwóch wybranych przez siebie placówkach, spełniających wymagania określone w punkcie 1, po uzyskaniu akceptacji ze strony przedstawiciela specjalizacji *Wychowanie resocjalizujące*.

4. Student ustala samodzielnie miejsce odbywania praktyki i zgłasza je przed rozpoczęciem praktyki przedstawicielowi specjalizacji *Wychowanie resocjalizujące* wraz z *Ramowym programem praktyki* celem uzyskania jego akceptacji, a następnie uzyskuje akceptację na *Ramowym programie praktyki* Pełnomocnika Dyrektora IPSiR ds. Praktyk Studenckich.

5. Następnie doprowadza do podpisania między IPSiR a wybraną instytucją *Porozumienia w sprawie organizacji praktyki* wraz z dołączonym *Ramowym programem praktyki* i dokładnie określonym terminem odbywania praktyki.

6. Jeden egz. podpisanego *Porozumienia w sprawie organizacji praktyki* wraz z dołączonym *Ramowym programem praktyki* student zachowuje i dołącza do dokumentów przedstawianych Pełnomocnikowi ds. praktyk celem zaliczenia praktyk..

7. Student musi być ubezpieczony od następstw nieszczęśliwych wypadków (NNW) w okresie odbywania praktyki. Studenta ubezpiecza Uniwersytet Warszawski, pod warunkiem, że student poda opiekunowi praktyk pedagogicznych do dnia 6 czerwca 2014 roku lub do dnia 15 października 2013 roku (stosownie do terminu rozpoczęcia praktyki) oraz poda nr PESEL, datę rozpoczęcia praktyki i zakończenia praktyki. Dane te będą stanowiły podstawę do ubezpieczenia studentów od nieszczęśliwych wypadków na czas odbywania praktyki.

8. Instytut nie zwraca studentowi żadnych kosztów z tytułu odbywania praktyki.

9. Instytut nie jest zobligowany do wypłaty wynagrodzenia za czynności wykonane przez opiekuna praktyk w Instytucji, w której student odbywa praktykę.

Warunki zaliczenia praktyki

Zaliczenia praktyki dokonuje Pełnomocnik Dyrektora IPSiR UW ds. Praktyk Studenckich, dr hab. prof. UW Elżbieta Budakowska, na podstawie analizy dostarczonej dokumentacji w nieprzekraczalnym terminie do dnia 30 kwietnia 2014 r. oraz 30 kwietnia 2015 r., zawierającej:

1. Porozumienie w sprawie organizacji praktyki wraz z Ramowym programem praktyki
2. Sprawozdanie z przebiegu praktyki wraz z planem pracy
3. Zaświadczenie o odbyciu praktyki (wypełnione przez Instytucję)
4. Poświadczenie o zatrudnieniu opiekuna praktyki pedagogicznej z Karty Nauczyciela (wypełnione przez instytucję).

Stosowne pliki student powinien pobrać ze strony internetowej Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, zakładka: Zasady odbywania praktyk w IPSiR.

Джерело: <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-i-i-ii-stopnia/zasady-odbywania-praktyk-w-ipsir/sylabusy-praktyk>

3TU [Studenckie praktyki zawodowe na specjalizacji Rewitalizacja i innowacje społeczne](#)

(studia I stopnia)U3T

Formularz opisu przedmiotu na specjalizacji Rewitalizacja i innowacje społeczne (studia I stopnia) 30TUniwersytetu Warszawskiego

A. Informacje ogólne

Nazwa pola	Treść
Nazwa przedmiotu	Studenckie praktyki zawodowe <i>Student placements</i>
Jednostka prowadząca	3401
Jednostka, dla której przedmiot jest oferowany	3401
Kod przedmiotu	
Kod ERASMUS	
Przyporządkowanie do grupy przedmiotów	
Cykl dydaktyczny, w którym przedmiot jest realizowany	
Skrócony opis przedmiotu	Praktyki zawodowe są uzupełnieniem procesu dydaktycznego dla studentów specjalizacji <i>Rewitalizacja i innowacje społeczne</i> . Odbywają się w wymiarze 60h. Ich zadaniem jest zapoznanie się studentów z praktycznymi aspektami przygotowywania, realizacji i wdrażania projektów rewitalizacji społecznej oraz innowacjami społecznymi. Odbywają się w placówkach i instytucjach, które za pomocą innowacyjnych metod budują sieci, partnerstwa społeczne, przyczyniając się do budowy włączającego społeczeństwa.
Forma(y)/typ(y) zajęć	Praktyki
Pełny opis przedmiotu	Praktyki w ramach specjalizacji służą zdobywaniu doświadczenia w zakresie rewitalizacji i innowacji

		<p>społecznych. Odbywać się mogą m.in. w takich instytucjach, które prowadzą działalność związaną ze specjalizacją, jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • agendy międzynarodowych i europejskich organizacji i instytucji zajmujących się problematyką społeczną, edukacją, projektowaniem, realizacją i nadzorowaniem projektów społecznych; • urzędy wojewódzkie, marszałkowskie, powiatowe, miejskie i gminne; • komórki (wydziały) planowania rozwoju, rewitalizacji, promocji i współpracy zagranicznej, edukacji, programów rozwojowych, funduszy i rozwoju gospodarczego, oświaty, kultury w/w urzędów; • organizacje pozarządowe, agencje rewitalizacyjne, lokalne grupy działania; • instytucje pomocy i integracji społecznej; • komercyjne przedsiębiorstwa i firmy (działy personalne (HR), społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR)). <p>Celem praktyk jest zapoznanie się z ich działalnością i zdobycie kwalifikacji umożliwiających podjęcie aktywności zawodowej związanej ze specjalizacją po zakończeniu studiów.</p>
Wymagania wstępne	Wymagania formalne	Przygotowanie stosownej dokumentacji praktyki i spełnienie związanych z nią wymogów formalnych. Ubezpieczenie.
	Założenia wstępne	
Efekty uczenia się		<p>Uczestnicy praktyk w zakresie wiedzy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznają specyfikę i mechanizmy funkcjonowania instytucji w jej otoczeniu społecznym oraz stosowane przez nią innowacyjne metody i techniki pracy; • zapoznają się z prowadzonymi przez instytucje i organizacje projektami z zakresu rewitalizacji i innowacji społecznych bądź inną aktywnością na rzecz społeczności i rozwiązywania problemów społecznych, która realizowana jest innowacyjnymi metodami; • zdobędą wiedzę na temat przygotowywania, wdrażania i ewaluacji projektów społecznych wykorzystujących innowacje; <p>W zakresie umiejętności nabędą umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • projektowania, przeprowadzania i nadzorowania projektów rewitalizacji społecznej w różnych typach społeczności; tworzenia, za pomocą oryginalnych, innowacyjnych narzędzi sieci partnerów społecznych działających na rzecz społeczności; • organizowania pracy partnerów w środowisku, przygotowywania zarówno samodzielnych, jak i współlistniejących z rewitalizacją infrastrukturalną programów aktywizacji społeczności, przekładania ich na formę usługi; • wyszukiwania i selekcjonowania informacji na temat

	<p>funduszy, wypełniania i składania wniosków o środki finansowe</p> <p>W zakresie kompetencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • będą potrafili krytycznie ocenić działalność instytucji/organizacji i wyodrębnić zarówno te aspekty jej funkcjonowania w zakresie budowania partnerstw i sieci społecznych, które stanowić mogą wzór dobrych praktyk wartych powielenia, jak i te, które wymagają korekty • zdobędą kompetencje interpersonalne i społeczne niezbędne w aktywności zawodowej związanej z budowaniem sieci i partnerstw społecznych, tworzeniem innowacyjnych projektów społecznych.
Punkty ECTS	<p>4 punkty ECTS = 120 godz:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 10 godz. - szkolenia z zakresu wymogów formalnych i charakteru praktyk • 10 godz. – szkolenie z zakresu wymogów formalnych praktyk dla danej specjalizacji • 10 godz. - wybór placówki, w której będą odbywały się praktyki (przygotowanie dokumentacji) • 10 godzin - przygotowanie studenta do praktyk (organizacja praktyk i zapoznanie się z placówką) • 60 godzin - bezpośredni udział w praktykach • 20 godzin - opracowanie materiałów sprawozdawczych z odbytej praktyki.
Metody i kryteria oceniania	<p>Warunkiem przystąpienia do praktyk jest przedłożenie do akceptacji opiekunowi ds. praktyk na specjalizacji <i>Rewitalizacja i innowacje społeczne</i> właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: Porozumienia w sprawie organizacji praktyk studenckich wraz z Ramowym programem praktyk. Następnie uzyskanie akceptacji ze strony Pełnomocnika i Dyrekcji IPSiR oraz Instytucji, w której odbywana będzie praktyka.</p> <p>Warunkiem zaliczenia praktyk jest przedłożenie Pełnomocnikowi Dyrektora IPSiR do spraw Praktyk Studenckich odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: sprawozdania z przebiegu praktyk oraz zaświadczenia o odbyciu praktyk lub, a gdy istnieją ku temu stosowne racje, wniosku o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia zgodnie z kierunkiem studiów i specjalizacji. Ponadto należy dołączyć wcześniej podpisane Porozumienie wraz z Ramowym programem praktyk.</p>
Sposób zaliczenia	0BZaliczenie
Rodzaj przedmiotu	1BPrzedmiot obligatoryjny, realizowany na III roku studiów I stopnia stacjonarnych i niestacjonarnych.
Sposób realizacji przedmiotu	
Język wykładowy	Polski
Literatura	
Praktyki zawodowe w ramach przedmiotu	

Imię i nazwisko koordynatora przedmiotu	2BDr Katarzyna Rychlicka-Maraszek
Prowadzący zajęcia	3BDr Katarzyna Rychlicka-Maraszek
Uwagi	

B. Informacje szczegółowe

Nazwa pola	Treść
Imię i nazwisko wykładowcy (prowadzącego zajęcia/grupę zajęciową)	Katarzyna Rychlicka-Maraszek
Stopień/tytuł naukowy	Doktor
Forma dydaktyczna zajęć	
Efekty uczenia się zdefiniowane dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu	<p>Uczestnicy praktyk w zakresie wiedzy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznają specyfikę i mechanizmy funkcjonowania instytucji w jej otoczeniu społecznym oraz stosowane przez nią innowacyjne metody i techniki pracy; • zapoznają się z prowadzonymi przez instytucje i organizacje projektami z zakresu rewitalizacji i innowacji społecznych bądź inną aktywnością na rzecz społeczności i rozwiązywania problemów społecznych, która realizowana jest innowacyjnymi metodami; • zdobędą wiedzę na temat przygotowywania, wdrażania i ewaluacji projektów społecznych wykorzystujących innowacje; <p>W zakresie umiejętności nabędą umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • projektowania, przeprowadzania i nadzorowania projektów rewitalizacji społecznej w różnych typach społeczności; tworzenia, za pomocą oryginalnych, innowacyjnych narzędzi sieci partnerów społecznych działających na rzecz społeczności; • organizowania pracy partnerów w środowisku, przygotowywania zarówno samodzielnych, jak i współistniejących z rewitalizacją infrastrukturalną programów aktywizacji społeczności, przekładania ich na formę usługi; • wyszukiwania i selekcjonowania informacji na temat funduszy, wypełniania i składania wniosków o środki finansowe <p>W zakresie kompetencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • będą potrafili krytycznie ocenić działalność instytucji/organizacji i wyodrębnić zarówno te aspekty jej funkcjonowania w zakresie budowania partnerstw i sieci społecznych, które stanowią wzór dobrych praktyk wartych powielenia, jak i te, które wymagają korekty • zdobędą kompetencje interpersonalne i społeczne niezbędne w aktywności zawodowej związanej z budowaniem sieci i partnerstw społecznych, tworzeniem innowacyjnych projektów społecznych.
Metody i kryteria oceniania	Warunkiem przystąpienia do praktyk jest przedłożenie do

dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu*	akceptacji opiekunowi ds. praktyk na specjalizacji Rewitalizacja i innowacje społeczne właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: Porozumienia w sprawie organizacji praktyk studenckich wraz z Ramowym programem praktyk. Następnie uzyskanie akceptacji ze strony Pełnomocnika i Dyrekcji IPSiR oraz Instytucji, w której odbywana będzie praktyka. Warunkiem zaliczenia praktyk jest przedłożenie Pełnomocnikowi Dyrektora IPSiR do spraw Praktyk Studenckich odpowiedniej i właściwie wypełnionej dokumentacji w postaci: sprawozdania z przebiegu praktyk oraz zaświadczenia o odbyciu praktyk lub, gdy istnieją ku temu stosowne racje, wniosku o zaliczenie praktyki na podstawie zatrudnienia zgodnie z kierunkiem studiów. Ponadto należy dołączyć wcześniej podpisane Porozumienie wraz z Ramowym programem praktyk.
Sposób zaliczenia dla danej formy dydaktycznej zajęć w ramach przedmiotu	Zaliczenie
Zakres tematów	
Metody dydaktyczne	Praktyka studencka
Literatura	
Limit miejsc w grupie	
Terminy odbywania zajęć	
Miejsce odbywania zajęć	W instytucjach i placówkach realizujących innowacje społeczne

STUDIA I STOPNIA - PRACA SOCJALNA III ROK

Ramowy program praktyki dyplomowej

Pani/Pana .....

Uzgodniony z promotorem główny cel praktyki

.....

w okresie od ..... do ..... 20...r.

Szczegółowe rozpisanie uzgodnionych z promotorem działań w ramach praktyki:

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

..... Praktykantka/Praktykant
Akceptacja promotora pracy dyplomowej

**STUDIA I STOPNIA - PRACA SOCJALNA
III ROK**

*U*Sprawozdanie z przebiegu praktyki dyplomowej

Imię i nazwisko studenta:
Rezultat praktyki:

Plan pracy	Odbyte czynności			
	data	temat wykonywanego zadania	liczba godzin	podpis studenta

.....
Akceptacja promotora pracy dyplomowej

Praktyki nadobowiązkowe

Szanowni Państwo,

zapraszamy do zapoznania się z procedurą odbywania praktyk nadobowiązkowych opisaną w artykule pod linkiem: [Praktyki nadobowiązkowe](#).

Biuro Karier KUL publikuje aktualne oferty praktyk na swojej stronie internetowej. Oferty są codziennie aktualizowane. Zainteresowani studenci mogą aplikować bezpośrednio na praktyki, postępując zgodnie z informacją zawartą w każdej ofercie. Jeśli będą Państwo potrzebować umowy o praktykę nadobowiązkową prosimy postępować zgodnie z przyjętą i opisaną powyżej procedurą. Oferty można znaleźć pod linkiem: [Oferty praktyk](#).

Praktyki nadobowiązkowe można odbywać także w innych miejscach, po uprzednich uzgodnieniach z Instytucją Przyjmującą studenta na praktykę.

Praktyki obowiązkowe

Praktyka studencka stanowi integralną część programu studiów. Realizowana jest w wybranej Instytucji Przyjmującej, której profil działalności pozwala osiągnąć założone efekty kształcenia.

Podstawowym celem praktyki zawodowej jest poszerzenie wiedzy zdobytej podczas studiów i rozwijanie umiejętności jej praktycznego wykorzystania.

Realizacja praktyk stwarza możliwość kształtowania umiejętności niezbędnych do realizacji zadań w przyszłej pracy zawodowej oraz praktycznego zastosowania zdobytej dotychczas wiedzy.

Studenci w trakcie praktyk mogą m.in. zapoznać się z zasadami organizacji i funkcjonowania pracodawców, a także poznać oczekiwania potencjalnych przyszłych pracodawców względem pracowników.

Praktyki mają także na celu aktywizację zawodową studentów na rynku pracy.

Навчальні ефекти студентів за результатами проходження практики

Модулі практики	Навчальні ефекти
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практика 1	<p>W1 - Студент здатний охарактеризувати окремі установи та організації, що займаються соціальною підтримкою та роботою в місцевому середовищі, які вивчаються у другому семестрі.</p> <p>W2 - Студент має базові знання про методи, прийоми та засоби соціальної роботи, які він зможе використовувати під час своєї професійної практики.</p> <p>U1 - Студент може виступати мовою і письмово на теми та питання, пов'язані з діяльністю установ допомоги, фахівців та учасників заходів допомоги на основі власного досвіду та обраної літератури.</p>
Практичний модуль: професійна практика 1	<p>W1 - Студент має базові знання про структуру та організацію установи, в якій він / вона практикує, види послуг, що надаються, і завдання людей, які працюють в ньому.</p> <p>W2 - Студент має базові знання учасників, які користуються допомогою установи, а також методи роботи, правила та процедури, які використовуються в установі, в якій він або вона практикує.</p> <p>W3 - Студент має елементарні знання з охорони праці та безпеки в установі, де він або вона практикує.</p> <p>U1 - Студент має можливість взаємодіяти з наставником при плануванні форм допомоги та використання методів, методів і інструментів для соціальної роботи.</p> <p>U2 - Студент має можливість скласти письмову та усну оцінку своєї професійної практики, визначити області для роздумів у майбутній діяльності.</p> <p>U3 - Студент має можливість у письмовій формі підготувати документацію, необхідну університету для завершення професійної підготовки.</p>
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практика 2	<p>W1 - Студент здатний охарактеризувати інститути та організації, що надають допомогу в місцевому середовищі, вивчені протягом третього семестру, та компетенції людей, які працюють у них.</p> <p>W2 - Студент володіє елементарними знаннями про різні типи і відносини структур системи соціального забезпечення та інститутів соціального життя в національному масштабі.</p> <p>U1 - Студент має можливість аналізувати досвід своєї професійної практики, волонтерства або іншої професійної діяльності в контексті майбутніх професійних виборів.</p>
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практика 3	<p>W1 - Студент здатний охарактеризувати окремі установи та організації, що займаються підтримкою та соціальною роботою в місцевому середовищі, вивчені у четвертому семестрі та компетенції людей, які працюють у них.</p> <p>W2 - Студент володіє елементарними знаннями про різні типи і відносини структур системи соціального забезпечення та інститутів соціального життя в національному масштабі.</p> <p>U1 - Студент може виступати усною мовою і письмово на теми та питання, пов'язані з діяльністю установ допомоги, фахівців та учасників заходів допомоги на основі власного досвіду та обраної літератури.</p> <p>U2 - Студент має можливість самостійно проектувати та проводити будь-які групові заняття для учасників вибраної установи у сфері соціальної роботи, догляду та виховання, соціалізації, ресоціалізації, культурної або наркологічної терапії.</p>
Практичний модуль: професійна практика II	<p>W1 - Студент має базові знання про структуру та організацію установи, в якій він / вона практикує, види послуг, що надаються, і завдання людей, які працюють в ньому.</p> <p>W2 - Студент має базові знання про учасників, які використовують допомогу установи, а також про методи роботи, правила та процедури, які використовуються в установі, де він або вона практикує.</p> <p>W3 - Студент має елементарні знання з охорони праці та безпеки в установі, де він або вона практикує.</p> <p>U1 - Студент має можливість взаємодіяти з наставником при плануванні форм допомоги та використання методів, методів і інструментів для соціальної роботи.</p> <p>U2 - Студент має можливість скласти письмову та усну оцінку своєї професійної практики, визначити соціальні галузі для роздумів у майбутній діяльності.</p> <p>U3 - Студент має можливість у письмовій формі підготувати документацію, необхідну університету для завершення професійної підготовки.</p>

**Основні компетентності підготовки бакалавра соціальної роботи у вищій школі
Польщі (WMU в Ольштині)**

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ бакалавра соціальної роботи	
ЗНАННЯ	НАВИЧКИ
Знає елементарну термінологію, яка використовується в соціальній роботі, і розуміє її джерела та застосування в суміжних наукових дисциплінах	Вміє спостерігати та інтерпретувати соціальні явища; аналізує їх зв'язки з різними сферами соціальної активності
Має елементарне знання місця соціальної роботи в системі гуманітарних та суспільних наук та його об'єктивно-методологічні зв'язки з іншими науковими дисциплінами	Може використовувати основні теоретичні знання в галузі соціальної роботи та суміжних дисциплін із метою аналізу та інтерпретації соціальних, освітніх, піклувальних, культурних та допоміжних проблем, а також мотивів та моделей поведінки людей
Має структуроване знання соціальної роботи як галузі соціальної активності, її історичних, політичних, економічних та соціально-культурних основ	Уміє використовувати основні теоретичні підходи для аналізу мотивів та моделей поведінки людей, діагностування та прогнозування ситуації та аналізу стратегій практичних дій щодо різних ситуацій соціальної активності
Знає вибрані людські поняття: філософські, психологічні та соціальні, що складають теоретичні основи суспільно-педагогічної діяльності	Може самостійно набути знання та розвивати свої професійні навички, використовуючи різні джерела (рідною та іноземними мовами) та сучасні технології
Має базові знання про розвиток людини в життєвому циклі як у біологічному, так і в психологічному та соціальному аспектах	Має елементарні наукові навички, що дозволяють аналізувати приклади досліджень та побудувати і проводити прості дослідження в галузі соціальної роботи; може сформулювати висновки, розробити і представити результати (використовуючи ІКТ) та вказувати напрямки подальших досліджень
Має базові знання про типи соціальних зв'язків та закономірності, які їх регулюють	Може точно та послідовно виступати в усній та в письмовій формі на теми, що стосуються окремих питань у сфері соціальної роботи; використовуючи різні теоретичні підходи, послуговуючись як досягненнями соціальної роботи, так і інших дисциплін
Має елементарні знання про різні типи та відносини структур соціального забезпечення та інституцій суспільного життя на національному, міжнародному та / або міжкультурному рівні	Наявні навички міжособистісного спілкування, може використовувати спеціальну мову і спілкуватися в точній та послідовній манері з використанням різних каналів зв'язку і методів із фахівцями в галузі соціальної роботи, а також із клієнтами поза групою фахівців
Має елементарні знання про процеси міжособистісного і соціального спілкування,	Має можливість представити свої ідеї, зауваження та пропозиції, підтримує їх

їх закономірності та недоліки	аргументами на їх користь у контексті окремих теоретичних точок зору, поглядів різних авторів
Знає основні теорії про процес допомоги, підтримки, інтеграції, активації, виключення та розуміє різні умови цих процесів	Вміє оцінювати корисність типових методів, процедур та належної практики для виконання завдань, пов'язаних із різними сферами соціальної діяльності
Має базові, впорядковані знання про різні соціальні проблеми, їх специфіку та соціально-економічні детермінанти	Може використовувати основні теоретичні підходи для аналізу, інтерпретації та розробки стратегій соціальної дії; може генерувати рішення конкретних соціальних проблем і соціального передбачити хід їх вирішення і прогнозувати наслідки планованих дій
Знає найважливіші традиційні та сучасні педагогічні тенденції, розуміє їх історичні та культурні умови	Може виконувати роботу з розвитку соціально-освітньої діяльності, догляду, допомоги і підтримки їх незалежності в здобутті знань й стимулювання дій для навчання протягом усього життя
Має елементарні знання про розробку та проведення досліджень у галузі соціальної роботи, зокрема про проблеми дослідження, методах, техніках та інструментах дослідження; знає основні парадигматичні традиції соціальних досліджень, з яких походять індивідуальні методи	Вміє використовувати етичні принципи та норми в проведеній діяльності, сприймає та аналізує етичні дилеми; передбачає наслідки конкретних соціальних заходів
Має елементарні, упорядковані знання в різних сферах діяльності з надання допомоги, включаючи термінологію, теорію та методологію соціальної роботи та принципи проектування	Може працювати в команді, яка виконує різні ролі; знає, як прийняти і призначити завдання, володіє елементарними організаційними навичками для виконання цілей проектування і провадження професійної діяльності
Має базові знання про структуру та функції системи соціального забезпечення, цілі, правову основу, організацію та функціонування різних соціальних інститутів, опікунсько-виховних, терапевтичних, культурних та допоміжних закладів	Вміє аналізувати свою діяльність та визначити можливі напрямки, які потребують модифікації у майбутньому
Має базові знання про учасників та навички соціально-просвітницької, опікунської, культурної та допоміжної діяльності	
Має елементарні знання та навички методики виконання типових завдань, стандартів, процедур, що використовуються в різних сферах соціальної діяльності	
Має елементарні знання та навички з охорони праці та безпеки в соціальних, опікунсько-освітніх, культурних та допоміжних установах	
Має структуроване (впорядковане) знання етичних принципів та навички роботи за стандартами у професії соціального працівника	
Має структуроване знання про соціальну політику та навички його об'єктивних та інституційних зв'язків у соціальній роботі.	

Установи та об'єкти для проходження практики соціальних працівників

(РА в Слупську)

Місце практикуючих / Miejsce odbywania praktyk zawodowych	
Установи для проходження практики (у відповідності до підписаних угод)	Інші об'єкти, у яких студенти проходять стажування
Wojewódzki Urząd Pracy w Gdańsku, ul. Podwale Przedmiejskie 30;	Centrum Inicjatyw Obywatelskich w Słupsku, ul. Sienkiewicza 19 II p;
Sąd Okręgowy w Słupsku, ul. Zamenhofska 7;	Fundacja dla Dzieci Niepełnosprawnych „NADZIEJA” w Słupsku, ul. Kaszubska 50;
Słupskie Koło Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta w Słupsku, ul. Leśna;	Miejska – Gminna Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Miastku, ul. Konopnickiej;
Dom Pomocy Społecznej „Leśna Oaza” w Słupsku, ul. Leśna 8;	Środowiskowy Ośrodek Samopomocy w Kościerzynie, ul. Stolarska 8;
Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Koszalinie, ul. Młyńska 69;	Warsztaty Terapii Zajęciowej w Słupsku, ul. Długosza 22;
Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Słupsku, ul. Sienkiewicza 19;	Miejski Ośrodek Kultury w Miastku, ul. Kazimierza Wielkiego 3;
Regionalne Centrum Wolontariatu w Słupsku, ul. Sienkiewicza 7/25;	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Słupsku, ul. Sienkiewicza 20;
Urząd Miejski w Słupsku, Pl. Zwycięstwa 3;	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Bytowie, ul. Miła 26;
Starostwo Powiatowe w Słupsku, ul. Szarych Szeregów 14;	Placówka Socjalizacyjna MÓJ DOM – MOJA PRZYSZŁOŚĆ w Słupsku, ul. Lutosławskiego 21/2;
Komenda Miejska Policji w Słupsku, Al. 3 Maja 1;	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lipnicy, ul. Józefa Słomińskiego 19.
Szkoła Policji w Słupsku, ul. Kilińskiego 42.	

Установи та сфери компетентностей соціальних працівників за результатами стажування у рамках спеціалізації в галузі активізації та соціальних інновацій (WU)

Вони можуть *проходити в установах*, які здійснюють діяльність, пов'язану зі спеціалізацією. До них належать:

- міжнародні та європейські організації та установи, що займаються соціальними питаннями, освітою, розробкою, впровадженням та наглядом за соціальними проектами;
- воєводства, маршалки, повіти, муніципальні установи;
- відділення (відділи) планування розвитку, активізації, заохочення та зарубіжного співробітництва, програм розвитку, фондів та економічного розвитку, освіти, культури вищезгаданих відомств;
- неурядові організації, активізаційні агенції, місцеві групи дій;
- інституції соціальної допомоги та інтеграції;
- комерційні підприємства та компанії (відділи кадрів, корпоративна соціальна відповідальність) тощо.

Зокрема, учасники стажування за результатами практичного навчання повинні в *галузі знань*:

- дізнатися про специфічність та механізми функціонування установи в її соціальному середовищі та використанні інноваційних методів та форм навчання;
- ознайомитися з проектами, які здійснюються установами та організаціями у сфері активізації та соціальних інновацій або інших заходів на благо громади та вирішенні соціальних проблем, які реалізуються інноваційними методами;
- отримати знання про підготовку, впровадження та оцінку соціальних проектів з використанням інновацій;

Набуття навичок:

- проектування, проведення та нагляд за проектами соціальної активізації різних типів громад;
- створення, використання оригінальних, інноваційних мережевих інструментів, соціальних партнерів, що діють на благо громади;
- організація роботи партнерів у навколишньому середовищі, підготовка як незалежних, так і спільних з інфраструктурними програмами активізації спільноти, переведення їх у форму обслуговування;
- пошук і вибір інформації про кошти, заповнення та подання фінансових заявок.

У сфері компетенції вони зможуть:

- критично оцінювати діяльність установи / організації та розрізняти обидва аспекти її функціонування у сфері побудови партнерських відносин та соціальних мереж, які можуть являти собою модель хороших практик, що варто впроваджувати, а також ті, які потребують корекції;
- набути міжособистісних та соціальних компетенцій, необхідних у професійній діяльності, пов'язаній із побудовою мереж та соціальних партнерств, створенням інноваційних соціальних проектів.

Студенти WU матимуть можливість пройти *практичне навчання на практиці*, при участі у проектах, дослідженнях та заходах:

- органів місцевого самоврядування, державних установ та неурядових організацій – пропозицією близько 100 установ (у сфері соціальної допомоги, соціальної інтеграції, культури, екології, соціальної економіки, підприємництва, профілактики, реабілітації) у Варшаві, Мазовії, всій країні;
- у рамках загальнонаціональних соціальних та освітніх проектів, що здійснюються у співпраці з державним управлінням:

- Міністерства праці та соціальної політики (проект «Стандарти послуг установи соціальної допомоги та інтеграції»: послуги у сфері соціальної допомоги: організатор місцевої громади, робота на вулиці, екологічний посередник).
- Міністерства регіонального розвитку (проект «Давайте вирішувати разом: підприємництво, інтеграція, ринок праці, сталий розвиток»).
- Міністерства культури (проект: «Культурний центр, з'їзд аніматорів культури»).
- Міністерства внутрішніх справ (участь у Форумі національної безпеки для неурядових організацій).
- Канцелярії Президента Республіки Польща (проект: «Місцева політика Речі Посполитої»).
- у рамках місцевих проектів: культурно-просвітницькі та оздоровчі проекти у Варшаві (у тому числі, у співпраці з Центром соціальних комунікацій Варшавського університету).

Права та обов'язки практиканта (на прикладі KUL)

Права та обов'язки практиканта Prawa i obowiązki praktykanta	
Права	Обов'язки
<p>1) отримання достовірної інформації про хід та організацію практики;</p> <p>2) отримання допомоги у розробці детального графіку проходження практик від наставників;</p> <p>3) отримання консультацій, підтримки і допомоги під час стажування в установі;</p> <p>4) на оцінку за результатами завершеного стажування;</p> <p>5) подавати заяву на отримання дозволу на включення частини професійної діяльності (наприклад, волонтерство) як виду проходження практики, якщо вид та графік діяльності завершується під час навчання та оцінюється опікуном відповідно до вимог програми навчання певної спеціальності, прийнятої університетом.</p>	<p>1) підбір за згодою приймаючої установи для здійснення обов'язкової практики;</p> <p>2) надання заяви приймаючої установи про готовність прийому для проходження стажування;</p> <p>3) страхування від наслідків аварій під час практики;</p> <p>4) дотримання правил, що впливають з положень про стажування;</p> <p>5) належне виконання завдань, покладених на нього приймаючою установою;</p> <p>6) проходження необхідних медичних оглядів;</p> <p>7) дотримання порядку та дисципліни роботи приймаючої установи;</p> <p>8) дотримання правил охорони праці та пожежної безпеки в приймаючому закладі;</p> <p>9) дотримання правил професійної таємниці та захисту секретної інформації, конфіденційності даних в обсязі, визначеному приймаючою установою;</p> <p>10) підготовка достовірної та систематичної документації курсу практики у журналі відповідно до правил;</p> <p>11) після завершення практики – отримання висновку та підтвердження виконання прийнятих результатів навчання від наставника;</p> <p>12) надання необхідної документації протягом встановленого строку, включаючи, зокрема, сертифікати про навчання і працевлаштування.</p>
<p>Студент повинен пишатися тим, що представляє університет і піклується про його добре ім'я.</p>	

Кваліфікаційна характеристика магістра соціальної роботи

(другого рівня підготовки) Польської рамки кваліфікацій для окремих галузей освіти в рамках вищої освіти (на прикладі РА у Слупську, Факультет соціальних наук, Інститут педагогіки та соціальної роботи)

Кваліфікаційна характеристика магістра соціальної роботи
<i>Він знає і розуміє:</i>
фундаментальні дилеми сучасної цивілізації, основні економічні, правові та інші умови різних видів діяльності, пов'язаних із присудженою кваліфікацією, включаючи основні поняття та принципи у сфері охорони інтелектуальної власності та авторського права
місце і значення гуманітарних наук у системі наук, їх специфічну і методологічну специфіку і напрями їх розвитку
теорію, методологію, загальну та спеціальну термінологію із галузі соціальної науки та наукових дисциплін, що мають відношення до напрямку підготовки
методи аналізу та інтерпретації культурної продукції, обраних традицій, теорій та наукових шкіл науки та наукових дисциплін, що мають відношення до спеціальності
теорію та загальну методологію дослідження в галузі наукових дисциплін, що стосуються напрямку підготовки
роль, місце і значення суспільних наук у системі наук і їх зв'язок з іншими науками
принципи функціонування систем та установ, що мають відношення до сфери професійної діяльності
принципи захисту інтелектуальної власності та авторського права, а також форми розвитку індивідуального підприємництва
<i>Може:</i>
інноваційно виконувати завдання і вирішувати складні та незвичайні соціальні проблеми в змінних і не повністю передбачуваних умовах
використовувати знання для формулювання і вирішення складних і нестандартних завдань
планувати своє власне навчання самостійно
здійснювати належний вибір джерел та інформації, надавати оцінку, критично її аналізувати й узагальнювати
робити вибір та застосування відповідних методів та інструментів, включаючи сучасні інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ)
спілкуватися за допомогою спеціальної термінології та обґрунтовувати свою позицію
брати участь у дебатах, представляти та оцінювати різні думки і позиції та обговорювати їх
використовувати іноземну мову на рівні B2 Європейської системи опису мов
планувати і організувати роботу – індивідуально і в колективі
планувати та впроваджувати власне навчання протягом усього життя
формулювати та аналізувати дослідницькі проблеми, вибирати методи та засоби їх вирішення, використовуючи знання з дисциплін, що мають відношення до галузі дослідження
виявляти та інтерпретувати основні соціальні явища та процеси, використовуючи знання з дисциплін, що мають відношення до галузі навчання
аналізувати та прогнозувати соціальні процеси та явища, використовуючи стандартні методи та засоби дисциплін, що мають відношення до галузі навчання
правильно використовувати нормативні системи для вирішення завдання в галузі наукових дисциплін, придатних для галузі навчання
<i>Він готовий:</i>
культивувати і поширювати моделі належної поведінки в робочому середовищі і за її межами

самостійно приймати рішення, критично оцінювати власну діяльність, діяльність команд, якими він керує, і організацій, у яких він бере участь, беручи на себе відповідальність за наслідки цих заходів
здійснювати критичну оцінку своїх знань та умінь і бути готовим до самовдосконалення
здійснювати виконання соціальних зобов'язань та спільну організацію заходів у полікультурному середовищі
ініціювати заходи задля суспільних інтересів
застосовувати креативне мислення та дієве підприємництво
відповідального виконання професійних ролей, у тому числі: <ul style="list-style-type: none">
- дотримання правил професійної етики та вимог інших,
- підтримувати та розвивати досвід та традиції професії

Соціальні компетенції за результатами проходження практики бакалаврів соціальної роботи у вищій школі Польщі

За результатами практики бакалаврів соціальної роботи у вищій школі Польщі повинні бути сформовані навчальні ефекти та соціальні компетенції:

1. *Знає рівень своїх знань та вмінь, розуміє необхідність постійного професійного навчання та розвитку особистості, самооцінки власних компетенцій та навичок, визначає напрями його власного розвитку та освіти.*

2. *Високо оцінює важливість соціальних наук для підтримки та розвитку належних зв'язків у соціальному середовищі та набуває набутих знань для розробки професійної діяльності в галузі соціальної роботи.*

3. *Має переконання щодо сенсу, цінностей та потреби в наданні допомоги, соціально-просвітницької, культурної діяльності в соціальному середовищі; демонструє активність, бере на себе відповідальність і характеризується наполегливістю у здійсненні професійної діяльності.*

4. *Вірить у важливість професійного поведіння, роздуми про етичні проблеми та дотримання правил професійної етики соціального працівника.*

5. *Визнає та формулює моральні проблеми та етичні дилеми, пов'язані з іншими людьми, шукає оптимальні рішення, дотримується норм етики.*

6. *Усвідомлює наявність етичного виміру в наукових дослідженнях.*

7. *Готується активно брати участь у групах, організаціях та установах, що здійснюють допомогу, соціально-просвітницьку та культурну діяльність та здатний спілкуватися з людьми, які не є фахівцями в даній галузі. Відповідально готується до роботи, проектування та проведення соціальних заходів.*

Застосування європейського досвіду через ПРАКТИКИ в ЕРАЗМУС + (ПРАКТУКІ W RAMACH PROGRAMU ERASMUS+) у вищій школі Польщі

До обов'язків відділу міжнародного співробітництва KUL (Obowiązki Działu Współpracy z Zagranicą) належать, зокрема :

- 1) координація діяльності, пов'язаної з впровадженням практики за програмою ERASMUS +;
- 2) розробка правил і критеріїв відбору студентів для впровадження стажувань у рамках програми ERASMUS +;
- 3) розробка моделей документів, необхідних для реалізації практики за програмою ERASMUS +;
- 4) збір та архівування документації, пов'язаної з ходом та проведенням стажувань [293], (Додаток X 1).

Для проходження соціальним працівником ПРАКТИКИ в ЕРАЗМУС + (§27) визначено вимоги до претендента:

- 1) знання іноземної мови на мінімальному рівні B1;
- 2) середній бал з усіх завершених семестрів поточного етапу навчання на рівні не менше 3,5.

Серед інших правил проходження практичного навчання за програмою Erasmus +:

1. Студенти можуть використовувати базу даних контактів Департаменту міжнародних відносин або самостійно шукати приймаючу установу, в якій вони хотіли б пройти стажування. Приймаюча установа, зазначена студентом, підписує лист про наміри для практики.

2. Не можна проходити стажування в рамках інститутів Європейського Союзу та інших органів Європейського Союзу, включаючи спеціалізовані установи Європейського Союзу, а також в організаціях, що керують програмами Європейського Союзу, наприклад, національними агентствами (щоб уникнути потенційних конфліктів інтересів або подвійного фінансування).

3. Детальні правила впровадження практики програми Еразмус + регулюються окремими нормативними актами [293; 326;303].

Шкала оцінювання безперервної практики з методологією соціальної роботи
(напрямок підготовки: соціальна робота на рівні ліценціату)

Рейтинг шкали для оцінювання	Навчальні ефекти	Код	Семестрова оцінка
Колоквіуми	K_01, U_01	K1	20 %
Активність на практиці	W_01, W_02, U_02, K_01	A1	60 %
Завдання	U_03 K_02 K_03	Z1	20 %
Разом			100 %

Форми та критерії оцінювання проходження студентом безперервної (професійної) практики

Завдання до виконання	Код	% участі у підсумковій оцінці
Офіційний журнал з додатками (допомога студенту) (pomocami wykonanymi przez studenta)	Z1	30
Оцінка опікуна практики / Ocena opiekuna praktyk	Z2	70
Разом / Razem		100

Використання практичних методів застосування супервізії соціальної освіти

Використання практичних методів застосування супервізії соціальної освіти

(М. Sosnowski):

Розмови (бесіди) з клієнтом за методом коучингу (coachingu). Характерною рисою коучингових питань є їх простота, стислість та відсутність пропозицій варіантів відповідей. Варіанти прикладів «ланцюжка запитань», які можуть привести замовника до надихаючих відповідей, складені майбутніми соціальними працівниками:

- Яка у Вас проблема?
- Яке найкраще вирішення її на Вашу думку?
- Що ускладнює вирішити цю проблему зараз?
- У чому суть проблеми?
- Хто може допомогти Вам вирішити цю проблему?
- Що Ви вже пробували робити?
- Що стримує досягнення цієї ідеальної проблеми?
- Яка Ваша відповідальність за те, що відбувається?
- Що в цьому випадку відбувається?
- Якими є можливості дій?
- Це реально?
- Яке рішення, здаються, найкращими?
- Який буде наступний крок?
- Коли Ви це зробите?

Ось деякі так звані «енергетичні запитання», які ведуть до глибоких роздумів, що впливають на відкритість клієнта, впливаючи на мотивацію та зміну відносин:

- Що для Вас найважливіше в житті?
- Що дає вам почуття успіху в житті?
- Чим Ви захоплюєтеся?
- Що робить Вас унікальними, що Ви цінуєте в собі?
- Що Ви оцінюєте в собі?
- Якою буде Ваша найбільша користь від вибраного вами курсу?
- Які три найважливіші цінності у Вашому житті?
- Яким буде Ваше життя, якби не було обмежень, наприклад фінансових?
- Які «два кроки» призведуть до негайних змін у Вашому житті?
- Як Ваше життя виглядатиме через 10 років?

Модель циклічної співпраці між супервізором і супервайзером

Модель циклічної співпраці між супервізором і супервайзером (*interesującym modelem cyklicznej współpracy między supervizorem a supervizowanym*).

Розроблена Л. Венном Кесселем і Д. Хун (Louisa Venn Kessela oraz Dinne Hoon), збагачена ідеями О'Доногуе (O'Donoghue) з ключовими питаннями для полегшення процесу нагляду [3 книга, за J. Szmagalski]. Модель складається з трьох стадій: (1) шлях пізнання (Droga poznania), (2) шлях вибору (Droga wybierania) і (3) шлях дій (Droga działania).

Шлях пізнання (Droga poznania). На цьому етапі наглядач вживає заходів, спрямованих на надання допомоги спостерігачам зрозуміти ситуацію, що є предметом сесії, та її роль і почуття, які супроводжують її. Наступне завдання - мотивувати супервізора задуматися про належні дії та самооцінку реальної поведінки під час втручання. Наступним кроком є мобілізація для аналізу даного досвіду з іншої точки зору і передачі його в більш широкий контекст. Цей етап має закінчитися формулюванням нового розуміння обговорюваного досвіду та узагальненням корисності отриманих знань для використання в інших ситуаціях.

Запитання, які можуть бути корисними для знайомства один з одним, це:

- Що сталося?
- Що ви знаєте про клієнта, його соціальне середовище тощо?
- Як ви дізналися про це?
- Яку теоретичну концепцію ви прийняли, щоб зрозуміти, що ви робите?
- Які інші поняття ви вважаєте?
- Чому ви вважаєте цю концепцію?
- Чи можна застосувати концепцію Х тут?
- Що ще ви хотіли б знати про клієнта?
- Як ви відчуваєте своє знання про клієнта та його ситуацію?

Шлях вибору (Droga wybierania). Ця стадія називається мостом, що з'єднує шлях пізнання зі способом дії. Мета - з'ясувати, яким чином спостерігач повинен пристосувати свої дії до даної ситуації.

На цьому етапі корисні запитання:

- Що ви вирішили зробити?
- Які інші варіанти ви взяли до уваги?
- Якими є варіанти цієї ситуації?
- На якій моделі ви будете базувати свій вибір втручання?
- Які інші моделі ви розглядали?
- Чи можна тут використовувати модель Y?
- Чому ви вибрали цей варіант?
- Наскільки ви впевнені у своєму виборі?
- Чи можна тут використовувати модель Y?
- Чому ви вибрали цей варіант?
- Наскільки ви впевнені у своєму виборі?

Шлях дій (Droga działania). Останній етап пов'язаний з визначенням дій, які повинні виконувати супервізори, і результатів, які повинні бути досягнуті.

- Як дії ви приймете?
- Які інші дії ви розглядали?
- Що ще ви могли б зробити?
- Як можна діяти інакше?
- Які навички ви будете використовувати?
- Які інші навички ви можете застосувати?
- Який результат, як ви вважаєте, має мати?
- Як ви визначаєте, чи досягнуто результату?
- Що ви будете робити, якщо не досягнете бажаного результату?
- Наскільки ви відчуваєте свою впевненість у цій акції?

Наглядіві сесії у супервізії [Джерело: за J. Szmagalski].

Наглядіві сесії (Sesje superwizyjne) – найважливіший елемент процесу нагляду за соціальною роботою, схему яких визначено Дж. Шмагалскі (J. Szmagalskiego) за посиланнями на К. О'Донохью (Kieran O'Donoghue): предмет працівника та його проблеми; аналіз роботи на основі записів, наданих працівником; узагальнення на основі інформації, наданої працівником; питання, що поширюють тему сесії, що вважається важливим з боку наглядового органу; резюме питань, які повинні бути обговорені обома сторонами в результаті сесії (зміни, нові дії); резюме питань, які будуть обговорюватися на наступній сесії [133, с. 121-122].

Для прикладу, запропоновано практичне застосування 10 етапів *наглядіві сесії*, одночасно включаючи питання, якими має розпочинатися кожен з них:

1. *Встановлення позитивних відносин із superwizowanym / супервізантами* (Що з вами?)
  - Цей етап полягає у створенні атмосфери, що сприяє учасникам, і заохочує їх до обговорення проблем.
2. *Пояснення мети - порядок денний сесії* (Які питання ми маємо обговорювати сьогодні?)
  - На цьому етапі завданням учасників є визначення питання, яке буде використано даною сесією.
3. *Звичайно, з чого ми починаємо* (з чого ми почнемо?)
  - На цьому етапі учасники обирають те, з чим вони хочуть розпочати сесію.
4. *Діагностика проблеми* (як це було?)
5. *Уявлення про альтернативи* (А що станеться, якщо ...?)
6. *Орієнтація супервайзера* (Що тепер перед вами?)
7. *Рекомендації з нагляду* (Що робити, якщо ви зараз?)
8. *Планування* (Ви зараз?)
  - Кроки 4-8 призначені для підтримки учасників у переоцінці свого минулого досвіду в процесі рефлексивного діалогу.
9. *Підсумок* (чи ми ...?)
  - На цьому етапі супервізор повинен отримати зворотний зв'язок щодо того, чи задоволені потреби клієнтів.
10. *Планування наступної сесії* (Коли ми знову побачимося?)
  - Цей етап закриває сесію та встановлює дату наступного засідання.

Стратегії транзакційних ігор

Джерело: Д. Травковська (D.Trawkowska, Uniwersytet Śląski)
[З книга с.125-147]

Види транзакційних ігор в нагляді за соціальною роботою: *контрольовані ігри, ігри-відречення, силові (владні) ігри, наглядові ігри*) тощо. («Я дійсно один з вас», «Я дійсно рівний гість», «Я не дам це зробити», «Я бідний», «Бідний маленький ведмідь або робота в трикутнику», «Я зробив так, як ви мене просили»). Різні типи ігор відносяться до основних вимірів ролей і позицій супервізора: цінностей, норм, ставлення до об'єктів, допитуючи їх безпосередньо або дискредитуючи більш тонким і стриманим способом.

1. *Перша стратегія*, разом з описом і спробою пояснити причини готовності супервізорів до участі в контрольованих іграх служать для захисту почуття професіоналізму соціальних працівників шляхом використання різних стратегій виправлення, включаючи зниження вимог керівника.

У грі «Спокуса до перевороту» („Kuszenie do przewrotu”) працівників, які неохочі до рутинних процедур, підкреслюючи важливість безпосередньої роботи з клієнтом. Наприклад, посадить керівника в складну ситуацію: погодьтеся чи не приєднається він до коаліції, яка - принаймні вербально - спрямована на скасування адміністративних процедур.

2. *Друга стратегія* для зміни вимог до наглядового органу в іграх: «Будь ласкава до мене, тому що я прихильна до тебе», «Оцінка не стосується друзів» („Bądź miły dla mnie, ponieważ ja jestem miły dla ciebie”, „Ocenianie nie dotyczy przyjaciół”) - вони покладаються на перегруповання відносин. Від професійних відносин до соціальних відносин. Ми знаходимо зміну характеру відносин в наступній грі такого типу, «Бережіть мене» („Zaopiekuj się mną”), в якій супервізор з нагляду свідчить про необхідність перетворення професійних відносин на терапевтичні.

3. *Третя стратегія* спрямована на зниження вимог, встановлених для контролюючих осіб, які дискредитують позиції керівника, яка може також відбуватися в іграх. Прикладом цього є гра «Що ви можете знати про неї» („Co ty możesz o tym wiedzieć”), в якій під наглядом розуміються ресурси для власних вигод і інших співробітників, що показують слабкість досвіду супервізора і гри «Важко її впіймати» („Trudno się w tym wszystkim rołarać”), в якій працівник посилається на авторитет інших людей, з якими він раніше обговорював подібні випадки, а також гра «Якщо ви знаєте Достоевського так само, як і я» („Jeśli znasz Dostojewskiego tak dobrze jak ja”), в якій замінюються ролі, а керівник стає інструктором супервізора. Дискредитацію позиції керівника можна зробити, перешкодивши йому запустити сеанс, як у грі «Що ви не знаєте, не зашкодить мені» („To czego nie wiesz, nie zrani mnie”), в якій керівники обмежують можливість проведення спільного критичного аналізу випадку з використанням різних методів. Ще однією дискредитуючою позицією супервізора є багатоваріантна транзакційна гра «Виштовхування зброї з рук» („Wytrącenie broni z ręki”) супервайзером відповідною наглядовою поведінкою, що складається з самокритики та самообвинувачень, акцентуації уразливості, обіцянок поліпшення в іграх: «Прошу

делікатесу...», вино, але тільки цей раз» („Włagalna delikatność”, „Moja wina, ale tylko ten jeden raz”).

Одним з цікавих способів викидання зброї з руки супервізора є набір ігор, що передбачають розслідування власної відповідальності контролюваною особою та передачу її іншим (для керівника в грі «Бідний маленький ведмідь або робота в трикутнику», «Я зробив так, як ви просили» („Biedny mały miś lub casework w trójkacie”, „Zrobiłem tak, jak mi kazaleś”). Наявність цієї групи ігор відіграє важливу роль у захисті себе від дискредитації спостерігачів, водночас є показником стану нормативних структур професійного середовища.

Ігри супервізорів, описані Л. Хоторном, поділяються на ігри-відречення і силові ігри. У першому супервайзер перешкоджає здійсненню влади, і, використовуючи гру «Я не дам це зробити» і «Я бідний» („Nie pozwolę mi na to” і „Ja biedny”), я шукаю обгрунтовані причини для поверхневого виконання прийнятої ролі. Відмова від ролі, реалізованої в іграх: «Я дійсно один з вас», «Я дійсно рівний гість» („Jestem naprawdę jednym z was”, „Jestem naprawdę równym gościem”) захищає керівника від робочого навантаження, але також захищає від загрози власному авторитету. Це відбувається з використанням можливості переосмислення характеру відносин з професіоналом в соціальному і, водночас, підкресленні спільності долі і досвіду.

Інша гра – «Одне добре питання» („Jedno dobre pytanie”), що передбачає передачу відповідальності за пошук рішень під наглядом під прикриттям його компетентності та творчості, і в той же час підкреслює повагу керівника до принципу партнерства в контракті - це спосіб обмежити власну участь у цій ролі.

Другий вид ігор захищає можливість надмірного прояву влади. Прикладами силових ігор є: «Пам'ятайте, хто тут бос», «Я скажу вам» („Pamiętaj, kto tu jest szefem”, „Poskarżę się na siebie”), в якому супервайзер безпосередньо відноситься до прав, гарантованих по відношенню до позиції, що знаходиться в установі. Інші ігри відносяться до зміни положення - керівник припускає подібність його власної позиції в організації з позицією батька, як це має місце в іграх: «Батько знає найкраще» або «Мама краще знає» („Ojciec wie najlepiej” lub „Matka wie najlepiej”). Різноманітність цієї гри полягає в тому, щоб поставити під наглядом ситуацію залежної особи в «Я так багато зробив для вас» („Tak dużo dla siebie zrobiłem”), або поставити її в ситуацію людини, яка не дуже розумна в грі «Подумайте, чому ви це дійсно сказали» („Zastanów się dlaczego naprawdę to powiedziałeś”).

Супервізори можуть позитивно відповісти на пропозиції участі в грі, беручи на себе накладені на них ролі, вони можуть запропонувати зустрічну гру, наприклад «Все, чому я можу вчитися у тебе» („Wszystkiego, co potrafię nauczyłem się od siebie”), або може відмовитися від участі в грі, перервати її. Керівники мають однакові можливості.

Польсько-Американський фонд

Польсько-Американський Фонд Свободи був створений у США Польсько-американським фондом підприємництва (ПАФП). У 2000 році Фонд відкрив представництво в Польщі та розпочав програмну діяльність. Робота Фонду фінансується з доходів із вічного фонду, джерело яких становлять кошти передані Польсько-американським фондом підприємництва. Дотепер ПАФП передав Фондові 255 мільйонів доларів США. З 2000 року, із заробленого прибутку, Фонд виділив на свою програмну діяльність понад 188 мільйонів доларів США.

Мета Фонду

Польсько-американський фонд свободи (ПАФС) був створений для зміцнення громадянського суспільства, демократії і ринкової економіки в Польщі, в т.ч. шляхом створенням рівних шансів для індивідуального і суспільного розвитку, а також для реалізації заходів, спрямованих на підтримку процесів трансформації в інших країнах Центральної і Східної Європи.

Свої цілі Фонд втілює в життя шляхом реалізації програм за трьома тематичними напрямками:

- ініціативи у галузі освіти
- розвиток місцевих громад
- передача польського досвіду

Діяльність Польсько-американського фонду свободи була відзначена Міжнародним економічним форумом у Криниці, який присудив ПАФС Премію для неурядових організацій Центрально-Східної Європи 2008 року, перш за все, за реалізацію заходів міжнародного характеру. Натомість у 2014 році Фонд відзначила американська Атлантична Рада (The Atlantic Council), присудивши ПАФС «Премію Свободи» – за діяльність, спрямовану на підтримку громадянського суспільства і демократії у Центрально-Східній Європі.

Форми діяльності

Програми Фонду формуються і реалізуються за активної участі інституцій третього сектора в Польщі. ПАФС залучає до співпраці неурядові організації, які, маючи відповідний досвід і кваліфікацію, можуть виконувати роль реалізаторів програм Фонду. Ці організації адмініструють заходи ПАФС згідно із визначеними Фондом принципами і процедурами.

Організації, зацікавлені в отриманні фінансової підтримки від ПАФС,

звертаються за дотацією безпосередньо до реалізатора програми, натомість рішення щодо надання дотації приймаються незалежними комісіями експертів.

Результати діяльності:

742 особи з одинадцяти країн Центрально-Східної Європи та Центральної Азії закінчили Стипендіальну програму імені Лейна Кіркланда.

975 проектів дофінансовано в рамках програми «ЗМІНИ В РЕГІОНІ» - RITA.

8782 слухачі взяли участь у навчальних візитах до Польщі.

214 осіб з країн Східного партнерства брали участь у п'яти фундаціях WEASA («Варшавська літня євроатлантична академія»).

ПОЛЬСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ФОНД СВОБОДИ.

Одним з напрямків активності Фонду, поза діяльністю у Польщі, є поширення польського досвіду у сфері трансформації на інші країни.

Розпочинаючи свою діяльність у 2000 році Фонд започаткував дві програми, що служать реалізації цієї мети. Перша «Зміни в регіоні» (RITA). У рамках цієї програми створено спеціальні умови для розвитку співпраці польських неурядових організацій та інших інституцій з партнерами із сусідніх країн. Друга - Стипендіальна програма імені Лейна Кіркланда, адресована непересічним представникам різних кіл середовищ з країн Східної Європи, зацікавленим досвідом Польщі у сфері внутрішніх перетворень та європейської інтеграції. У 2004 році було створено третю ініціативу навчальні візити до Польщі для студентських лідерів та молодих професіоналів зі Східної Європи -Study Tours to Poland (STP).

В рамках STP, спільно з Європейським колегіумом у Натоліні та з The German Marshall Fund of the United States, у 2013 році Фонд започаткував Варшавську євроатлантичну літню академію (WEASA). Ця ініціатива, адресована молодим аналітикам, експертам і консультантам з країн Східного партнерства, котрі займаються трансатлантичними відносинами, європейською інтеграцією та політичною трансформацією.

Програми ПАФС адмініструють його партнери неурядові організації, лідери яких мають знання та досвід у реалізації такого роду заходів.

На вищезгадані програми Фонд призначає близько 2 мільйонів доларів США в рік.

СТИПЕНДІЯ ІМЕНІ ЛЕЙНА КІРКЛАНДА

Програма, що реалізується з 2000 року, має на меті передачу польського досвіду у сфері системних перетворень (трансформації) представникам країн Східної Європи, Закавказзя і Центральної Азії шляхом двосеместрового післядипломного навчання в польських вузах. Пропозиція адресована активним лідерам, готовим до реалізації заходів, спрямованих на розвиток демократії, ринкової економіки, правової держави та громадянського суспільства. Програма адресована кандидатам з України, Білорусі і Росії, а також з Молдови, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Казахстану і Киргизстану.

Стипендіати програми Л. Кіркланда за принципами післядипломної освіти вивчають вибрані аспекти економіки і менеджменту, публічної адміністрації, державного управління і бізнесу, права, суспільних і політичних наук, журналістики. Навчання відбувається в рамках індивідуальних програм у вишах Варшави, Кракова, Познані, Вроцлава і Любліна під керівництвом наукових керівників. Важливою частиною стипендії є професійні стажування. Під час навчання в Польщі всі стипендіати зустрічаються в рамках інтеграційних з'їздів. Стипендія, що надається на 9 місяців, передбачає покриття вартості: навчання, проживання, страхування, переїздів та покупки науково-дидактичної літератури.

Новим елементом, започаткованим у рамках програми у вересні 2016 року, є Kirkland Research Program. Це пропозиція семестрового науково-дослідного стажування для представників вищезгаданих країн, котрі мають вагомні наукові досягнення.

З випускниками програми підтримується постійний зв'язок, зокрема, завдяки виданню Бюлетеня та проведенню з'їздів випускників. Колишні стипендіати отримують підтримку Координатора пост-стипендіальних проєктів, який допомагає їм у підтриманні контактів з Польщею, а також в реалізації ними спільних заходів у рамках асоціацій випускників.

Набір на новий навчальний рік програми оголошується в грудні і триває до березня наступного року. Детальна інформація: www.kirkland.edu.pl.

Щорічно в програмі беруть участь близько 45 стипендіатів. У 2000-2017 роках програму закінчили 742 представники одинадцяти країн, в т.ч. 399 з України, 147 з Білорусі, 49 з Грузії, 45 з Росії, 27 з Вірменії, 22 з Молдови, 18 з Казахстану, 12 з Литви, 10 із Словаччини, 8 з Киргизстану і 8 з Азербайджану.

У 2001-2013 роках адміністратором програми була Польсько-американська комісія Фулбрайта. Згодом, до 2016 року, програму реалізовував Фонд «Освіта для демократії».

Адміністратор програми: Фонд «Лідери змін» www.leadersofchange.pl

«ЗМІНИ В РЕГІОНІ» - RITA

Програма, започаткована у 2000 році, адресована неурядовим організаціям (НУО) та навчально-освітнім закладам, які хочуть ділитися польським досвідом у сфері суспільно-економічних перетворень з партнерами в країнах Східної Європи, а також Закавказзя і Центральної Азії.

Шляхом відкритих грантових конкурсів для польських НУО, призначаються дотації на проекти, що мають на меті передачу польського досвіду, зокрема, у сфері розвитку громадянського суспільства, перетворень в органах місцевого самоврядування, реформи освіти та діяльності незалежних ЗМІ. Максимальний розмір дотації становить 40 000 польських злотих. В рамках конкурсу призначається близько 40 грантів у рік.

В рамках програми організації можуть також подавати заявки на малі виїзні гранти, призначенням яких може бути, зокрема, консультування проектної заявки перед її поданням, поглиблення співпраці з партнерською організацією або оцінювання вже реалізованого проекту. У рамках спеціальної грантової формули дотації з фондів програми «RITA» можуть також використовуватись для співфінансування великого проекту, на реалізацію якого організація отримує дотацію з інших (польських або закордонних] джерел. З географічно-територіальної та тематичної точок зору проекти мають співпадати з цілями та сферами дії програми «RITA».

Окрім того, в рамках програми польським НУО і школам пропонується проведення тренінгів та надання експертної підтримки, а також допомога у налагодженні контактів та розвитку співпраці з зарубіжними партнерами. Кожних два роки під лозунгом «Посли змін в регіоні» відбувається зустріч грантоотримувачів програми «RITA». Обмін інформацією між громадськими організаціями і лідерами служить також соціальний портал www.civicportal.org. В його рамках діє платформа дистанційного електронного навчання (e-learning), на якій проводяться навчання/тренінги для польських і закордонних НУО.

Головний грантовий конкурс оголошується два рази на рік. Заявки можна подавати до середини березня та до середини жовтня. Натомість заявки на виїзні гранти та на дофінансування великих проектів приймаються в режимі реального часу, аж до вичерпання призначених на це фінансових засобів.

У 2000-2017 рр. в рамках програми «RITA» було дофінансовано 975 проектів. Адміністратор програми: Фонд «Освіта для демократії» www.programrita.org Детальна інформація: www.programrita.org.

STUDY TOURS TO POLAND (STP)

Програма навчальних візитів до Польщі, започаткована у 2004 році, адресована активним студентам і професіоналам з країн Східної Європи. Мета програми ознайомлення з польським досвідом, представлення реалій Польщі та Європейського Союзу, а також розвиток і поглиблення професійних та особистих контактів між лідерами та інституціями країн Східної Європи та Польщі.

Пропозиція для студентів передбачає дванадцятиденні навчальні візити до Польщі, в котрих можуть брати участь 18-21-річні студенти з Білорусі, Молдови, України та з кількох областей Російської Федерації. Заявки на участь у програмі студенти подають індивідуально.

Учасники візитів мають можливість пізнати польські вузівські кола, громадські організації, а також зустрітися з лідерами громадського життя, взяти участь у лекціях, майстер-класах, семінарах і культурних заходах. Візити відбуваються в багатонаціональних групах, що складаються в середньому з 12 студентів, два рази в рік навесні та восени. Візити організовують досвідчені польські НУО, які обираються на відкритій конкурсній основі. Координатором візитів для студентів є Фонд «Боруссія» з міста Ольштин.

Пропозиція для професіоналів адресована представникам органів місцевого самоврядування, урядової адміністрації, центральних державних органів, неурядових організацій, ЗМІ, освітнього сектора та інших професійних груп з країн Східної Європи, а також, в меншому вимірі, з країн Центральної Азії. Візити, тематика яких базується на передачі польського досвіду у сфері трансформації (суспільних перетворень) та європейської інтеграції, проводяться у співпраці з польськими НУО, органами державної адміністрації і місцевого самоврядування.

Наборів для професіоналів передуює протокол про наміри, який до офісу адміністратора програми надсилає зацікавлена інституція і партнерські організації з країн адресатів програми або польські НУО та інші інституції.

Детальна інформація: www.studytours.pl

Загалом, у 2004-2017 роках, в навчальних візитах, взяли участь 8782 особи, в тому числі 3027 студентів і 5755 професіоналів, які представляли різні середовища. Щорічно Польщу відвідують понад 300 професіоналів і понад 200 студентів.

У 2007-2016 роках програму реалізував Колегіум Східної Європи імені Яна Новака-Єзьоранського у Вроцлаві.

Адміністратор програми: Фонд «Лідери змін» www.leadersofchange.pl

ВАРШАВСЬКА ЛІТНЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНА АКАДЕМІЯ (WEASA)

Варшавська літня євроатлантична академія - це ініційований у 2013 році спільний проект ПАФС, The German Marshall Fund та Фонду Європейський центр Натолін. Пропозиція двотижневих занять Академії, що проводяться на базі кампусу в Натоліні, адресована експертам з країн Східного партнерства, а саме аналітикам, політичним і урядовим радникам, працівникам аналітичних («мозкових») центрів і НУО, співробітникам цивільної служби, журналістам.

Тематична пропозиція Академії включає системні перетворення (трансформацію), європейську інтеграцію та трансатлантичні відносини. Довгострокові цілі WEASA співпадають з цілями Східного партнерства. Вони пов'язані з проблематикою інтеграції країн Східної Європи з Європейським Союзом, зокрема, у економічному та громадянському вимірах, з питаннями підтримки добросусідських відносин, а також заходів, спрямованих на підвищення безпеки та покращення добробуту.

Знання слухачам Академії передають у формі лекцій, майстер-класів та зустрічей з практиками, за участю відомих викладачів експертів з Польщі та зарубіжних країн. Серед них були, зокрема, Мадлен Олбрайт колишня держсекретар США; Девід Дж. Крамер колишній Президент «Ргеесlot House»; Карен Донфред президент «The German Marshall Fund»; Лешек Бальцерович колишній віце-прем'єр і міністр фінансів та колишній голова Нацбанку Польщі; Гюнтер Фергойген колишній комісар ЄС з питань розширення Євросоюзу; Яцек Саріуш-Вольський депутат Європейського парламенту; Герхарт Штал викладач «College of Europe»; Едвард Чоу з «Center for Strategic and International Studies»; професор Андреас Голдтау з Гарвардського університету; Франк Умбах колишній директор «European Center for Energy and Resource Security»; Павел Самецький колишній комісар ЄС з питань регіональної політики; Павел Коваль колишній заступник міністра в Міністерстві закордонних справ РП та Єжи Квєціньські заступник міністра в Міністерстві розвитку РП.

Для випускників передбачені заходи «follow-up», що мають на меті використання їх компетенції, а також підтримання мережі контактів і співпраці.

Кожного року в літній період WEASA приймає близько 45 учасників, яких відбирають шляхом відкритого набору. Набір проводиться в I кварталі. Загалом в п'яти едіціях WEASA (2013-2017) взяли участь 214 осіб з країн Східного партнерства, в т.ч. 24 з Вірменії, 18 з Азербайджану, 23 з Білорусі, 45 з Грузії, 29 з Молдови, 75 з України.

Секретаріат WEASA: Європейський Колегіум Натолін www.weasa.org

Державний фонд реабілітації осіб з обмеженими можливостями
(Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych) – це цільовий фонд,
ресурси якого призначені для професійної та соціальної реабілітації, трудового
працевлаштування осіб з обмеженими можливостями

Основною метою Фонду є сприяння соціальній та професійній реабілітації і активізація осіб з обмеженими можливостями. Активізація, як основна мета діяльності, відображається в реалізації програм Фонду. Програми, як один із напрямків діяльності Фонду, забезпечують становлення та розвиток сприятливих соціально-педагогічних умов для соціалізації осіб з обмеженими можливостями.

На сьогоднішній день основними та найуспішнішими програмами Фонду є такі:

1) *«Студент II – продовження освіти осіб з обмеженими можливостями»* – програма, завдання якої забезпечити рівність в здобутті освіти для людей з обмеженими можливостями шляхом постійного вдосконалення навичок для успішної конкуренції на відкритому ринку праці. Можливість продемонструвати відповідну кваліфікацію є важливим критерієм для одержання роботи та зайнятості осіб з обмеженими можливостями відповідно до своїх можливостей та інтересів. Це не тільки спосіб поліпшити економічне становище країни, а й необхідна умова для самооцінки та соціалізації індивіда;

2) *«Студент II – продовження освіти осіб з обмеженими можливостями»* – програма, завдання якої забезпечити рівність в здобутті освіти для людей з обмеженими можливостями шляхом постійного вдосконалення навичок для успішної конкуренції на відкритому ринку праці. Можливість продемонструвати відповідну кваліфікацію є важливим критерієм для одержання роботи та зайнятості осіб з обмеженими можливостями відповідно до своїх можливостей та інтересів. Це не тільки спосіб поліпшити економічне становище країни, а й необхідна умова для самооцінки та соціалізації індивіда;

Фонд реабілітації розробив програму, у якій працедавець, через залучені організації, зможе найняти кваліфікованого, компетентного співробітника, який без подальшої адаптації буде у змозі виконувати свої обов'язки дистанційно.

3) *«Дистанційна та інші форми зайнятості осіб з обмеженими можливостями»* – цільова програма, стратегічним завданням якої є активація осіб з обмеженими можливостями шляхом найму в дистанційній формі, а саме: підвищення компетенції осіб з обмеженими можливостями, їх зайнятості засобом дистанційної форми роботи; зменшення перешкод на шляху до працевлаштування осіб з обмеженими можливостями засобами купівлі комп'ютерного обладнання, оргтехніки, програмного забезпечення та установки, підключення до мережі Інтернет; сприяння зайнятості у дистанційній формі серед працедавців.

4) *«Комп'ютер для Гомера»* – стратегічна програма допомоги фінансуванню для людей з ослабленим зором для забезпечення сучасним, спеціальним обладнанням. Цілями цієї програми є: активація і підтримка професійної діяльності; розширення можливостей навчання та підняття рівня освіти; розширення доступу до професійної та соціальної реабілітації; вироблення навичок самовдосконалення.

Оперативним завданням програми є фінансування придбання комп'ютерного обладнання, електронного обладнання (включаючи обладнання з голосом за кадром), пристроїв Брайля та програмного забезпечення для набуття чи удосконалення навичок.

Фонд стипендій та навчання

Fundusz Stypendialny i Szkoleniowy KUL <https://www.kul.pl/fundusz-stypendialny-i-szkoleniowy,13654.html>

Загальна інформація

Фонд стипендій та навчання був створений відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння щодо виконання фінансового механізму (Memorandum of Understanding wdrażania Mechanizmu Finansowego EOG) на 2009-2014 роки між Ісландією, Князівством Ліхтенштейн та Королівством Норвегія та Польщею, а також Меморандумом про взаєморозуміння щодо виконання Норвезького фінансового механізму 2009-2014 між Королівством Норвегія та Польщею.

Три країни EFTA (Європейська асоціація вільної торгівлі), які також є членами EOG (Європейська економічна зона), тобто Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн, запропонували Польщі невід'ємну фінансову допомогу у вигляді двох інструментів: Фінансового механізму EOG та Норвезького фінансового механізму, також відомих як норвезькі фонди.

Стратегічна мета

Основною метою Фонду буде сприяння зменшенню економічних та соціальних відмінностей у Європейському економічному просторі та зміцнення двосторонніх відносин між Польщею та Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном у сфері освіти.

Конкретна мета

Метою Фонду є зміцнення людського потенціалу та розширення знань шляхом: підвищення мобільності студентів та співробітників університетів між Польщею та державами-донорами, розширення та поглиблення інституційного співробітництва та партнерства між установами, що діють у сфері освіти (на рівні початкової, вищої освіти, професійної освіти та освіти для дорослих) у Польщі та у країнах-донорах.

Дії

У рамках Фонду стипендій та навчання можна подавати заявки на фінансування в рамках чотирьох видів діяльності:

- Мобільність студентів і співробітників університетів.
- Підготовчі візити.
- Інституційна співпраця.
- Розвиток польських університетів.

Мобільність студентів і співробітників університетів

Секція міжнародних служб з питань змін відповідає за мобільність студентів і персоналу університетів.

Проект на 2016/2017 навчальний рік - у 2016/2017 році не було проведено загальнонаціонального конкурсу; 30 квітня 2017 року в Польщі відбулося офіційне впровадження другого видання Фонду стипендій та навчання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в наукових фахових виданнях України

1. Шевченко Ж. М. Законодавче забезпечення підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*: спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» № 6. Кн. 2. Том 1 (79). Київ : Гнозис, 2018. С. 49–63.
2. Szewczenko Żanna. Katedralne odprowadzenie praktycznego pracownika socjalnego na wydziale nauk społecznych Uniwersytetu Warmińskiego-mazurskiego (Polska) [пол. мовою]. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2018. Вип. 10. С. 194–199.
3. Шевченко Ж. М. Підготовка соціальних працівників у Польщі як історико-педагогічна проблема. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків, 2019. Випуск 44. С. 306–314.
4. Шевченко Ж. М. Особливості практичного навчання соціальних працівників на практиці у вищій школі Польщі. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 11. С. 22–35.

Публікації в наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включено до міжнародних наукових баз

5. Шевченко Ж. М. Актуалізація досвіду практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Slovak international scientific journal*. Bratislava, Slovakia. 2018. Vol. 1, Part. 2. № 15. P. 21–25.

Публікації в інших наукових виданнях

6. Шевченко Ж. М., Клос Л. Є. Підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'єзбережувальної діяльності у контексті глобальних стандартів освіти. *Психолого-педагогічний журнал «Професійне становлення особистості»*. Хмельницький : ХНУ. 2015. № 4. С. 204–212.
7. Шевченко Ж. М. Трансформації технологій навчання у практичній підготовці соціального працівника у Польщі. *Історико-педагогічні студії*: Науковий часопис / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11–12. С. 186–193.
8. Шевченко Ж. М. Тенденції практичної підготовки соціальних фахівців у вищій школі Польщі *Litteris et Artibus: нові горизонти. Випуск II*. / за заг. ред. Р. О. Дубровського. Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2018. С.116–128.
9. Шевченко Ж. М. Історія соціологічної думки. Навчальний енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ – 2000, 2016. 687 с. (авт. внесок – 4 терміни (С. 9–10, С. 40–41, С. 460–462, С. 515–516).
10. Шевченко Ж. М. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I – IV рівнів акредитації. 3-є видання, виправлене і доповнене /укладач В. М. Піча, наук. редакція Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми: *навчальний посібник*. Львів : Новий Світ – 2000, 2014. 516 с. (авт. внесок – 9 термінів; С. 25, 26, 31, 82, 219, 283, 339, 343, 361).

11. Шевченко Ж. М. Все про соціальну роботу. Навчальний енциклопедичний словник-довідник. 2-ге видання, перероблене та доповнене / за наук. ред. д. с. н., проф. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ – 2000, 2013. 616 с. (авт. внесок – 5 термінів; С. 38–39, 60–63, 261–263, 421–423, 440–441).

Матеріали конференцій

12. Шевченко Ж. М., Климанська Л. Д. Комунікативна компетентність педагога як шлях вдосконалення педагогічного процесу. *Тези у збірнику матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Рівненський інститут права КУП НАНУ. Рівне, 2013. С. 282–284.

13. Шевченко Ж. М., Шевченко О. А. Інтернет в користуванні комунікативного суспільства. *Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем: тези матеріалів VI Всеукраїнської конференції молодих науковців (Львів, 21–22 квітня 2016 р.)*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 130–132.

14. Шевченко Ж. М. До питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі. *Соціологія – соціальна робота та соціальне забезпечення – регулювання соціальних проблем : тези матеріалів VIII Міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю професора В. М. Пічі (Львів, 19–20 квітня 2018 р.)*. Львів. 2018. С. 180–183.

Навчально-методичні видання

15. Шевченко Ж. М. Соціальна освіта і соціальна робота у Республіці Польща : *програма* варіативної навчальної дисципліни для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота». Кременець : КОГПА, 2018. 30 с.

16. Соціальна робота у Республіці Польща: *навчально-методичний посібник* / авт.-упор. В. Є. Бенера, Ж. М. Шевченко. Кременець : КОГПА, 2019. 248 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Шевченко Жанни Михайлівни

«Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі Польщі» зі спеціальності – загальна педагогіка та історія педагогіки

Основні положення та результати проведеного наукового пошуку представленого на науково практичних конференціях різного рівня:

Міжнародних:

1. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, 10-11 листопада 2015 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «Підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'єзберезувальної діяльності у контексті глобальних стандартів освіти».

2. VIII Міжнародна наукова конференція «Соціологія – соціальна робота та соціальне забезпечення – регулювання соціальних проблем» (м. Львів, 19-20 квітня 2018 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «До питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі».

3. II International Scientific and Practical Conference «Social and Economic Aspects of Education in Modern Society» (Warsaw, Poland, 18 May, 2018). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «До питання професійної підготовки соціальних працівників в Україні».

Всеукраїнських:

4. III Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (м. Рівне, 5 грудня 2013 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «Комунікативна компетентність педагога як шлях вдосконалення педагогічного процесу».

5. IV Всеукраїнська конференція молодих науковців «Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем» (м. Львів, 24-25 квітня 2014 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «Особливості професійного спілкування в діяльності соціального працівника».

6. VI Всеукраїнська конференція молодих науковців «Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем» (м. Львів, 21-22 квітня 2016 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «Інтернет в користуванні комунікативного суспільства».

Регіональних:

7. II науково-практична конференція молодих науковців «Litteris et Artibus: нові горизонти» (м. Кременець, 16 листопада 2017 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «Тенденції практичної підготовки соціальних фахівців у вищій школі Польщі».

8. III науково-практична конференція молодих науковців «Litteris et Artibus: нові горизонти» (м. Кременець, 22 листопада 2018 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «Соціокультурні чинники практичного спрямування до професійної підготовки соціальних працівників у Польщі».

9. V Морозівські читання «Тьюторство як засіб інтернаціоналізації освітньо-наукового простору вищої школи» (м. Київ, 18-19 жовтня 2018 р.). Форма участі – доповідь на секційному засіданні та публікація на тему: «Трансформації технологій навчання у практичній підготовці соціального працівника у Польщі».

Звітно-наукових:

10. Національного університету «Львівська політехніка», Інституту гуманітарних та соціальних наук (Львів, 2014 – 2018). Форми участі – доповіді на секційних засіданнях та публікації на теми: «Особливості професійного спілкування в діяльності соціального працівника», «Інтернет в користуванні комунікативного суспільства», «До питання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі».

11. Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (Кременець, 2016 – 2018). Форми участі – доповіді на секційних засіданнях та публікації на теми: «Тенденції практичної підготовки соціальних фахівців у вищій школі Польщі», «Соціокультурні чинники практичного спрямування до професійної підготовки соціальних працівників у Польщі», «До питання професійної підготовки соціальних працівників в Україні».

Основні результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціології та соціальної роботи Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», кафедри педагогіки та психології й на засіданні міжкафедрального семінару в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка (від 22.01.2019 р.).